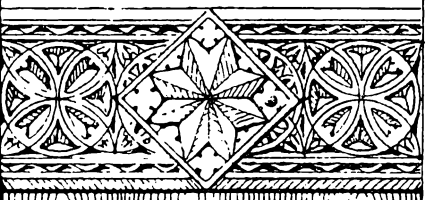

Lolland-Falsters
historiske Samfund

Aarbog XXIII
1935

Register
Aarbog XI—XX

Holland=
Falsters
historiske
Samfunds
TARBOG

for

MDXXXV

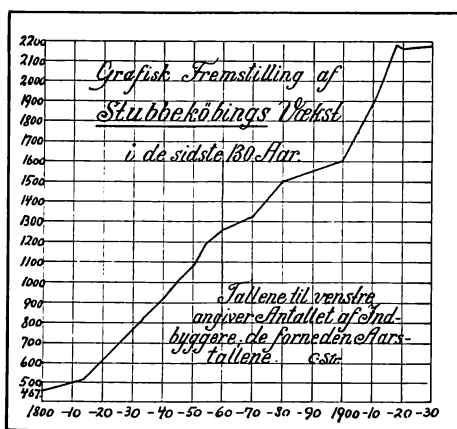
Indhold.

	Side
Organist <i>C. Strandgaard</i> :	
Stubbekøbings Havne.....	1
Lærer <i>Karl Rasmussen</i> :	
Historien og Folket	29
Løjtnant <i>Poul Ruus</i> :	
Om et Lotteri i Lolland.....	42
Fhv. Viceskoleinspektør <i>Jørgen Rosling</i> :	
Leonora Christinas Grav og Stol i Maribo Domkirke.....	46
Dr. phil. <i>Inger Boberg</i> :	
Falsters Gravhøje i Sagnoverleveringen II.....	57
Forfatterinde <i>Helene Strange</i> :	
En gammel vestfalstersk Haandværker	73
Sognepræst <i>H. Skjøl-Pedersen</i> :	
Hertug Kristoffers Gavebrev til Døllefjelde Præstebord ...	83
Lærer <i>K. Ancher-Jensen</i> :	
Oldtidsminder i Fiskebæk Skov.....	86
Havearkitekt <i>Johs. Tholle</i> :	
Haver og Havedyrkning i Lolland og Falsters Købstæder fra c. 1800	96
Adjunkt <i>J. Jørgensen</i> :	
Fra Sprogets Verden (fortsat)	111
<i>Smaastykker</i> :	
Blegning af Linned paa Maribo Kirkegaard, ved <i>J. H. Ros- ling</i>	118
Den fredløse Kvinde, ved <i>Jørgen Aug. Larsen</i>	119
Sæbyholm, ved <i>Vict. Juul-Pedersen</i>	119
Branden paa Pederstrup, ved <i>P. Christensen</i>	120
Lægemidler i Fortid, ved <i>Fred. Grejsen</i>	123
<i>Fra Bogverdenen</i> , ved <i>A. Hk.</i>	125
(Prof. Vahl: Landbebyggelsen paa Falster. — Broholm: Studier om den yngre Bronzealder i Danmark m. m. — Soph. Müller: Jernalderens Kunst. — Brøndsted: Det fal- sterske Vikingesmykke af Guld. — Birgitta-Litteratur. — Kunstnere paa Lolland-Falster. — August Schmidt: Kæmpe- sten i Overleveringen. — Fra Udvalget for Folkemaal. — Den Reventlowske Skole i 150 Aar o. m. a.).	
Aarsberetning.....	140
Ny Medlemmer	142
Sted- og Personregister for XI—XX Aarbo, ved Centralbiblio- teket i Nykøbing.....	I-XXXXVII

Stubbekøbings Havne.

Afsnit af Stubbekøbings Historie.

Af C. Strandgaard.

Den sørgelige økonomiske Tilstand, hvori vor By, som vel de fleste andre, befandt sig ved Begyndelsen af forrige Aarhundrede, og som skyldtes en Række Forhold, vi ikke var Herre over, viste sig bl. a. i, at alle kommunale Ejendomme var i Forfald, det gælder Raadhuset, Skolen, Præstegaarden, Fattighusene og Kirken, men ogsaa i Mangelen af en Havn, et Sygehus og i en elendig Gadebrolægning. Der var altsaa nok at tage fat paa for de styrende, da Tiderne begyndte at bedres, men de $\frac{2}{3}$ af Aarhundredet gaar hen, inden der er samlet det fornødne Mod til at tage fat paa Opgaverne. Det første, Kræfterne saa sættes ind paa, er at skaffe Byen en Havn, en Nødvendighed for en Søkøbstad; men som Kurven i ovenstaaende Oversigt over Væksten af Byens Indbyggertal støt og jævnt arbejder sig til Vejrs i Løbet af Aarhundredet, saaledes bliver der i samme Tid ved

flittigt og energisk Arbejde i Forbindelse med sparsommelig Administration af Byens og de af det offentlige bevilgede og af Borgere skænkede Midler Aar for Aar bygget op, hvad man i den forudgaaende Nedgangstid ikke havde magtet. Efter Havnen følger en ny Skole, et Raadhus, et Sygehus, en Fattiggaard, et Lystanlæg m. m. Om denne Opgangstid handler den følgende Artikel under Synspunktet: Vore Havne, men paa Baggrund af den Tid, der gik forud.

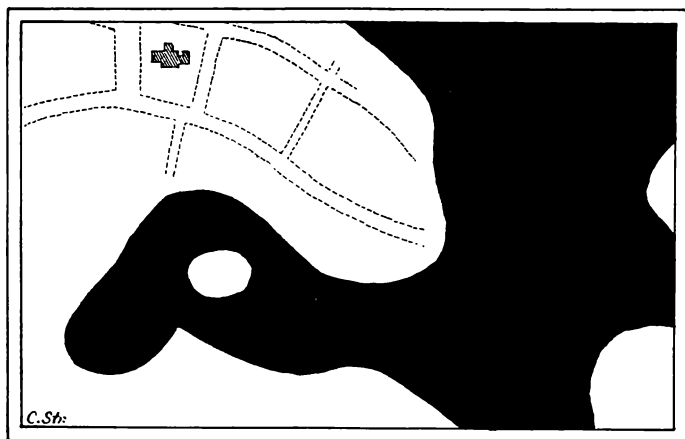

Fig. 1. Stubbekøbing ældste Havn, Tyreholmshavnen.

Stubbekøbings første Havn laa Syd for Byen, hvor der nu er Eng, »Tyreholmen«. Fig. 1 viser dens omtrentlige Omfang, og Billedet af den minder lidt om et Andehovede, hvor Øen Tyreholmen angiver Øjet. Størst Betydning som Havn har den Del af Bugten haft, der ligger mellem Byen og Øen, og her viser Boringer, at Vandet kan have haft en Dybde af indtil 6 m, medens der Vest for Øen kun kan have været 3 à 4 m Vand og mellem den Syd for liggende »Hovmarken« og Tyreholmen endda kun højest 1 m. Vanddybden var imidlertid i ældre Tider ikke det afgørende, da Skibene var smaa og næppe mere dybtgaaende end vor Tids Fiskerbaade, men Havnens fortrinlige Beliggenhed, med Værn til alle Sider af de omliggende Bakker, har tidlig lokket Beboere hertil, der

som Fiskere har søgt deres Udkomme paa Grønsund og den nærliggende Østersø. Hermed lagdes Grunden til en af de mange »Strandkøbinge«, til Stubbekøbing.

I de ældste Kildeskrifter, som Valdemars Jordebog og Saxos Danmarkskrønike, nævnes Stubbekøbing ikke, men af sidstnævntes Fortællinger om Togene til *Venden* fremgaar det tydeligt, at Absalon har været godt kendt med Grøn-

Fig. 2. Et Billede fra ca. 1890 af Tyreholmen. Det giver et om end ufuldstændigt Indtryk af, hvorledes Byens ældste Havn har set ud. Til højre Øen Tyreholmen, hvis øverste Del afgravedes 1908 for at benyttes til den Spadseresti, der nu gaar fra Gasværket til Grønsundsvej, altsaa tværs over den gamle Havn.

sund og Forholdene her, Bogø nævnes saaledes, og det er ogsaa utvivlsomt, at vor første Havn, navnlig paa de senere Vendertog, har været Samlingssted for den danske Flaade. Den lille Borg paa *Kongsnæs*, paa det kun 200 m brede Indløbs Østside, hvis Ruiner endnu saas 1743, maa have sin Oprindelse fra hin Tid og være anlagt til Beskyttelse for Flaaden. Efter at Vendertogene, hvori naturligvis ogsaa Skibe og Mænd fra vor By har deltaget, havde bragt Vendernes Overfald paa os til Afslutning, begyndte et fredeligt Samkvem med Byerne paa Tysklands Nordkyst, hvilket fremgaar af Wismars og Stralsunds Stadsbøger, hvori Stubbekøbing omtales flere Gange, bl. a. 1282 og 1287, men 1289 faar

Havnen og Byen Besøg af den norske Flaade i Forening med Marsk Stigs Tilhængere, Byen blev ødelagt i »Bund og Grund«, og de fredelige Togter, der ogsaa havde begyndt at gaa mod Nord til de rige Fiskepladser ved Falsterbo, blev for en Tid afbrudt. Selv om enkelte Skibe herfra vovede sig til Holland og England, var det dog disse aarlig tilbagevendende *Farter til Skaane*, som betød mest for vor Bys Næringsliv i de følgende to Aarhundreder, og der er derfor god Grund til paa dette Sted, hvor Talen er om den Havn, der dannede Udgangspunktet, at komme noget nærmere ind paa dem.

Silden, som før Aar 1200 havde holdt til ved den nordtyske Kyst, var nu flyttet op i Øresund. Her forblev den til omtr. 1538, da den flyttede Nord paa til Sveriges og Norges Vestkyster. Selv om der var Forskel paa den Mængde, hvormed den optraadte Aar for Aar i Øresund, saa fandtes den dog altid i Overdaadighed. Saxo fortæller, at man kun daarlig kunde drive en Baad frem ved Aarerne gennem Stimerne. Det er derfor ikke at undres over, at Folk i Hundredtusindvis strømmede sammen her, eller at ogsaa Stubbekøbingfolk vilde have Del i denne Rigdom.

Før 1484 var det Skik at tænde Ild i det Træhus, hvori man havde boet under Opholdet paa Stranden derovre, den Dag, man drog derfra, og saa bygge et nyt det næste Aar, men det medførte, at man maatte tidlig af Sted, allerede ved Midten af Juli. I denne Maanedes første Halvdel herskede der derfor stor Travlhed nede i vor gamle Havn ved Tyreholmen, hvor Baad laa ved Baad i Snesevis. Sejl og Vaad blev efterset og Baaden tjæret. I Bunden af den aabne Baad stuedes foruden Fiskeriredskaberne 6 tomme Tønder til Nedlægning af de Sild, man havde Lov til at tage med hjem til eget Brug (1 Td. pr. Md.), nogle Uldtæpper, maaske nogle Kogekar, men for øvrigt kunde alt faas derovre paa Markedet. Baaden var ikke stor, den skulde jo kunne trækkes paa Land hver Aften, og der skulde foruden det nævnte dog gerne være Plads til 6 Mand.

En tidlig Morgen med gunstig Vind stod Flaaden ud af Havnen og styrede mod Nord. Den passerede først vor egen

lille Borg paa Kongsnæs, saa den stærkt befæstede »Borgevold« paa Møn, og derefter gennem Letten og Ulfsund op til Stevns; thi det maa anses for det sandsynligste, at den har fulgt Sjællands Østkyst saa længe som muligt, bl. a. af den Grund, at den saa var under Dækning af en Række faste Borge. Undervejs stødte Baade til f. Eks. fra Stege, der havde Ret til baade at fiske og handle, medens vor By kun

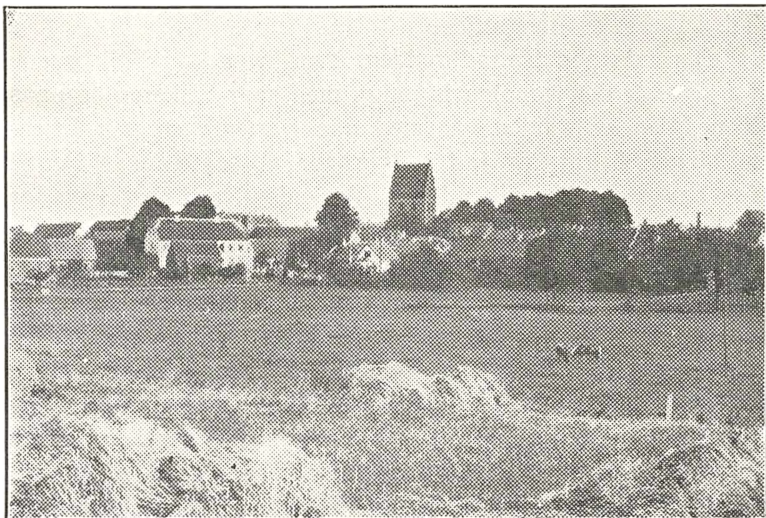

Fig. 3. Tyreholms Engen, hvor Stubbekøbing havde sin Havn i den Tid, her er Tale om.

havde Ret til at fiske og til Bodeplads. Ankommen til Stranden ved *Falsterbo* fandt man let sin Boplads, thi mellem hver Bys »Leje« var der rejst Stenkors, og man tog straks fat paa at rejse Træhusene, hvortil Træ kunde faas fra de store Skove, der dengang fandtes der. Ved hvert Hus rejstes en Stang, der bar en eller anden Genstand: en Kurv, en Flaske e. l., hvorefter Boderne fik Navn i de Fortegnelser, som udarbejdedes af Hensyn til Skatten. Først naar den kongelige Foged, med Trommer og Fløjter og i al sin Pragt, havde oplæst de mange og strenge Lovbestemmelser, kunde Fiskeriet begynde. Vaaddet blev sat om Aftenen og trukket om Morgenen, ligesom nu, men først naar Fangsten var paa Stranden, maatte Handelen begynde. Købmanden, der altid

var en Tysker, kørte med sin Vogn ud i Vandet ved Siden af Baaden og førte derefter Silden til en af de 200 store Boder, hvor »Ghellekoner« udtog Indmaden og »Læggekoner« nedsaltede den i Tønder. Før disse maatte føres ud til Handelsskibene, der skulde fordele dem over hele den civiliserede Verden, maatte de være forsynede med 5 Mærker: Bødkerens, Byens, Køberens, Antal Ol og Godheden. Man regner den daglige Fangst til 20000 Td. eller $1\frac{1}{2}$ Mill. Td. i Løbet af Fangsttiden.

Der ude paa Strandbredden, hvor hver Bys Folk boede for sig, var der forholdsvis roligt, men naar Fiskeren og hans Kone, der undertiden var med paa Farten, hen paa Eftermiddagen begav sig ind i Byen for at hente deres Penge for Fangsten eller gik ud paa Markedet Nord for Byen for at gøre Indkøb, mødte der dem brogede, fremmedartede og storstilede Indtryk. Det maa nemlig erindres, at der undertiden var samlet 30—40000 Fiskerbaade her fra Tyskland, Østersølandene, England, Nederlandene foruden de nordiske Lande og desuden flere Hundrede Eksportfartøjer. Alene den myldrende Mængde af disse Baades Besætninger, talende og raabende i alle mulige Tungemaal, maatte nærmest virke forfærdende, men saa kommer hertil alle de Tusinder, der til Stadighed opholdt sig i Land: Haandværkere, som Skomagere, Skræddere, Garvere, Smede, Slagtere, Bagere, arbejdende i deres aabne Boder for Øjnene af den forbiglidende Menneskemængde; Handlende med inden- og udenlandske Varer, med Smykker i Guld og Sølv, med Tøjer i Silke og Fløjl; Gøglere af alle Slags; Øl- og Vinstuer, og endelig det løse, daarlige Pak, som altid har fulgt i Rigdommens Køl-vand: en babylonisk Forvirring, der stod i største Modsætning til Stilheden i vor By.

Var der saaledes meget, som kunde virke fristende paa vore Bysbørn, vendte de fleste dog sikkert hjem med en god Skilling at tære paa i Vinterens Løb, og som gode Katolikker glemte de vel heller ikke at betænke St. Gertruds Alter i vor gamle Kirke med et nyt Fløjl eller med et Par Voksllys som Tak for den heldigt fuldførte Fart. Hjemturen frembød langt større Fare end Udturen med Hensyn til Overfald af Sø-

røvere; thi de vidste, at nu havde Fiskerne Penge paa Lommen, og de kendte Dagen, paa hvilken Farten foregik; Forholdet var nemlig det, at selv om Fiskerne havde Lyst til at rejse hjem før den 9de Oktober, var det dem forbudt.

Som foran omtalt flyttede Sildestimerne længere Nord paa ved Midten af det 16de Aarh., og dermed døde Togterne til Skaane bort. De havde ikke blot haft økonomisk Betyd-

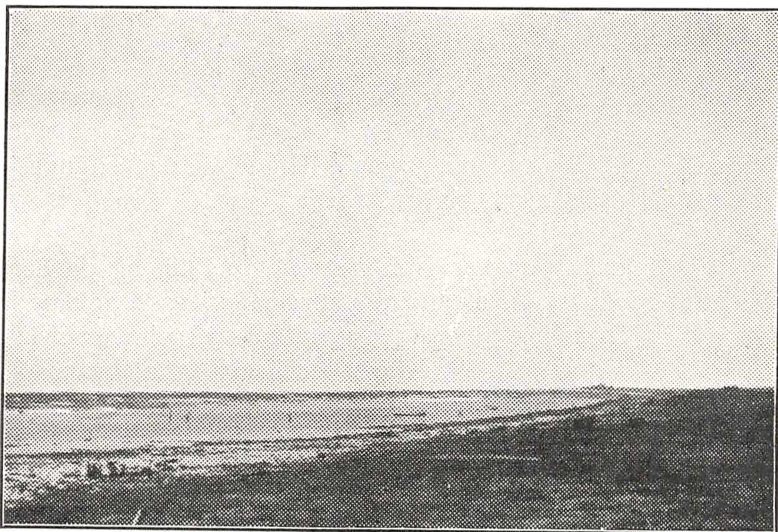

Fig. 4. Den Del af Strandbredden ude paa „Refvet“, Vest for Falsterbo, hvor Stubbekøbing Fiskere Aar c. 1500 havde 66 Boder staaende, men som nu er ganske øde.

ning for Befolkningen her, men de havde bragt friske Pust fra de store Kulturlande til vor lille By.

Kongerne søgte paa den Tid at binde Handelen til Købstæderne, men deres Bestræbelser var ofte forgæves. Her paa Falster havde Bønderne saaledes fra gammel Tid haft Ret til at sejle til Tyskland med Øksne og Heste samt i Tiden mellem Mortensdag og Kyndelmisse tillige med Korn, og den Ret holdt de fast paa; men de udnyttede deres Privilegium saa stærkt, at de drev Købmandshandel med de hjembragte Varer til Skade for Byerne. Af de saakaldte »ulovlige Havne«, som Kongerne og Købstæderne bekæmpede, nævnes Guldborg, Govenæs¹⁾ og Bøtøminde her paa Øen og Grøn-

sund paa Møn. Trods denne Konkurrence var Forholdene her ved Falsterbofarternes Ophør lyse og gode, vor By nævnes i Række med Landets betydeligste Søstæder som Helsingør, Aalborg og Nakskov, men de ændres lidt efter lidt; vi glider, paa Grund af stadige Udgifter til Krigsudstyr, Forbudet af $\frac{28}{1}$ 1682 mod at drive Handel paa Udlandet, Ildebrande, Misvækstaar og Ødelæggelse af vor Fiskerflaade, ned i en Bølgedal, hvor Tilstandene maa betegnes som elendige, og som det tog cirka 150 Aar at arbejde os op af. I denne Nedgangsperiode har vi kun en daarlig, ubeskyttet Havn, Bugten Øst og Nordøst for Byen, Fig. 6, men sine Mangler til Trods gjorde den Tjeneste for os i over 200 Aar, og under den skaanske og den store nordiske Krig afgav den Tilflugtssted for Afdelinger af vor Krigsflaade.

Tyreholmshavnen var efterhaanden groet til, og da der i det syttende Aarh., efter Traditionen af svenske Soldater, lægges en Dæmning, Fig. 5, tværs over dens Indløb, er dens

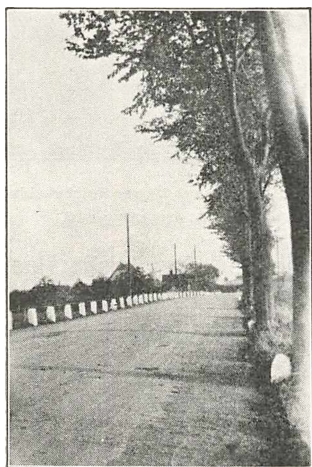

Fig. 5. Dæmningen over Tyreholmshavnens Indløb. 1930.

Dage som Havn talte; den omdannes lidt efter lidt til Eng. Denne var gennem mange Aar lagt ind under Borgmesterembedet, mod at Borgmesteren holdt to Bytyre, men ved en under 14. Maj 1839 tinglæst Overenskomst mellem daværende Borgmester og Borgerrepræsentationen blev Tyreholmen fremtidig at betragte som Byens Ejendom, mod at Byen herefter aarlig skulde svare 23 Rdl. til Borgmesterembedet og til Raadstuefonden, hvad der foruden kom ind som Vederlag for Græsning. I Aarene 1839—60

opsparedes der for at benyttes til Opførelse af et Raadhus paa den Maade c. 4000 Rdl., som i Forbindelse med en Gave fra

Particulier Elvers var i Stand til i alt væsentligt at dække Byens Part af Udgifterne.

Byens ældste Havn har saaledes efter sin Død været med til at pryde Byens Torv, og paa dens Plads var der, da Fribrødreaens Vand endnu kunde standses ved »Stampen«,

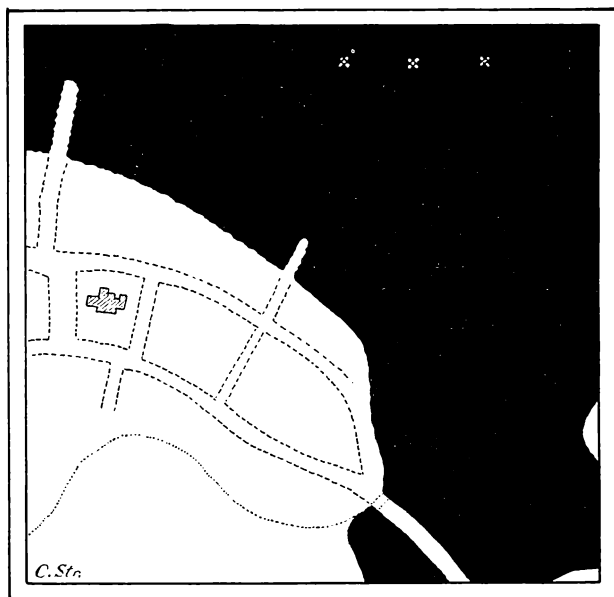

Fig. 6. Stubbekøbings anden Havn. (c. 1600—1843).

hver Isvinter en pragtfuld Skøjtøløberbane, hvor Byens Ungdom hentede sig røde Kinder.

Til denne Middelalderhavn førte det snævre Stræde, der nu hedder Ringgaardsstræde, hvis ældste Del endnu har Retning mod Vandet. Forlængelsen til Gasværket er af ny Dato for ikke at tale om Forbindelsen med Nykøbingvej.

I Tidsrummet 1600—1840 foregik al Losning og Ladning ved Hjælp af Vogne, der kørtes ud paa Siden af Pramme, som flyttede Varerne mellem Vogn og Skib eller omvendt. Metoden var besværlig; desuden skete der tit Afbrydelser i uroligt Vejr, og det var derfor naturligt, at man ønskede en

rigtig Havn eller dog et Brohovede. Planer om at bygge et saadant var fremme 1749 og -99, 1813, -21 og -34, uden at det lykkedes at overvinde Vanskelighederne. Først i 1839 var *Skibsbroen* en Kendsgerning.

Vi maa imidlertid gaa tilbage til 1807—14; thi under Krigen med England skete der Begivenheder, som fik Betydning for Stubbekøbing og dens Havn. Man havde, som almindelig bekendt, efter at Englænderne havde berøvet os vor Flaade, søgt at holde dem Stangen ved Hjælp af Handels-skibe, der var omdannede til Kanonbaade. Det lykkedes, navnlig under Vindstille, naar Englænderne ikke havde nogen Nytte af deres Sejl, at røve adskillige Skibe fra dem, idet Kanonbaadene ikke var større, end at de kunde drives frem ved Aarer. Største Parten af de opbragte Skibe blev dog taget af Baade, de saakaldte Kapere, som under Statens Kontrol udrustedes af private Selskaber.

Der indbragtes her paa Reden og fortøjedes ved en Række Pæle, som har været synlige lige til vore Dage, i alt 9 Skibe, og Ladningerne, der bestod af saa forskellige Ting som Hamp, Vin, Ost, Silke, Bly, Talg, Potaske, Krølhaar, Fyrreplanker, Brænde, Kobbermønter, 72 Fl. Skedevand og 33 Jærnankere, bragtes i Land. Af de 9 Skibe blev de 3 indbragt af Kaperen »Stubbekøbing«, der med en Bekostning af 8000 Rdl. var udrustet her. Den havde 14 Mands Besætning, Kaptajnen hed Jespersen, og Rederen var Købmand P. Wulff, som efter endt Togt udbetalte Interessenterne deres Tilgodehavender i Dagene fra 1.—6. Marts 1812. De Auktioner, der holdtes over Skibe og Varer, førte mange fremmede hertil og gav god Fortjeneste til Byens Folk, men denne forøgede Virksomhed, under hvilken Byens uheldige Havneforhold traadte særligt frem, gjorde Ønsket om at faa bygget en Skibsbro levende paa ny. Dog, det maatte blive ved Ønskerne ogsaa denne Gang, 1813 var et Ulykkesaar for vort Lands Pengevæsen, og Planerne maatte henlægges.

Paa samme Maade gaar det nogle Aar senere, da Danmarks første Dampskib, »Caledonia«, kom hertil fra Skotland og blev sat ind paa Ruten København—Kiel. Det blev mod-

taget med en Blanding af Nysgerrighed og Ængstelse ligesom Flyvemaskinen 100 Aar senere. Der skrives saaledes fra Nakskov, hvor det havde maattet gaa ind i Septbr. 1820 paa Grund af Storm: »At der af Byens Indvaanere er et skrækkeligt Tilløb for at se denne vidunderlige Maskine, kan man let slutte«. Skønt Stubbekøbingerne kun saa Røgen af det over Bogø, naar det gik gennem Ulfsund, var der dog Folk her, der forstod, at Fremtiden tilhørte Dampskibet, og at det gjaldt om at forberede sig paa at kunne modtage det ved at tilvejebringe en Havn, men Tiden var endnu ikke moden.

Der administreredes forsigtigt i disse pengeknappe Tider. 1836 ses følgende Udtalelse: »Stubbekjøbing Købstads Kæmnerregnskab balancerer med 790 Rdl., Kæmnerkassen ejer ingen Kapitaler og er intet bortskyldig«. Det var derfor noget af et Vovestykke, naar Borgerrepræsentantskabet, som det dengang hed, i 1839 laante 7600 Rdl. Sølv »af Kongens Kasse« til Bygning af en Skibsbro med et Brohoved, men man var enig om, at nu maatte det være. I 9 Aar havde man set paa og ærgret sig over, at det første her i Landet byggede, det »fortræffeligt indrettede«, Dampskib »Fr. VII« standse ved begge Grønsunds Færgesteder, men sejlede Stubbekjøbing forbi.

Ved Foraarstid tog man fat og det med en Alvor fra Ledelsens Side, der maaske hos Nutidsmennesker vilde fremkalde et lille Smil, men som var højst rosværdig. Det maa erindres, at denne Brobygning var det første større Arbejde,

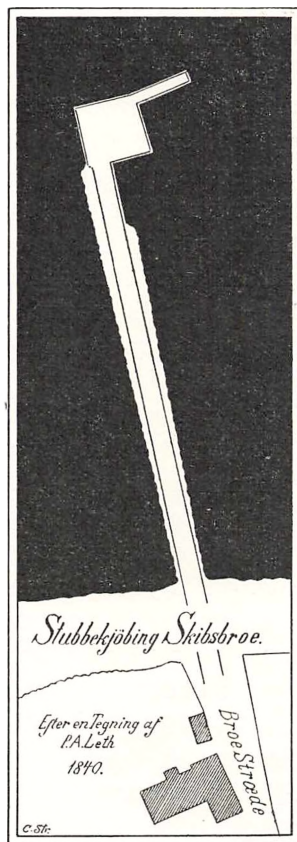

Fig 7.

der iværksattes her i Byen efter en hundredaarig Nedgangstid, at Summen, der skulde administreres, var kæmpestor i Forhold til Byens Budget, og at man stod over for noget nyt og fremmed. Allerede i Oktbr. 1833 var der efter det kgl. Generaltoldkammer og Kommercekollegiets Resolution nedsat en Kommission til at fremkomme med Forslag. Den kom til at bestaa af Byfoged Buntzen, Toldkasserer Major Koch, Vicekonsul Benzon og Borgerrepræsentant, Bagermester Knudsen, og som teknisk Vejleder antoges Havne- og Fyrinspektør Leth. Denne havde allerede i 34 udarbejdet Tegning og Overslag, men Tiden gik, bl a. med Forhandlinger med Toldvæsenet ang. Tolddistriktets Omfang og Grønsunds og Gaabenses Bropenge, og først i 38 kunde Licitation over Materialierne finde Sted. Under Arbejdets Udførelse i 1839 maatte den antagne Opsynsmand daglig føre en Journal, hvori alt Broarbejdet vedrørende indførtes. Den blev hver Aften underskrevet af den af Kommissionens Medlemmer, der havde Tilsyn; de 4 Medlemmer havde skiftevis Tilsyn en Uge ad Gangen. Ved Ugens Slutning maatte Opsynsmanden afgive en Afskrift af Journalen for den forløbne Uge. Naturligvis blev hvert Stykke Tømmer nøje undersøgt, forinden det blev antaget, men dog næppe stemplet saaledes som 4 Aar senere under Havnebygningen, da der var bleven anskaffet en Stempelhammer, ved Hjælp af hvilken man mærkede hvert Stykke antaget Tømmer, og som derefter blev »taget under Kommissionens Forsegling«. Arbejdstiden var fra 5—12 og fra 2—7. Daglønnen var for en Tømmersvend fire, for en Daglejer eller en Stenhugger to Mark; desuden fik Opsynsmanden Tilladelse til »tvende Gange om Dagen at give dem Brændevin, naar han var fornøjet med deres Arbejde«.

Nedkørselen til Broen (Fig. 7) foregik ad Brostræde, den nuværende Havnegade, men det var meget snævert dengang. Paa Hjørnet af Torvet laa Præstens Bolig med et stort, skyggefuldt Træ foran, lidt længere nede i Strædet laa den til Præsteboligen hørende Bagbygning, og paa denne øverste Strækning kunde der foreløbig ikke være Tale om Udvidelse; den kommer først 1860, da Raadhuset blev opført, men fra

Bagbygningen og ned til Stranden, hvor Præstens Have strakte sig, foretog man samtidig med Brobygningen en Forbedring, idet man skar en Strimmel af Haven til Udvidelse af Strædet.

Skønt Broen paa Grund af, at der maatte anskaffes Pæle af større Længde end først beregnet, var kommen til at koste

Fig. 8. Stubbekøbing tredie Havn (1843—1879).

8600 Rdl. i Stedet for 7600, var man glad ved den, og den 2den Oktbr. indviedes den ved en Fest, »hvor Enhver følte sig glad ved det fuldførte Værk og oplivet af Forhaabninger om Fremtiden«. Stiftamtmanden holdt Tale, Flaget paa Brohovedet blev hejst »under Sange og Kanoners Lyd«, og om Aftenen var Broen oplyst med Begkranse, Raketter steg til Vejrs, og Kongens Navnetræk lyste i kulørte Lamper.

Den Glæde, her kommer til Orde, var saare forstaaelig, naar man betænker, at et Maal, Byen havde stilet efter i hen-

ved 100 Aar, endelig var naaet; men Maalet var ikke naaet fuldt ud; thi det var en Havn, man ønskede, et Sted, hvor de her hjemmehørende 14 Skibe kunde ligge trygt i Vinterleje, og hvor fremmede Skibe kunde ty ind, naar Østersøen viste Tænder, og man tog straks fat paa at naa ogsaa dette Maal. Allerede i Marts 1840 var der udarbejdet en Havneplan, der dog først kom til Udførelse 1843, efter at Borgerrepræsentationen var gaaet ind paa at garantere for et Laan paa 8400 Rdl. til dette Brug. Som omstaaende Tegning (Fig. 8) viser, blev Havnen bygget Øst for Skibsbroen, og samtidig hermed fyldtes op til en Havneplads.

Havnen synes lille, men opfyldte dog sikkert sin Bestemmelse paa den Tid, da Skibene gennemgaaende var mindre end nu. Vanddybden var ret ringe, kun en 8 à 9 Fod, men forbedredes Aar for Aar, saa stadig større Skibe kunde modtages²).

En Meddeler herfra skriver 1844: »Det er uvant at se de mange byggede Master i vor i Fjor byggede smukke og rummelige Havn. Flere Forbisejlere søge i denne strenge Vinter her Ly mod Storm og Uvejr, og inden Havnen var fuldstændig færdig, søgte allerede en fremmed Havarist Tilflugtssted her, hvor han klos op til Bolværket kunde udlosse sin Ladning og reparere sit Fartøj. Naar pekuniære Hjælpe-midler tillade at foretage den endelige Opmudring, da vil rimeligvis ethvert Fartøj, som kan passere Grønsund, ogsaa kunne løbe ind i Stubbekøbing Havn«.

I de første Aar efter Havnens Bygning kneb det med at skaffe de til Gældens Forrentning nødvendige Beløb, men Kommissionen var dog stadig paa det rene med, at Arbejdet paa at forøge Vanddybden var af største Betydning og maatte fortsættes. Agent Benzon skænkede 400 og Partikulier Elvers 100 Rdl. til Formaalet, og hver Sommer i Aarene 1843 til 49 bearbejdes Bunden af Havnen og Renden ind til den af nogle Mænd, forsynede med store Jernsker, men Resultatet maatte blive utilfredsstillende. I 1851, da Havnens Status var bleven bedre, gjorde man det store Fremstød, man lejede af Københavns Opmudringsvæsen en ved Hestekraft dreven Muddermaskine, »Søbaggen Nr. 1«, der i Løbet af

Aaret skaffede Havnen den ønskede Vanddybde af 12 Fod, men det kostede ganske vist ogsaa 1800 Rdl., en Snaps saa besk, at den maatte tømmes i tre Drag.

Men tilbage til Havnebygningen.

Midt under den sker der en Begivenhed, som maa omtales, dels fordi den maler et Billede for os fra Slutningen af Enevoldstiden, og dels fordi den knytter sig til Havnen, ja danner en Art Indvielse af samme. Begivenheden var Kong Christian d. Ottende og Dronning Caroline Amalies samt Kronprinsens, den senere Fr. VII's, Besøg her den 20. Juli 1843. Nogle Aar før, den 9de Jan. 1840, havde 3 Mænd her fra Byen overrakt Kongen en af 91 Borgere og Indbyggere underskreven Adresse, og ved den Lejlighed havde Hs. Majestæt udtalt Haabet om snart at kunne besøge os. Kongen kom saaledes ikke uventet, skønt der var gaaet 3 Aar siden hin Dag, og de trufne Forberedelser viser det jo ogsaa. Vi lader imidlertid nu et Øjenvidne faa Ordet, fordi hans Udtryksmaade er betegnende for Tiden.

»Uagtet det havde regnet den største Del af Formiddagen, havde dog en overordentlig Mængde Mennesker fra Byen og Landet forsamlet sig paa Havnepladsen og Strandbredden for med Glædesytringer at modtage Kongeparret, ligesom de til Stranden stødende Haver vare fyldte med Folk af begge Køn af alle Stænder. Alle Skibe i Havnen og paa Reden flagede, og paa Brohovedet var anbragt paa to festlig smykkede Forhøjninger begge Majestæters Navnetræk af Rundjern, omvunden med friskt Grønt, ligesom Kronerne tillige smagfuldt var prydede med Roser og andre Blomster. Omtrent Klokken 11 oplaredes Himlen, Regnen ophørte og afløstes af det yndigste Vejr med en let Kuling. I det samme saas det kongelige Dampskib »Ægir« i Opsejling. Idet Dampskibet passerede H. K. Højhed Kronprinsens paa Reden liggende Lystkutter, blev fra samme givet Kongesalut, som afløstes af en lignende Salut fra Havnen. Da det kgl. Dampskib nærmede sig Skibsbroen — Stiftets yderste Grænse — hvor Stiftamtmanden, Biskoppen med de øvrige gejstlige og verdslige Embedsmænd fra Byen og Omegnen, Borgerrepræsentationen og Havnekommissionen, saavel de Damer, der vare bestemte til Kur, havde forsamlet sig, udbrød Forsamlingen i et »Længe leve« for Drs. Majestæter, der ledsagedes af et 9 Gange gentaget Hurra, som uafsladeligen gentoges af

den øvrige forsamlede Menneskemasse, medens de høje Gæster passerede Broen.

En Landingsbro, forsynet med Rækværk og overtrukken med rødt Klæde, tjente Deres Majestæter til Bekvemmelighed ved Landgangen, medens et paa Brohovedet anbragt Musikkorps musicerede til Velkomst.

Omkring Foden af hver af de kongelige Navnetræk dannede hvidklædte Smaapiger under 10 Aar, med Blomsterbuketter i Haanden, tvende Halvcirkler. Da Kongeparret nærmede sig disse, fremtraadte to af dem og overrakte Deres Majestæter hver et Eksempplar af den i denne Anledning forfattede Festsang, trykket paa hvidt Atlask, Titelbladet med forgyldte Bogstaver, efter at den ene af disse havde udbedet dem Tilladelse til, at de maatte være med de første, som ønskede den elskede Konge og Dronning velkommen til Falster. Af et Medlem af Festkomiteen modtog H. K. Højhed Kronprinsen, der ledsagede de høje Forældre, et lignende Eksempplar. For den Ende af Broen, der vender imod Byen, var oprejst en smagfuld Æresport i stor Stil. Oven paa samme var anbragt Byens Vaaben — et endnu ej tiltaklet Skib. Under dette Emblem var med forgyldte Bogstaver anbragt en Inskription, der tydede hen paa, at ved Enighed — Enighed mellem Kongen og Folket — vilde det lykkes at faa det tiltaklet. Ved denne Æreport modtoges Drs. Majestæter fra Tribuner, anbragte ved Æreporten, med ovenberørte Velkomstsang, udført af et indøvet Sangerkor af Damer og Herrer, under Akkompagnement af blæsende Instrumenter. Umiddelbart efter Afsyngelsen holdt Stiftamtmand, Kammerherre von Jessen i Stiftets Navn med den ham egne Veltalenhed en overmaade smuk Velkomsttale, der efterfulgtes af Hurraraab. Derpaa udbad Hr. Byfoged Buntzen, som første Medlem af Havnekommissionen, sig Tilladelse til at lade nedramme en Fortøjningspæl ved Indsejlingen til den under Arbejde værende nye Havn, samt om Tilladelse til at kalde denne Fortøjningspæl »Kongepælen«, og at forsyne denne med en Inskription, der i det latinske Sprog tilkendegav, at den var nedrammet i Overværelse af Drs. Majestæter d. 20. Juli 1843, hvilket allernaadigst blev bevilget. Denne Inskription var indgravet i en af Klokkemalm støbt Plade, der paa en Silkepude præsenteredes Hs. Majestæt af Havnekommissæren Hr. Agent Benzon. Havnekommissionen fremkaldtes derpaa af Kongen for at modtage Allerhøjstsammes Tilfredshed med det nye Anlæg. Ogsaa et tidligere Medlem af Kommissionen, Hr. Major og Toldkasserer Koch, der havde været med at grundlægge Anlægget, blev af H. M. fremkaldt og takket for hans Medvirkning til dette nyttige Værk.«

Undersøger man *Antallet af de Skibe*, der gik ind og ud ved herværende Toldsted før og efter Anlægget af Skibsbroen, er der vel en Stigning at spore i Tiden efter, men ikke saa stor, procentvis, som i den vigtigste Udførselsartikel, Korn, af hvilken der gennemsnitlig i Aarene før 1839 udførtes c. 44 Tusinde Td. aarlig, men efter c. 66 Tusinde. Denne Stigning paa 50 % kan dog ikke tillægges Havnens Fremkomst alene, men skyldes bl. a. det forbedrede Landbrug, en Række gode Høstaar i Begyndelsen af 50erne, samt Ophævelsen af den engelske Korntold 1846. Foruden Korn var gamle og friske Ben en ret stor Udførselsvare, navnlig i Begyndelsen af Aarhundredet; de gik til England, hvor de omdannedes til Gødning.

Blandt de førnævnte 14 Skibe, der havde Hjemsted her, var den interessanteste Huggertgaleasen »Piscator« paa 48½ Læster, 27 Mands Besætning, tilhørende Kbmd. P. Wulff. Den var udrustet til Robbefangst under Grønland og afgik i flere Aar herfra tidligt Foraar. I 1844 kom den dog først af Sted 4de April, fordi den under en NV-Storm i Forbindelse med Højvande var bleven kastet i Land Øst for Byen. Foretagendet har næppe været lønnende, thi Skibet gaar senere over i Fragtfart.

Byens *Handelsflaade* var fra 4 Skibe i 1767 vokset op til 21 med 734 Læsters Drægtighed (1 Læst 32 Td. Korn) i 1856. I det Tidsrum havde der været to gode Perioder for Søfarten, Tiden omkring Aar 1800 og Tiden efter den første slesvigske Krig.

Dampskibstrafikken her paa Stubbekøbing i Aarene, efter at Havnen blev bygget, blev vistnok ikke saa betydelig som ventet. Vi laa mellem to Færgesteder, Grønsund og Gaabense, der havde ældgamle Traditioner og særlige Rettigheder, og da der omkring Midten af Aarhundredet oprettes Ruter paa Kryds og tværs, bliver sidstnævnte Knudepunkt for dem saavel som for Postforbindelserne paa Lolland-Falster. I 1851 blev Gaabense anløbet 8 Gange ugentlig af Dampskibe foruden af D/S »Vildanden«, der havde afløst Sejlbaadene paa Forbindelsen med Vordingborg. Under disse Forhold holdt det haardt at faa Dampskibene til at lægge

Vejen herom ad, og Forbindelserne var ikke rigtig gode før 1866, da de nybyggede Skibe, »Saxo« og »Falster«, hver besøgte vor Havn 2 Gange ugentlig paa Farter mellem Svendborg og København og mellem Nykøbing og Hovedstaden. De tilhørte det nystiftede »Det Forenede Dampskibs-Selskab«, som gennem Aarene og lige til December 1921 har haft stor Betydning for Havnen og Byen.

I samme Retning virkede Paketterne mellem Stubbekøbing og København. 1856 paabegyndte Skipper E. Gjerstrup en saadan Fart med sin Jagt »Fr. VII«, og siden den Tid er Forbindelsen opretholdt lige til vore Dage, undertiden som f. Eks. i 1877 af 3 Paketter samtidig, men dengang foregik Farterne med længere Mellemrum end nu.

Blandt de særlige Rettigheder, der var tillagt de omliggende Færgesteder, og som i Begyndelsen af forrige Aarhundrede virkede hemmende paa vor Bys Samkvem med Omverdenen, maa nævnes deres Eneret paa Personbefordring. Fra Falsters Nordkyst kunde ingen tage f. Eks. til Vintersbølle uden over Gaabense og ingen til Møn uden over Grønsund. Hverken en Henvendelse til Forpagteren af Gaabense Færgested, Hr. Arnkiel, eller et Andragende fra Kommunalbestyrelsen til Regeringen med paafølgende Behandling i Roskilde Stænderforsamling førte til noget Resultat. Skønt der senere opnaaedes visse Lempelser, eksisterer f. Eks. Grønsunds Privilegium den Dag i Dag.

Lige fra 1653, ja maaske endog fra 1625, til 1802 havde vi modtaget *Post* en Gang ugentlig, fra 1802 to Gange og fra 1830 mindst tre Gange, hele Tiden over Gaabense (eller Nørre-Alslev) og en Tid tillige over Nykøbing. Kommunalbestyrelsen, der ikke var tilfreds hermed, indsendte, formentlig i Begyndelsen af Aaret 1856, et Andragende til Generalpostdirektøren, hvori der stillede Forslag om at lade det foran nævnte Postdampskib »Vildanden«, der sejlede mellem Vordingborg og Gaabense, gaa hertil i Stedet for til Gaabense; Nykøbing skulde da have Posten herfra pr. Vogn i Stedet for fra Gaabense. Man forstaar, at dette Forslag vakte Røre i den store Stad Nykøbing, og Sagen blev diskuteret i »Stiftstidende« i flere Maaneder. Den forsvarede tappert

herfra af P. W. Wulff (* 1805 † 1866), der bl. fl. Grunde fremhævede, at Havnen ved Stubbekøbing var en af de sidste i Stiftet, der lagdes til med Is, saa at Postgangen vilde blive mere paalidelig om Vinteren end over Gaabense. Sagen døde hen dette Aar, men Ideen døde ikke. Den 1ste Juli 1859 Kl. 6 Morgen svømmede »Vildanden« ind i Stubbekøbing Havn, medførende »Post, Passagerer, Fragtgoods og Kreaturer«, efter at den først havde landsat Sjællandsposten i Gaabense. Kl. 9 gik den herfra til Gaabense og derefter til Vordingborg. Med den Ordning undgik man, at Nykøbing skulde lide den Tort at faa sin Post over Stubbekøbing, og vi havde opnaaet at faa daglig, direkte Forbindelse med Sjælland, foreløbig dog Mandag undtagen og kun i Sommerhalvaaret³). Ruten opretholdtes i 16 Aar af »Vildanden« og »Falken«. I 1875 overtoges den af »D. F. D. S.«, der først anvender det nye Skib »Møen« og siden »Thunberg«, men for øvrigt allerede i Novbr. 1876 opgiver den, da »Trafikken er aldeles forsvindende«.

Københavnsposten og Persontrafikken maa nu atter føres den gamle Vej over Land, men man savnede den direkte Rute, og ligesom Initiativet til dens Oprettelse i sin Tid kom herfra, udgik Bestræbelserne for dens Genoptagelse ogsaa herfra, idet Haandværkerforeningen efter Andragende om Statsstøtte til Oprettelse af en daglig Dampskibsforbindelse mellem Sjælland, Bogø, Falster og Møn havde opnaaet en Bevilling paa 5000 Kr. paa Finansloven 1879. Da Sagen kom til Byraadets Erklæring, blev man hurtigt enig om, at den maatte løses af et privat Selskab, og Købmændene O. C. Boas og Wulff fremkom derefter med et Tilbud om, at de under visse Betingelser vilde søge at sætte et Dampskib i Gang. Under de Overvejelser, som det dannede Interessentskab foretog, kom man til det Resultat, at der vilde kræves et Tilskud paa 8000 Kr. aarlig, for at Foretagendet kunde bære sig, og Sagen stilledes derfor i Bero foreløbig; men da Finansudvalget var gaaet med til at yde et Tilskud af sidstnævnte Størrelse, tog man fat paa dens Realisation. Et Skib af passende Størrelse blev bestilt hos Burmeister & Wain, og det kom hertil d. 10. Juli 1881; men da det ved

nogle Prøvefarter var konstateret, at dets Sejlhastighed var for ringe, gik det tilbage til Firmaet, der foretog nogle Forandringer, hvorved Farten bragtes op til 8 à 8½ Knob, og Skibet, hvis Navn blev »Stubbekøbing«, kunde endelig sættes ind i sine Ruter d. 1ste Septbr. s. A.

Paa Ruten til Masnedsund foretoges i Sommerhalvaaret to Ture daglig, om Vinteren bortfaldt Morgenturen, og Afgangstiderne herfra var Kl. 4¼ (5) og 15¼, fra Masnedsund Kl. 7 og 23. Midt paa Dagen gik Skibet to Gange til Bogø og Grønsund. Til Bogø var der i 1861 af Postvæsenet blevet oprettet en daglig »Baadpost«, der nu overtoges af »Stubbekøbing«, og Ruten paa Grønsund havde ogsaa sit Forbillede, idet Færgeejeren af Grønsund—Møn allerede i Maj 1871 havde paabegyndt en Baadfart 2 Gange daglig mellem sit Hjemsted og Stubbekøbing Havn. Nævnte Færgeejer havde Eneret paa Befordring til Møn, og Dampskibsselskabet maatte derfor yde ham en aarlig Erstatning, da det begyndte sin Virksomhed. Gennem mange Omskiftelser og Forbedringer, fremkaldte af Tidernes Krav til Trafikmidler, har Selskabet under Ledelse af Købmand P. W. Wulff og i de senere Aar af Købmand C. Boas jun. nu i 50 Aar virket ikke alene til Gavn for By og Omegn men ogsaa til Glæde og Forfriskelse for de mange rejsende, der har Sans for Naturens Skønhed*).

Hvad *Fiskeriet* her fra Havnen af vore egne Fiskere i de senere Aarhundreder angaar, har det i alt væsentligt indskrænket sig til at tilfredsstille Byens og Omegnens Behov. De store Traditioner fra Skaanetiden med Udførsel til andre Lande kunde ikke fortsættes. Hertil bidrog bl. a., at vi 1625 mistede 25 Baade ved en Stormflod, og at der i de følgende trange Tider ikke var Raad til at faa Tabet erstattet; men selv da Forholdene her i Midten af forrige Aarhundrede var bedredes betydeligt, betegnes Fiskeriets Tilstand af fiskerikyndige som »sørgelig«: »man kunde den meste Del af Aaret kun lejlighedsvis erholde Fisk«, og dog frembød Havet 1 Mil herfra og Sundet her udenfor Mængder af dem. Der manglede, synes der, Fremdrift og Energi hos de herboende Fiskere, men vel ogsaa Kapital til at skaffe sig

tidssvarende Redskaber, som kunde bringe dem paa Højde med de svenske Fiskere, der besøgte vor Havn et Par Maaneder hvert Efteraar, og som i Reglen havde et godt Udbytte. I 1865 og Aarene før tog de Sild her uden for Grønsund for 40000 Rdl. aarlig. Var disse fremmede ikke velsete af vore egne Fiskere, der bedre kunde holde Priserne oppe, naar der fangedes Fisk i ringe Mængde, saa blev deres Komme imødeset med Glæde af den store Befolkning, som her fik Adgang til billig Føde. Ved Havnen herskede der et vældigt Røre i disse Maaneder; der kunde undertiden, som i 1875, ligge henved 50 store Baade her med over 200 Mands Besætning. Der bliver nu atter Tale om Eksport, thi i de heldige Aar kunde al Fisken ikke afsættes her. Den gaar da pr. Vogn til Nykøbing og derfra med Damper til Røgerier i Rostock og Lybeck, men da Banen fra Nykøbing til Gedser aabnes 1886, benyttes den naturligvis.

I saadanne travle Efteraarsdage har det knebet svært med at faa Plads i den lille Havn med et Vandareal paa kun 7200 m²; der hæver sig da ogsaa Røster for at foretage en Udvidelse mod Øst, og d. 6. Septb. 1876 afgaar et Andragende fra Byraadet til Indenrigsministeriet om Statsstøtte hertil. Medens det bliver overvejet, vil vi beskæftige os med nogle Begivenheder, som har Tilknytning til Havnen, og som foregik inden dens Udvidelse.

En stille Sommeraften, d. 16de Aug. 1861, ankrede Kong Frederik d. 7de og Gemalinde her paa Reden. Skønt man ikke var sikker paa, at Skibet vilde gaa gennem Grønsund, havde man dog forberedt sig paa en festlig Modtagelse. Skibet blev hilst med 27 Kanonskud, og da Mørket faldt paa, tændtes Fakler langs Brohovedet og Toldboden, og Haverne oplystes med orientalske Lamper. Efter Kongens Indbydelse tog Kommunalbestyrelse og Embedsmænd ud til Skibet, hvor Selskabet blev indbudt til at drikke Te, og hvor Kongen underholdt sig med Gæsterne paa sin jævne og joviale Maade. En Times Tid senere forlod de Skibet med et Leve for Hs. Majestæt og Gemalinde, som besvaredes fra Skibet. Dette var smukt illumineret, og der blev opsendt Raketter og afbrændt Blaa-lys. Dosseringen var fyldt til Trængsel af en bølgende Menne-

skemasse, der betragtede det »smukke og her sjældne Skuespil«, og af og til fyldtes Luften af Leveraab.

To Aar senere, d. 1ste Decemb. 1863, henimod Kl. 16, var der atter sort af Mennesker ved Havnen, paa Dosseringen og i Strandhaverne; men denne Gang var der Stillehed over Skaren, thi den stod og ventede paa Dampskibet Slesvig, der med Kongens Lig om Bord vilde passere her forbi, den stod der ikke af Nysgerrighed, men for at vise Grundlovens Giver den sidste Ære. Fra det Øjeblik, Skibet saas i Sortsø Gab, til det forsvandt i Mørket nede ved Møn, blev der affyret Minutskud fra Brohovedet, Kirkeklokkernes Sørge-sang lød ud over Vandet, og Flagene vajede paa halv Stang. Nogle Dage senere vedtager Kommunalbestyrelsen at sende Byfoged Oxenbøl som Byens Repræsentant ved Kongens Bisættelse.

Den tredie Begivenhed, som skal omtales, er den store *Stormflod*, som satte ind over det sydlige Danmark d. 12te og 13de Novbr. 1872, og som overgik alt, hvad der var oplevet af den Art i Mands Minde. Skønt Byen her paa Grund af sin ret høje Beliggenhed ikke ramtes saa haardt som de sydligste Dele af Lolland-Falster, anrettedes der dog betydelig Skade. »Det er et sørgeligt Syn at se den Ødelæggelse paa Havnen, hvor Tømmer, Baade og alle mulige Ruiner svømme imellem hinanden. I det Øjeblik, vi nedskriver dette, gaa Bølgerne med stærk Rasen hen over Havnepladsen, saa at Toldboden og Havnehuset ligge som Øer i Havet og ere afskaarne fra Forbindelse ad sædvanlig Vej«, og et Par Dage senere gør samme Øjenvidne Resultatet op saaledes: »Havnen har taget betydelig Skade: Bolværker, Rækværker og Plankedækker ere bortrevne, og megen Jordfyldning bortskyllet; 3 Vrag ligge i Havnen, hvor de sloges i Stykker til lige med flere Baade. Overalt ad Dosseringen ligger Tømmer, Bræder, Lægter og alle Slags Ruiner imellem hinanden. Købmændenes Tømmer og Bræder fra Oplagene ved Havnen er splittet til alle Sider, langs ad Byens Marker ligge Baade og Ruiner af Baade, som ere drevne hertil fra de nærmeste Kyster«.

Vi vender nu tilbage til det i 1876 indsendte Andragende angaaende Tilskud til en *Udvidelse af Havnen*.

I Anmærkninger til Finanslovsforslaget for 1878—79 bliver man bekendt med Andragendets Indhold og dets Skæbne. Der er mobiliseret adskillige stærke Kræfter, saasom et større Antal Skibsførere, Amdraadet, Marineministeriet og Vandbygningsdirektøren, og overfor disses Erklæringer overgiver Finansudvalget sig og indstiller, at der bevilges Stubbekøbing

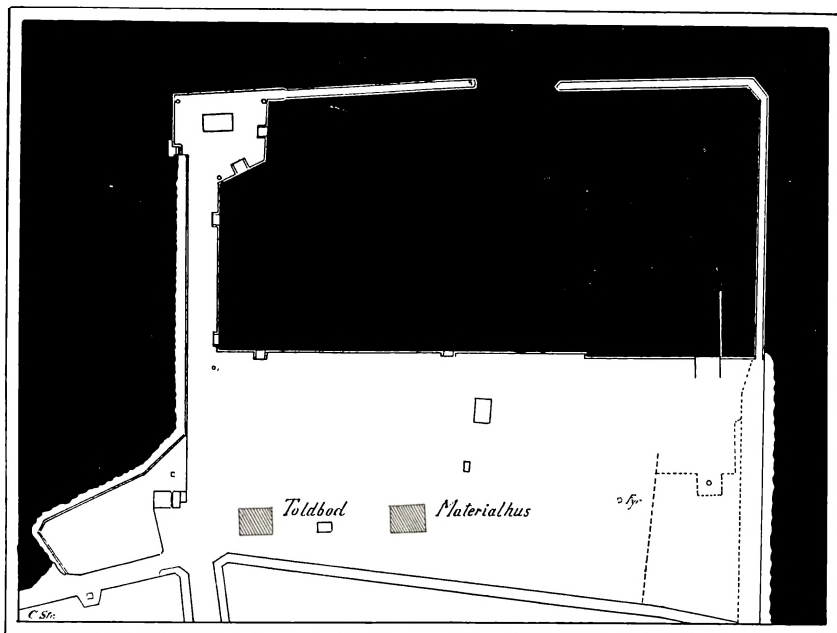

Fig. 9. Stubbekøbings 3die Havn efter Udvidelsen 1879.

I det paa Tegningen viste Materialhus indrettedes samme Aar et Kontor for Havnefogden.

Havn et Laan paa 30000 Kr. rente- og afdragsfrit i 20 Aar og derefter at forrente med 4 % og afdrage i de følgende 20 Aar. Hovedindholdet af de ovennævnte Erklæringer er følgende: Havnen har ikke alene Betydning for Byen, men ogsaa for den alm. Skibsfart, især i Isvintre; den er for lille til at kunne rumme alle de Skibe, der under saadanne Forhold tyr til den, og den yder ikke tilstrækkelig Beskyttelse paa Grund af Yderværkernes Konstruktion.

I Løbet af Sommeren 1878 tilendebringes de nødvendige Forberedelser, saa at Arbejdet kan paabegyndes d. 1ste Aug. Der var udarbejdet to Forslag, som kun adskilte sig fra hin-

anden med Hensyn til det Areal, der skulde inddrages. Det ene lød paa 16000 m², det andet paa 8100 m²; det sidste blev foretrukket. Ved Licitationen blev Skibsbygger Benzons og Tømmermester Clausens, Nykøbing, mindstbydende med 71000 Kr., Arbejdet overdroges dem, og Byraadet valgte fhv. Jærnstøber A. C. Rasmussen til at føre Tilsyn paa Byens Vegne.

Havnen havde paa det Tidspunkt ingen Gæld og havde sammensparet 9700 Kr., men der blev jo endda et stort Beløb at afdrage i de kommende Aar.

Efter Planen havde det været Meningen at lade den østlige Mole i den gamle Havn (Fig. 8) staa og lade Udvidelsen være et Bassin for sig, men hen paa Efteraaret vedtog man helt at fjerne Molen, og Havnen faar da omstaaende Udseende (Fig. 9) med et samlet Vandareal paa ca. 15000 m² og en Vanddybde paa c. 4½ m.

Udvidelsen betegner et stort Fremskridt, de følgende Aars Udvikling af Skibsfarten med stigende Havneindtægter viste, at de med Udvidelsen forbundne Udgifter var vel anvendte; men Havnebestyrelsen faar ikke Lov at sove paa Laurbærrene. Allerede i 1874 var der klaget over Havnepladsens slette Tilstand, især var man utilfreds med Vejen ud til Dampskibshuset og Pladsen omkring det, hvor der i fugtigt Vejr var næsten ufremkommeligt; men først i 1885, da Klagen gentoges af »D. F. D. S.«, blev der taget fat paa Sagen. Det nordvestlige Hjørne af Havnen, dens allerældste Del, bygget 1839, viste sig imidlertid ved nærmere Undersøgelse af kræve en Fornyelse, og Overvejelserne i den Anledning trak ud, saa at Arbejdet, der overdroges Glud og Gerner af Nakskov, først kom til Udførelse i 1888, og dog vilde det have været heldigt, om Overvejelserne var blevet fortsat endnu nogle Aar. Den 12te Febr. 1891 indtræffer nemlig en Begivenhed, ved hvilken det smukke, ny Bolværksarbejde lægges øde paa et Øjeblik. En stærk vestlig Storm havde brudt Isen op, saa hele Sundet var fuldt af Drivis. Hen paa Eftermiddagen tørner en meget stor, metertyk Isflage mod Havnens nordvestlige Hjørne og gennemskærer fuldstændigt c. 30 af de nye 26 cm tykke Pæle, der var nedrammede med 1 m's Afstand.

Arbejdet paa atter at bringe Bolværket og Brolægningen i Stand medførte ikke alene ny Udgifter, men tillige den Ulempe, at Passagerer og Varer maatte føres ud til Dampskibene paa Reden i Baade.

Paa en Rejse, som et Par Udlændinge foretog her i Landet 1815, kom de ogsaa til Stubbekøbing. De beskriver me-

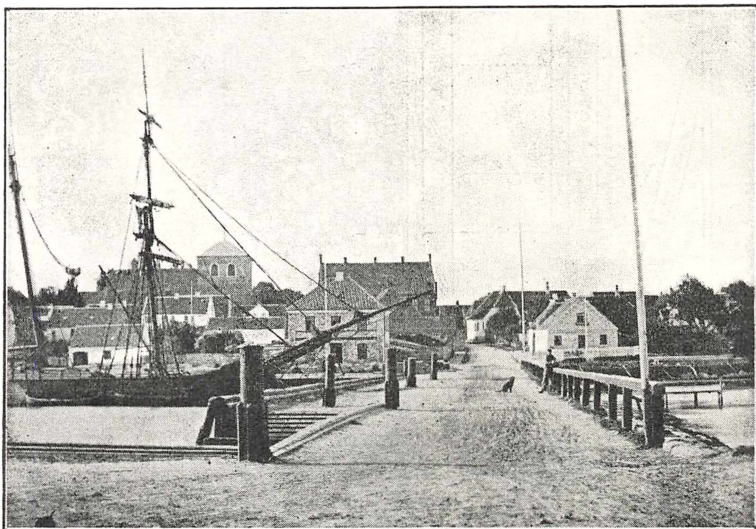

Fig. 10. Et Hjørne af Stubbekøbing Havn c. 1875.

I Midten den gl. Toldbod og i Baggrunden Kirken med det flade Taarntag fra 1852.

get træffende den smukke og vide Udsigt fra vort Kirke-taarn, bl. a. de beplantede Markskel, der karakteriserede Landskabet mod Syd paa den Tid, og de slutter deres Be-retning saaledes: »Uden for Grønsund aabner Østersøen sig i sin Umaadelighed, og Bølger, der brydes mod nogle Grunde, stikke ved deres hvide Skum af mod det mørkeblaa Hav«. Disse Grunde, her nævnes, Tolkene, har gennem Tiderne været en Fare for Sejladsen, men de har paa den anden Side, paa Grund af Stubbekøbings nære Beliggenhed, medført, at mangfoldige Havarister er bleven slæbt her ind til Reparation i vor Havn, og de har saaledes paa en vis Maade haft Betydning for den.

Det skulde synes naturligt, at en Skibsbygger tog Bopæl

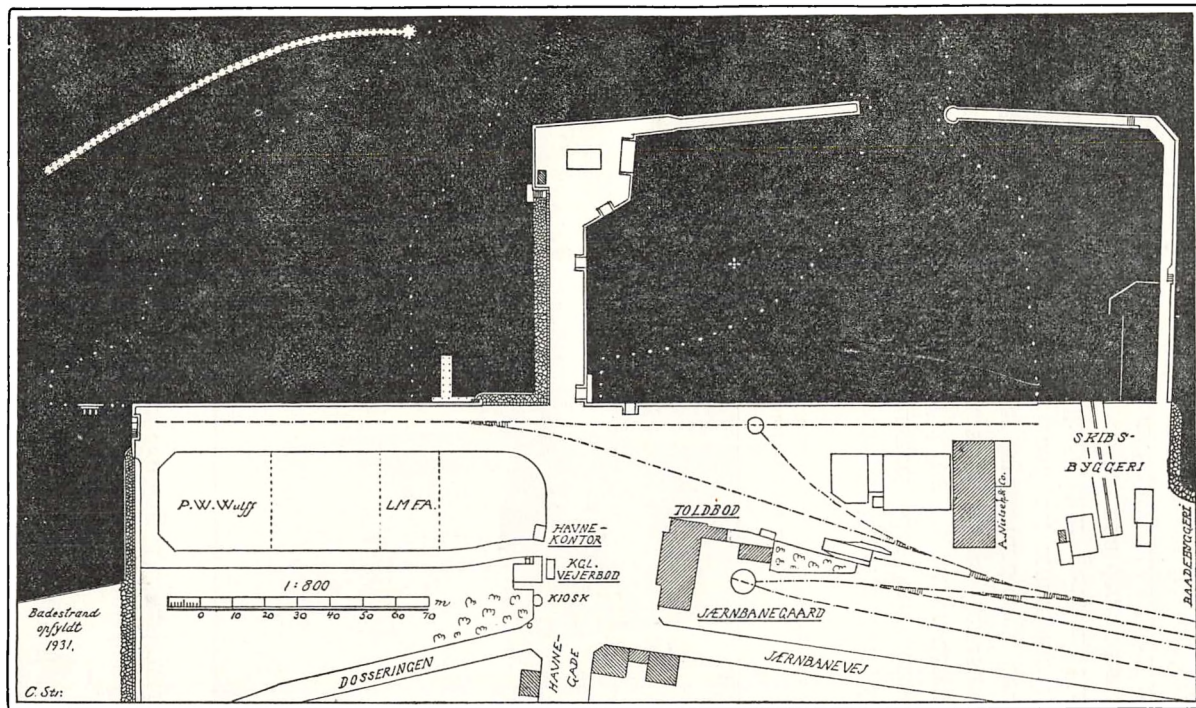

Fig. 11. Stubbekøbings tredje Havn efter 1911 samt den i 1931 byggede fjerde Havn Vest for. De Arealer i begge Bassiner, der ligger inden for de punkterede Linier, har en Vanddybde paa 6 m (Tegningen fra 1932).

her, men først i 1874 hører man Tale herom, idet en Mand fra Skelskør spørger Havneudvalget, om han kan leje et Stykke af Havnepladsen for en aarlig Sum af 25 Rdl. Udvalgets Svar var imødekommende, men indeholdt den Sætning, at man først senere vilde forhandle om Lejemaalets Længde. Sagen var den, at der paa den daværende Havne-

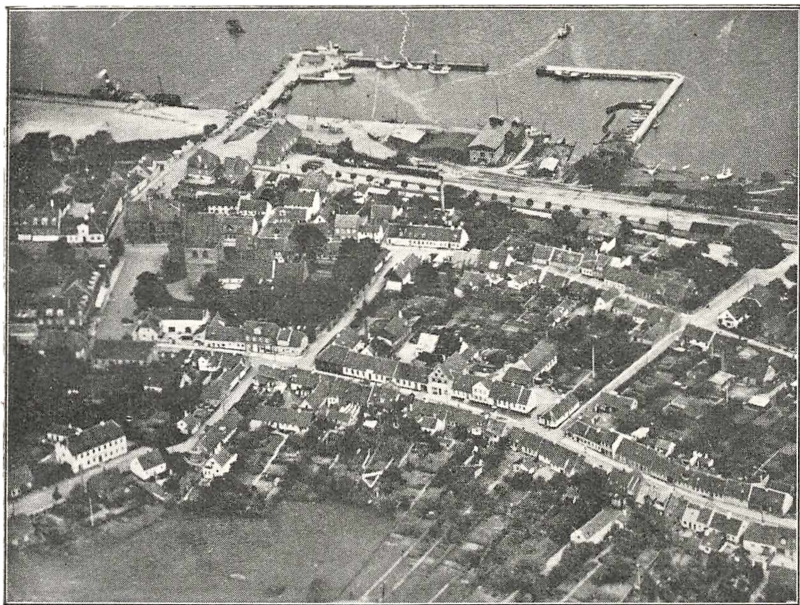

Fig. 12. Stubbekøbing.

plads strengt taget ikke var Plads til Skibsbyggeri, og at Tanken om en Udvidelse af Havnen og Havnepladsen mod Øst var fremme. Efter 1879 var Havnepladsen rigelig stor, man beplantede endog det sydøstlige Hjørne, og nu blev der god Plads for en Skibsbygger. Her er da ogsaa gennem Aarene, fra 1898 af Skibsbygger Otto Hansen, blevet bygget hened en Snes mindre Træskibe, saa længe der var Brug for saadanne, men ved Bundreparationer af de før nævnte Havvarister og andre ældre Skibe savnedes en Ophalingsbedding, hvis Bygning stod paa Ønskeseddelen i mange Aar.

Først i Oktober 1897 kunde en saadan Bedding tages i Brug.

Omtrent samtidig hermed indrettes Baadehavnen, og der foretages Forbedringer af Bolværket i Havnens søndre Side; siden, i vort Aarhundrede, stensættes den østlige Mole og Havnepladsen brolægges, men Anlægget af Jærnbanen 1911 er dog den Begivenhed i den nyeste Tid, der har haft størst Betydning for Havnen, ikke alene ved den forbedrede Forbindelse med Oplandet, men ogsaa derved, at Anbringelsen af Banegaarden midt paa Havnepladsen, hvorved denne i høj Grad indskrænkes, bliver Grunden til Bygningen af Byens 4de Havn.

Som Fig. 11 viser, har denne, Vesthavnen, sit eget Indløb og kan med fuld Føje kaldes en selvstændig Havn. Den blev bygget 1931 af Firmaet Saaby & Lerche og Tømrermester Carlsen efter Ingeniør Degns Tegning og har kostet circ. 265000 Kr., men dens Historie tilhører Fremtiden.

Der er opnaaet en stor og god Havneplads, som der var særlig Brug for, og Havnen staar nu udmærket rustet til at møde den forhaabentlig snart indtrædende Opblomstring i Handel og Skibsfart.

Tallet paa de i 1930 her hjemmehørende Skibe var 15, nemlig 5 Damp- og Motorskibe uden Sejl og 10 Sejl- og Sejlmotorskibe.

Til Slut vil vi kaste et Blik paa ovenstaaende Luftbillede (Fig. 12), der viser Beliggenheden af de 4 Havne, som er omtalt i det foregaaende. I Forgrunden Engen, hvor Byens første Havn laa. De meget smalle Havegrunde viser endnu den tætte Bebyggelse langs Møllegade, Byens Hovedgade i Middelalderen. I Baggrunden de nuværende Havne: Vest- og Østhavnen, og Øst for sidstnævnte ses et Hjørne af den 2den Havn.

Noter.

- 1) Gaabense. — 2) Den $28/10$ 1877 indkom direkte fra Amerika et engelsk Skib, ladet med 2800 Td. Majs, vistnok det første Skib fra oversøisk Havn, der er indgaaet her. — 3) Af en Skrivelse af $20/4$ 1867 fra Generalpostdirektøren til Kommunalbestyrelsen her fremgaaer det, at den ene daglige Post mellem Sjælland og Loll.-Falster førtes over Stubbekøbing i Stedet for over Gaabense. — 4) 1ste Oktober 1933 maatte Ruterne Masnedsund—Stubbekøbing og Stubbekøbing—Møen nedlægges, da de gav Underskud.

Historien og Folket¹).

Af Karl Rasmussen.

1. Barndomsminder og Historien.

Skal jeg tale om Historien og Folket, kan jeg maaske have Lov til at begynde med mig selv, sige lidt om, hvordan en lollandsk Bondedreng fra 1884 hørte Historiens Røst. I Skolen lød ikke meget af den; der lærte vi Bogen uden Tilføjelser, selv hvor de skulde synes mest selvfølgelige. Vi lærte Adelsnavne som Gøye, Okse og Hvidtfeldt, men vi hørte ikke, at Gøyerne havde deres Sædegaard i vort eget Sogn, Radsted, de andre to Slægter i Nabosogne.

Historie hørte jeg af de gamle Soldater, mest af dem fra 64; de fyldte mig med deres Nederlagsstemning, saa jeg har Grund til at kalde mig en af »de slagtes Sønner«, skønt jeg er yngre end Johs. V. Jensen, der i min Ungdom formede Ordet. Men foruden denne Krigshistorie hørte jeg en Historie, der havde Udspring af min Hjemegns Muld.

Min Tipoldefar var Jørgen Dyhr i *Nørre Radsted*; der har vi boet alle Dage, sagde min Faster, og sikkert er det, at lollandske Bondenavne kan være meget gamle. Den »gamle Niels Romme« var min anden Tipoldefar, men den første Mand af det Navn, jeg ved af at sige, boede i Radsted 1302. Næsten samtidig var der en Mand af Navnet »Skaaning«. Jørgen Dyhr blev husket ved det, at han havde 12 Sønner, som alle fik hver sin Gaard. Faster havde Rede paa dem alle 12 og deres Afkom; de maa have været Fæstere under tre forskellige Godser, hvad Stavnsbaandet da saa ikke har hindret. Min Oldefar Jeppe Dyhr fik Gaard i Krungerup og havde to Sønner, den yngste blev ved København, da han var Soldat, og giftede sig der. Lidt før 1830 maa han være vendt hjem; en gammel Kone fortalte mig, at da han kom kø-

rende med den unge Kone og de to smaa Dreng, kørte de i Grøften ude ved Grænge Led. Han fik en Gaard, som Ebbe-Navnet fulgte, men da han gav sin Indgangsfjerding og OIdermændene spurgte: »Hvad maa vi kalde den ny Mand, er det Rasmus Ebbe eller Rasmus Jepsen?«, saa sagde han: »Jeg hedder Rs. Jepsen, det Ebbenavn kommer ikke os ved«. Det hang nu alligevel ved ham og hans Slægt, saa længe de havde Gaarden; det var jo heller ingen »Unavn«, for ellers blev det strengt overholdt, at det Navn, en Mand nævnte ved sin Indgang og fik tildrukket, det var det eneste, han maatte nævnes ved. Var der to Mænd i en By af samme Navn, saa skelnedes de fra hinanden ved at kaldes »gamle« og »unge«; disse Tillægsord fik de ikke efter deres Fødselsaar, men efter det Aar, de blev Mand i Lavet. En Mand kunde hedde »gamle« fra han var 30, og jeg har set i en Kirkebog, at »unge Niels Skov« er død i en Alder af 90.

Den Gaard, min Farfar fik, havde stort Tilliggende, men det meste var skovgroet. Jorden var delt i Marker, men i hver af dem var der kun pløjet et lille Hjørne, Resten skulde ryddes efterhaanden. Min Faster gik som lille Pige bag efter sin Fars Plov med en Økse; hver Gang han kørte Ploven fast i en Trærod, rakte han ud efter Øksen og hug Ploven løs, og saa gik det en Alen eller to igen. Leve af Jorden kunde Farfar ikke, han handlede med Tømmer, som han kørte til Guldborg. Paa den Maade fik han brugt den store Hestekraft, han var nødt til at holde for at faa ryddet Jorden. Naar han kørte til Guldborg med to eller tre Vogne, kørte hans Smaadrenge de bageste; om Aftenen, naar de kørte tilbage med en tom Vogn, bandt ham dem fast til Vognradden, for at de ikke skulde falde af i Søvn, Hestene kunde han nok stole paa at de fulgte efter hans Vogn. I Skole kom de ikke; Far havde kun været i Skole tre Dage, sagde han. Da Præsten spurgte Farfar, hvorfor hans Dreng ikke søgte Skolen, fik han det Svar: »De Klø, mine Dreng skal have, kan jeg give dem selv, hvis de skal have nogen, og kan Degnen lære dem noget, jeg ikke kan lære dem selv, saa er det noget, jeg ikke bryder mig om, at de skal lære«. Degnen drak nok, og for de Kunster, der blev lavet om Formiddagen, mens han

sov, fik Drengene Tamp, naar han vaagnede. En gammel Gaardmand har fortalt mig, hvordan det kunde skralde i den Skindpels, som han helst vilde have paa til Skole; han bildte sig ikke ind, at han var kommet uskyldig til sine Tamp. Han var den sidste, jeg saa gaa med den korte, hvide Faareskindspels, han gik med den det meste Aar, maaske i taknemmelig Erindring om, hvad den havde gavnet ham i Skolen.

For øvrigt havde min Farfar Ret i, at han selv kunde lære sine Børn at læse, skrive og regne, navnlig det sidste; det har min Slægt kunnet i det mindste fra min Tipoldefar; jeg har set en Bog, som har tilhørt ham.

Min Mor var født i Hjelm; men da hendes Mor døde i Barselseng, tog hendes Farmor, Karen Vestens, hende med hjem til den Gaard i Grænge, hvor hun sad Enke; det er derfor, at jeg kender denne Oldemor, som jeg havde talt med hende. Hun huskede Tiden før Udskiftningen og før Selvejet, dengang da Ladefogden red rundt og dundrede paa Porten med Knappen af sin Ridepisk, og saa skulde Manden ud og tage mod Hovbud. Hun huskede, at de maatte sætte seks Heste for en Vogn om Vinteren, naar de skulde have et Læs Korn op til Landevejen, og hun havde gledet paa Is fra Byen helt ned til Skoven. Som ung Pige red hun til Skovs med Korn til Svinene; det var kun Spildekorn, som de fik i en hul Eg eller et Rishus; hun var stolt af, at der var ikke en Karl i Byen, der kunde ride fra hende. At der kunde blive noget Sul paa Svinene, naar de havde gaaet i Skoven i tre Aar og saa blev fedet med Ærter, kunde man se paa den vældige Sulaalde, der var flyttet med ud fra den gamle Gaard i Byen; den var lavet af en udhulet Bøgestamme og var saa stor, at da de kom med den, maatte de tage en Væg ud for at faa den i Hus.

Hun havde været til Hoveri som ung og huskede det som nogen af sine glædeste Dage. Om Nætterne blev der danset; der var ingen, der kunde danse hende af Gulvet, og hun havde aldrig danset uden at synge til. Som ung Kone havde hun været med til at flytte Gaarden ud; de lagde den ved et Vandhul, som de gravede større for at faa en Vanding; der laa gamle Træstammer paa Bunden af det. I Havehegnet

stod en Række Birke med skinnende hvid Bark, som hun havde plantet; hun havde haft de smaa Planter med hjem i sin Kjolelomme, da hun og Povl Vest var unge Folk og gik i Skoven om Aftenen. Hun blev tidlig Enke, hendes Mand blev vistnok dræbt af en Bøg i Studehaven; dengang købte man Træer paa Roden og skulde kaste dem selv. Fra sine unge Dage kunde hun mindes den Tid, da Bønderne regnede Skoven for deres egen, men ikke maatte hugge andet end hvad de fik udvist; da havde samtlige Bymænd en Nat været ude og stjæle en Eg, som de fik ind i hendes Fødegaards Lade. Da Skovfogderne kom for at søge, tog de en Sav og skar Bjælkerne over, saa Stænget med Halm paa faldt ned over Træet.

Mange af Udflytterne levede et rent Nybyggerliv; en af Mændene i Grænge Skovby holdt af at fortælle, at hans første Bord var et Bræt paa fire Stavre, som han slog i Jorden. Han blev siden en rig Mand; men han var glad for at mindes den første Tid; han havde fredet en lille Lund tæt ved Gaarden, for at Børnene skulde se, hvordan Jorden var, da han begyndte. Der var egentlig saa smukt, sagde han og andre af de gamle; de fleste levnede den Slags Smaapletter til et Minde; de stod, til Hveden blev dyr.

Mange savnede ogsaa den gamle Landsby, som de havde slaaet i Stykker. Hvad hjalp det med en Oldermænd og et Byhorn, Udflytterne hørte jo ikke, naar der blev blæst i det. De havde stadig et Ejerlav og lod ny Mænd give Indgang; men det var nu ren Selskabelighed; det reelle Indhold, som de mange fælles Anliggender havde givet Lavet, var borte. De mange Arbejdsgilder blev savnet; kun paa Engene var der Lejlighed til at holde Legilde. Selve Arbejdet blev drevet som Idræt og Kappelstrid, men desuden blev der øvet mange Slags Kraftprøver, sprunget Syvspring, sprunget paa Hesten, d. v. s. en levende Hest; min Far skal have kunnet springe bagfra op paa en Hest, saa han kom ud over Ørerne paa den; han kunde ogsaa staa med Benene i et Skæppemaal og lægge en Tønde Hvede op paa sine Skuldre.

Min Fars Fætter havde et tydeligt Billede af den gamle Bymark; hans Gaard var ikke udflyttet, og inde ved Byen

gik der lange Tider, før de gamle Agre blev slettet. De var tit saa smalle, at de kunde tages i to Saakast; de var meget højryggede, for der blev stadig furet op paa Midten og holdt »fra sig om«. Man vilde have de brede, dybe Render mellem Agrene, dels for at lede Vandet af, dels for at Naboerne ikke skulde stjæle Jord. Der stod desuden smaa, spidse Sten i Agerskellet; han lovede mig at finde nogen af disse Skelsten, men fik det ikke gjort. Derimod kender jeg to af de Sten, der har afgrænset Krungerup Bymark; den ene har staaet ved Grænge Led, den anden ved Leddet mod Hjelm; de bærer samme indhuggede Mærke.

Der var en mærkelig lys Tone over, hvad jeg hørte om den gamle Landsby; maaske var Bønderne i de to Skovsogne Radsted og Toreby ret velstillede i den Tid, da »den udyrkede Jord var Danmarks Rigdom«. Hoveriet var ikke saa trykkende; i min Fødeby var det tidlig blevet fastsat ved skriftlig Kontrakt. Stavnsbaandet har jeg aldrig hørt omtale; ingen brød sig om at rejse hjemmefra. For Soldatertjenesten var der Gru; der var endnu Minder om de stive Støvletter, der tog Huden af Benene, saa man efter Marchen kunde hælde Blodet ud af dem. Om Frederik VI hørte jeg, at han »var jo nok en god Konge, men en stor Nar til at eksersere med Soldater«. Mod Herskabet var der nogen Bitterhed, men den meste stammede vistnok fra Tiden efter Selvejets Indførelse, da Godsejerne blev ved at regne sig for Herrer. Da Kristian VIII sidste Gang var paa Lolland, havde den »gale« Grev Raben samlet »sine« Bønder — der for længst var Selvejere — ved den Æresport, han havde rejst ved Aalholms Grænse, og holdt Prøve paa sin Tale med Ordre til, at paa et bestemt Sted skulde Bønderne bryde ud i Hurraer. Han naaede frem med vældig Røst, gjorde Pause, vendte om og kørte frem paa ny, men da der stadig var Stilhed, snurrede han rundt paa Hælen og raabte: »Raab Hurra, I Hunde!« Saa klappede Kongen ham paa Skulderen: »Naa, naa, Raben, lad nu det være godt«. Der var Maade med Bøndernes Respekt baade for den gale Greve og for den fede Konge; sidstnævnte spiste Makroner under alle Talerne.

En Mand, der af andre blev regnet for Spyttslikker, sad

i mine Barndomsaar og førte Gammelmandssnak om sin Samtid, især om de fine Huse, der blev bygget. Der skulde være saa højt til Loftet, »nej, i mine unge Dage, da kunde Folk bukke sig«. »Ja, det fik I lært hos Herskabet«, kom det hvast fra en anden Mand, der ikke var meget yngre af Aar, men hørte til det Slægtled, der havde rejst Ryggen.

I Forbindelse med Hoveriet hørte jeg om en fhv. Kaperkaptajn, der havde faaet Herregaard. Naar han var meget fuld, saa græd han over alle de Mennesker, han havde slaaet ihjel for at tjene sine Penge, men naar han kun var lidt fuld, blev han raa og vilde slaa. En Dag, da han var lidt fuld, kom han ridende ud paa Hovmarken og slog løs med sin Ridepisk, men saa slog de Kreds om ham med Høtyvene og fik ham af Hesten. Da han laa ned, satte de en Høtyv over hans Hals, som man gør ved en gal Hund, og saa talte de med ham, til han bad for sit Liv. Han vovede ikke at melde dem bagefter.

Kaperne sejlede fra Nysted, hvor Rødsand var deres Hjælper og Dækning, men det laa for langt borte, til at mit Fødesogn kunde gemme Sagn om deres Bedrifter. Spaniolerne kom kun paa Gennemrejse; men jeg har dog hørt sige om en enkelt mørkhaaret Mand, at han havde en spansk Soldat til Oldefar. At Frederik VI værgede Landet i Tvekamp med den svenske Konge, har jeg hørt, det er et Sagn, som er kendt over hele Landet; Napoleon var ikke glemt af de gamle, og de Dragoner, der var i Frankrig 1815, havde fortalt meget om det dejlige Land; aldrig havde de set saadan Hvede som der. Derimod var det kun hveranden Bonde, som havde en Hest, og Karlene var nogen usle Skrog, smaa og skruttede og skæve, saa Bønderne var glade, naar de danske Dragoner vilde hjælpe dem med at faa Hveden i Hus. En særlig stærk Dragon tog en af de usle Heste i Halen og løftede den ind mellem Stængerne. Pigerne kunde nok ogsaa se Forskel paa en hel Karl og saa det Vraggoods, som Krigen havde levnet; der var Dans paa en Kro i Normandiet, og de franske Karle blev gnavne paa de fem danske Dragoner, der var med; saa stillede to Dragoner sig op ved Døren, mens de andre lan-

gede til; paa den Maade hev de alle Franskmænd ud, og saa dansede de med Pigerne.

Jeg tager dette Træk med for at vise, at den Slægts- og Hjemstavns historie, jeg hørte, ikke holdt sig snævert til »Blodet og Jorden«, som det tyske Slagord lyder; naar en af vore kom til Frankrig, fordi der havde levet en Mand, som hed Napoleon, saa kom sidstnævnte ogsaa med i Hjemstavns historien. Jeg er vel en af de sidste, der har lært Historie paa de gamles Vis, og ud fra denne Oplæring har jeg formet min Opfattelse af Ordet Historie; *det er det, som de gamle har sagt*. Der har længe været Folk, der kunde skrive, og opskrevne Ord er ogsaa menneskelig Tale, men der har været Historie, før der var Skrift; alt hvad jeg hørte, før jeg var tyve, var en Historie, der aldrig havde rørt ved Blæk eller Tryksværte. Og ligesom jeg havde alle mine Forfædre, der ikke gik i Skole, ved at høre paa de gamle lært den Historie, de havde Brug for.

At man har Brug for Historie, var vel egentlig det, jeg skulde paavise, men det falder mig rent ud svært, af den Grund, at jeg aldrig har tvivlet paa det. Naar de gamle fortalte en noget, kunde det høres paa Tonen, at det var nyttig og nødvendig Lærdom, man fik; de talte aldrig om andet, end hvad der kom en ved. Paa den Maade kan vi vel endnu faa Børn og unge til at lytte, naar vi fortæller for dem; vi maa være forvisset om, at det vi fortæller betyder noget, og vi maa holde os til det der kommer dem ved. Vi behøver ikke at holde os inden for Sogneskallet eller til de Mennesker, som Blodet og Jorden knytter os til; jeg mener, vi bør have Aandshistorien med. I Mellemslesvig kan vi se, at hvor Aanden er død, der kan Blodet og Jorden tie eller føre falsk Tale, og vil vi kende vore aandelig paarørende, saa kan vi komme vidt ud i Verden.

2. Historiens Nytte.

Jeg ønsker da ikke Historien snævert afgrænset rent geografisk; derimod kunde jeg godt ønske en skarpere Afgrænsning mod andre Videnskaber, f. Eks. Biologien. Den mest

læste Verdenshistorie skal være den af Wells, der begynder med Geologi og Biologi i store Maader; Forfatteren tror paa Nedstammingslæren, mener, at det levende stammer fra det livløse og har udviklet sig til stadig højere Former, og han mener, at naar vi stammer fra det, saa kommer det os ved; han bygger ogsaa paa Blodet og Jorden, d. v. s. Jordkloden.

For mig er det lige et, om denne Teori er »rigtig«, hvad videnskabelige Teorier som bekendt aldrig er; det betyder ingenting for mig, at jeg muligvis er i Slægt med alt det fra Jordens Barndom, for jeg føler ikke Slægtskabet, hverken med Granitten eller Flyveøglerne, ja ikke engang med de Underkæber, der med 100,000 Aars Mellemrum kaster et Lysglimt ind i Mørket. Hver Gang jeg møder saadan en Kæbe, faar jeg Lyst til at bede den holde sin Mund; den har ikke noget den skal have sagt i Historien, for Biologerne siger, den har siddet paa et Væsen, der ikke havde Talens Brug. Saa er det mig lige kært, om der til det Væsens Navn sættes Antropos baade for og bag, om det kaldes opretstaaende eller nedliggende; et kravlende og talende Væsen, om et saadant fandtes, kunde vi komme til Forstaaelse med, og det kunde komme ind i Historien, men et maalløst ikke, om det saa dansede Taaspidsdans.

Skal Tingenes Tale have Plads i Historien, maa den være en Tale om Mennesker og ikke en Tale om *Tingene selv*, som den imellem er. Maaske er det kun Udtryksmaaden, der gør det, naar jeg i den nyeste Danmarkshistorie synes at læse et Æventyr om, hvordan den slebne Økse tog Hælene paa Nakken og benede rundt langs Atlanterhavet, mens Enkelt-graven sindig skred op gennem Mellemeuropa og der faldt i Snak med en tysk Professor eller anden vidtløftig Herre, der sinkede den nogen Hundrede Aar; men det synes mig imellem, som om der bag Udtryksmaaden ligger den Tanke, at »Tingene« og »Fremskridtene« er to Navne for det samme, og til det maa jeg sige, at Ting ikke vandrer som en Græshoppesværme, men ved menneskelig Hjælp, og at en Ting ikke gaar fra Haand til Haand, før der er gaaet Glimt af Forstaaelse fra Hjerne til Hjerne.

En ny Gravskik synes mig at forudsætte et Sædskifte, en

ny religiøs Retning, og den er sikkert foregaaet dengang som nu; der har været en Forkynder, en Stenalder-Missionær, der har talt med Menneskestemme, og som har naaet ind til Sjælen hos nogle andre grimme Karle, naar han vidnede om de Hemmeligheder, han mente at kende, om Livet og Døden og de dødes Liv. En aandelig Bevægelse i den Tid har lignet dem, vi kender Navn paa, fra Kristendommen til Oxford-Bevægelsen; Forskellen er bare, at ved de sidste kender vi en Del af deres aandelige Indhold, mens vi ved dem i forhistorisk Tid maa nøjes med at se paa Tingene, som er de synlige Skygger, Aanden har kastet paa sin Vej gennem Folket. Vi fik ikke meget Indtryk af Nutidens Aandsliv ved en arkæologisk Undersøgelse af en Kirke eller et Universitetsauditorium, og meget har man heller ikke faaet ud af at se paa de to pragtfulde Ting, Guldhornene, hvis Billeder sikkert afbilder en Myte eller Legende. Naar Axel Olrik i det hele kunde udlæse en Tankerække af Billederne, skønt næppe den samme som den Kunstners, der formede dem, saa var det kun, fordi han kendte de gamle Nordboers og de gamle Kelters Gudelære fra gamle Digte og anden menneskelig Tale.

Ikke blot er det en fattig Kundskab, Tingene alene kan give, men den er ogsaa af anden Art end Historien, kan aldrig faa den Betydning for os. Det er det største Fremskridt i Verden, siger nogen, da Dyret blev Halvmenneske og Halvmennesket blev Menneske; ja, men det er et Fremskridt, der ikke kan gøres om. Der kunde godt være Trang til det, hvis det er sandt, at vort Legeme er fyldt med unyttige og skadelige Levn fra vor dyriske Fortid, men saa lidt som man kan lægge en Alen til sin Vækst ved at bekymre sig derfor, saa lidt kan man ved Tro paa Darwin udvikle sig af med sin Blindtarm. Om Urtidens aandelige Fremskridt har Johs. V. Jensen digtet uforglemmeligt, om et Mellemvæsen, der opdager menneskelige Følelser i sig selv og hæver sig over de andres normaldyriske Liv; men hvis nogen vilde mene, at han i sig selv kender noget, der fører op over det normalmenneskelige, saa vilde Johs. V. være den første til at kalde det Fabel og Digt at hævde, at Menneskenaturen er god nok som den er.

Nogen Vejledning i Livet kan vi da ikke faa hos Biologien, og Arkæologien kan komme til at vise fejl. Hvis Ting og Fremskridt var det samme i Fortiden, saa gælder det ogsaa i Nutiden om at faa de bedste Ting, at holde os paa Højden af de tekniske Fremskridt, og det har vi prøvet saa længe, at vi ved, det ikke er en sikker Vej til at mætte Sjæl og Legeme, det kan ogsaa føre til Tomhed og Sult.

Nu venter jeg det Spørgsmaal, om da Historien kan være til nogen Nytte; i disse Tider kan man vente, hvad man saa taler om, at møde det Spørgsmaal, om det kan hjælpe i den økonomiske Krise, og jeg svarer frejdigt, at det tror jeg Historien kan. Jeg skal ikke gøre meget ud af, at mit Kendskab til Krisen omkring 1813 har været ganske praktisk for mig fra 1919 til Dato som Modgift mod Fristelse til Valutaspekulation; den Art Viden kan man ikke vente, at det praktiske Livs Mænd skal gaa rundt med ret meget af; men vore Lovgivere kunde godt have Gavn af at kende Fortiden.

Jeg tænkte mere paa, hvad jeg hørte i Krisens første voldsomme Tid, da de yngre sagde, at Tider som disse havde der da aldrig været før, og en gammel Mand sagde: Ja, det skal I nu ikke sige, for i 76, da faldt Studene paa Husum Marked 90 preussiske Daler paa een Dag. Det var Aaret for de store tyske Krach; der sprang en hel Del Bobler, som var blæst efter den store Krig, og alt raslede ned, ogsaa Studepriserne. Der stod saa de nordslesvigske Studehandlere, stortilede og gennemhæderlige Mænd, den ene med saa mange Stude, den anden med saa mange. Kunde de tage det Tab, spørges der. Nej, hvor kunde de det, det kunde jo ingen. Men hvad saa? Ja, saa betalte de ud til sidste Skilling de havde, og saa handlede de igen; de var gode Mænd for det; det var Folk, der var noget betroet.

Paa den Maade har de erfarne siddet altid, naar en Krise satte ind, og sagt til de utaalmodige: Ja, ja, det har været galt før, det gaar over. Og de har imellem holdt, hvad jeg vil kalde en økonomisk Prædiken, der er mere gavnlig end Nationaløkonomi. Denne fortræffelige Videnskab kan kun behandle de Værdier, som kan gaa tabt ved en Konkurs, men den gamle Mand talte om de umistelige økonomiske Værdier,

som ikke kan tages med ved en Opgørelse af Nationalformuen, men som dog er dem, et Folk skal leve af.

Skal jeg ellers nævne et Eksempel paa, hvad et Folk kan bruge sin Historie til, gaar jeg fra de gamle Bønder til en anden illitterær Race, til Bakuba-Folket i Afrika. Dette Kongofolk levede i en solid Negerkultur, til de hvide for en Snes Aar siden var saa barbariske at civilisere dem; navnlig havde de en stærk historisk Overlevering. Den gjorde de Brug af, naar de fik en ny Konge, hvad der gik tit paa, da de altid hyldede en voksen Mand; alle Mænd i den talrige Kongeslægt havde Arveret. Naar en af dem var udvalgt, gik de til ham og sagde: I Gaar var du intet, i Dag er du vor store Konge, og saa tilsagde de ham Lydighed i meget stærke Ord, men med det samme sagde de: Nævn os alle dem, der har hersket før dig. Han nævnte deres Navne, mens de gamle Mænd hørte efter; den sidste havde 121 at huske. Dernæst hed det sig: Nævn os alle dem, der har Arveret efter dig, og han nævnte alle levende Mænd i Kongeslægten. Saa var den store Konge sat solidt paa Plads; med al sin Storhed var han en, der skal dø. For mig ser det ud, som disse Negre har kendt det eneste Vilkaar, der gør det forsvarligt at give en Mand Magt, det, at han vedgaar Arv og Gæld efter dem, der har været før, og føler sig forpligtet til at gemme Arven til dem, der kommer efter.

I Europa har vi ogsaa haft Arvekongedømme, det blev, tror jeg, ødelagt af den europæiske Genidyrkelse. Man mente, at Herskeren burde være et Geni; saa hjalp man sig med at sige, at han *var* et Geni, og man tænkte ikke paa, at man gjorde Arvekongedømmet Skade derved.

Det er slet ikke nødvendigt, at en Hersker er et Geni; de gode Ministre i Enevoldstiden vidste, at det var mere gavnligt, om han havde Ansvarsfølelse, Pligttroskab, Paa-lidelighed. Det staar for mig, som om en genial Mand næst efter en gal er den farligste, man kan betro en Stat; hvad Forskel der saa er paa den geniale og den gale, saa har de det tilfælles, at om ingen af dem kan vi almindelige normale Mennesker vide, hvad de kan falde paa at gøre, og en vis Tryghed skulde man dog gerne føle ved at leve i et Samfund.

Men er det farligt, hvis Herskeren er genial, saa er det rent umuligt, hvis alle Undersaatter bliver det. De vil sige, at det er der ingen Fare for skal ske; vi ældre synes vel snarest, at Udviklingen gaar i modsat Retning. Men der er dog Pædagoger, som mener, i hvert Fald siger, at de kan gøre alle Elever geniale, og det kan sikkert lykkes at faa mange bildt ind, at de er det. Smaagenierne, Halvgenierne, de i egen Indbildning geniale og miskendte, de er de mest hemningsløse af alle, og et Samfund kan ikke staa, hvis hver Mand gør, hvad der er Ret i hans egne geniale Øjne.

Vi har Lov og Øvrighed til at holde igen, vil man sige, men det er bevisligt ikke nok; det gaar ikke uden indre Hemninger, og jeg mener, at de kan skabes af Historiens Tale om Arv og Ansvar.

Nogen synes maaske, det er en fattig Opgave at tildele Historien; de mener, at den skal vække, ægge, opildne til Stordaad. Det kan den ogsaa, men vi har haft saa meget af den aktive og talende Fædrelandskærlighed, at jeg kan faa Lede ved den, selv hvor den udsprang af den samme Nederlagsstemning, den samme Kvadratmilslidenhed, jeg selv har følt.

»Din Moder sidder nu, gammel og træt,
men frejdig i Hu,
sin Alderdoms Trøst og sin tabte Ret
hos dig venter hun nu«.

Jeg kan somme Tider ikke døje at tænke mig Danmark som saadan en gammel, træt Aftægtskone, der ikke er til ret meget mer, men som vi alligevel holder saa meget af, ved festlige Lejligheder, fordi vi, naar vi selv skal sige det, er saadan nogen kærlige Sønner.

Vort Land for det første er ikke gammelt, og bliver det grimt, er Skylden vor egen. »Det er i al Evighed sandt, at Danmark ligger mellem de to blaa Have, grønt om Sommeren, rustent om Høsten og hvidt under Vinterhimlen«. De kan fortsætte selv, hvem der kender »Kongens Fald«.

Heller ikke et Folk er alderdomssvækket, ikke da saa

længe der fødes Børn i det, og et levende Folk er aldrig lille; foruden os selv rummer det alle de døde — og de ufødte Slægter tillige. Overfor sit Folk skal man ikke føle sig stor, hvor velment og og frejdigt det end kan være med alle de Opfordringer til at gøre noget for det: Sit Fædreland skylder man alt, hvad man kan udrette — vi er halvtredsinds-tyve, som bærer Landet — Danmark uden Ly af Bjerge, vi skal dig vogte og værge.

Det er sundt imellem at spørge, hvordan man vilde vogte og bære sig selv, hvis man var uden Folk og Fædreland; det er ikke svært at træffe en tysk Flygtning, der kan sige lidt om, hvor svært det er.

Det er godt, at vi imellem har Mænd som Tyge Brahe, der »bandt Danmarks Navn til de blinkende Stjerner«, men de Mænd er altid faa; derimod kan selv den ringeste, den mindste miskendte Uduelighed, føle sig forurettet, løbe over, fylde op i Fjendernes bageste Række.

Det er godt, at der imellem er Folk, der kan føre ægende og ildnende Tale, men jeg vilde være tilfreds og føle mig tryk, hvis de unge af vi gamles Fortællen Historie og af vore Gerninger kunde faa en Følelse af Ansvar, af Arv, af Bundethed, et Sæt af Hemninger, der siger dem, at der er Ting, som en Dansker ikke kan.

Noter.

²⁾ Ovenstaaende er dels et Uddrag af Forfatterens Tale paa Historisk Fællesforeningsmøde i Kolding 9. Juni 1934 (senere gengivet i Højskolebladet) dels en *Udvidelse* af Indledningen om Barndoms-minderne paa *Lolland*. Saa nøje knyttet denne nu udvidede Indledning var til hele Foredraget, har vi da ogsaa undtagelsesvis optaget store Partier af dette, hvis særprægede Tanker jo har Bud til et historisk Samfunds Læsekreds.

Red.

Om et Lotteri i Lolland.

Af Poul Ruus.

Spil sat paa Lodder er af meget gammel Dato, allerede i 1521 nævntes et Varelotteri som kommunalt Foretagende i Osnabrück.

Omkring 1700'ernes Begyndelse oprettedes der her i Landet forskellige Smaalotterier, saaledes bortspillede Regeringen i 1719 noget Jordegods paa Sjælland; i 1721 finder vi et Lotteri til Fordel for Digernes Istandsættelse i Slesvig.

Det Lotteri, som vi her skal erfare nærmere om, er et ved Forordning af 13./9. 1723 oprettet Lotteri om Indretning af en Sædegaard med tilliggende Bøndergods udi Lolland, samt en Del andet Bøndergods der sammesteds.

Offentlige Bekendtgørelser er i Almindelighed snørklede og tunge, men denne Forordning turde være en Undtagelse i en venlig, lys Imødekommenhed og fuld Fortrøstning til »de kære og tro Undersaatte«.

Nedenfor skal meddeles saa meget af Forordningen som nødvendigt for Forstaaelse af Lotteriets Indretning og for at vise, hvorledes Sagen søgtes fremmet ved Lempelser af forskellig Art.

»Vi Friderich den Fjerde ... at som Vi nu efter Vores allernaadigste Intention have faaet Vores Rytter-Distrikt indrettet i Lolland ... og Vi fra en saadan Indretning endnu haver en Del Bønder-Godsens Hartkorn øvrig udi Lolland, hvilke vi ... ere resolverede at afhænde; saa have Vi fundet for godt, det udi et Lotteri at lade indrette udi allernaadigste Forhaabning, at enhver af Vores kære og tro Undersaatte ikke vil ermangle derudi at lade sig for nogle visse Lodder indtegne, efterdi der er langt større Avantage for dem, som Gud vil beskære Lykken, end Vi enten haver eller kan vente ved dette Godsens Afstaaelse, i Henseende til det Indskud der sker ved dette Lotteri, saasom den Takst ... det er

ansat ikke nær naar den Værdi det er af, ... haver denne Indretning den Henseende, at Vore kære ... derved maatte profitere og de Proprietarier, som det ligger belejligt enten ved egne Gevinster eller ved Overladelse til andre ...

Lotteriet skal bestaa udi 12.600 Lodder, hver Lod til 5 Rigsdaler courant udi Penge, ... skal være 235 Gevinster bestaaende udi 1879 Tønder, 7 Skæpper, 3 Fjerdingskar, 1½ Album, Hartkorn er inddelt paa følgende Maade:

Den første Gevinst er en kompletteret				
Hoved- og Sædegaard, hvis Hoved-				
gaardstakst er	42	Tdr.	5	Skp. 1 Fjdr.
og tilliggende Bøndergods	252	„	3	„ „ 2 Album
	Gjør...	295	Tdr.	1 Fjdr. 2 Album.

Hvilken Sædegaard maa nyde lige Frihed som andre kompletterede Sædegaarde nu nyde eller nydendes vorder ...; de øvrige Gevinster ... 234 bestaar udi Bøndergods og de dertil liggende Huse ... Indskuddet skal ske udi Vores kgl. ... København paa Raadhuset udi følgende Kommitteredes som af Os ... er udnævnte til dette Lotteries Forvaltning, deres Overværelse, nemlig Os elskelig Johan Poul Brants Vores Vice-Borgmester ... og ... Caspar Rosenberg ... Raadmand sammesteds, samt 2de af denne Stads 32 Mænd, Niels Henriksen og Vitus Biering ...

Det forklares nu, hvorledes Indskuddene skal opnoteres i en Protokol, oplysende hvor mange Numre, under hvilket Nummer og under hvilke »Navne, Deviser eller Bogstaver« Indskuddene er gjort. Og videre fortsætter Forordningen, at da Kongen ikke ønsker at forholde Indbyggerne i Provinserne denne Chance, skal Amtsbetjentene være forpligtede til at modtage Indskud og udstede en Interimskvittering, som saa senere skal ombyttes med en rigtig Kvittering, naar Afregning har fundet Sted til København.

Det næste Punkt i Forordningen er meget interessant og viser Kongens Imødekommenhed ved at anvise, hvorledes man kan slippe uden Indskud i rede Penge.

»Og paa det Indskuddet til dette Lotteris Fremgang desto hastigere og føjeligere maa ventes befordret og de rede Penge Indskud til Dels besparet: saa bevilge Vi ... at de af Vore kære ... som efter Vores egne allernaadigst udgivne Obligatio har eller efter rigtig afgjorte likviderede Regninger hos Os haver nogen Fordringer, maa deklarere sig, hvor mange Lodder de ... tage vil, hvilke de ikke skal være for-

pligtede i rede Penge straks at indskyde, men naar de for Os ... giver til Kende at de vil indsætte 10 Lodder, vel mere, men ikke mindre, da skal saadanne Lodder paa de i Hænde havende af Os selv ... udgivne Obligationer eller lignende Regninger afskrives ...

Indskrivningen ... skal ske fire Dage i Ugen, nemlig Mandag, Onsdag, Torsdag og Fredag fra Klokken 8te til 11 om Formiddagen og fra Kl. 2 til Kl. 6 om Eftermiddagen, hvilken Indskrivning skal tage sin Begyndelse 3 Uger efter denne ... Forordnings Publikation, som er den 18. Okt. og saaledes kontinuere i tre Maaneder«.

Videre angives, hvorledes Lodtrækningen skal finde Sted, naar Lotteriet er »komplet«, og »som vi haaber inden de tre Maaneder sker«. Tvende Kasser skulde benyttes, den ene med alle de indskydende Personers »Numre, Navne, Deviser eller Bogstaver« og i den anden lige saa mange Sedler som Gevinster og »blinde Seddeler med Nieter«. Begrebet Nitter er altsaa ikke fra i Gaar. — Selve Trækningen skulde ske offentlig i de 32 Mænds Sal ved »tvende smaa umyndige Skolebørn«.

Af yderligere Bestemmelser for Gevinsterne var: Fritagelse for Afgift af disse, og at de senest 14 Dage efter Trækningen gældfri skulde afleveres og Kongen for sig og alle Successorer skulde frasige enhver Ejendomsret for Fremtiden. Stemplingen af Skøderne skulde ske i Forhold til Værdi og ikke som ellers fast 4 Rigsdaler.

»Endelig bevilge Vi ... at den, der bliver Ejer af fornævnte Hovedgaard, maa give den hvad Navn han vil og at samme udi ... Skøde maa indføres uden derpaa at tage nogen a parte Bevilling ...«

Imidlertid blev det gamle Ord: »Mennesket spaar, Gud raa'r« ogsaa bekræftet ved denne Lejlighed; Kongens Forhaabning om de tre Maaneder blev ikke opfyldt; det trak betydeligt længere ud. Københavns Raadstuearkivs Protokoller indeholder vel enkelte Skrivelser om dette Lotteri, men nærmere Oplysninger herfra har det ikke været muligt at erholde.

En og anden vil vel nu spørge, ja, men hvilken Hovedgaard paa Lolland var det, som var Hovedgevinsten i dette Lotteri, og herom meddeles følgende: Gaarden blev i 1723

oprettet af Landsbyen *Knubbeløkkes* Jorder, som kom under Hovedgaardstakst, 42 Tdr. Hartkorn, og dertil lagdes 252 Tdr. H. Bøndergods.

Den lykkelige Ejer eller vel rettere Vinder blev en Major C. F. von *Plötz*, hvem Kongen havde befalet at tage 15 Sedler i Lotteriet. Naar dette kunde lade sig gøre, har det sikkert været med Henhold til Cirkulær-Skrivelse af 11./5. 1720 om, at alle Officerer skulde tage Lodder i Lotteriet. Og at det ikke var smaa Beløb, en saadan »Pligt« kunde medføre, kan ses af en Skrivelse af 30./11. s. A. fra Land-Etatens General Kommissariat til Oberst Reventlow, hvorved de 282 Lotteri-Lodder, som Officererne ved det ham betroede Regiment efter Ansætning er antegnede for, tilsendes ham, og hvis Beløb, 1410 Rdl. skulde »decourteres« i Afregningen.

Tilbage til Hovedgaarden; Majoren overtog den i 1725 og kaldte den *Gottesgabe*, et Navn, den har den Dag i Dag, og som vel tør betegnes fuldt ud at dække, hvad den var: en Guds Gave*).

Ved Plakat af 29./6. 1753 ophævedes alle Smaalotterier i Danmark, men dette Forbud maatte indskærpes ved Plakat af 4./12. 1767, idet man nemlig ved Smaalotteriernes Ophævelse i 1753 havde givet Privilegium paa et aarligt General-Lotteri til det kgl. Opfostringshus og man saaledes ikke kunde taale, at dette blev gaaet i Næringen.

Hirsch: »Fortegnelse over dansk-norske Officerer« oplyser, at *Carl Frederik von Plötz* (Pletz) til Gottesgabe tilhørte en pommersk Adelsslægt, Fændrik i Bataillon i Würtemberg-Oels i engelsk-hollandsk Sold i Brabrand. Sekondløjtnant 13./10. 1703, Premierløjtn. 3./10. 1705. Deltog i Slaget ved Ramelies 23./5. 1706, haardt saaret her. Deltog i Indtagelsen af Lilles Kastel i Oktober 1708, her ligeledes haardt saaret. Kaptajn 5./11. 1709. Batl. opløses i 1714, da Hjælpekorpsset efter Freden i Utrecht vender hjem til Danmark, og P. ansættes som Kaptajn i 5. danske geworbne Inf. Regiment 22./6. 1714 (Mogens Krag). Karakteriseret Major 31./7. 1724, Secondmajor 11./9. s. A. Premiermajor 7./7. 1727. Afsked 12./11. 1732. Død 1749. Gift første Gang med ... v. Heyden af Huset Cortlo i Pommern, gift anden Gang med Frederikke Henriette von Küssow af Huset Klücken i Pommern. Hans Segl findes i Rigsarkivets Seglsamling, skrives *Plötz*.

*) Jfr. C. C. *Haugner*: Lollands Søndre Herred. Red.

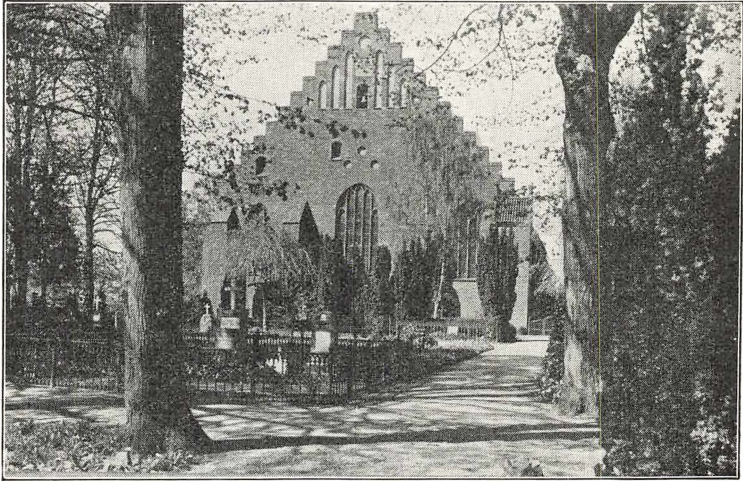

Fig. 1. Maribo Domkirkes Østgavl.

Foto: M. Lundbo.

Leonora Christinas Grav og Stol i Maribo Domkirke.

Af Jørgen H. Rosling.

Som paavist i mine tidligere Afhandlinger om *Leonora Christinas Bolig i Maribo Kloster* (se Aarbogen for 1928 og 1931¹) samt »Lollands-Posten« Nr. 146—150 for 1930) maa det nu betragtes som godtgjort, at Kongedatteren har boet i det gamle Munkekloster, omtrent hvor Præstegaarden nu ligger, og at det saakaldte »Nykloster« næppe har eksisteret, i hvert Fald ikke paa Leonora Christinas Tid, hvilket Arkitekt Smidt, som har forestaaet Udgravningerne af Nonneklostret, bekræfter, idet han paa min Forespørgsel herom oplyser, at han ved Udgravningen ikke har fundet noget, der kunde tyde paa en saadan Bygnings Beliggenhed paa Klosters Grund Nord for Kirken.

Vi ved altsaa nu med tilstrækkelig Sikkerhed, at Leonora Christina boede i *Munkeklostret*, Syd for Kirken, og vi maa derfor ogsaa gaa ud fra, at hun havde sin Indgang til Kirken fra den samme Side, og at muligvis baade hendes Stol

i Kirken og hendes Grav maa søges i Kirkens *Sydside* og ikke, som hidtil antaget, i Nord siden.

Birket Smith siger, at ifølge Kordegn og Bibliotekar Ross havde hendes Stol sin Plads paa Pulpituret ved Siden af Orgelet i den vestre Ende af Kirken omtrent over hendes Begravelse.

Kall Rasmussen oplyser, at i Maribo Kirkes Regnskabsbog for 1. Maj 1688—1. Maj 1689 staar der:

»Annammeth af Hendes Højgrevelige Naade Eleonora Christina 3 Aars Leje af Stolestaderne over Jomfrukoret, aarlig 3 Rdl., er 9 Rdl.« — Ligeledes i Regnskabet for 1689—90: »Annammeth af o. s. v. et Aars Leje af Stolene over Jomfrukoret«, og saaledes fremdeles hvert Aar.

Det fremgaar heraf, at det ikke har været en enkelt Stol, Leonora Christina har lejet, men en Række Stole eller Stolestader, saa hun har haft Plads til hele sin Husstand, og at disse Stolestader har været anbragt over »Jomfrukoret« ved Siden af eller foran Orgelet, som ogsaa havde sin Plads her. — Adgangen til disse Stolestader kan muligvis have været lige let fra begge Sider af Kirken; men da Leonora Christina havde sin Bolig i det gamle Munkekloster, maa vi gaa ud fra, at hun paa sin Gang til og fra Kirken har benyttet den saakaldte *Munkegang*, som senere i Kirkens Regnskaber ogsaa kaldes »Provstens Gang« eller »Gangen, der gaar fra store Kirkens vestre Side til Sognepræstens Residens«. Det var en muret og overdækket Gang, som forbandt Klostret og siden Præstegaarden med Kirken. — Inde i Kirken, i Nærheden af Indgangsdøren fra denne Gang, har der sikkert ført en Trappe op til Orgelet og til de omtalte Stolestader over »Jomfrukoret«.

I Kirkens Regnskab nævnes to murede Trapper op til Galleriet »rundt den store Kirkes Mur«. Men da Stolestaderne paa Pulpituret over »Jomfrukoret« *lejedes ud*, ogsaa til andre end Leonora Christina — i hvert Fald efter hendes Død —, har der sikkert fra Kirken ogsaa ført een eller to Trapper herop, og alene af Hensyn til Orgelet maatte der jo være en Opgang fra selve Kirken.

Om Maribo Stiftskirke skriver Professor Laurids Høyen

Fig. 1. Leonora Christina.

(Gengivet med Tilladelse fra det Nationalhistoriske Museum paa Frederiksborg).

i sine Skrifter II Bind 1874, at Højkoret med Højaltret stod i Vest. Her læstes Højmesse, og her indviedes »Søstrene«, — Det oprindelige Nonnekor mener han har ligget i Kirkens

østlige Ende; men ved Reformationen blev Hovedkoret overladt til Nonnerne, som i Frederik d. II.s Tid maatte høre Bebrejdelser af Odense Biskop, fordi »Jomfruernes Kor var opfyldt med Helgenbilleder, som de tilbad«.

Fra den Tid synes altsaa Betegnelsen »Jomfrukoret« at

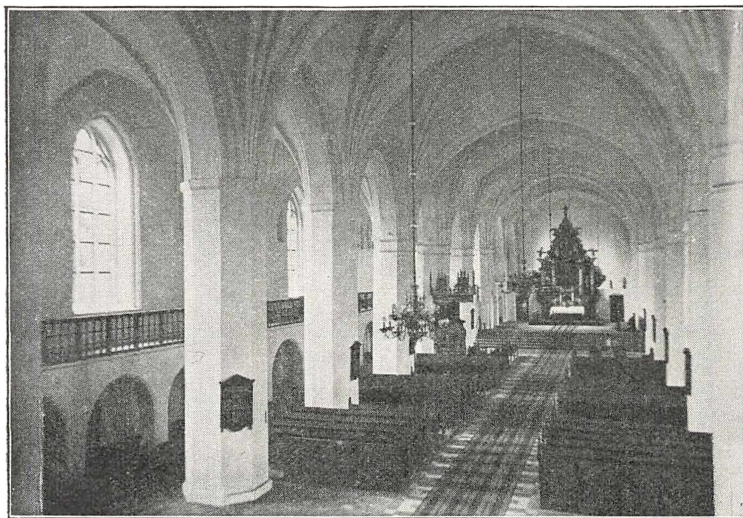

Fig. 3. Maribo Domkirke set mod Vest.

Foto: M. Lundbo.

stamme, og Navnet er herefter brugt om Kirkens nuværende Kor.

Vi har ingen sikre Beviser for, at Leonora Christinas Grav findes dér, hvor den nu paavises, og hvor Gravstenen er indmuret. — Stenen, som man har fundet i Nærheden af Graven i knækket Tilstand, det lille Guldsmykke og de faa Knogler, Graven indeholdt, er et meget spinkelt Bevismateriale, og i de gamle Papirer er der meget, der taler stærkt imod, at Leonora Christina kan være begravet dér.

Kantor Ross siger, at hun havde sin Stol i den vestre Ende af Kirken, *omtrent over hendes Begravelse*. Han mente dengang, at hendes Stol var i »Jomfrukoret«s Nordside med Indgang fra Nonneklostret; men da vi nu i Henhold til de nyere Undersøgelser angaaende hendes Bolig maa antage, at hendes Stolestader var i »Jomfrukoret«s *Sydside*, saa op-

Fig. 4. I Baggrunden: Leonora Christinas Gravsted.

staar ganske naturligt det Spørgsmaal: Mon hendes Grav da ikke ogsaa maa søges i Kirkens Sydside i Nærheden af hendes Indgang til Kirken?

I en Optegnelse af Kantor Ross om Begravelser i Maribo Kirke findes bl. a. følgende:

»Nr. 6 — E. C. Ulfeldts Begravelse: 1698 d. 26. April, i Kirkens nordvestre Hjørne, Eleonora Christina Ulfeldt, 76 Aar, tillige nedsat 3de af hendes Sønners Lig«.

»Følgende Begravelser ved jeg (Ross) ikke hvor findes:

Nr. 1. — Stifts-, Landstings- og Konsistorialskriver Povl Andersens Begravelse i Kirken«.

Et andet Sted staar:

»Nr. 3. — Den nordvestre Begravelse. Heri findes ingen Lig; den benyttes til Kalkhus, kaldet Fru Dorthes Begravelse«.

Der findes i disse Optegnelser *iøjnefaldende Uoverensstemmelser*, idet den nordvestre Begravelse betegnes baade som Nr. 6 og Nr. 3, og det ene Sted angives som Leonora Christinas Grav og det andet Sted som Fru Dorthes Begravelse, der nu »benyttes som Kalkhus«, og saa viser det sig ifølge Maribo Klosterkirkes gamle Regnskaber, at det netop er her, ovennævnte Povl Andersen havde sit Gravsted.

Kall Rasmussen har gjort følgende Uddrag af Maribo Klosterkirkes Regnskaber. — Se hans Bog om Maribo Side 251—252:

»1696—97. — Annammet af Hendes Højgrevelige Naade for hendes Begravelsessted udi Kirken — 30 Rdl.«.

»1698. — Annammet af Frøken v. Ulfeldt for hendes Salig Fru Moders Begravelse i Kirken at aabne — 10 Rdl.«.

Her angives ikke noget om Gravstedets Plads i Kirken — jeg har heller ikke andensteds kunnet finde noget herom — hvorimod dette gøres for andre Begravelers Vedkommende.

Saaledes hedder det:

1698—99. — »Af (Landstings- og Kirkeskriver) Sr. Povel Andersen annammet 10 Rdl. for en Begravelse inden den nordre Hvælving ved Jomfrukoret«.

8. Marts 1700. — »Povel Andersen, Stifts-, Landstings- og Konsistorialskriver, 48 Aar gammel, begravet i sin Begravelse i Jomfrukoret«.

I en Fortegnelse over Begravelserne i Maribo Kirke fra 1688—1802 staar der:

»1698. Eleonora Christina v. Ulfeldt begravet i aaben Grav i Kirken«.

Og derefter:

»1700. Den 8. Marts. Povel Andersen, Stifts-, Landstings- og Konsistorialskriver, 48 Aar, begravet i sin Begrav-

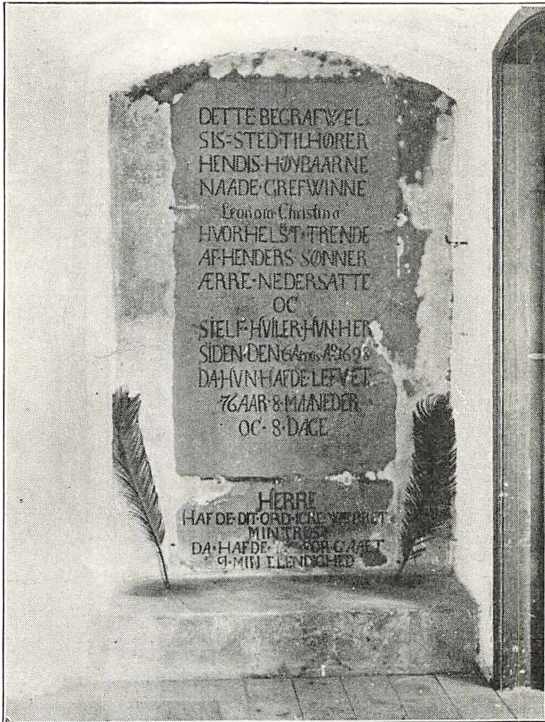

Fig. 5. Leonora Christinas Gravsten.

Foto: M. Lundbo.

velse i Kirken om Aftenen i Jomfrukoret under den *nordre* Hvælving«.

For Povl Andersens Vedkommende staar der det ene *Sted ved* Jomfrukoret og det andet *Sted i* Jomfrukoret; men da der ingen *nordre* Hvælving er i »Jomfrukoret«, maa her vel være ment *Kirkens nordre* Hvælving nærmest »Jomfrukoret«, altsaa netop den *nordvestre* Begravelse. Her skulde jo efter Antagelsen Leonora Christinas Begravelse være;

men mon her kan have været Plads til mere end eet saadant større, fornemt Gravkammer, og mon man virkelig har villet lægge et andet Gravsted saa tæt op ad hendes umiddelbart efter, at hendes Kiste var nedsat i Graven? — Jeg tror det ikke. — *Hendes* Gravsted er vistnok slet ikke dér, men maa søges et andet Sted i Kirken.

Om et andet Gravsted skriver Kantor Ross i sine Optegnelser:

»Nr. 4. Den *sydvestre* Begravelse: Om denne Begravelse nogen Sinde har været benyttet, vides ikke«.

Mon det ikke kunde tænkes, at vi her har Leonora Christinas Begravelse? Det vilde stemme godt med, hvad vi nu ved om hendes Bolig og hendes Stol i Kirken, og det kunde være interessant at faa det nærmere oplyst gennem en fornyet Undersøgelse af Gravene i Kirkens Sydside og specielt denne Grav.

Til Slutning skal jeg meddele, hvad Kantor Ross gennem *mundtlig* Overlevering har faaet at vide om Leonora Christinas Grav, og hvad Professor L. Høyen mente derom:

En i 1867 endnu levende gammel Mand har fortalt Kantor Ross, at hans Bedstefader levede samtidig med Grevinde Ulfeldt i Maribo og var til Stede saavel ved hendes Modtagelse som ved hendes Begravelse. *Han* havde meddelt, at hendes Brevveksling blev efter hendes eget Forlangende lagt i hendes Kiste og begravet sammen med hende tillige med et Guldsmykke. — Daværende Byfoged Siersted ønskede at se hendes Brevveksling og vilde aabne Graven; men Sognepræst Roth forhindrede ham deri, og medens Byfogden forlangte Overøvrighedens Erklæring, lod Præsten hemmelig føre Kisten hen til en anden Begravelse i Kirken for at forhindre hendes Breves Opdagelse og Læsning. — Da Øvrigheden derefter undersøgte Eleonora Christina Ulfeldts Begravelse og ikke fandt Kisten, saa udspreddes det Rygte, at en Slægtning havde bortført Kisten til Østerig eller Belgien. — (Dette Rygte modbevises dog vistnok i nogen Maade af den Omstændighed, at hendes Gravsten er funden i Kirken).

Kantor Ross skriver derefter:

»Denne Meddeleles har jeg fortalt Professor Høyen, som derpaa udbrød: »Denne Fortælling tror jeg bestemt maa være sand; thi hvor Leonora Christina Ulfeldt end maatte være begravet, i Østerrig, Belgien eller hvor som helst, saa maatte Stedet være til at finde, da der ingen Grund kunde

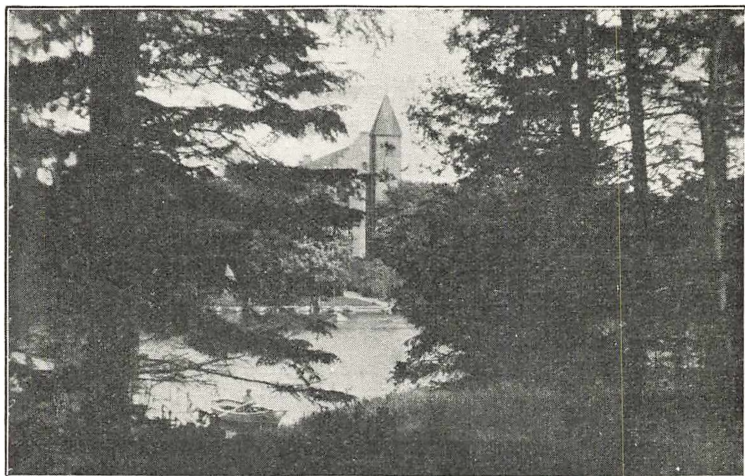

Fig. 6. Maribo Domkirke set fra Vest.

Foto: M. Lundbo.

være til at skjule det — — —. Men da hun har ønsket at hvile uforstyrret, saa lad hende da nu hvile i Fred«.

Meddeleren J. Jørgensen vidste ikke, i hvilken Begravelse Liget var hensat, og da jeg fik ovennævnte Underretning og fortalte den til Professor Høyen, da var det ny Gulv i Kirken næsten lagt færdigt, saa at en Undersøgelse af Gravstederne i Kirken vilde paa den Tid have forvoldt en betydelig Udgift og Tidsspilde, som ikke godt kunde forsvares« (Ross).

»Den omtalte Mand var Væver og Politibetjent, Agent og Auktionsinkasserer *Jakob Jørgensen* (født 1800, død 1867). Hans Fader var *Jørgen Pedersen* (født 1737, død 1816), ogsaa Væver og Politibetjent i Maribo, og *hans* Fader igen var *Peder Ibsøn* (død 1749), født i Belgien, tysk Soldat og Desertør fra Berlin. Han tjente Eleonora til hendes Død 1698 og var med til at staa Vagt ved hendes Grav. Fra ham

er Fortællingen gaaet i Arv som en Familiehemmelighed«. (Ross).

Mange vil maaske tænke, at det kan være ret ligegyldigt, om vi ved, *hvor* paa Klosters Grund Leonora Christina har boet, *hvor* hendes Stol i Kirken var, og *hvor* hendes

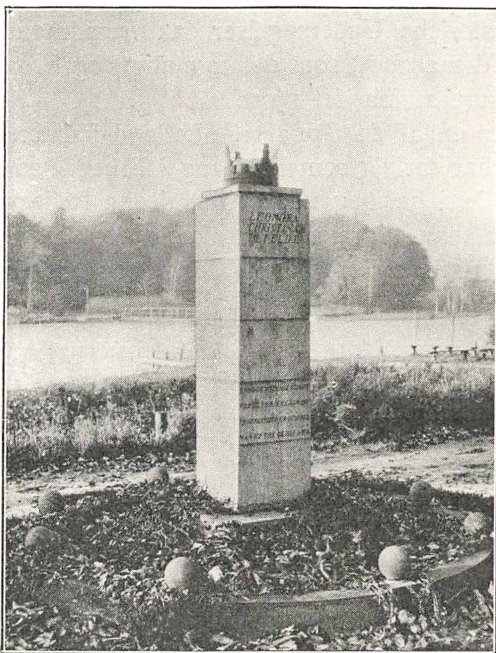

Fig. 7. Mindestenen i Leonora Christina Anlægget, Arkitekt Dyggve.

Foto: O. Paulli.

Grav findes, da Hovedsagen jo dog er, at hun har boet her i Maribo, og at de sidste Minder om hende findes her. — Det kan det i en vis Henseende ogsaa, idet Mindet om denne sjældne og højtudviklede Kvinde, lige betydelig og stor som Kvinde og Menneske, vil være os lige dyrebart, hvad enten vi i Enkelthederne har Rede paa disse Ting eller ej. Hun har levet sine sidste Aar her, og hun ligger begravet i vor skønne gamle Kirke. Dette ved alle, og enhver god Borger, Kvinde som Mand, vil sætte en Ære i at frede om hendes Minde og med Stolthed pege paa Domkirken som det Sted, hvor hendes Støv hviler.

Men i historisk Henseende er det ikke ligegyldigt, om hendes Bolig eller Grav paavises her eller der paa Klosters Grund eller i Kirken. — Ethvert Menneske med lidt historisk Sans eller Slægtsans vil dog gerne vide saa nøjagtig Besked med Forfædrenes Liv og Færden som muligt, og derfor har det sin store Betydning at faa rettet gamle Fejltagelser og gennem historiske Undersøgelser faa fremdraget de virkelige Forhold saa godt, som det er muligt, og hvor det endnu lader sig gøre at faa det gjort.

Dette er en af de Opgaver, »Lolland-Falsters historiske Samfund« har sat sig som Maal, og i Erkendelse af det fortjenstfulde heri har jeg udarbejdet denne Redegørelse, som jeg haaber maa bidrage til at kaste et klarere Lys over Leonora Christinas Forhold til Klostret og Kirken.

Noter.

Artiklen er velkommen til saa alsidig Belysning af Æmnet som muligt. Til fornødent Sammenhold henvises dog ogsaa bl. m. a. til L. F. historiske Aarbog 1917 S. 120 (H. Rasmussen: Leonora Christinas Begravelsessted) samt Aarbog 1934, S. 58.

Red.

Falsters Gravhøje i Sagnoverleveringen.

Af Inger Margrethe Boberg.

Nr. Alslev.)*

De Gravhøje, der har været i Nørre Alslev Sogn — de fleste er nu overpløjet eller sløjfet — laa næsten alle i en Række mellem Stranden og Skerne Sø. Paa et gammelt Udskiftningskort fra o. 1807 i Byens Oldermandsarkiv staar aftegnet: Korshøje, Kragehøje, Borrehøje, Ærtebjerg (vist den, der senere kaldtes Langbjerg) og Pulshøj Syd for Landevejen; desuden Orehøj, der laa lidt for sig selv ude paa Marken, Ored: d. e.: den fælles Græsmark. I den gamle Markbog fra 1682—83 nævnes Kaarshøj Agre, Kragehøys Agre, Banehøj Agre, Ertebjergs Agre, Toelshøj og Ohrehøj, alle beliggende i Bierg Marcken (1807 Bjergmarken). Kragehøj Mose hedder endnu en Tørvemose, men ellers er Navnene glemt af de fleste, og Højene kaldes blot Ravnse Høje. Og om Ravnse Høje fortælles der som saa ofte om saadan en Række Bakker og Høje, at de er tabt af en Jættekvindes Forklæde. Hun vilde bygge en Dæmning fra Falster til Sjælland eller fra Borre Slot over til sin Kæreste paa Havnsø Land. Til den Ende fyldte hun sit Forklæde med Sand; men der gik Hul paa det, og paa Vejen ud til Kysten dryssede det hele ud i smaa Klatter: Ravnse Høje. At det var et ordentligt Forklæde, hun skulde have fyldt, skønnes ogsaa af, at der, hvor hun tog Jorden, opstod Skerne Sø, efter andres Mening Virket Sø (J. Kamp: Folkeminder 1877 Nr. 922, D. S. III 238, sml. L.-F. Aarvog 1924 S. 94—95).

*) Se Aarvog 1933 S. 84 ff. Forkortelsen D. F. S. d. v. s. utrykt Optegnelse i Dansk Folkemindesamling o. s. fr.

Gundslev.

Den syvende og sidste Høj, Jættekvinden tabte, var Syvhøj Syd for Skerne Sø, altsaa i Gundslev Sogn. Det var en meget høj, toppet, naturlig Banke af Grus og Sand og mindede i sit Ydre om en vældig Kæmpehøj. Da Jærnbanen anlagdes, blev den brugt til Fyld, saa nu er den forsvundet ligesom de andre Ravnse Høje. Det er sikkert Syvhøj, Pastor Zimmermann i Gundslev (1805—18) omtaler saaledes i sin Indberetning 1808: »Endelig gaar her et gammelt Sagn, at der ligger en hel Konges Løsning i en Høj paa Kommunitetsgodset ved Skerne. Denne Høj er umanerlig stor og stejl, ved Foden af samme ligger Skerne Sø, og mig synes den ikke at kunne være ved Menneskehænder frembragt ...« (D. S. III² E 9).

En Konges Løsning, det er saa meget Guld, som der skal til for at købe en Konge fri, saadan som de danske Kvinder i Oldtiden købte Svend Tveskæg fri med hans tredobbelte Vægt i Guld. Det er slet ikke saa faa danske Høje, hvor der skal ligge en Kongeløsning gemt. Uden for Danmark kendes denne Forestilling ikke; den er særlig dansk. Endnu i vor Tid er Traditionen om en Kongeløsning i en af Ravnse Høje optegnet af O. Andrup efter Fortælling af Ole Skaaning i Stubbekøbing, født o. 1838 (D. F. S. 1906/23: 814).

Ogsaa i Uglehøj ved Landevejen lige Syd for Skovby har man fortalt, at der »var gemt mange Penge; men der var ingen, som turde gaa derind, Folk var nemlig bange for, at der boede en ond Trolde derinde, som vaagede over Pengene«. Til sidst var der dog en Præst, der vovede sig til det — »han var af den Slags, der ikke var bange for Spøgelser og kunde mane dem ned, naar det kneb« — »men han fandt kun en Urne med nogle faa Kobbermønter i, og Folk, som var uden for Højen og ventede, blev meget skuffede over det daarlige Resultat« (D. F. S. 1906/23: 814). Beretningen er optegnet 1913 af en Højskoleelev; men da var Uglehøj allerede længst sløjfet; det var ellers en anselig Jættestue, vist med 2 Kamre. Paa samme Matrikel Nr. 3 a

som Uglehøj laa ogsaa en anden Jættestue, den ligeledes ødelagte Enehøj.

Torkilstrup.

I Falsters nørre Herred mangler vi nu kun at omtale Torkilstrup samt Lille- og Maglebrænde Sogne. Det er ikke meget, Overleveringen ved om Gravhøjene her. I hvert Fald er der næsten intet optegnet. Og efterhaanden som Højene sløjfes, glemmes naturligvis ogsaa de Sagn, der har været knyttet til dem.

En af de Gravhøje, der nu er forsvundet i Lillebrænde, hed Tinghøj. Den laa lige ved Landevejen Syd for Borrehuse; ved Sløjfningen blev der fundet et Bronzesværd i den (Indberetning til Nationalmuseet 1914). Der er mange Tinghøje i Danmark; men denne er den eneste, jeg kender paa Falster. De har naturligvis Navn af, at der er blevet holdt Ting ved dem. Ogsaa Lillebrændes Bønder er kommet sammen ved deres Tinghøj for at drøfte de Anliggender, der var af mere privat Art end de, der kom for i Tingsted, hvor Falsters Landsting i hvert Fald senere var.

Torkilstrup Sogn har Navn efter Herregaarden Torkilstrup, der brændte i 1662 og kun blev genopbygget som Bondegaard. Ifølge en Slægtstradition, som vi kender fra Fru Jytte Gyldenstjernes Slægttebog, der er skrevet o. 1620, skal Torkilstrup være bygget af en Torkild Venstermand. Om ham skriver Peder Syv i sin Kæmpevisedgave 1695 p. 778, med den nævnte Slægttebog som Kilde: »Han var en Hedning og ligger i en lang Kæmpegrav i Sparebjergs Høj — mellem Torkilstrup og Torpe — hvor der staar en Sten over hannem« (Sml. Kall 4° 377 II 360, Fund. VI 148, D. Atl. III 369, Rhode II 192). Torkilstrup har ganske rigtigt været i Slægten Venstermands Besiddelse i det 15. Aarh., men saa gik den ved Giftermaal over til Sparrerne, efter hvem Spar(r)ebjerg sikkert har Navn, og overtoges i 1589 af Kongen. Traditionen om Hedningen Torkil levede endnu i det 19. Aarh., da Niels Lindberg har optegnet den. Ifølge Lindberg bestod hans Hedenskab i, at han »var den første,

der paastod, at Jorden gik rundt« (Gl. d. M. II 21, Rhode² II 129)! Endnu i Præsteindberetningen 1808 omtales Sparebjerg, den er da 22 Skridt lang og 8 Skridt bred. Men da Friis Johansen i 1914 undersøgte Oltidsmindesmærkerne i Falsters nørre Herred, var det umuligt at finde Spor af Højen, ikke engang Navnet var der nogen, der kendte.

Paa Højen, hvor Torkil ligger begravet med Guldsadel og Guldsabel, siger en Meddeler 1884, vilde Torkil først have bygget Kirken, men ... (Skattegraveren IV Nr. 538).

I Præsteindberetningen 1755 omtales en Veje-høj paa Præstegaardens Mark, hvor der er Stene lagt sammen ligesom en Ligkiste, og en stor Sten lagt der over, og (den) menes at være en »Begravelse« (Kall 4° 377 II 360). Men den er nok ogsaa forsvundet.

Der er ingen Høje i Torkilstrup Sogn, hvor der har været Trolدتøj; det har i Stedet holdt til i Djævlehulen mellem Torkilstrup og Gundsemagle 3—400 Alen Nord for Kørevejen, hvor det og andre »overnaturlige Væsener i gamle Dage have fejret Fester og Sammenkomster« (D. F. S. 1906/23:812).

Sønder Herred.

Langt de fleste Sagnoptegnelser fra Falsters søndre Herred skyldes vi Gaardejerske Karen Toxværd i Væggerløse. Nogle af dem er trykt rundt omkring i E. Tang Kristensens Sagnsamling, andre ligger endnu utrykt i Dansk Folke-mindesamling (D. F. S. 1906/23). Det er derfor Væggerløses og Nabosognet Idestrups Sagn, vi ved bedst Besked med. Fra adskillige Sogne — Systofte, Sønder Kirkeby, Sønder Alslev, Karleby og Horreby — kender vi overhovedet ingen Sagn om Gravhøje. Det skyldes dels, at der bortset fra Systofte ikke kendes ret mange Høje i disse Sogne, i Karleby og Horreby har man saaledes slet ikke fundet Spor af Oldtidsminder. Men det er ogsaa, fordi ingen her har haft den Interesse for de gamle Sagn, som i sin Tid Lindbergerne i Tingsted og i 1880'erne Karen Toxværd i Væggerløse. Men der kan maaske endnu være noget at optegne, hvis en og anden har Lyst at gøre et Arbejde her.

Væggerløse.

Blishøj Nordøst for Væggerløse er den Høj i Sognet, vi kender flest Sagn om. Ejeren var engang begyndt at grave den væk, men opgav det, da hans Far blev sindssyg, og hans Kone kort efter døde (D. F. S. 1906/23: 833. K. Toxværd 1908). Gaardejer P. N. Pærregaard fortæller desuden, at »der har været slemt med Trolldøj, som kom ned i Husene i Byen. Der var en Mand, hos hvem de en Nat huserede saa slemt, at han maatte slaa fra sig med en Støvleknægt ...« (R. Toxværd til Stednavneudvalget 1908). Tømrer Kr. Knudsen fortæller 1908, at Blishøj har staaet paa 4 Sølvstøtter Juleaften. Og »engang var der en af Ryssens Mandfolk, som saa, at de smaa inde i Højen havde travlt med at bage, og der var knækket en Stage for dem — enten det nu var Grislen eller Kagebunden — og de lagde den ud til ham, om han vilde lave den; han bar den ogsaa hjem og lavede den og lagde den derop igen. Næste Morgen gik han saa hen og vilde se, om de havde taget den, og det havde de godt nok og lagt en Kage til ham i Stedet for« (D. F. S. 1906/23: 833).

Her har vi den almindelige danske Form for Sagnet om Højfolkenes itubrudte Bageredskaber; det er allerede omtalt under Nørre Vedby Sogn. Ogsaa i en Optegnelse om Blishøj af Hans Simonsen i V. genkendes Sagnet, men det er her paa en noget forvirret Maade digtet sammen med et andet Sagn, nemlig et lige saa udbredt om en Kone, der hentes til Barselhjælp hos Højfolkene. Konen var i dette Tilfælde Rasmus Røsses (Rysses) Kone, der af »lille Nissemand« hentes ned i Blishøj og hjalp »det lille Pøs at føde et lille Dyr«. Til Tak for sin Hjælp fik hun »lidt i et Glas, og hver Gang hun befandt sig ilde, skulde hun stænke eller væde sig med det i Glasset, men maatte ikke drikke noget af det; saa blev hun rask og kom aldrig til at fejle noget«. Det er i Reglen Penge eller Høvlspaaner, der viser sig at være Guld, Konen faar i Løn, og ikke det Sundhedsvand, der her nævnes.

Samtidig med at Konen havde denne Oplevelse, skete det, at Rasmus Røsse fandt en lang Ovnrage af Højfolkenes,

og til Tak for at han lod være at pløje over den, laa der næste Dag en stor Barselkage til ham ved Højen. Men han gav den nu til Svinene, »for han vidste jo ikke, hvad den indeholdt«. Andre Steder i Danmark fortælles om Virkningerne af at spise Kagen; de er snart skæbnsvangre, snart lykkebringende, alt efter de forskelliges Opfattelse.

Endnu et tredie Motiv er kommet med i Hans Simonsens Optegnelse. Det viser een Maade til, hvorpaa Højfolkene kan drage Nytte af Menneskenes Hjælp. Det var Røsses Pige, »hun laa træt og svedt hver Morgen, og de kunde ikke faa hende op. De blev da kloge paa, hun var oppe at arbejde for de Folk i Højen om Natten. Saa siger den gamle Mand: »ja, det ved jeg Raad for, nu skal jeg vende dine Træsko ud ad med Næserne, før jeg gaar i Seng, saa skal de nok blive fra dig«. Det hjalp ogsaa (D. S. 1928 Nr. 868). Det er ellers ogsaa den Maade, man holder Maren fra sig paa om Natten.

En helt anden Opfattelse af, hvem der holder til i Blishøj, har Severin Toxværd i Højet i en Optegnelse af et Sagn om Blishøjtrolden, der ellers kun er optegnet i Jylland i de vestlige Limfjordsegne. At det ogsaa kendes paa Falster — i en nøje stedfæstet Form — tyder paa, at Sagnet har været kendt over en større Del af Danmark. Men det temmelig grovkornede Spøgefuldhed har aabenbart fundet bedre Jordbund oppe ved Ty, hvor det er blevet udpyntet med megen Fantasi, end ellers her i Danmark. Alligevel ligger Kernen forbavsende nær ved den falsterske Optegnelse, der er trykt 1892 i D. S. I, Nr. 525.

»En Trolde boede i Blishøj ved Væggerløse paa Falster, han syntes godt om en Bondekone der i Byen, som tit trakterede Trolden paa Bondens Bekostning, navnlig mærkede Manden, at den bedste Mad blev borte. Han blev da tungsindig og gik omkring i Landet og spurgte, om ingen kunde sige ham, hvor Maden blev af (!). Han kom da ogsaa til Fribredbakkerne, en halv Mil fra Stubbekøbing. Da mødte han en Pusling, der spurgte, hvad han fejlede, han saa saa sørgmodig ud. Manden fortalte det. Nu var Puslingen Uven med Blishøjstrolden, han gav Manden en Salve til at smøre

sine Øjne med; derved blev Manden saa klarøjet, at han kunde se 2 Myg sidde og mages paa Stubbekøbing Kirke- taarn, gik saa hjem og blev sat til Bords af Konen, men al den Mad, der duede noget, tog Trolden, satte sig dernæst paa Bordet og gjorde lidt der. Manden, som nu saa det hele, tog en Kniv og skilte Trolden ved det, han ikke gerne vilde miste. Trolden rejste sig, løb ned af Bordet og bort, idet han raabte: »han saa mig, han saa mig!««

Ligesom Blishøj og talløse andre Gravhøje har ogsaa Møllers Høj i Stovby staaet paa Støtter, mens der brændte Lys under den. Nu er for Resten kun det halve tilbage; thi det gik Mølleren ligesom Lars Rysse: hans Kone døde, da han var vel begyndt at sløjfe Højen, og saa turde han ikke gøre mere ved den (D. F. S. 1906/23: 833). Den samme Gaardejer P. N. Pærregaard i Væggerløse, der har fortalt det sidste, har til Stednavneudvalget indberettet om en unævnt Høj, at da Ejeren sløjfede den, »skød han sin Haand fordærvet; det skulde han ladt være«. Det fremgaar ikke tydeligt, hvilken af Delene det var, han skulde ladt være; men naturligvis var det ene en Følge af det andet!

Idestrup.

Af de ca. 25 Gravhøje, der kendes i Idestrup Sogn, er kun faa tilbage. Her som andre Steder har man tidlig været nysgerrig efter at faa at vide, hvad der kunde være indeni, og man er sjældent faret lempeligt frem. Allerede i en Præ- steindberetning 1755 fortælles der, at Bønderne engang gravede i en Høj paa Ørslev Mark »i Haab om at finde liggende Fæ, men fandt ey andet (end) Scheleta med skiøre hvide Tænder og tykke Hovedpander, og en Stenkniv under hver Pande, brugte uden Tvivl til Ofringer. Neden i Højen syntes den som en Begravelse, men Bønderne fyldte den med Jord, efter at de havde opkastet og igen begravet de dødes Bene, førend man vi(d)ste deraf. Oven paa har Højen en meget stor Sten, som vel har været Alter« (Kall 4° 377 II 400, Fund. VI S. 155). Det er en almindelig An- skuelse mellem det 18. Aarhundredes lærde, at Stendysserne har været brugt til at ofre paa og altsaa er hedenske Altene.

Hvad det er for en Høj, Pastor Mohr v. Waldt her omtaler, er det ikke muligt at se. I S. Müllers og E. Schiødtes Indberetning til Nationalmuseet om antikvariske Undersøgelser i Sønder Herred 1880 nævnes 1 sløjfet og 2 ret store, men stærkt udjævnede Høje i Ørslev; nu er de helt borte.

Borte er ogsaa en stor Høj mellem Idestrup og Sønder Ørslev, som Elise Lindberg omtaler. Den var der ellers Trolدتøj i: »i gammel Tid søgte de altid til Gaardene og stjal baade Øl og Mel og alt, hvad de fik Lyst til, saa Bønderne havde megen Plage af dem. Om Vinteren kom de og varmede sig i Køkkenet og ved Kakkelovnen. Pigerne var saa bange for at tænde Lys om Aftenen i Køkkenet, da de vidste, at Trolدتøjet var der, og derfor kogte de altid deres Nadver ved Dagen, for ikke at gaa derude om Aftenen« (Gl. d. M. II 28).

I Sønder Ørslev var der Højfolk i Kæmpes Høj. De laante ligesom de i Ørslev Sogn engang Øl hos Kæmpes og gav til Gengæld en Tønde, der ikke kunde tømmes, saa længe ingen kiggede i den, for da var der ikke andet end Spindelvæv i. »Samme Høj stod ogsaa tit paa 4 gloende Pæle om Natten. Saa var det en Aften, Kæmpes Karl fik Lyst at se, hvad der dog var, og saa red han derud paa en af deres Heste. Saa var der Gilde, og han var til Gildes hos dem hele Natten. Om Morgen, da han vilde hjem, kom de og vilde skænke ham af et Sølvbæger; men han hældte Drikken over Skuldrene og red fra dem med Bægeret. Der, hvor det, der var i Bægeret, faldt paa Hesten, blev Haarene svedet af. Hvor Bægeret senere blev af, vidstes ikke« (D. F. S. 1906/23: 832 R. Toxværd 1908). Se for øvrigt om dette Sagn under Vaalse.

Et af de bedst bevarede Oldtidsmindesmærker i Idestrup Sogn er en Jættestue Sydøst for Ulslev. Om Højfolkene ved Ulslev fortælles, at de »var meget tjenstvillige, naar de blev godt behandlet. Var det f. Eks., at der var bagt, og noget af Blussetøjet var gaaet i Stykker, kunde man bare lægge det op paa Højen om Aftenen og lægge et Brød ved, saa var Tøjet i Orden næste Morgen og Brødet væk« (D. F. S. 1906/23: 832 K. Toxværd 1908). Her er det altsaa for en

Gangs Skyld dem i Højen, der reparerer *Menneskenes* Blussetøj. Saaledes fortæller ogsaa Oldtidens Sagn om Dværge, der i Jordens Indre smedede Sværd og Smykker til Krigerne. Der er blot den Forskel, at de Sagn, der er optegnet i Nutiden, handler om almindelige Mennesker og Hverdagslivets Foretelser, mens de gamle Skjalde kun har interesseret sig for Krigerne og deres Liv og behandlet Sagn, der stod i Forbindelse dermed.

Den største Høj i Idestrup Sogn er dog Pregehøj eller Præjehøj, der ligger 26 Meter over Havets Overflade og har trigonometrisk Station. Der er Spøgeri eller har i alt Fald da været, for Tjæreby Smed blev engang »lige ud for Præjehøj flyttet fra den ene Side af Vejen« over paa den anden. »De æ dølen braaseme sandt!« sa'e Smeden« (D. F. S. 1906/23: 832).

I Idestrup har Karen Toxværd optegnet et morsomt Eksempel paa en jævn Kvindes noget taagede Forestilling om Oldtidens Gravhøje: »Ja, Gud ved, hvordan de har faaet samlet alle de store Høje!« udbryder denne. »Der var jo somme mente, det var saadan et Slags Offerhøje; det hed sig da ogsaa, at de Piger, som kom galt af Sted, tidligere har maattet bære Jord til dem, saa og saa mange Forklæder fulde hver hellig Dag«. Samme Kone omtaler, at hun som Barn har set Lys forskellige Steder, bl. a. paa en Kæmpegrav i Lindeskoven nær ved hendes Forældres Hus — der ligger flere (6) næsten helt ødelagte Dysser og Høje i Lindeskoven —, men Moderen kunde ikke lide, at Faderen skulde grave der, for »det var ikke værd at blande sig i saadan noget«. Heller ikke vilde hun tillade ham at sætte Ild i nogle Kul, han havde fundet ved Sløjfningen af en Høj paa Skindregaardens Mark. Han vilde se, om de ikke vilde forvandle sig til Guld —, som bekendt ser Højfolkenes Penge for almindelige Mennesker gerne ud som Kul eller Høvlspaaner eller lignende (D. F. S. 1906/23: 832).

Skelby.

I Skelby Sogn kendes ikke ret mange Oldtids-Mindesmærker. I Fiskebæk Fredskov ligger der en velbevaret,

fredlyst Jættestue; dens Overligger skal være kastet efter Skelby Kirke af en Jætte (sml. L.-F. Aarvog 1930 p. 38). Der findes ikke mindre end 2 Bavnehøje i Sognet: den ene Nord for Gedsergaard er en fredlyst Gravhøj, mens den anden Sydvest for Kirken er en naturlig Bakke. Den sidste skal før have rummet Bjergfolk og »staaet paa 4 gloende Støtter, mens de holdt deres Kommers og Dans inde under den«, fortæller Rasmus Povlsen. Hans Mormor tjente der paa Gaarden og gik tit op til Højen om Aftenen, skønt hun ofte nok blev advaret imod det af sin Mor: »hvis du havde set det, jeg har set, saa gik du ikke saa tit derop!« Bavnehøj er her som oftere blevet til Barnehøj (D. S. 1928 Nr. 557).

Gedesby.

Det eneste Højsagn, jeg kender fra Gedesby Sogn, er det berømte Sagn om Nisserne hos Noltossen. Det blev allerede optegnet til Sv. Grundtvig af E. og N. Lindberg (Gl. d. M. II 41) og er vist almindelig kendt. Noltossen, hvis rigtige Navn var Arnoldus, var en Mønbo, der slog sig ned i Gedesby og ved sin Dygtighed og Foretagsomhed erhvervede sig saa stor Velstand, at han skal have taget 60.000 Rdl. med sig, da han forlod Falster. Til sidst blev han nemlig paavirket af Mormonismen og rejste bort fra Kone og Børn, først til Bornholm og senere til Amerika. Mens han boede paa Falster, gjorde hans store Held som Landmand og Handelsmand, at han næsten betragtedes som en Heksemester, der baade frygtedes og misundtes af Falstringerne. Dette har gjort sit til at danne Sagnene om, at der var Nisser, der spøjte paa hans Gaard, saa der næsten ikke var til at være. Det var en Art Køge Huskors, og mange mærkelige Ting fortælles om det. Engang da Noltossens Piger skulde ned at rense Maltkværnen, »var den helt fuld af gamle Tøfler og Træsko. De begyndte nu at rømme til Side; men lige saa fort som de fejede, hoppede Tøfler og Træsko op igen«. Brød forsvandt, naar det sattes i Ovn; Mel fandtes drysset over hele Gaarden. Kornet blev blandet sammen paa Loftet. »En Dag da Noltossen og alle Folkene sad til Bords,

blev Grøden med eet borte, og i dens Sted blev Bordet fuldt af gamle Tøfler og Sko, som dansede omkring og slog dem om Ørene. Ingen kunde se, hvordan det gik til, undtagen Pigen fra Møn, hun sagde: »Nej se, nu æder jo Nisserne al vor Grød!« Samme Pige saa ogsaa Nisserne en Dag, hun var nede i Stalden. De saa ud som smaa nydelige Drengene med røde Huer paa Hovedet«. Men det var nok ogsaa samme Pige, der var Skyld i det hele og havde spillet Kæreste med Arnoldus (D. F. S. 1906/23: 835).

Det, der interesserer os her, er imidlertid, at det var Nisserne, der fik Skyld for Spøgeriet. Nisserne, det vil nemlig sige Højfolkene, som Arnoldus skulde have fornærmet ved at sløjfe en Høj paa sin Mark og sælge Benene, han fandt, i Nykøbing i Stedet for at begrave dem. Andre mener, der virkelig var en gammel Nisse paa Gaarden, som Arnoldus var blevet Uvenner med, da han engang gravede en Høj ud og fandt en Jydepotte med Aske, som ved Nissens Hjælp blev forvandlet til Sølvpenge (sml. Idestrup, S. 65).

Nørre Ørslev.

Fra de nærmeste Sogne Nord for Idestrup kendes som sagt ingen Sagn om Gravhøje. Ved Gaarden Luenhøj i Nørre Ørslev har der været en Høj af samme Navn, med Stenkammer; men den var allerede 1880 fuldstændig sløjfet. Dog vidste Folk paa Egnen endnu, at den havde haft Navn af, at den somme Tider stod paa Ildsøjler, og at Kæmpen Drosselpeter havde boet der (Müllers og Schiødtes Indberetning til Nationalmuseet 1880). Luenhøj betyder dog nok snarere den lodne, d.e.: den bevoksede Høj. Lodden bliver paa Falstersk til luen, og en senere Tid har da troet at finde Ordet Lue i det og sat det i Forbindelse med den gængse Forestilling om Høje, der rejser sig paa gloende, luende Pæle. Bemærkningen om Kæmpen Drosselpeter tyder paa et Sagn om, at han har været begravet i Luenhøj. Er Drosselpeter maaske en Forvrængning af Drost Peder, ham med Tilnavnet Hoseøl, som vi kender saa godt fra Ingemanns Romaner?

Falkerslev.

Om Bakkerne Nord for Virket Sø fortælles ligesom om Ravnse Høje, at de er tabt af Tørklædet paa en Heks, der vilde fylde Søen op med Sand fra Stranden (Frederiksborg Højskoles Aarsskrift 1922 S. 134). Gravhøje findes der nu saa godt som ingen af i Sognet.

Ved Virket var der i gammel Tid en Høj, hvor der boede Troldfolk. De varmede sig ligesom i Idestrup og Ønslev i den nærmeste Bondegaard om Natten, og deres Børn legede om Dagen med Bøndernes. Men de forlod Højen, da en Tigger, der engang overnattede paa Gaarden, gemte sig i et Straaknippe og hældte dem over med kogende Vand, da de kom og vilde varme sig i Køkkenet (Gl. d. M. II 29). I dette Tilfælde var Højfolkene ret uskyldige, og man finder det meget naturligt, at de efter en saadan Behandling forlod deres Hjem. I Aastrup Sogn brugte man engang samme Fremgangsmaade, det var paa Skyttegaarden i Moseby. Men her var det, *fordi* Højfolkene maatte forlade deres Hjem — en Troldhøj, som blev sløjftet —, at de holdt til paa Skyttegaarden, og det var ikke for det gode. Der blev nu aldrig enten brygget eller bagt, uden at Troldene enten stjal eller fordærvede Øllet og Brødene. Disse Trolde havde den Egenhed, at de gik klædte i Straa, hvad ellers hverken Nisser eller Trolde gør. Det sidste er tydeligt nok tilføjet af en, der ikke har kunnet forstaa, hvorfor Karlen, der skoldede Troldene, skulde klæde sig i et Knippe Halm. Og Halmen er netop et saa fremtrædende Moment i Fortællingen, at det ikke godt kan udelades; ligesom i Ønslev raaber Trolden, da Karlen rører sig: »Straa gik, Straa gik!« (Gl. d. M. II 30).

Den Slags Væsener taler tit et morsomt, afstumpet Sprog med mange Billeder. Ogsaa de Navne, de har, er tit mærkelige: Bommerisse og Bommerasse og Pipperen hed de i Tingsted, Ate og Date paa Sjælland. Fra Falkerslev Sogn har vi ogsaa et morsomt Eksempel: En Mand i Virket havde en Søn, der var Krøbling, d. v. s. i Virkeligheden var han en Skifting, altsaa som Barn blevet forbyttet af Troldene. Det var almindelig Tro om Børn, der var vanskabt eller paa anden Maade afveg fra det normale; og det var tit Grund

til, at Staklerne blev behandlet paa det ubarmhertigste. Denne Krøbling her skulde nu til Kippinge for at blive helbredt ved den berømte Kilde. Men da de kom til Virket Dal, sprang en Troid ud af Højen og raabte: »Hvorhen ruller Filippen?« Krøblingen svarede: »Til Kippinge, til Guds Tempel, til Ditmersken«. Manden vendte sig forbavset om og saa nu Krøblingen springe ned af Vognen og forsvinde i Højen tillige med Trolden. Saaledes blev Bonden fri for den Vanskabning (Gl. d. M. II 32). Fortællingen minder meget om en jydsk Optegnelse af J. M. Thiele, Danmarks første Folke-mindesamler: Bjergpuslingen Gillikop, der skal hen at døbes, svarer paa Tilraabet: »Hvorhen, Gillikop?« »Langvejs, Slingerop! a skal hen til et lille Vas (d. e. Vand), hvor a agter æ bedr Mand at bliv!« (J. M. Thiele: Folkesagn² II S. 243).

Horbelev.

I Horbelev Sogn kendes adskillige Gravhøje, en hel Del er fredlyst, ogsaa et Par Dysser. En af Dyssernes Overliggere, »Dejstenen paa Melse Mark paa 4 andre Sten«, vender sig, hver Gang den lugter nybagt Brød« (D. F. S. 1906/23: 823 Kr. Bruun, sml. L.-F. Aarbog 1927 S. 60). Dejstenen er maaske det samme som Disetings-Stenen, den fredlyste Dysse, der ligger Nord for Melse. Det er fristende at sætte Navnet Diseting i Forbindelse med de gamle nordiske Gudinder, Diserne, og tro, at de har haft et gammelt Kultsted her. I Sverige kaldtes netop et stort aarligt Marked, der holdtes i Forbindelse med Ofringer til Diserne, Distinget. Navnet kan dog ogsaa afledes af Ordet Dysse.

Om 2 kratbevoksede Høje Syd for Melse, der nu er fredlyst, fortæller en Højskoleelev 1922, at »Beboerne har flere Gange prøvet paa at sløjfe dem, men hver Gang døde deres Dyr og til Tider Menneskene selv«. Det samme har Grüner Nielsen optegnet om en Høj i Melse (D. F. S. 1906/23: 843 og 842).

Bortset fra disse Højbrudssagn kender jeg ingen Sagn om Højfolk i Horbelev Sogn. Det Sagn, der er bedst kendt her, er uden Tvivl Sagnet om Hr. Truels Døtre fra Møn,

som paa Vej til Horbelev Kirke overfaldes og dræbes af Røvere, der — ved et senere tilkommet Motiv — viser sig at være deres Brødre. Det er særlig fra Folkevisen om Hr. Truels Døtre, vi kender dette Sagn. Oprindeligt hører den vistnok, som A. Olrik 1898 har paavist (D. g. F. VI) hjemme i Skaane, hvor den første Gang nævnes i en Præsteindberetning 1624. Men fra Skaane har den bredt sig over hele Norden. I Danmark er Visen blevet stedfæstet adskillige Steder, baade i Jylland og paa Øerne. Deriblandt paa Falster, hvor de 3 Stenhoveder paa Horbelev og Aastrup Kirker er blevet sat i Forbindelse med den. For øvrigt angaar Sagnet os her kun for saa vidt, som Røverne skal være »henrettede paa en Høj tæt ved Kirken og begravede sammesteds; dog sige nogle, at de ligge begravne paa Kirkegaarden« (Gl. d. M. II 22). Nord for Horbelev Kirke har der ligget en Høj, der kaldtes Klokkehøj, og Vest for den en Uglehøj; begge er nu forsvundet (Indberetning til Nationalmuseet 1880). Muligvis er det paa en af dem, Røverne blev rettede. Men i B. C. Sandvigs Beskrivelse over Møen 1776 siges (S. 34), at det var paa en Høj Øst for *Fanefjord* Kirke paa Møn, mellem den og Harbølle, at de 2 Røvere blev stejlet.

Foruden Visen om Hr. Truels Døtre er endnu en Folkevisen stedfæstet i Horbelev Sogn, til en Høj i Bønned Skov: Den skal hedde Alhildas Høj efter en Adelsdame fra det gamle Bønned Slot, der blev fanget af Røvere og i Fortvivlelse dræbte sig selv. Da Røverne var taget til Fange, blev hun jordet i Højen sammen med sin elskede, som hun ikke havde maattet faa! (D. F. S. 1906/16 Mine Thorsen efter Loll.-F.s Stiftstidende, Dato ?).

Aastrup.

Langt de fleste Gravhøje i Aastrup Sogn ligger i Skovene langs Kysten, hvor der er fredlyst ikke mindre end 67 foruden 3 Jættestuer og Langdyssen Ørnehøj, som Frederik VII i sin Tid undersøgte. En Del af disse Høje, omkring Næsby, skal være opkastet over dem, som Kæmpen Grøn, efter hvem Grønsund og en Høj i Sunds Skov har Navn, dræbte med sit Sværd (P. Rhode ¹II 1794 S. 114, Thiele ¹I 96, ²II 119,

Gl. d. M. II 20). Grøn skal ifølge Sagnet have været Konge paa Møn, og hans Herredømme har nok strakt sig helt til Lolland, hvor en Langdysse i Frejlev Skov kaldes Kong Grøns Høj.

Som nævnt under Vaalse stammer Aastrup Kirkes Alterbæger fra Højfolkene: En Karl saa en Aften en — ikke nærmere bestemt — Høj staa paa 4 røde Pæle og red derhen. En Trold bød ham et Bæger Vin, men han kastede Drikken bagud, og den var saa stærk, at den sved Hul i Hestens Skind. Ligesom i Vaalse undslap Karlen ved at ride over Pløjejord ind paa Kirkegaarden. Der skal være Mærker af Hestens Hove, hvor den sprang over Kirkegaardsdiget (D. F. S. 1906/23: 844 Højskoleelev fra Vejringe).

Om en Høj ved Vejringe fortæller Elise Lindberg en ret ejendommelig Bjergtagningshistorie: »En Mand, som boede ikke langt derfra, havde den Ulykke, at alle hans Koner blev røvede fra ham, og han havde endda haft 7. Han kom forbi Højen en St. Hans Aften og saa til sin store Skræk, at den ene Række af de dansende bestod af hans 7 Koner med en gammel Trold i Spidsen. Just som nu Trolden løb til for at springe omkring med sin lange Række, sprang Manden til og snappede den bageste af Konerne, hvilket netop var den sidste, han havde mistet. Denne fik han da Lov at beholde i Fred, men blot fordi Trolden havde haft fat paa hende, var hun helt forvildet i Hovedet alle sine Dage« (D. S. I. Nr. 892).

De fleste falsterske Optegnere er enige om, at Højfolkene nu ikke er mere. Niels Johannessen fra Væggerløse siger, det er Kirkeklokkerne, der har fordrevet dem, og fortæller, hvordan de forsøgte at hævne sig for det: ved deres Afrejse gav de en Mand noget Frø og bad ham saa det paa Højene. Af Frøet voksede drabelige Kæmper op, som skulde hævne de smaa Flygtninge. Heldigvis naaede de ikke deres Hensigt, fordi Manden kom og saa dem, før de var blevet levende, og det kunde Kæmperne ikke taale. Men saa hævnedede de smaa sig paa en anden Maade: det skal nemlig være dem, der har sendt Rotterne og Musene til Falster, og

»dem har ingen kunnet faa Bugt med« (Skattegraveren III 1885 Nr. 1124).

Efter andres Opfattelse har Højfolkene dog boet her meget længere og er først forsvundet, efterhaanden som Højene forsvandt (Gl. d. M. II 26). De Højfolk, Niels Johannessen omtaler, er hedenske Vætter og kun fjendtligsindet mod Menneskene og Kristenheden. Men Højfolkene, som de almindeligvis opfattes, er egentlig Menneskene venligsindet og optræder kun som deres Fjender, naar de krænkes af dem. Det er især, naar man ødelægger Højene, hvor de bor, at de bliver vrede og hævner sig, og Højbrudssagn er de Sagn, der kendes flest Optegnelser af i Danmark; dog lægger man Mærke til, at de netop her paa Falster er meget lidt fremtrædende. For øvrigt synes det, som de fleste danske Sagntyper i Forbindelse med Høje er eller har været kendt paa Falster. Vel mangler vi Optegnelser f. Eks. af Sagnet om Manden, der laaner Højfolkenes Hat og med den paa Hovedet usynlig kommer med til Gilde, og om Højfolkenes Sølvkande, som de soler sammen med deres andre Skatte og maa overlade til den, der har rørt ved den —, men man har derfor ikke Lov at slutte, at disse Sagn ikke har været kendt paa Falster, dertil er det samlede falsterske Stof langtfra stort nok.

En gammel vestfalstersk Haandværker.

Af Helene Strange.

I vore historiske Aarbøger bringes der ofte Skildringer af Mennesker, hvis Liv og Virke paa en eller anden Maade har betydet noget for vedkommende Landsdel, altsaa fremragende Personligheder, som bør mindes og æres af Efterslægten, hvilket er i fuldkommen Orden. Ære den, som æres bør, og det er vore historiske Samfunds Opgave at værne om vore gode Fædres Navne og alt, hvad der har staaet i Forbindelse med deres Livsgerning.

Ligeledes søger man at samle saa meget som muligt vedrørende Egnens Originaler og andre, der har været kendt af Offentligheden, om end det just ikke har været for deres Dyders Skyld — hvilket ogsaa alt sammen er paa sin Plads. Men hvem det kniber med at høre noget om, er den store, stilfærdige og gode Masse, som ærlig og ligetil har gjort et solidt og trofast Arbejde paa den jævne Plads, hvor de har været sat. Deres Navne glider saa hurtig ud, skønt de fortjente at bevares længere frem i Tiden, da det i Grunden er dem, der er Samfundets bedste Støtter, men i Døgnets travle Jag og Mylder bliver de saa let borte og forsvinder helt, medens andre og uværdige drages frem og kommer til at leve.

Men saadan er nu en Gang Skæbnen indstillet, og den kan det ikke nytte at stampe imod, og vi hører saa om de store og de onde og de særlig gode, medens Resten som Helhed sover i de ukendte Grave.

En Gang imellem hænder det dog, at man paa en eller anden Maade bliver mindet om en af de stille i Landet, som igennem sit støtte Arbejde og hele sin redelige Færd for Aar tilbage var med til at bære Samfundet, og jeg finder det saa paa sin Plads at riste vedkommende en lille Minde-

rune paa rette Sted — nemlig i det stedlige historiske Samfunds Aarbog.

Og nu er jeg saa blevet mindet om en saadan Mand, en af Vestfalsters gamle, dygtige Haandværkere, Hjulmand *Peder Jensen, Alstrup* — i daglig Tale og paa falstersk Dialekt kendt under Navnet «Pa Jyvlmanj fraa Aalstreppe».

Som Barn hørte jeg ikke sjældent hans Navn, og jeg husker ogsaa at have set ham nogle Gange, men han var dog for mig en af de gamle døde, som indtil for kort Tid siden sjældent manedes frem i min Bevidsthed. Ved et Tilfælde fik jeg saa fat i en gammel Regnskabsbog, han havde ført, og ved at se det punktlige og klart opstillede Regnskab blev jeg mere og mere interesseret, og Interessen er saa mundet ud i følgende Artikel.

Og ikke alene mener jeg, at Pa Jyvlmanj for sin egen Skyld fortjener at faa et Par Mindeord og lidt Anerkendelse i sin Grav, men hans Regnskaber kan ogsaa give kommende Slægter Oplysning baade om forrige Tidens Haandværkspriser samt tillige vise, at de gamle Landboer trods deres ringe Skolegang ikke var helt blottet for boglige Kundskaber, hvilket adskillige af de yngre ofte tror.

Pa Jyvlmanj var født 27. Februar 1816 paa Vaalse, hvor Faderen var Arbejdsmand. I Lighed med alle andre fattige Børn matte den lille Pæjer tidlig ud for at tjene sit Brød hos Bønderne for saa senere som ung at lære Haandværket. Da han begyndte sin selvstændige Virksomhed, lejede han sig ind paa en Gaard i Vester Kippinge. Her blev han i 6 Aar og lærte ogsaa her sin Kone at kende. I 1846 blev de gift og flyttede til Alstrup, hvor han havde købt et Hus med en lille Jordlod til, og her drev han saa i 40 Aar Forretning, indtil han en Søndag Formiddag — 13. Marts 1886 — staaende foran Spejlet og barberende sig blev ramt af et Hjerteslag og styrtede død om. Et ualmindelig stræbsomt Liv var dermed til Ende.

Hans Kone overlevede ham i mange Aar og døde først omtrent 90 Aar gammel. I Ægteskabet var 4 Sønner og 4 Døtre. Alle Sønnerne lærte Faderens Haandværk, og da de blev voksne, havde han i nogle Aar Arbejde nok til at holde

3 af dem hjemme paa een Gang. Og haardt maatte der tages fat baade af store og smaa, og Arbejdsdagen var lang for dem alle. Om Vinteren arbejdede de i Værkstedet ved et Tællelys. Det spredte ikke meget Skin ud omkring sig, men ingen kendte noget bedre, og Pa Jyvlmanj forstod at indrette Sagerne, saa det mest ligetil blev sat hen til om Aftenen, og meget kom derved fra Haanden.

Som han var en dygtig Haandværker, var han ogsaa en god Familieforsørger, og hans store Børneflokk voksede op i gode om end tarvelige Kaar, hvor de aldrig savnede det nødvendige til Livets Ophold. Men en myndig og bestemt Mand var han i al sin Væremaade, og naar han havde givet en Ordre, vovede ingen at kny. Som smaa maatte Børnene sidde musestille paa deres Skamler i Kakkellovnskrogen, hvis der kom fremmede, og aldrig turde de nærme sig Madbordet, før de fik Lov dertil.

At han ikke alene var anset som Hjulmand, men ogsaa paa anden Vis nød sine Sognefolks Agtelse ses bl. a. ogsaa af det, at han i en Periode i Halvtredserne var Medlem baade af Sogneraadet og Skolekommissionen — to Æresposter, som det i de Tider ikke var givet ret mange Haandværkere eller Smaakaarsfolk i det hele taget at opnaa. Politisk interesseret var han ogsaa og stod som ivrig Venstremand, hvilket faldt mange af de større Højremænd noget for Brystet. Adskillige Diskussioner tog han ogsaa med dem og var aldrig bange for at sige sin Mening, og den skulde tidlig op, som vilde sætte ham til Vægs.

Midt i al Travlheden gik han heller ikke af Vejen for en lille Spøg. Han væddede saaledes engang med sin Kone, at han nok skulde kunne narre hende April. Hun erklærede, at det ikke skulde lykkes ham, og naturligvis væbnede hun sig paa bedste Maade herimod. Hele Formiddagen gik uden at der hændte noget; men straks efter Middag hørte hun en Høne skrabe oppe paa Loftet i Kornbunken lige over Stuen. Dette var ikke i Overensstemmelse med Husets Orden, og hun hentede derfor en Kost og stødte med Stagen op imod Loftet for at jage Hønen væk. Skrabningen ophørte ogsaa et Øjeblik, men fortsattes kort efter. Endnu nogle Gange

forsøgte hun inde fra Stuen at faa den forbudne Gæst bort; men da det ikke vilde lykkes for hende, tabte hun til sidst Taalmodigheden og kom op ad Trappen til Loftet. Her laa Pa Jyvlmanj med et Par Søm i Haanden og efterlignede dermed en Hønes Huggen og Skraben, og med sit allermest poliske Ansigt modtog han saa sin Kone med et drillende og triumferende »Aprilsnar!«.

For øvrigt gik alt i Huset som efter en Snor. »Klokken ti« og Medaften var altid smurt, naar de kom ind for at spise, og en enkelt Snaps stod skænket, saa det hele var nemt at gaa til, for hurtig at faa det til Side og igen komme i Lag med Værktøjet. Men som han var en streng og bestemt Fader og Arbejder, var han ogsaa punktlig og nøjagtig i al sin Færd. Hver en lille Udgift og Indtægt blev omhyggelig skrevet op, saa han paa en Prik vidste, hvad der var brugt baade af dette og hint. Og om denne Bestemthed og Ordenssans vidner ogsaa hans gamle Regnskabsbog.

Den er ført fra Begyndelsen af 1872 til Slutningen af 1884, og selv om det just ikke kan siges, at dens Alder er særlig imponerende eller dens Indhold ikke særlig fjerntliggende, viser den os dog igennem sine Tal en hel anden Tid end den, vi nu lever i. Priserne baade for Arbejdsløn og Materiale er saa vidt forskellige fra dem, som vi nu tumler med, saa de vil altid kunne paaregne en Del Interesse. Og det gaar jo her som med alt andet indsamlet og optegnet Stof, at jo længer vi kommer frem i Tiden, des værdifuldere bliver det — derfor tages det ind nu. Desuden viser Bogen i al sin Knaphed og forretningsmæssige Tørhed os en Mand, der har haft meget Arbejde imellem Hænder og som punktlig og nøjagtig har ført hver en Ubetydelighed til Bogs.

Mange af vore Haandværkere, som har faaet en langt større Uddannelse i det hele taget og nu er tvunget til at føre Regnskab, kan maaske ikke opvise saa god en Oversigt over deres Arbejde og Tilgodehavende, som den gamle Hjulmand frivillig har holdt over sin Virksomhed.

Selve Skriften er udmærket, og det spores, at han har haft let ved at føre en Pen. Stavemaaden er ikke som den nu befales hos Saaby eller Byskov. Han holder sig selvfølge-

lig til det Sprog, der var gængs i hans Skoletid, og som det mest var Skik at udtale Ordene, men ret mange egentlige Fejl er der ikke. Regnskabsbogen staar derfor som en levende Protest imod den Opfattelse, at det forrige Aarhundredes Bønderfolk hverken kunde skrive eller regne.

Igennem Optegnelserne fortælles saa ogsaa om, at Pa Jyvlmanjs store Kundekreds ikke alene omfattede hans egen By, men strakte sig langt omkring paa Falster. Endogsaa helt ude fra Nykøbing har de fundet Vej til den Alstrup-Hjulmand, og i alle Samfundslag har han haft sine Kunder. Naturligvis var de fleste Gaardmænd; men ogsaa baade Præster og Degne, Doktorer, Dyrlæger, Proprietærer og Købmænd som Haandværkere og alle forskellige Smaakaarsfolk er kommet til ham saavel med ny og store Bestillinger, der løb op til mange Rigsdaler, som med smaa ubetydelige Reparationer, der kun drejede sig om nogle faa Skillinger.

Og ikke alene førte han med stor Nøjagtighed ind, hvad han havde til gode, men ogsaa hvordan det var, som han havde leveret. Adskillige Steder staar bemærket, at det var en krogen Brakke, en kort Stang, en lidt skæv Bundfjæl eller lignende, som der har været en Smule i Vejen med og derfor er overladt billigere, end Reglen ellers var. For ogsaa at tydeliggøre Leveringen har han ligeledes nogle Gange bemærket f. Eks. »en Trækkevogn gjordt af Størrelse som vor«.

Som hans Bestillingsnavn lød, var det jo først og fremmest Hjulene, Arbejdet drejede sig om, og en Mangfoldighed af forskellige Slags lige fra smaa Barnevognshjul og til store Postvogne og Deligencer har været under hans Behandling. Selvfølgelig fulgte alt andet, som hører Vogne til, ogsaa med, og ikke sjældent er han kommet lidt uden for det almindelige Hjulmagerarbejde.

I de første Aar af Regnskabsbogen er alle Priser skrevet op i Rigsdaler, Mark og Skillinger; men efter at Møntloven af 23. Maj 1873 var ført ud i Virkeligheden, maatte der jo slaas om, og fra 1875 begynder han at føre ind i Kroner og Øre. At det for mange af de ældre har knebet haardt at blive fortrolig med de ny uvante Tal og Mønter, har jeg hørt

meget om i min Barndom, og det mærkes ogsaa tydeligt, at Pa Jyvlmanj særlig i den nærmest følgende Tid har haft det gamle Møntsystem i Tankerne, naar han beregnede Priserne. Alt sammen saare naturligt. Ved Overgangen fra Rigsdaler til Kroner var Pa Jyvlmanj omkring de Tres og fra Barnsben vant til at stille det hele op efter den gamle Ordning, derfor intet Under, at han vedblivende var paavirket heraf.

Men morsomme og paa en Maade lidt vanskelige Tal fremkommer der ofte ved denne Omsætten fra de gamle til de ny Penge. 8, 16, 33, 66, 78 og 82 Øre findes der Gang paa Gang i Tallene. Hvor et Stykke Arbejde ikke tidligere kunde udføres for en Mark, maatte der jo tages et Par Skilling til, og naar dette fortsattes med de ny Penge, fremkom der en efter vore Begreber lidt aparte Pris. Var den gamle Takst for et eller andet f. Eks. 1 Mark og 4 Skilling, skulde det jo efter den Maalestok blive 41 Øre i de ny Penge. Runde det af, saa det kun blev 40 Øre har han ikke villet, for saa fik han jo en Halvskilling mindre, end han ellers var vant til at faa, og den kunde der ikke være Grund for at skudsætte, fordi der var kommet et nyt Møntsystem. Naturligvis kunde han heller ikke lægge 2 Øre til, hvis det drejede sig om en Mark, da Kunderne heller ikke vilde synes om at faa Paalæg for Pengeforandringens Skyld, saa derfor maatte man ligeledes her holde sig til de 33 Øre.

Af Regnskabsbogen plukkes der saa i Flæng, og den viser, at i Aarene 1872—73—74 har Gaardejer Ludvig Sønderup, Alstrup, bl. a. faaet:

Et Langvende 2 Mark, et Høstlangvende (Gjort af eget Træ) 3 M., en Nød og en Stavrekølle 3 M. 8 Sk., 2 Fjellehaver og Bund, Arbejds løn og Søm tilsammen 1 Rd. 1 M., 1 Skovleskaft 1 M., 1 Spadeskaft 1 M. 4 Sk., 1 Rive leveret 2 Mk. 4 Sk., 6 Hjul drejet til en Rulle og 6 Pinde dertil 1 M. 6 Sk.

Proprietær Larsen, Sparregaard: En 13 Pinds Svenskharve (eget Træ) 3 Rd. 3 M., et nyt Hjul til den holstenske Vogn (eget Træ) 2 Rd. 4 M., en Ledharve, 3 Bulle i hver halve Harve 1 Rd. 3 Md., 1 Bul lagt til 1 M. 8 Sk., 2 Hjul opringet 1 Rd. 2 M., en Møggreb 3 M. 8 Sk., 13 Eger sat i 3 M. 4 Sk., 1 dito slaet i 11 Sk.

Forpagter Buk, Vennerslund: En ny Arbejdsvogn 14 Rd. 4 M., for at grundmale samme 1 Rd. 4 M.

Til Sogneraadet: En Sidetjæl til en Seng og et Stykke til at lægge Sengestien paa, stillet op i Fattighuset 1 Rd. 1 M. En ny Seng med 8 Kroe (eget Træ) 6 Rd. 1 M.

Gaardejer Niels Clausen, Vaalse: En Malkevogn, Hjulene 29 T høje og ladet Ringene lægge paa Navene 3 Rd. 4 M.

Gaardejer Niels Jensen Væver, Alstrup: 4 Knappe drejet til en Seng 1 M. 4 Sk., en Posttud drejet og sat Jærnet paa 1 M. 8 Sk., Et Fading med Smekker 7 Rd.

Proprietær Jensen, Steffensminde: En Arbejdsfjedervogn med 2 Stole, et Bræt sat ved den forreste Agestol og et Agebræt passet i bagved 28 Rd., et Smørtræ med Fod 7 Rd. 4 M. 8 Sk. Dette Trug var $2\frac{1}{2}$ Al. langt, 19 T bredt, hele Dybden $9\frac{1}{2}$ T. Det var med runde Hjørner og begyndte $2\frac{1}{2}$ T fra Enden midt paa. Foden til samme 6 T høj, 3 T tyk, 16 T langt. Benene $2\frac{1}{4}$ T brede $1\frac{3}{4}$ T tykke. Hele Højden fra Gulvet og til Ovenkanten af Truget bagved 1 Al $5\frac{1}{4}$ T og forved 1 Al $2\frac{1}{2}$ T.

Til Døv-Jakob, Øster Kippinge: En Barnevogn, paa Størrelse som vor 3 Rd. 3 M. Rasmus Andersen, Brarup, faar en lignende til samme Pris, men den skal grundmales, saa det giver yderligere 2 M. — Gaardejer Ole Kejs, Sundby: Et kort Langvende 1 M., en Eg sat i 3 Sk., 6 Plovskaffer drejet 1 M. 8 Sk., et Fading af Kalmarbrædder 7 Rd. — Købmand Andersen, Guldborg: Et Gravgitter malet 1 Gang og 2 Stiver sat paa — en Dags Arbejde — 1 Rd., en Stavrekølle med Tillæg af Skaft og Ring 2 M. 8 Sk. — Gaardejer Thy, Alstrup: En Jertyvstage af Ask 1 M. 8 Sk., en dito af Fyrretræ 1 M. 12 Sk., et Svinetrug $1\frac{1}{2}$ Al langt 1 Rd. 1 M., et Skaft til en Jærngreb 1 M., et Høleskaft 8 Sk., 4 Vognkæppe 4 M. — Skolelærer Jørgensen, Vaalse: En Bøjleagestol 1 Rd. 4 M. 8 Sk. — Ole Boesens Enke, Alstrup: 2 Møggrebe til at læsse Gødske med 1 Rd. 1 M., 4 Høstriver 1 Rd. 3 M., et Vingefang til en Rok 1 M., 2 Laag til et Ostekar 1 M. 4 Sk., et Haandtag sat paa et Strygejærn 8 Sk., 4 Mellemsykker og en Skagle drejet til en Rok 2 M. 8 Sk., en Malkekande malet 2 Omgange 2 M.

Rasmus Skrædder, Vester Kippinge: 4 Fag Vinduer malet 2 Gange og kittet dem. De trængte haardt. Der er brugt 3 Pund Maling og meget Kit 2 Rd. — Hans Jørgen Johansen, Alstrup: 6 Haandtag drejet til P. Kappels Ligkiste og 9 Figurer til at skære igennem 4 M. 8 Sk. Til vor Peder (afdøde Gæstgiver Pedersen, Skarpe Hjørne, Nykøbing, da Gaardejer og Hjulmand i Egense) solgt 4 Hjul, de 2 1 Al høje med Ringe paa 2 Rd. 1 M. 12 Sk.

Gaardejer Vilhelm Sønderup, Vester Kippinge: Et Oste-

kar 2 M. 8 Sk., et Høstlangvende 3 Al langt 2 M. 8 Sk., et Horn paa en Greb 1 M. $\frac{3}{4}$ Fv. Brænde 4 Rd. 3 M., En Trehestehammel 3 M. 12 Sk., en Malkevognsstang 2 M., sat et Horn paa en Greb 8 Sk. — Gaardejer Jørgen Jakobsen, Vaalse: En Klodsbrage 3 Rd. 3 M. — Dyrslæge Birch, Øster Kippinge: Et Skaft sat paa en Tælleøkse 1 M. — Skolelærer Fogh, Brarup: Et Økseskaft 8 Sk. — Gaardejer Niels Hjulmand, Øster Kippinge: En Vognaksel lagt i (eget Træ) 1 Rd. — Gaardejer Frederik Strange, Alstrup: To Kanemeder 2 Rd. 1 Fv. Bøgebrænde 8 Rd. — Gaardejer Ole Stub, Sundby: En ny Undervogn (eget Træ) men han har lagt 12 Hjulfelg, et Stykke Nav og nogle Hjuleger til, som er 1 Rd. 3 M. — altsaa faar jeg 17 Rd. 3 M., for at grundmale Undervognen 1 Rd., et Hjulbørhjul (eget Træ) 1 Rd. — Gaardejer Lars Priers Enke, Vaalse: 2 Enspænderstænger Gjort og malet 1 Gang 1 Rd. 8 Sk. — Peder Carlsen, Alstrup: En drejet Hammel 1 Rd., 1 Træaksel 1 Rd., 2 Hjul opringet (eget Træ) 1 Rd. 1 M. 4 Sk. — Morten Mortensen, Øster Kippinge: En Agestol, 1 Rd. 4 M.

Søren Smed, Alstrup: En ny Arbejdsvogn med Tilbehør af Stang, Hammel og Kæppe (eget Træ) 19 Rd. 1 Plejl til en Tærskemaskine 12 Sk., 2 Hammelstokke 2 Al. 4 T. lange, $1\frac{1}{8}$ T. tykke 3 M. 8 Sk., 1 Pægl Fernisolie 11 Sk., 1 Stiver til Maskinen 1 M. 8 Sk., 1 Hesterive 1 Rd. 4 M. — Skolelærer Nielsen, Vester Kippinge: En Malkevogn, Hjulene 20 T. høje, en mindre Bund 2 Rd. 4 M. 8 Sk. — Jens Steffensen, Alstrup: Et Læs Spaaner og et Knippe Høvlspaaner 1 M. 8 Sk. — Gaardejer Peder Larsen, Vaalse: En Hjulbørkasse med Hjul til (eget Træ) 3 Rd. — Doktor Rager, Øster Kippinge: En Vognaksel til Jærn lagt i Jærnet 4 M. — Gaardejer H. P. Kappel, Aastrup: En Brofjæl (eget Træ) 2 M., en Vognstang, den var lidt skæv, 5 M. — Skolelærer Carstensen, Bøtø: 2 Skruer til Bogbinderarbejde 1 Rd. 2 M. — Gaardejer Povl Tærsker, Nr. Vedby: Et Par Høvlbænkskruser skaaret 1 Rd. — Gaardejer Vilhelm Strange, Alstrup: En Malkekande malet 3 Gange 2 M. 8 Sk., 2 drejede Hammelsbrakker 4 M., 1 Fv. Brænde af Eg og lidt Bøg 8 Rd., $\frac{1}{2}$ Fv. Brænde, mest Skaller fra Hjuleger 2 Rd. 3 M. — Her standes der med Dalerne, og nu kommer saa *Kroner* og *Ører*. Gaardejer H. P. Kappel, Alstrup: En Rok istandsat 49 Øre. — Proprietær Jensen, Steffensminde: En Posttud drejet 66 Øre, et Skaft af Ask til en Jertyv 82 Øre, en Kane 50 Kr. — Smeden faaet 12 Kr. for at beslaa den, en Slædestang 2 Kr. 66, $1\frac{1}{2}$ Dags Arbejde med Kost 2 Kr., et Stykke Fyrrebræt 34 Øre. — Gaardejer Jakob Sørensen, Vester Kippinge: En Svenskharve med Tillæg 5 Kr. 33. — Larsen, Sparregaard:

19 Eger sat i, 4 Kr. 74, 2 River 1 Kr. 66, en Tillægskalv 6 Kr., en Hesterive til at vende om, og malet den 2 Gange 18 Kr. — Niels Smed, Nr. Vedby: Træværk til en amerikansk Høstrive 28 Kr., en Hjulbør 9 Kr. — Skolelærer Nielsen, Vester Kippinge: Et Skolebord med noget Tillæg 5 Kr. 50. — Gaardejer Hans Pyndt, Alstrup: 4 Gænger sat paa en Vugge 1 Kr., et Leskaft 66 Øre.

Til Sogneraadet: Et Natskrin 7 Kr., en Halvtønde til at maale Grus med 3 Kr., for at passe Sprøjten 20 Kr. om Aaret. — Gaardejer Chr. Brodt, Alstrup: En Vognaksel 2 Kr. 83, en Hesterivebul 3 Kr., en Tromle 30 Kr. — Jens Benmand, Sundby: En Trækkevogn, Hjulene 26 T. høje, Fadinget 1 Kvt. længere end vort. 1 T. kortere og 2 T. bredere i Bunden, Ringene lagt paa 12 Kr. — Gaardejer Vilhelm Sønderup, Vester Kippinge: En Rivestage 43 Øre, et Skaft sat paa en Jertyv 82 Øre, et Spadeskaft med Kryk 50 Øre, en Sav 2 Kr. 66, en Eg 12 Øre, en drejet Hammelstok 83 Øre, 50 Klamse 30 Øre, et Blad paa en Grisle 33 Øre, en Linial 25 Øre. — Anders Smed, Alstrup: En Charabanc med 3 Agestole, men ingen Enspænderstang 62 Kr., Hjulene 37 og 28 Tm. høje. De to bagerste Agestole 2 Al lange 12 T. brede. — Købmand Andersen, Guldborg: Et Kanefading med 2 Sæder og Skærm 7 Kr., malet Fadinget 2 Gange og Underbunden 1 Gang 3 Kr., en Tospænderstang med Tværstykke 4 Kr. — Gaardejer P. Larsen, Borregaard: 2 Mergelkasser, alt nyt med Undtagelse af de 2 Hjulnav 49 Kr., en krogen Hammelstok Gjordt og 2 Hammelsbrakker drejet 2 Kr. 33. — Gaardejer Rasmus Sommer, Vester Kippinge: Et Sædebræt til en Fjedervogn $10\frac{1}{4}$ T. bredt $1\frac{1}{4}$ Al. langt og et Rygbræt til samme 1 Kr., 2 Meder 3 Al. $1\frac{1}{2}$ T. lange 12 Kr., en dobbelt Hesterive Gjordt og malet 2 Gange 18 Kr. Jeg skylder at male den ene Gang. — Husmand Ole Frederiksen, Brarup: En Stang sat i en Barnevogn 80 Øre. — Gaardejer Thy, Alstrup: En Kølle til at slaa Is med 66 Øre, et Spadeskaft med Greb 70 Øre. — Købmand Østergaard, Alstrup: Et Hylderik gjordt og betalt med 4 Pd. Puddersukker og 1 Kr. 52 Øre, 2 store Rosetter drejet til en Stensøjle betalt med 3 Pd. Puddersukker og 1 Kr. 14 Øre, 2 Havestole 14 Kr. — Forpagter Veng, Valnæs: 4 Hjul op-ringet til en Arbejdsfjedervogn 12 Kr., en Enspænderstang 1 Kr. 50 Øre, 2 Vognkæppe 66 Øre, en Kane skoet 2 Kr., 4 Forkæpstokke 2 Kr. — Pastor Møller, Vester Kippinge: 2 Plovskafter drejet 16 Øre, en Skærm til en Vogn 3 Kr., en Hammelstok drejet, ladet Jærnet sætte paa og malet den 90 Øre, en Tromlestang, den var simpel 1 Kr. 25. — Støjer, Sparregaard: Træværk til en Skarificator 6 Kr., en Maskin-

brakke 2 Kr. 66, et Hakkeskaft 50 Øre, 2 Skafter drejet og sat paa en Baandkniv 16 Øre, 2 Plejlstræer 1 Kr. 20, 1 Vognkæp 25 Øre, 1 Vognaksel lagt i Jærn 2 Kr., 1 Vognsule 2 Kr. 66.

Det sidste Regnskab er til Gaardejer Jens Rasmussen, Vaalse: 4 Hjul opringet til en Fjedervogn 12 Kr., 18 Eger sat i à 25 Øre — 4 Kr. 50, en Bøsning sat fast 25 Øre.

Hermed er Bogen skrevet ud. Nogle Regnskaber, som Pa Jyvlmanj har ført baade før og efter, er blevet borte efter hans Død, men igennem disse 12 Aars Bogføring har han alligevel formaaet at give os et lille Indblik i forrige Tidens Haandværksforhold paa Landet, ligesom der samtidig tegnes et godt Billede af den gamle flittige Mester, der forstod at holde Orden i hver enkelt lille Ting.

Hertug Kristoffers Gavebrev til Døllefjelde Præstebord.

Ved *H. Skjøl-Pedersen.*

I Døllefjelde Præstegaards Arkiv findes en Række Optegnelser fra 1759 om Døllefjelde Kirke og Præster, nedskrevet af Sognepræsten, Hr. Jørgen Pougdahl.

Optegnelserne er ikke alle lige paalidelige. Nogle handler om Hr. Pougdahls mangeaarige bitre Stridigheder med Sognebønderne om Grænseskel m. m. ved Præstegaardsjorderne, som var meget udstrakte — det største Præstegaards-Areal i Stiftet.

Mest Interesse ved Optegnelserne knytter sig til nedestaaende Afskrift af et gammelt Dokument fra Reformations-tiden. Dette Dokument giver os baade den danske og latinske Ordlyd af det Gavebrev fra 1362, som gav Døllefjelde Præstegaard de udstrakte Jorder; men tillige faar vi gennem Dokumentet et Indtryk af Forholdene paa Reformations-tiden, hvor Kirkens Ejendomme var ivrigt efterstræbte fra alle Kanter og Gejstligheden maatte anstrenge sig for at redde, hvad reddes kunde. Det lykkedes at bevare Jorderne for Præsteembedet i Døllefjelde, der endnu i 1850 var paa henved 250 Tdr. Land.

Optegnelserne meddeler os intet om, hvorfra Afskriften er taget.

Hertug Christophers i Lolland Gave brev til Præsten i Døllefjelde.

Wie efterne Brødhre, Hans Foeul Abbedt i Haldstedt¹⁾, Michel Pedersøn Sogne Præst i Kiøbeløv, Brennicke Matzøn Sogne-Præst i Saxkiøbyndt²⁾, Jørgen Nielsøn Sogne-Præst i Hilstedstet og Værdige Faders met Gud Biscop Jens Andersøns³⁾ Officiales in spiritualibus⁴⁾ i Laulandt oc Mester Christiernus Sogne Præst i Nystedt giøre witherligt for alle nærværynde oc komme skullende, som thethe wort obne breff

hendter for at komme, at aar efter Guds byrdt MDXXVII then Tisdag nesth efter S.ti Michaelis dagh⁵) paa almyndige Landemode, som then dag stodt i Tiirstedt Kirke wor skikedt for oss og menyge Prestmendt oc Almue, som then dag Landemodet søgt hafde oc i werdige Faders Biscop Jennis nerverelse Hr. Jørgen Knutsøn Sogne Præst i Døllefeldt⁶) oc tede for os en gamel Kirkens Missebogh, paa hvis første Bladt stodt screven gamel latine scrifft lydendt ordt frae ordt paa latine, som her nu paa danske efterfølger. Aar efter Guds byrdt MCCCLXII [1362] paa Scti Jacobi Apostels dagh⁷) gaff Høyborne Første Here Christoferus⁸) Hertug i Lauland Høyborne Førstes Konnigh Waldemar søn Danemarks Konninghs en Bolig oc Gardt som kaldes Tors-trop⁹) met alle syne tilligelse, som er Ager, Engh, Skough, Markh Wott og tywrtt aldeles intet undertagen oc enemerkke Tyendt till Prestebordt i Døllefeldt for ewig ammyndelse og aarlige Misser for sin Siels salighedts oc synne Forfedres framfarne Konningers i Danemarcks oc alle theris them ere tilhørynde for ewig eigendom ugenkalleligh at eyge¹⁰). Offwer hvis scrifft for.ne Hr. Jørgen Knuttson wor begerende ett Landemodts Witne aff XII uwildige Prestmendt, oc tha tilmeldte Hr. Anders Rasmussen vice curatus¹¹) til Tiirstedt at tage XI Prestmendt till segh oc witne ther om, hwilket handt og gjorde, som wor Hr. Laus i Foulse, Hr. Pether i Østofte, Hr. Rasmus¹²) i Rødbye, Hr. Pether i Togeroppe, Hr. Hans i Nebbelundt, Hr. Mats i Ryde, Hr. Rasmus i Danemare, Hr. Jens i Torebye, Hr. Byøm¹³) i Madebølle, Hr. Severin¹⁴) i Hundsebye oc Hr. Jens i Wabenstede Sogne Prester, hwilke XII edigte oc uwildige Dannemendt udgyngte met fornefinte Missebogh oc leste, ofwergrandskede oc forfarede same scrifft oc ther efter indtkomme for os oc witenede paa theres troo og sandhedt, at the hafthe hørt obenbarlige same scrifft paa Landemode for menyge mandt leste oc siden sielff forfareden oc forefundet i alle mode som forscreffwet staaer oc til ythermere witesbyrdt fynden for.ne latine scrifft paa Ryggen bagh paa thette Breff ordt fraa ordt, som thet stodt screffwen i Missebogen. In quorum omnium firmitus robor sigilla ... (?) inferius sunt appensa. Datum anno, die et loco, quibus supra¹⁶).

Hertug Christopher i Lolland forærede Torstrup til Præsten i Døllefjelde 1362 Scti Jacobi Apost. Dag.

Landemodets widne udgived 1527 den 2den October.

Bag paa Pergamentet staar:

Anno Domini MCCC sexagesimo secundo in die scti Jacobi Apostoli gratis illustris Princeps Dominus Christoferus

Dux Laulandiæ inditi Ducis Waldemari Danorum Regis filius donavit mansionem habitabilem dictam Torstrop cum omnibus suis attinentiis videlicet agris, pratis, silvis, humidis et siccis, nullis penitus exceptis et decemis predialibus ad mensam sacerdotis in Døllefjeldt pro perpetua memoria et annuis Missis ob salutem Animarum sui suorum primogenitorum Regime Ducis vicinorum aliorum lineam suam aliqua parte attententium jure perpetuo irrevocabiliter possidendam.

[(I Oversættelse ved J. Hk.). I det Herrens Aar 1362, paa Sankt. Jacob, Apostelens Dag, har den højst berømte Herre, Fyrste Christoffer, Hertug af Laaland, Søn af den navnkundige Fyrst Waldemar, Danernes Konge skænket som uigenkaldelig Besiddelse. Beboelseshuset kaldet Torstrup med alle dens Tilliggender, saasom Marker, Enge, Skove, Moser og Heder, uden noget Forbehold, og desuden Ejendomstiender til Præsten i Døllefjelts Bord, til bestandigt Minde og til aarlige Messer for Sjælens Frelse, for sig og sine Forgængere i det danske Rige, som er beslægtede og paa en eller anden Maade knyttede til hans Linje, med bestandig Ret. — Red.]

Noter.

1) Hos P. Rhode kaldt Hr. Jens Fugl, den første og sidste Abbed ved Halsted Kloster, som maatte fratræde 1538. — 2) Maaske den samme som Hr. Benith (d. e: Benedict) afsat 1535 (P. Rhode). — 3) Den kendte Odense-Biskop, Jens Andersen Beldenak, berømt fra Kristian II's Historie. — 4) »Tjenestemand i de aandelige Ting«. — 5) Sct. Michaelisdag Mikkelsdag d. 29. September. — 6) var Præst i Døllefjelde i 29 Aar (Pougdaahl) den første Lærer efter Reformationen (Rhode). — Selve Gavebrevet opført i C. C. Haugner »Gamle laalandske Kirker« S. 86 (1915). — 7) 25. Juli. — 8) Valdemar Atterdags eneste Søn, som døde kort Tid efter nogle og tyve Aar gammel, begravet i Roskilde Domkirke. — 9) Navnet er endnu bevaret i Tostrugaard i Døllefjelde. — 10) Paa Pougdaahls Tid (1767) opgøres Jorderne til 15 Tdr. 3 Skp. Hartkorn i Døllefjelde foruden 8 Tdr. 3 Skp. Hartkorn til Musse Anneksgaard (i alt ca. 248 Tdr. Land, deraf 22 Tdr. Skov). — 11) Vicepræst. — 12) Peder Paaske Wellejus, gik 1527 over til Reformationen. — 13) Rasmus Jensen, død 1572. — 14) Maaske Bjørn. — 15) Fik Præsentas paa Hunseby 1527. — 16) Og til yderligere Bekræftelse af alt dette er Seglene hængt nedenunder ... Givet samme Aar, Dag og Sted som ovenfor nævnt. —

Fig. 1. Festpladsen i Fiskebæk Skov.

Oldtidsminder i Fiskebæk Skov.

Af K. Ancker-Jensen.

Lolland-Falster er rigt paa Oldtidsmindesmærker, og navnlig har Oldtidens Folkeslag yndet at bo i Nærheden af Guldborgsund, hvad f. Eks. Frejlev Skov, der er spækket med Gravpladser fra Oldtiden, vidner stærkest om. Men ogsaa paa Falster-Siden af Sundet findes der mange Oldtidsgrave,

Dysser og Jættestuer vidner om Stenalderens Høvdingslægter, og Højrækken langs den gamle Færdselsvej — navnlig fra Væggerløse til og med Skelby — vidner om Storfolket fra den ældre Bronzealder.

I Fiskebæk Skov er der saa mange forskellige og til Dels mærkelige Oldtidsminder, at de nok turde være en Omtale værd; Folk i Almindelighed kender næppe ret meget mere af Fiskebæk Skov end »Festpladsen« ved Landevejen og saa maaske »Stenhøjen«.

Fiskebæk Skov under Gedsergaard Gods, ca. 40 Td. Land, bestaar hovedsagelig af Elm-Stub og enkelte frit-

staaende gamle Egetræer. Paa »Festpladsen« findes dog nogle store Bøgetræer og spredt i Skoven, Hassel, Birk og forskellige Naaetræer i Plantninger. En temmelig bred, lige Vej fra Landevejen til »Bondemarken« deler Skoven i to

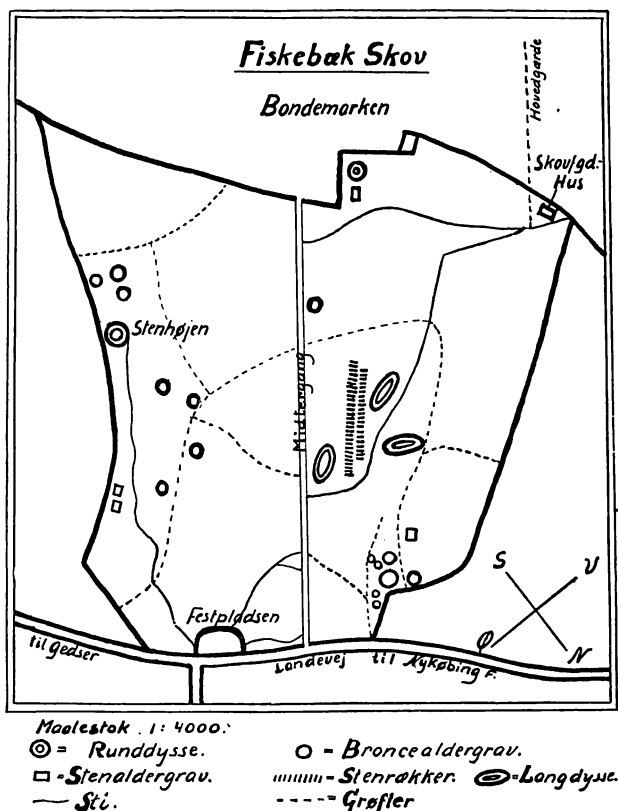

Fig 2.

Halvdele, medens en Sti — kaldet »Fruens Gang« — slynger sig fra Midtergangen op til Skovfogedhuset i Skovens vestligste Hjørne (Fig. 2). Spredt i Skoven findes tre Moser og tre Granplantninger.

Takket være stor Imødekommenhed har jeg kunnet gennemse Skoven nøje, og efter at have faaet et Overblik over, hvad der fandtes af Oldtidsminder i Skoven, lykkedes det mig i Foraaret 1933 at faa Nationalmuseets Sagkyndige,

Konservator G. Rosenberg, herved, og paa hans Initiativ og med Kammerherreinde Tesdorpf's velvillige Tilladelse vil nu de interessanteste af disse Oldtidsminder blive fredet.

Grave fra Stenalderen.

Skovens smukkeste Monument er »Stenhøjen« i Skovbrynet midt i Skovens sydøstlige Langside ud mod Fiskebæk Mejeri (Fig. 3).

Denne Stenaldergrav, der er fredet og smukt bevaret, er et storslaaet Minde om, hvor solidt, værdigt og monumentalt vore Forfædre i Stenalderen formaede at bygge, og den fortjener at kendes af alle Beboere paa Sydfalster. Graven er meget sjælden, og saavidt mig bekendt forekommer den ellers kun i Holsten. Jeg vil kalde den en holstensk Gravkiste efter dens Form, men den er sat med vældige store Sten som fra Dyssetid. Kammeret er langagtigt og uregelmæssigt og omsat med 8 Bæresten og overdækket med 2 Dæksten. Mod Øst findes en stensat Gang, der fører ind i Kammerets Længderetning, men paa tværs af Overliggerne. Graven omgives med en Højning ca. 2 m høj og ca. 20 m i Diameter; af Randsten findes kun en enkelt, men hele Gravmindet har sikkert oprindelig været afgrænset med Randsten. Af Dækstenene er den vestlige langt den største, og man studser uvilkaarlig, naar man ser en saa uhyre Vægt lagt op med Menneskehaand uden Kendskab til Nutidens tekniske Hjælpemidler. Men Stenalderens Folk har forstaaet at bruge Løftestænger og »Opklodsning« som Mestere. Den østlige mindre Dæksten er oversaaet med indgnedne eller borede Huller, de bekendte skaalformede Fordybninger. Disse anses for en Efterligning af de Huller, der fremkom i Træ ved Ildboring, og man mener, de er anbragt paa Gravene som Ildens hellige Tegn. De findes paa mangfoldige Dysser og Grave, og en symbolsk Mening har der sikkert været med dem. Inde i selve Kammeret findes paa en af Bærestenene en indgnedet Fordybning, der minder om et Fodaftryk af et Menneske. Dette Tegn er velkendt fra Stenalderen og symboliserer Stenens Vætte, den i Stenen boende Guddom; paa den Tid dyrkede man jo de døde. De døde, mente man,

vaagede over de levende og skærmede dem mod alt ondt og til Gengæld gjorde man de dødes Boliger monumentale og udstyrede dem sædvanlig i Østsiden, Indgangssiden, med skaalformede Fordybninger, der — som Ildens hellige Tegn — symbolsk skulde bringe de døde Varme. Fodaftrykket (som nogle tyde som en Økse, Tordengudens Symbol)

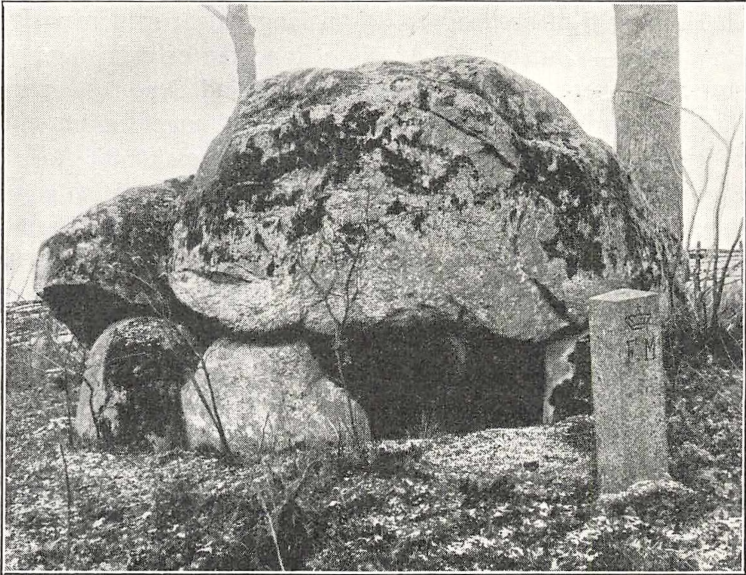

Fig. 3. Oldtidsmærke fra Fiskebæk.

inde i Graven skulde symbolisere, at Stenens Guddom — Vætte — vaagede over de døde. At man valgte Fodaftrykket til at symbolisere en guddommelig Person, er ikke mærkeligt. Vi maa nemlig huske paa, at Stenalderfolket var hovedsagelig et Jægerfolk, og for Jægeren er Sporet Tegn for Dyr eller Menneske. »Stenhøjen« er saaledes et smukt Vidnesbyrd om Stenalderens Bygningskunst og om de Symboler, der var knyttet til Dødedyrkelsen. Den er sikkert udgravet i alt væsentligt, og den har antagelig indeholdt 15—20 Lig og de sædvanlige kendte Stenredskaber og Vaaben fra Overgangstiden mellem Dysse- og Jættestuetid f. Eks. Flækker, tynd- og tyknakket Økse, Lerkar, Ravsmykker o. s. v. Man kan vel anslaa Gravmindets Alder til ca. 4000 Aar.

Naar man fra Midtergangen følger »Fruens Gang«, kommer man 2—300 Alen fremme paa højre Side af Stien umiddelbart op til en Granplantage, der ligger noget tilbage trukket, til en *Langdysse*. Graven er noget forstyrret, idet Kammerets Dæksten og nogle Bæresten er fjernet, men giver alligevel et godt Billede af denne maaske mest almindelige danske Form for Dysse. Langdyssen bestaar af en Højning 6 m bred og ca. 20 m lang omsat med mægtige Randsten — i alt ca. 30. Af disse Randsten er de østlige de største — flere næsten mandshøje —, hvad der er sædvanligt i Langdysser. Denne Langdysse er noget ældre end »Stenhøjen«; man kan vel anslaa den til ca. 4500 Aar. I Kammeret har der været gravlagt een eller flere Høvdinger med det sædvanlige Gravgoods: tyndnakket Økse, Kraveflaske, Ravsmykker m. v. Jeg har ikke fundet Spor af skaalformede Fordybninger, men de har vel været anbragt paa den nu fjernede Dæksten. De fleste af Randstenene er skredet ud og faldet om, men endda er det et anseligt Mindesmærke. Denne Langdysse vil nu i nær Fremtid blive fredet.

Paa den modsatte Side af Stien findes Rester af endnu to Langdysser, der desværre omtrent er gaaet tabt. Kammerens Sten — paa nær een — og de allerfleste Randsten er for længst fjernet — muligvis anvendt som Grundsten, da Gedsergaard blev bygget. Ikke desto mindre kan man endnu tydelig se Højningerne (ca. 5 m brede og 20—25 m lange) og Hullerne, hvor de store Randsten har staaet. Kun nogle faa mindre Sten er paa Plads. Jeg har med Tilladelse undersøgt de stærkt forstyrrede Kamre, som med nogenlunde Sikkerhed kunde paavises. Det ene var helt tomt, men Kammerets flisebelagte Gulvflade var hel og fuldstændig. Det andet Kammer var stærkt forstyrret. Bundlaget, der som sædvanligt bestod af knust Flint og Sandstensfliser, var rodet sammen i et Virvar som Følge af Opbrydningen af Kammerets Bæresten. Men i Virvaret fandt jeg dog en overordentlig smukt slebet tyndnakket Flintøkse og et enkelt Skaar af Stenalderkar. Det var alt, hvad der var tilbage af Oldsager i de desværre saa hensynsløst ødelagte Langdysser.

Det maa have været et stolt Syn at se de tre Langdysser

i deres oprindelige Form, og stor Synd er det, at de to saa godt som helt er forsvundet. Lykkeligvis vil den tredie altsaa nu blive bevaret for de kommende Slægter. En Mærkelighed er det, at den ene Langdysse havde Retningen Øst—Vest, medens de to laa Syd—Nord.

Af Megalith-Grave (Storgrave) findes endnu i Skoven en femte. Naar man følger den brede Skovvej helt op til »Bondemarken«, finder man ind til højre i Skoven en lav Høj, hvorpaa der staar en stor efeubegroet Eg. Spredt paa og om Højen, der er ca. 60 cm høj og ca. 10 m bred, ligger 8 temmelig svære Sten — antagelig Rester af en Runddysse med store Randsten. Den største af Stenene er sprængt, men den har antagelig været Dæksten, da der findes Spor af skaalformede Fordybninger paa den. Desværre er denne Grav saa stærkt forstyrret, at der ikke lader sig sige noget bestemt om dens oprindelige Udseende og Karakter; men det er sandsynligt, at her har staaet en anselig Runddysse. Man kan vel anslaa dens Alder til ca. 5000 Aar.

I Skoven har der saaledes været 1 Runddysse, 3 Langdysser og »Stenhøjen«, vi begyndte med, den store Gravkiste. Skønt en Del deraf er temmelig ødelagt — navnlig de to Langdysser — og forstyrret, maa man dog sige, at Skoven repræsenterer Stenalderen smukt.

Mærkelige, særegne Gravpladser. Stenrækkerne.

Mellem de to ødelagte Langdysser ved »Fruens Gang« ligger nogle særegne Gravpladser. Der findes to Højderygge i Retning Vest Syd-Vest—Øst Nord-Øst. Den nærmest Stien er ca. 60 m lang og 5 m bred, den anden ca. 85 m lang og ligeledes 5 m bred. Disse to Højderygge, hvis indbyrdes Afstand er divergerende — i den øverste Ende er Afstanden ca. 14 m og i den nederste ca. 16 m —, er omsat med Sten, Randsten. Der er ca. 30 Sten i hver Langside — altsaa i alt ca. 120 Sten. Stenene er meget forskellige i Størrelse og varierer fra godt hovedstore til meterstore; flest af sidstnævnte. Højderyggene er delt i Tværbælter, ligeledes sat med Sten; 2—3 Tværbælter i hver. Da jeg nok var klar over, at det var Grave af en ukendt Karakter, maaske

en Overgangsform mellem Stenalder og Bronzealder, maa-
ske rettere en Slags udartede Langdysser, men var i Vild-
rede med Kamrenes Plads, lykkedes det mig — som nævnt
— at faa Nationalmuseets kyndige Konservator G. Rosen-
berg herved for at se paa Stenrækkerne. Rosenberg var me-
get interesseret i Fundet og gjorde straks Skridt til at faa
Stenrækkerne fredet. Konservatoren mente, at det var Grave
— en Slags *Rækkebegravelser* — fra den yngre Bronzealder,
men af en her i Landet saa godt som ukendt Begravelses-
form. Han vilde antage, at et Folkeslag med denne særegne
Begravelses-Kultus var kommet sejlene Syd fra og havde
slaaet sig ned her, medens andre af samme Stamme havde
bosat sig ved Lollands Sydkyst, hvor der et enkelt Sted
(Errindlev) skal være fundet en lignende Begravelsesform,
dog ikke saa godt bevaret som her. I Normandiet skal der
findes Gravpladser af denne Art ligesom i England, og en
Forbindelse mellem disse Folkeslag maa altsaa have fundet
Sted for godt halvtredie Tusinde Aar siden. Konservatoren
mente, at Gravene indeholdt Urner, men turde ikke sige no-
get afgjort herom. Nu vil de mærkelige og sjældne Grav-
pladser blive fredet og senere engang nærmere undersøgt
af Nationalmuseet.

Grave fra Bronzealderen.

Ved Landevejen — Nykøbing—Gedser — skærer der
sig et Hak op i Skoven, hvor forhen laa et Par Huse, som
brændte for en Del Aar siden, men som sikkert huskes af
mange ældre Mennesker her fra Sognet. Tæt inden for Skov-
brynet — altsaa i Skovens nordøstlige Udkant — ligger der
en *Højgruppe* paa 5—6 Høje fra den yngre Bronzealder. Af
disse Høje er de 2 særlig smukt bevaret. Den største ligger
nær til Skovbrynet og er ca. 1 m høj og 13—14 m bred.
Den er anselig og velbevaret og forsynet med ca. 30 Rand-
sten. Bag denne Høj ind mod Skoven ligger en mindre Høj,
ogsaa velbevaret. Den er ca. $\frac{1}{2}$ m høj og 10 m bred og har
12 Randsten i Behold. I det modsatte Hjørne af Skoven,
Sydvest for »Stenhøjen«, ligger en anden Gruppe Høje paa
3, hvoraf navnlig den ene er meget stor, smuk og velbevaret.

Der vokser to store Egetræer paa den, og de forhøjer Virkningen i ikke ringe Grad. Denne Høj er godt 1 m høj og 15 m bred og er smukt randsat med 33 Fodsten. Spredt i Skoven har jeg yderligere fundet 6 stenomsatte, mindre Bronzealderhøje, saa Tallet kommer i alt Fald op paa 15 Høje med Randsten fra Bronzealderen. Skoven repræsenterer altsaa ogsaa Bronzealderen smukt. Af disse Høje vil nu paa Konservator Rosenbergs Initiativ de fire smukkeste blive fredet.

I disse Høje hviler Forfædrene fra Bronzealderens yngste Afsnit. Som bekendt begyndte man allerede i Bronzealderens ældste Kulturperiode at brænde Ligene, og fra Dødedyrkelsen var man for længst gaaet over til Soldyrkelse og Dyrkelse af Tordenguden m. m. Begravelserne former sig nu som en storslaaet Baalfærd. Tankerne er flyttet fra de døde og deres Bolig og til Baalet. Den hellige Ild bærer de dødes frigjorte Sjæle bort til de evige Boliger (Olrik og Ellekilde: Nordens Gudeverden). Offerfesterne udfolder sig i al deres Glans og Pragt i de hellige Lunde, hvor Goderne ofrer Dyrene paa Blotstenen, medens Folket jubler og Lurernes Toner gjalder. Efter Baalfærden og Offerfesten opsamles Asken af den brændte i en Urne (som Regel kom der en eller anden mindre Bronzegenstand med — en Naal, et Smykke, en Barberkniv el. lign.), og saa blev denne Urne med Aske, Kulrester og det lille Stykke Bronze gravsat i en forholdsvis lav Høj, der indkredsedes af Sten, Randstenene, for at betegne, at her inden for Kredsen var den dødes Rige, og her var hellig Jord.

Disse Baalfester har aabenbart været mægtige Skuespil, hvor alle mødte op, og det er underlige Tanker, der griber en, naar man prøver at tænke sig tilbage til Fiskebæk Skov i de Dage, hvor den var Skueplads for disse storslaaede Offer- og Baalfester.

Paa denne Tid er man allerede for længst gaaet over til at drive Landbrug; dog har man selvfølgelig samtidig fortsat med Jagten og Fiskeriet. Man har boet i Smaabyer; Husene var sagtens runde Pælebygninger med Risfletværk- Vægge klinede med Ler; Taget sandsynligvis dækket med

Græstørv og Huder. Smaabyerne eller Kolonierne har saa haft hver sine Gravpladser, Højgrupperne, netop dem, vi den Dag i Dag ser for os i Skoven. Og hver Familie har antagelig inden for Højgruppen haft sin Høj, hvor Familiens Medlemmer stedtes til Hvile. De nævnte 15 Høje indeholder da Urner med brændte Ben, og her i den stille Skov har de faaet Lov til at hvile uforstyrret over halvtredie Tusinde Aar.

Grave fra Jernalderen.

Der findes spredt i Skoven nogle lave uanselige Høje uden Randsten. Jeg har fundet i hvert Fald 4 sikre Høje foruden en hel Del tvivlsomme. De er fra 6—10 m brede og kun 30—40 cm høje. Jeg har efter indhentet Tilladelse undersøgt enkelte af disse. Konstruktionen er den almindelig kendte for Overgangsformer fra Bronze- til Jernalder. Almindeligvis flade Røser af Haandsten, 2 m i Diameter, 20—30 cm høje. I Centret 3—4 Stenfliser paa Kant omsluttende Urnen med de brændte Ben. Desværre har Frostens sprængt Urnerne for længst, saa der ikke kunde fremdrages en ubeskadiget Urne trods største Forsigtighed. Men Skaarrene peger tydelig hen paa 4—500 f. Chr. Metal fandtes heller ikke i disse Grave, kun svage Rustpletter. I en af Smaahøjene stod der i Centret en halv Kværnsten, i hvilken Urnen havde staaet, men af Urnen var kun enkelte Skaar tilbage; derimod har de brændte Ben holdt sig mærkværdig godt og er hvide og rene som dengang, de blev nedlagt for over 2000 Aar siden.

Det er sandsynligt, at der har været Masser af saadanne Smaahøje, hvor der nu er dyrket Mark; men der har de jo maattet vige Pladsen for den fremadhistende og altædende Kultur. Kun hvor der er Skov — som her —, er de blevet bevaret til vore Dage.

Der er meget, jeg trods ihærdig Søgen ikke har kunnet finde i Fiskebæk Skov. For Eks. Spor af eller Rester af Bronzealderens Gudehov, Blotsten, Alter eller Sten med Soltegn og deslige. Der er jo ingen Tvivl om, at Solen — sammen med Øksen — har været Midtpunktet ved de store

Offerfester, og jeg havde tænkt mig, at her maatte kunne findes i alt Fald en Solsten som den, der nu staar opstillet i Frejlev By paa Lolland. Men det er altsaa ikke lykkedes mig. At her ikke findes Altere, Blotsten, Solsten og andet, der har hørt med til Gudedyrkelse, kan selvfølgelig have sin Forklaring deri, at Præsterne, da Kristendommen blev indført, gjorde alt for at ødelægge, hvad der mindede om Hedenskabets Gudetro, men fuldt saa vel i den Omstændighed, at det kan være gaaet som med de to Langdysser, at de er hugget i Stykker og ført bort og brugt til Bygnings- eller Vejmateriale for mange Aar siden, da man ikke forstod, at her var Værdier, som kunde give vægtige Bidrag til Forstaaelse af vore Forfædres Færden i Liv og Død.

En lang Række Udviklingstrin og Aartusinder ligger mellem den Tid, da Stenaldermanden færdedes i Fiskebæk Skov med et Stykke Dyrehud til Klæder og Stenøksen i Haanden, og vor Tid, da Bilerne og Flyvemaskinerne og Radioen har erobret Verden. Men derfor har vi ikke Lov til at ringeagte og lade haant om de Mennesker, der dengang stred Kampen for Livet. De var jo et Led i Udviklingen; det samme er vi!

Lad os tværtimod frede om de Minder, vi har fra Oldtiden; thi disse Grave, vi her ser for os i Skoven, er de eneste sande og virkelige Vidnesbyrd, vi har om vore Forfædres Liv og Virken og Endeligt.

25 Oldtidsminder af saa forskellig Art og paa saa lille en Plet er nok værd at bevare, og den, der har Interesse for Kulturens Udvikling gennem Tiderne, kan glæde sig ved at se Oldtidens Hovedkulturs Grave ligge fredeligt Side om Side i skøn Forening i tusindaarig Tornerosesøvn her i Fiskebæk Skov.

Hovedindholdet af ovenstaaende har vel allerede staaet i en længere Artikel af samme Forfatter i L. F. Folketidende og herfra velvillig stillet til Raadighed. Æmnet turde dog have saa megen Interesse for Aarbogens Læsekreds, at vi gerne optog Afhandlingen i noget ændret og tilrettelagt Skikkelse med ny Oplysninger.

Haver og Havedyrkning i Lollands og Falsters Købstæder.

Af Johannes Tholle.

I. 1800—1870.

I denne Periode begynder Byerne at vokse stærkere end før: Det, som forhen har været forsøgt fremmet ad kunstig Vej og ved Paabud: de øde Grundes Bebyggelse og Havernes Nedlæggelse, — det bliver nu efterhaanden til en Virkelighed, — uden Myndighedernes Indgriben. Til Eksempel paa Byernes Vækst skal anføres, at Maribo i 1769 havde 508 Indbyggere, 1801 686 og 1850 1667, — altsaa mere end tredobbelt Stigning¹¹⁾*), og lignende eller endnu stærkere har Stigningen været i andre Byer.

I et Strejftog fra c. 1800 hedder det om de enkelte Byers Haver saaledes⁴⁰⁾: Midt inde i Maribo ligger et Vænge, som fordum har været en Klosterhave, og uden for Byen, hvis Beliggenhed er den »yndigste, som tænkes kan«, ligger Bangs-Have. »Om Søn- og Helligdagene forlyste Indvaarnerne sig i bemeldte Have; mellem bølgende Kornagre, under skyggefulde Træer og ved den plaskende Sø sidder Haandværkskarlen ved Siden af sin elskte Donna, de drømme om lutter Fremtids Lykkeligheder; hisset vandrer den virksomme og utrættelige Haandværksmand omringet af en munter Børneflokk, i hvis Barm han forglemmer Livets Sorger, og samler nye Kræfter til sit Arbejde og Forretning«. Havedyrkningen er i denne By »ikke af den sletteste«, men kan forbedres. Nogle Haver er temmelig godt besatte med Frugttræer, mest unge; disse er: Æble-, Pære-, Valnød-,

*) Noterne — se bag efter Artiklen — begynder med 40; tidligere Notetal henviser til sidste Aarbogs »Havedyrkning til ca. 1800«, S. 36.

Fersken-, Abrikos-, Kirsebær- og Blommetræer af forskellige Sorter, desuden de fleste Slags Ris- og Buskvækster; nogle enkelte lægger Vind paa Asparages, Artiskokke etc. Hyld og Ask viser sig hist og her i Mængde, naar det maa have Fred. I Haverne dyrkes hist og her Kartofler, men ikke uden til Husholdningsbrug, og i Marken slet ikke. Med at plante Humle gør ingen sig Ulejlighed, skønt den vilde trives godt; Humlestængerne er desuden meget vanskelige at faa. Hør og Hamp saas ikke her, men i Omegnen saa adskillige af de virksomme Bønder begge Sorter, dog ikkun til eget Brug. For et Par Aar siden lod Farver Teilborg sin Have anlægge i engelsk Smag, som med Tiden vil blive ret skøn«. — Sakskebings Haver forbigaas, og om Nysted hedder det, at Indbyggerne med Held har betjent sig af den Mængde opskyllet Tang til Gærder, — derimod gaar det daarligt med Pilehegnene, fordi ondsindede Mennesker ødelægger dem. Ejeren af Christiansholm har »anlagt meget skønne op til Indgangen til Byen gaaende, med Linde beplantede Spadseregange, hvorved Nysteds Indvaanere fryde sig fremfor nogen Købstad her i Landet«. Den skønne Egn og de frugtbare Jorder opmuntrer »den bedre Del af Byens Indvaanere til heldig Havedyrkning, som dog af de lavere Folkeklasser meget forsømmes. Humle, Hør og Kartofler bliver med megen Held dyrket«. Bag ved Byen er der desuden adskillige nydelige Haver, »vel indhegnede og mangfoldige Pil i Grøfterne paa Siden af Vejene, og Christiansholms Have er dejlig«. De øvrige Byers Haver omtales næppe⁴⁰⁾, og i et økonomisk Værk fra samme Tid⁴¹⁾ ofres Byhaverne overhovedet ingen Omtale, hvorimod det anføres, at der fra Sakskebing Toldbod udføres en Del Frugt, og Most drikkes i Høstens Tid. Sennop samles af de fattige og sælges i Købstæderne i Pottewis⁴¹⁾. Amtsbeskrivelse af 1844 omtaler ej heller Byhaverne⁴²⁾.

Af Optegnelser om enkelte Haver skal nævnes, at der 1816 tillades at indrette en privat Begravelsesplads i Rebslagerens Have i Nakskov⁴¹⁾, — at 1835 den til Knuthenborg hørende Hestemølle »med Have og Vænge« henlægges under Maribo²⁹⁾, — samt at det i en Fundats fra 1866 for

»Jomfru Matzen Erlings Stiftelse« »Erlings Minde« i Nakskov for ældre og værdige Damer anføres følgende om Haven²⁹): »... paa Haven til Stedet Matr. No. 84 [har jeg] ladet opføre en 2-Etages Bygning ... hvilken ... med Grund og Have, jeg herved skænker til fri Bolig ... alle Beboerne ... skal have ... fælles Adgang til Gaardspladsen, Brønden og Haven, af hvilken sidste, der er inddelt i 6 Dele, enhver vil erholde et særskilt Stykke til Dyrkning af Blomster eller Haveurter ... Gaden, Gaardspladsen, Brønden og Gangene i Haven ... renholdes af samtlige Beboere i Fællesskab. Enhver har at renholde og tilbørligen dyrke den dem tildelte Havelod, for at de deraf kunne have Nytte og Fornøjelse og Haven i det hele have et smukt Udseende ...«.

II. *Anlæggelse af Kolonihaver c. 1826. — Da »Friheden«s Jord i Stubbekøbing blev udskiftet.*

Den første danske Havekoloni træffer vi i Fredericia i Aaret 1665¹).

Uden Forbindelse med Kolonien i Fredericia og af eget Initiativ oprettede Statholderen i Slesvig-Holsten, Landgreve Carl von Hessen, i Begyndelsen af det andet Tiaar af 1800 en Art Landbrugskoloni ved sit Gods Volkershausen i Hessen, og da han saa, at en saadan Koloni kunde have sin Berettigelse for de fattige Landbrugere, kom han paa den Tanke, at en tilsvarende Koloni, grundet paa Havebrug, maatte kunne have sin Betydning for Købstædernes Haandværkere, der paa denne Tid ligeledes sad i Fattigdom, og det lykkedes ham, efter selv at have gjort Forsøget ved Byen Slesvig, at faa Regeringen til at lade udgaa Opfordring til samtlige Fattigdirektioner i de hertugelige Byer og Flækker at søge indrettet slige Havekolonier ved deres Byer. I Løbet af ganske faa Aar var Tanken virkeliggjort i de fleste af det nævnte Omraades Byer, og den blev her til megen Fordel for dem, den skulde hjælpe.

Med det gode Resultat fra Hertugdømmerne in mente var det kun rimeligt, om man ogsaa anstillede Forsøg med lignende Foranstaltningers Gennemførelse i Danmark, og fra

det danske Kancelli udgik der da Opfordring til samtlige danske Købstæders Fattigdirektioner om at foranstalte lignende Foretagender igangsat. Denne Opfordring fremsattes i Cirkulæret af 4.de Marts 1826^{74 75}).

Rundt omkring i Landet gav man sig nu til at undersøge, hvorledes denne Sag kunde gribes an, — eller hvorledes man kunde slippe for at gennemføre den. Nogle Steder opgav man det med mere eller mindre mærkelige Motiveringer, — andre Steder udsatte man Sagen, bl. a. fordi man ikke havde Jord til Raadighed, og atter andre Steder tog man fat paa Igangsættelse af Foretagendet.

For *Lolland-Falsters* Vedkommende kom Sagen til at ligge saaledes, at alle Byerne, undtagen *Stubbekøbing*, meldte, at de ikke agtede at gennemføre Sagen, og i *Stubbekøbing* kan man ikke tilskrive Sagen nogen større Interesse, idet kun meget faa Familier meldte sig. En Indberetning fortæller herom^{74 75}):

I *Stubbekøbing* har Fattigkommissionen efter at være kommunikeret Kancelliets Cirkulær-Skrivelse af 4de Marts 1826 opfordret 7 Familiefædre, som efter dens Formening behøvede og kunde høste sand Nytte af Haver, til at erklære, om de dertil vilde modtage passende Lodder af Byens Jord, den saakaldte Frihed; men hertil var ikkun de 5 villige, og disse vilde endda ikke give Byen noget til Vederlag derfor. Da de imidlertid ikke var i den Grad trængende, at det kunde anses nødvendigt at tildele dem Lodderne frit, hvorved Byens øvrige Borgere tabte den Indtægt, Byen tilforn havde haft af Græsningen paa den nævnte Byjord, blev det ved en Raadstuesamling vedtaget, at denne skulde udskiftes til alle Grundejere i Byen med Forpligtelse, at Parcellerne ene maatte anvendes til Dyrkning af Havevækster, Hør og Hamp, ikke til Kornavl eller Kvægdrift. Udskiftningen blev derefter iværksat og Lodderne her paa 2 Fjdk. og 80 Kv. Alen Jord uddelte til Byens Grundejere, hvoriblandt ogsaa de ovennævnte 7 Familiefædre. Efter Fattigkommissionens Vidnesbyrd spores allerede en glædelig Virksomhed hos alle Ejere af disse Havelodder, hvis Dyrkning er begyndt med særdeles Flid og Interesse for Sagen, saa at der for Fremtiden kan ventes gavnligt Arbejde og forøget Indtægt baade for Haveejerne og andre Arbejdere, ligesom ogsaa Byens nærmeste Omgivelser derved ville forskønnes.

Saaledes gik det da til, at Stubbekøbing ikke fik et Kolonihaveanlæg, og heller ingen andre lolland-falsterske Byer fik et saadant, skønt saa mange andre Byer indrettede dem. Men man opnaaede dog det, at Stubbekøbings Jorder blev udskiftet, og det var dog noget.

III. *Offentlige Haveanlæg.*

Som en Modvægt imod Tendensen til at fratage Byen Haver og for at imødekomme en stedse større og større Trang til Friluftsliv⁴³) har man gennem de sidste Slægtled maattet skaffe Byerne offentlige Haveanlæg, Sportspladser og Promenader, hvor Borgerne i deres Fritid kan nyde Naturen og dyrke fri Idræt. At raade Bod paa den for Sundhed og Naturdyrkelse saa ødelæggende Bebyggelse af Størsteparten af Byjorderne har dog ikke været muligt, og Bykernen er derfor i de fleste Tilfælde uden egentlige Anlæg. Derimod har man i Omegnen og Udkanten af Byerne kunnet skabe saadanne Anlæg, som kunde være formaalstjenlige, særlig hvor Byen i Forvejen har haft tilliggende Skove, Lunde eller omgivende Fæstningsværker⁴⁴). Det sidste har navnlig været Tilfældet i *Nakskov*.

Denne By, der fra gammel Tid har haft sine Skove omkring sig, har allerede omkring Midten af forrige Aarhundrede ofret en hel Del paa disse Fæstningsværker i den Hensigt at gøre dem tjenlige som offentlige Anlæg⁴⁵).

De allerede i 1830 paa Billeder viste Træer paa Store Torv er formentlig af privat Oprindelse⁴⁷), men der er dog ogsaa c. 1875 anlagt et Anlæg ved Banegaarden samt etableret det saakaldte Indrefjordsanlæg⁴⁶).

Ved *Maribo* har man fra gammel Tid haft Bangs Have, der 1909 købtes af Kommunen⁴⁶), og i 1911 omdannedes til Parkanlæg af Havearkitekt E. Erstad-Jørgensen. Ligesaa har man »Trekanten« og »Aktiehaven« og Leonora Christina Anlægget ved Klostersøen. Kommunen ejer i vore Dage ogsaa nogle Smaaøer, til hvilke der er yndet Udflugt. Ved *Stubbekøbing* er i 1881—82 ved Overlærer R. C. Andersen anlagt et Lystanlæg paa den høje Strand. Et Mindesmærke er 1903 rejst over Anlæggets Fader⁶⁰).

Ved *Nykøbing* anlagdes efter Planer af afdøde Landskabsgartner Edv. Glæsel i 1899 paa opfyldt Engareal Nord for Byen et Anlæg paa 2,8 ha. Dette er Byens ældste. Aar 1903 udførtes Anlægget ved Vesterskov af A. Sidenius, — det er beliggende ved Byens Østgrænse og er 1,2 ha stort. Siden 1910 har der været ansat en fast kommunal Gartner, og der er senere udført flere ny Anlæg⁴⁰).

Ved *Rødby* ligger den 1873 anlagte, 1920 i Rødby Kommune indlemmede kommunale Lystskov med Pavillon; ved Rødby Havn er planlagt et ca. 12 ha stort Parkanlæg, og endelig har *Nysted* sit Lystanlæg ude ved »Skansen«.

IV. I Mands Minde.

Som Afslutning paa denne Udvikling af Byhavernes Historie skal (for Størstedelen paa Grundlag af utrykte Kilder) gives en Oversigt over, hvorledes Forholdene havde udviklet sig før i Aarene op til 1900. Vi begynder da med *Nykøbing*, hvorefter det hedder⁴⁸):

I Halvtredserne og Tredserne virkede en bekendt Mand, nemlig Lysestøber Matzen, meget for Havedyrkningen. Han havde et Par smaa Drivhuse og lidt Varmebede. Det var i mange Aar det eneste Sted, hvor man kunde faa Blomsterplanter til Udplantning eller en Potteplante af og til. Nævnte Mand har ogsaa anlagt flere af Herregaardshaverne paa Eggen. Sidst i Tredserne begyndte Handelsgartner Andersen og Jørgensen, og nu er vi 5 Handelsgartnere med omtrentlig 20 Tdr. Land, 500 Varmebede og 90.000 Kvadratfod Drivhuse.

Beboerne paa Hasselø, der siges at være indforskrevne Hollændere, har fra gammel Tid ikke alene forsynet *Nykøbing*, men alle Byer paa Lolland og Falster med Køkkenurter, idet de tog til Markederne, hvad de næsten er holdt op med nu.

Af Privathaver udmærker sig særlig Konsul Benzons Have, S. f. Byen, anlagt af Gartner Stackentrædt i Tyverne. I Byen var Blomsterhus og Vindriveri, hvor der nu er Tømmerplads, og Lysthaven er nu Sukkerfabrik. Stiftsamtmandens, Biskoppens og Apotekerens Haver er paa over 2 Skp. L. Dernæst Klosterhaven, Frimurerhaven og Sygehushaven. Her er en Skønhedskomiteé, som holder nogle Gange (N. Ø. for Byen) ved lige i Kohaven, hvor Musikforeningen har Pavillon. Guldsmed Rose har et 2 a 300 Aars gammelt Morbærtræ, der har lidt meget i Vinteren 1893—94.

Grønttorvet er i Nobelstræde, en meget lille Plads til den Mængde, der kommer fra Landet. Paa Torvet er mindst 50 Pladser besatte med Husmænd, Bønder og Herregaards-Sælgekoner og -Mænd. Gartnerne i Byen har Sælgekoner, der forhandler deres Varer. Torvedagene er Onsdag og Lø-verdag. For øvrigt kommer Landboerne til Dørene hver Dag og falbyder Varer.

Endvidere anføres⁵⁸): Af Privatfolk havde Stadthauptmand Sidenius en stor Have, — han havde god Frugt og dyrkede mange Asparges, som han solgte af. Dette gjorde derimod ikke Stiftsamtmænd, Kammerherre Jessen, skønt han havde Drivhus og holdt Gartner.

Prinseholms Have blev forpagtet ud til en Gartner, der kom hertil, efter at Frisenette var død. Sidenius havde plantet Masser af Frugttræer i sin Have, c. 1800, saa Gartneren fik megen Frugt at sælge.

Det kan i Forbindelse med nærværende Skildring anføres, at Billeder fra det gamle Nykøbing, saaledes som de er udfærdiget i Begyndelsen af 19-Tallet, ikke bærer meget Præg af Haver, og at disse i stort Tal er vejet for Bebyggelsen⁵⁹).

Ved det forhenværende Slot var der i gamle Dage et Slags offentligt Anlæg, hvorefter det hedder, at⁷⁰) det maaske har hørt til Slotshaven. »Det var smukt nok til det«, og der var for 70 Aar siden, altsaa c. 1853, paa Volden et Lystanlæg omgivet af Gravene og med mange Broer, Gange og Busketter. I Gravene vrimlede det med Aborrer og Karusser, og op til Fæstningens Toppunkt snoede Gangene sig i Spiraler; alt dette skønne Anlæg blev sløjft i Tredserne, og Nykøbing's »smukkeste Plet« er dermed forsvunden⁷⁰). Samme Forfatter meddeler, at Stadthauptmand Sidenius dyrkede hele Marker med Kommen, Solsikker og Cikorie-rødder. Endvidere anføres, at Køhlers Have var et Slags »Tivoli« eller Forlystelseshave, og at Gaabensevejen i gamle Dage var beplantet som Allé af Rønnebær⁷⁰).

Fra *Stubbekøbing* hedder det⁵⁹):

Uden at man kan sige, at der er sket noget overvældende Fremskridt i Havebruget her i den sidste Menneskealder, kan det dog konstateres, at der flittigt plantes Frugttræer og Frugtbuske baade i Byen og Omegnen, saa en god Frugthave er ikke sjælden. Haverne paa Landet er bleven pynte-

ligere og bedre holdt baade ved Gaarde og enkelte Huse, især hos Landhaandværkere. Køkkenavedyrkningen er derimod kun gaaet lidt frem.

Af Haver fra 2 Skp. L. til 1 Td. L. findes her 12 a 14. De fleste er velholdte, men kun 2 a 3 gaar lidt over det almindelige. Smaahaver findes næsten ved alle Huse. Vest for Byen og stødende umiddelbart op til denne, og beliggende smukt langs Kysten af Grønsund findes Stubbekøbings Lystanlæg, der er $5\frac{3}{4}$ Td. L. stort og er anlagt 1881—82 ved Kommunen og frivillige Bidrag. Overlærer Andersen har givet Planen.

Efter Lystanlæggets Fremkomst er Interessen for Prydvækster tiltaget baade i By og Omegn. I Sortsø, $\frac{3}{4}$ Mil fra Byen, bor N. P. Jensen, som har udbredt mange gode Frugttræer og Blomster, skønt han kun har en mindre Jordlod. I Vejringe, $\frac{3}{4}$ Mil fra Byen, findes en lignende. — Her er to Handelsgartnere. — Der findes i Haverne 2 store Tulipantræer, nogle anselige Morbærtræer, blomstrende Tjørn og Pyus, Blodbøge, Gleditzia og en 40-aarig Chamaecyparis Lawsoniana.

I Gundslev Præstegaardshave staar en stor Sequoya giganthea med frossen Top. Moseby Præstegaardshave har fra gammel Tid mange sjældne Planter. Horbelev Præstegaardshave har gode Coniferae.

Paa Torvet kommer der om Efteraaret lidt Frugt og Rødder. Frugthandelen er i Skipperens Hænder. Behandlingen af Frugt er undtagelsesvis god.

Fra *Maribo* meddeles⁶¹):

Bestemte Fremskridt kan ikke paavises, men sikkert er det, at man søger ved Blomster og Planter at gøre denne By mere hyggelig, og at man i Løbet af de sidste 40 Aar dyrker mere Urter.

Her er en Del større Haver; særlig fremhæves *Aktiehaven*, der oprindelig har tilhørt Maribo Kloster. I Aaret 1867 købte 50 Borgere Haven under ovennævnte Navn. Den er smukt beliggende ved Maribo Sø. Langs Bredden af denne er anlagt en Baadehavn, og i Haven findes Rester af den gamle Klostersruin.

Ellers Trekant er skænket af afdøde Justitsraad Eller til Byen, der lod den beplante og tilkøbte $\frac{1}{2}$ Td. L. Neden for den høje Skrænt er en Cyklebane, og det hele er pænt nu, da derfra er Udsigt over Maribo Sønderø. — Her er 3 Handelsgartnere. — I Haverne ved Kloret findes 2 store Taks-træer, 30 Fod høje (se Fig., S. 105).

Før havdes Have næsten til hvert Hus, nu er det for-

andret, saa mange Indbyggere ikke har Have, men er henviste til Torvet og Handelsgartnerne. — Her er Torv hver Onsdag og Lørdag, men i Sommertiden kommer der daglig Vogne paa Torvet med Grønsager.

I Omegnen af Klostret har der til op mod vor Tid været mange Erindringer at finde fra Munkenes Tid, ikke mindst Planter, og det foran anførte suppleres i saa Henseende udmærket af det efterfølgende Bidrag, hvori det siges⁵² ⁶⁴) at:

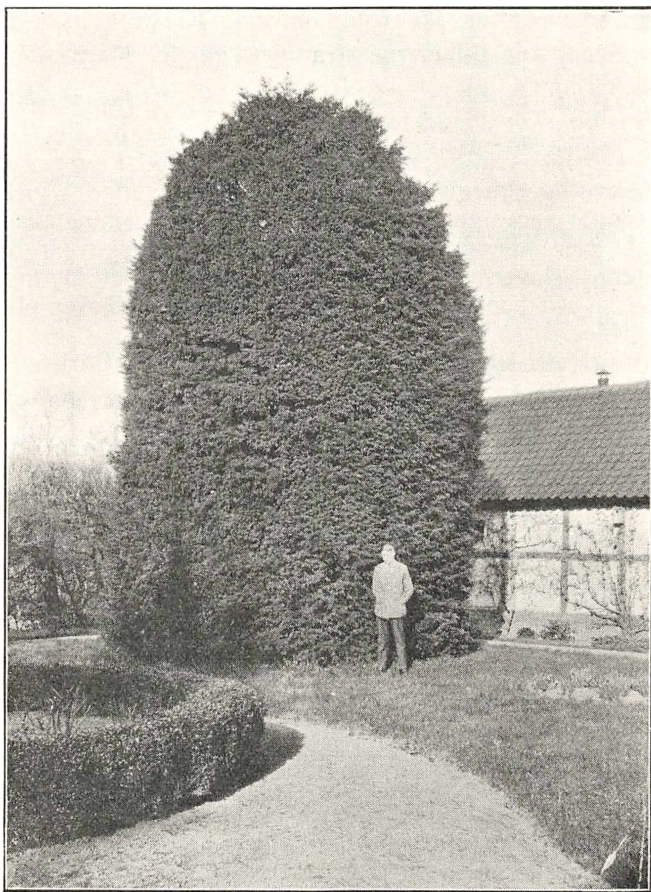
I Brødrehaven, nu Præstegaardshaven, var der dejlige Træer fra Munketiden, deriblandt en Del af en Allé af Valnødder. De maalte ved Roden 8' 4" og i Brysthøjde 6' 8". Præsten havde i Brændetrang destoværre fældet af dem. Der var lidt Forskel paa dem, men alt tydede paa, at de var plantede samtidig. Der var en Hestekastanie ved Søen, en af de ældste her i Landet, godt 200 Aar; den maalte ved Roden 13' 8" og i Brysthøjde 12' 8", betydeligt udviklet og smuk. Langt kønnere var dog den gamle Ask, der virkelig var fra Munketiden. Den maalte ved Jorden 14' og i Brysthøjde 8'.

En stor gammel Sølpil stod i Skellet mod Nabohaven, den maalte ved Roden 18' 6" og i Brysthøjde 14' 3". Ved Foden af den var en af de gamle firkantede Fiskedamme. Præsten viste mig en Fiskedam højere oppe oven for Kirkegaarden; den var man ved at fylde til. Baade hvor den laa og hvor Kirkegaarden nu er, har der været Have i Kloster-tiden. Der blev fortalt mig, at der var et *gammelt Pæretræ* fra Klostertiden, som jeg ikke fik at se, da det blev mørkt. Det saa jeg næste Dag. Det har aldrig været forædlet og bekræfter jo saaledes atter, at man i gamle Haver har uforædlede Frugttræer, trods Forædlingen for længst var kendt. Pærerne var stramme i Smag og kaldtes Faare. Dette Træ maalte 12' ved Rod og 9½' i Brysthøjde. Der var ikke saa mange Klosterliljer her som ved Birgittinerklostrene i Vadstena og Mariager.

Søstrehaven er rimeligvis bleven solgt tidlig og gaet over paa andre Hænder; thi dels er der bygget Huse i den, dels er den delt i flere Haver, deraf Aktiehaven, der har en betydelig Allé, der har været tophugget og klippet i sin Tid.

I forrige Krøyers Have var to prægtige Takstræer af samme Højde, c. 30'. Den udvendige Omkreds i Brysthøjde 56 Tommer. Stammerne bestaar af flere fra Roden kommende og sammenvoksede til een Stamme (se hosstaaende Fig.).

Der var i samme Have Rester af et fransk Anlæg med Avnbøgehæk og Bøgehæk, der gik ind i de andre Haver, saa det efter Klostertiden maa have været under een Ejer, da det franske Anlæg blev udført.

„Leonora Christinas Taks“, Maribo.

Der laa en Karpedam i Søstrehaven ved Hjørnet af Klostergade og ny Klostergade, altsaa tæt ved Krøyers Gaard.

Brødrehaven maa have været meget stor; thi den indtager den nuværende Præstegaardshave, men ogsaa en Del af Kirkegaarden og en Del af det tilstødende Vand, hvor

man er ved at opfylde de sidste af de større Fiskeparke.

Søstrehaven har strakt sig helt op til Torvet, da hele Pladsen har været omgivet af Mur.

Endnu i vore Dage er der meget i Maribo, der tyder paa gammel Havekultur, ikke blot omkring Klostret, men ogsaa langs Søen, og Billederne fra det gamle Maribo bærer Vidne herom⁶⁶):

Fra *Nakskov* meddeles⁵³):

Det er øjensynligt, at Havebruget er i god Fremgang her i Nakskov og Omegn. Køkkensagers Drift overlades mere til Handelsgartnerne end før, medens de mange Smaahaver her i Byen mere benyttes til Blomster, Frugtbuske og Buskvækster. I Haverne uden for Byen dyrkes Kartofler og almindelige Køkkenurter og plantes Frugttræer. Roser plantes i alle Haver.

Af private Haver er der Stationsforvalter Christensens, der for c. 20 Aar siden blev anlagt paa de sløjfede Volde. Den plejes med Interesse og Omhu, saaledes at den er et Eksempel til Efterfølgelse. En Del af Haven er paa opfyldt Engbund.

Ved Maltfabrikken er et større Anlæg beplantet af Direktør Hage for c. 20 Aar siden, med smukke Buske og sjældne Træer. Ved Sukkerfabrikken er der en Del Embedshaver, Resten Aspergesland.

Ved Marienlyst Dampmølle er en stor parkagtig Have umiddelbart ved Nakskov Fjord. Den er anlagt af Dampmøller Axel Bay. Der er en god Frugthave, og den er vel holdt. — Ved Enkefru Bay's Villa er en stor Have paa ret karakteristisk Terrain med en længere Strækning af den sidste Rest af Nakskov Fæstningsvolde umiddelbart op til en stor Eng (Byfogedsøen). Der er plantet udmærkede Planter i den, men den har været forsømt. Endnu flere kunde nævnes; men det vilde føre for vidt.

Til Byen hører en lille Lystskov paa 22½ Td. L. med vel vedligeholdte Gange og Anlæg. Byen har købt en Tørvepose paa 4 Td. L. og saa sænket Vandstanden der. Nu tænkes der paa et Parkanlæg, og i 1896 er der gjort en tarvelig Begyndelse.

Man er ved at anlægge Karbergsminde. Arealet var før Strand, men er opfyldt med det fra Havnen opmudrede. Læg og Allétræer er i god Fremgang der. — I og ved Byen er 12 Gartnerier, og de fleste er tilkomne i de sidste 15 a 20 Aar.

Der er en Hyld, der har en 12 Fod lige Stamme og maa-

ler i Brysthøjde $2\frac{1}{2}$ Fod. Den staar paa det gamle Fæstningsterrain.

Der findes ingen Torvedag; men her er Grønhandlere og Opkøbere.

En anden Indberetning fra samme Egn siger⁵⁴):

Her er overalt i Nakskovs Omegn især i de sidste 10 Aar sket en stor Fremgang i Havebruget. Her er dejlige Præstegaardshaver, der røber Interesse og Smag. Der er ogsaa pæne Bønderhaver,; men de sparer for meget paa Gødningen til Haverne, og de glemmer at forny Frugttræerne, og naar de mindes, at der bør plantes, er de ikke omhyggelige nok i Valget af Frugttræsarter. Mange Haver er her paa Vestlolland $\frac{1}{4}$ Td. L.. Frugten sælges mest til Opkøbere; men det er heller ikke altid de bedste Varer. Vinranker ses meget, men saare sjældent Abrikos og Fersken. Jordbær dyrkes meget og flere Steder ogsaa Køkkenurter, men mangelfuld Gødning gør ofte sin Virkning.

Billeder fra det gamle Nakskov bærer i endnu mindre Grad end de foregaaende Byer Vidne om, at gamle Haver har faaet Lov at bestaa i denne By⁵⁷).

Fra *Rødby* hedder det, at⁵⁵):

Til saa godt som ethvert Hus hører der en lille Have, der altid er vel passet og plejet, men særlig udnyttes som Køkkenhave. Dette har sikkert uforandret fundet Sted i lang Tid tilbage. Præstegaardens Have, hvortil der hører en lille Lund med smukke Bøgetræer, er den største.

Kommunen har anlagt en Lystskov lige op til Byen med et Areal af over 6 Td. L., ja egentlig knap 7 Td. L. Det er anlagt 1875 eller 76, og Skovrider Schröder har udført Anlægget.

Afdøde Gaardejer Anders Christiansen i V. Tirsted var bekendt for sine Frugttræer og for sin Rosenkultur. — Her er ingen Handelsgartnere, men i Nabokommunen een.

Den ægte Kastanie trives godt paa Lolland og bærer ofte stor og smuk Frugt. Her er Torvedag hver Torsdag og Fredag, men her er meget lidt Torvehandel.

Fra *Sakskøbing* og Omegn hedder det, at⁵⁶):

I Sakskøbing og Omegn er der særlig i de sidste 25 Aar sket betydelige Fremskridt med Hensyn til Havevæsenet. Overalt staar det Befolkningen klart, hvilken økonomisk Betydning og velgørende Indflydelse en hyggelig Have har for

Hjemmet. Jo fattigere Hjemmet er, desto mere søger man at værne om en lille velplejet Have.

Ved hvert Hus i Byen og Omegnen er der Have i Forhold til Stedets Størrelse og Beboernes Fornødenheder. Overalt er Haverne vel holdte og mange Steder med Omhu og smukt anlagte. Frugttræer er plantede. Mange Husmænd har indtaget fra Marken til Haven, for at faa en Biindtægt.

Der er i Saksøbing en halv Snes Lyst- og Nyttehaver samt 3 betydeligere, Haven til Apoteket er anlagt 1872 som Parkanlæg med tilliggende Lund, et Areal a 2 Td. L. med 200 Frugttræer. Haven Nr. 91 i Søndergade er anlagt 1879, ligeledes et Parkanlæg paa omtrent 2 Td. L. med Lund, smukt anlagt med mange udenlandske Planter. Der er 120 Frugttræer. For Resten er der Fiskedamme, Jordhøj med Iskælder, Slingtrappe med Figursten o. s. v. Haven ved Arbejds- og Sindssygeanstalten, der er anlagt paa en Bakke N. V. for Byen, har skyggefulde Gange og Byens smukkeste Udsigt over Aa og Fjord. Den er vel holdt og drives med de omliggende Marker som Nyttehave for Anstaltens store Hus-holdning. Der er intet offentligt Anlæg, men en smuk Skov med Pavillon tæt ved Byen, som tilhører Grevskabet Hardenberg, men er stillet til Byens Raadighed.

Byen har 2 Gartnere, hvoraf i Særdeleshed den ene er Handelsgartner, den anden Anlægsgartner.

Det gamle Paabud af 22. Juni 1446 har utvivlsomt haft Indflydelse her paa Egnen, idet man endog i ældre Fæstebreve endnu har Bestemmelsen om Plantning af Frugttræer. Der har været lagt Vind paa Kantæble, Krigsæble, Graasten, Flaskeæble, rød Sommer Calville og Borsdorf m. fl. Graapære, Figenpære, Bergamotte m. fl.

Torveforholdene er primitive her. Naar der er Overflødighed af en eller anden Frugt, møder de; men Opkøberne hindrer Torvets Regelmæssighed.

Og fra *Nysted*⁵⁷):

Før 1877 fandtes intet Handelsgartneri i Byen. Fra Fuglsang og Aalholm solgtes til den. Handelsgartner Sørensen har nu en Have paa 1 Td. L. i Byen og Drivhus samt 3 Rækker Varmbedsvinduer.

Der er ingen offentlige Anlæg, men Plan oppe om at tilplante et Areal i Byens Nærhed. Der er en smuk Kirkegaard.

Der er endvidere anlagt en c. 1700 Fod lang Spadserevej langs Noret og Havnen med en Række Lind, 1868 bekostet af Havnekassen. Lensgreve Raben Levetzau har 1897 anlagt en Spadserevej inden for Byen i hele dens Længde. Byen

har plantet Lindetræer paa det gamle Torv i en Firkant, og ligeledes 1896 er der plantet Lind foran Raadhuset og Borgerskolen.

Byen ligger paa en Højderyg langs med Nysted Nor. Nogle Haver ligger paa en Skraaning med smuk Udsigt, og flere af dem er af betydelig Størrelse. Haverne til den anden Side mangler Udsigten. De er alle velholdte. Fru Professorinde Munks og Prokurator Nordbergs Haver er de bedste. Interessen for Havebruget er stor her.

Ogsaa fra denne By viser Billeder, at Haverne er blevet fortrængt fra de ældre Bydele⁶⁸).

Nutidens Karakteristik af Haverne er ligesom for Menesket: det kollektive, det smaa og de mange, karakteriserer vor Tids Byhaver gennem de opstaaede Kolonier af Smaahaver i Byernes Udkanter — om end Kolonihaven ikke just er et Barn af vor Tid⁶¹), saa er den dog et Tidsfænomen og et karakteristisk Udslag af vor demokratiske Tid.

Noter.

⁴⁰) Wædel: Indenlandske Rejse, 1803—04. — ⁴¹) Begtrup: Beskrivelse over Agerdyrkningens Tilstand, 1806. — ⁴²) Bidrag til Kundskab om de danske Provindsers nærv. Tilstand, 1844. — ⁴³) Se bl. a. Forf.s Artikel i »Havekunst« 1929. »Naturfredningsproblemer«. — ⁴⁴) Se Forf.s Artikel i Gads danske Magasin Juli—Aug. 1926. — ⁴⁵) Nakskov Byraads Forhandlinger. I Aarene omkr. 1868 var der saaledes opført en aarlig Bevilling paa godt og vel 500 Rdlr. til Vedligeholdelse af Svingelskoven, 230 Rdlr. til Voldterrainet og nogle faa Mark til Bastionen ved Ølkarret, saaledes at Kommunens samlede Udgifter til disse Foretagender med Fradrag af de Indtægter, der kunde flyde af Svingelskoven, beløb sig til 503 Rdlr. 2 Mrk. 12 Skill. I 1887 fik desuden Skyttekredsen Lov at beplante den vestre Side af Skydebanen med Lætræer, som ogsaa hjalp med til at smykke Byen, og for Firsernes Vedkommende ofredes der aarlig af Kommunen mellem 5 og 700 Kr. paa Fredning, Regulering og Tilplantning af Voldpartierne. I Halvfemserne forhøjes dette Budget, og stiller sig saaledes: Offentlige Anlæg Post XIV: A. Voldterrainet a. Fredning og Vedligeholdelse 113,75 Kr., b. Afgift til Magistraten 120 Kr., c. Skatter 17,75 Kr. — B. Svingelskoven: a. Vedligeholdelse 1. Kommunens Vej 150 Kr., 2. Udtynding og Plantning 222.10 Kr., 3. Hegning og Udtynding 105.96 Kr., 4. Gange og Grusning 73.50 Kr., 5. Maling m. m. 163.72 Kr., 6. Forskelligt 590.14 Kr., Skatter

og Afgifter 298.42 Kr., i alt 1603.73 Kr. — Indtægter: Leje af Skovfogedboligen 500.00 Kr., Den borgerlige Forening 100.00 Kr., Fugleskydning 595.82 Kr., Salg af Skoveffekter 684.96 Kr., Forskelligt 24.00 Kr., i alt 1904.78 Kr. — Der er saaledes et Overskud paa denne Konto paa c. 300 Kr., og lignende stillede Forholdet sig ved Aar 1900, i 1903 var der derimod en Udgift paa c. 500 Kr. og i 1913—14 en paa 3471 Kr., og Aar 1918 var Budgettet 7000 Kr.; der er fra 1913 ansat en kommunal Gartner. — ⁴⁶⁾ Bruun og Lange: Danm. Havebrug og Gartneri til 1919. — ⁴⁷⁾ Haugner, Lolland II, 1918. — ⁴⁸⁾ Iflg. Indberetn. til Stephan Nyeland 1897 fra en Gartner i Nykb. Stephan Nyel, efterl. Manuskript, Landbohøjsk. Bibl. — ⁴⁹⁾ Holm og Nielsen: Det gamle Nykøbing. — ⁵⁰⁾ Iflg. Indberetning til Stephan Nyeland, se N. 48. — ⁵¹⁾ Iflg. Indberetn. fra Sophus A. Jensen til Steph. Nyel. c. 1897, sammesteds. — ⁵²⁾ Iflg. Stephan Nyelands Optegnelser ved Besøg i Maribo, sammesteds. — ⁵³⁾ Iflg. Indberetn. fra C. Hostrup sen., c. 1897, til Steph. Nyel., sammesteds. — ⁵⁴⁾ Iflg. Indberetn. fra L. Hansen, 1897, sammesteds. — ⁵⁵⁾ Iflg. Optegnelser hos Stephan Nyel., sammesteds 1897. — ⁵⁶⁾ Iflg. Apoteker F. Grundtvig, 1897, sammesteds. — ⁵⁷⁾ Iflg. Indberetn. fra Gartner P. Larsen, Aalholm, 1897 til St. Nyel., sammesteds. — ⁵⁸⁾ Iflg. Indberetning fra Professor Joh. Lange, 1897, til Steph. Nyel., sammesteds. — ⁵⁹⁾ Vejviser for Lolland-Falster, 1879. — ⁶⁰⁾ Aarbogen 1926 S. 31. — ⁶¹⁾ Se Forf.s Artikel i Havekunst 1929 Nr. 1—2. — ⁶²⁾ Tidsskrift for historisk Botanik I. — ⁶³⁾ Hugo Mathiessen: Københavnske Gader, m. fl. Skrifter. — ⁶⁴⁾ Hanne Knudsen: Krydderplanter. — ⁶⁵⁾ Iflg. Fr. Kromann, Maribo, Slægtning af Krøyer, Steph. Nyel. efterl. M. — ⁶⁶⁾ Holm og Holck: Det gamle Maribo. — ⁶⁷⁾ Holm og Christensen: Det gamle Nakskov. — ⁶⁸⁾ Holm og Nielsen: Det gamle Nysted. — ⁶⁹⁾ Trap: Danmark IV Udg., L.-F. Aarb. 1934. — ⁷⁰⁾ Fr. Andersen: Nykøbing Falster fra gamle Dage, 1923. — ⁷¹⁾ Partikulærk. Regnsk. Nr. 1406 af 9. Novbr. 1762, R. A. — ⁷²⁾ Aarbogen 1929 S. 145. — ⁷³⁾ Allen: De nord. Rigers Historie IV. 10. — ⁷⁴⁾ Se nærmere: Vejle Amts Aarbøger: Beretning fra Dansk Byplanlaboratorium 1926 Nr. 1, Kronikken »Nationaltidende« Aften 9. Aug. 1926; »Gartner-Tidende« 14.-21. Decbr. 1926; »Havekunst« 1929 Nr. 1-2. — ⁷⁵⁾ Kollegialtidende 1828 S. 953-62, sammenholdt med Bilag Nr. 2636-40 af 20. Aug. 1831, Danske Cancelli, 2. Departem. Rigsarkivet.

Fra Sprogets Verden.

Østlollandske Ord. (Fortsat*).

Af J. Jørgensen.

Glose (*glowsə - ən*): Skose, Stikpille. „Det var nogen slemme Gloser, han gav ham“.

jæ sga sæj də ən glowsə,
dæ' hul pω dn howsə,
jæ sga jø də ə rɔ'ə,
du sga sdåb dæj_c mæ i_c nəsəlstræə.

Gloøje (*glu_öə - i_c*): *seg i_c lilə glu_öə*; sik' en lille Gloøje, siges om spæde Børn med store, stirrende Øjne.

glummet (*glomə*): skulende i sit Blik. *i_c glomə ji_c*; en glummet en. *ha_c se.ər sω fæ'ld glomə əw*; han ser saa fælt glummet ud.

Gnalling (*gnalej_c - i_c*): = Gnalring.

Gnalring (*gnalrej_c - i_c*): uregelmæssigt afbrækket eller afbidt Stykke, f. Eks. Brød, Ost, Æble. *va sga dæj_c gnalrej_c va'r tæ?* Hvad skal den Gnalring være til (f. Eks. om noget, der er levnet af Børn paa Tallerkenen).

gnarre (*gnarə*): være gnaven, vrippen. „Han gik nok og gnarrede hele Dagen; men der var ingen, som brød sig om det“.

Gnat (*gnad*): kollektivt Ord, der betegner noget smaat, forkrøblet, vantrevent (f. Eks. Frugt, Æbler, Bær etc.), *æ'w-lənə æ nowə gnad i jə.ər*; Æblerne er noget Gnat i Aar.

Gnathas (*gnad,ha's - i_c*): fedtet, gerrig Person (jfr. Gnatting).

gnatte (*gnadə*): ¹⁾ arbejde, nytte lidt, pusle med et eller andet. „Den gamle gaar og gnatter lidt i Huggehuset“; „han vil ikke have nogen til Hjælp; han gaar og gnatter selv med det“. ²⁾ *gnatte sig*: klø, skutte sig (for Utøj, eller fordi

*) Se Aarvog 1933, S. 174.

man fryser). *segn du sðs'ar a gnadər də, ha du ləws' sik'* du staar og gnatter dig, har du Lus?

gnattet (gnadə): ¹⁾ gnieragtig, fedtet, navnlig hvor det drejer sig om Bagateller (Drikkepenge, f. Eks.), *jə m dɔw led pæ'selə; va'r dow nã:n sɔw gnadə, ma'rnə*; giv mig dog lidt Persille; vær dog nu ikke saa gnattet, Maren. ²⁾ *hə'əl dɔw mɔw, di, gnade'ə dræj,;* hold dog Mund, din gnat-tede (grønne) Dreng.

Gnatting (gnadej, - i): Gnier, Fedtsyl. *ha, æ i, vərə gnadej,; ha, jyr a' n øərə i dregpæ,;* han er en værre Gnatting; han giver aldrig en Øre i Drikkepenge.

Gnav (gnaw - ə): gnaven Person, Gnavpotte. „Den arme Kone har et værre Gnav at trækkes med“.

Gnevre (gnewrə - ən): *ve du sɔ hə'ələ gnəwrən i;* vil du saa holde Gnevren (Munden) i.

gnewrə (gnewrə): mukke, mule, svare igen.

gniden (gni'en): gerrig.

gnilre (gnelrə): le i Tide og Utide og for et godt Ord, i Reglen med Bibetydning af at være pjanket. *hən gnelrər for ə gɔd ɔwr;* hun gnilrer for et godt Ord (over ingen Verdens Ting).

Gnilre (gnelrə - ən): lattervorn (især kvindelig) Person.

Gnisterfanden (gnisdərfa,i): *ha, æ i, reən gnisdərfa,i, tæ sid arbə'ə;* han er en ren Gnisterfanden til sit Arbejde: saa ivrig, at han ikke er til at stoppe (jfr. gridig).

gnægge (gnægə): give en smaavrinskende Lyd; om Heste, naar de f. Eks. ser hverandre.

god (gow): Ved Verberne smage og lugte bruges de ad-jektiviske Former af god i Stedet for Adverbiet godt. *dæj, pæ're sma'r ene gow, mən æ'wlnə sma'r gowə;* den Pære smager ikke god, men Æblerne smager gode. *dæj, ywrd lægder gow;* den Urt (Blomst) lugter god.

Goddagmis (go'daw,mis): bruges i Udtrykket: *jo godaw-mis, jo pyt ell. lign. å så trowdə jæ, jæ sgu ha' mænə pæ,;* *jo godawmis, jæ feg eg ən rə ø'ərə;* og saa troede jeg, jeg skulde have mine Penge; jo Goddagmis, jeg fik ikke en rød Øre.

Godnat Ole: gonad owlə, pæ:nə legər i vændəwə; God-

nat Ole, Pengene ligger i Vinduet. Talemaade, der bruges, naar Børn siger Farvel og gaar.

Goen (*gowi*,): trolldagligt Væsen, der særlig driver sit Spil Helligtrekongers Aften. Ordet kendes ikke af den yngre Slægt.

Graa (*græʔ - æn*): ¹⁾ Betegnelse for en Lus, ²⁾ sort Sky, der muligvis giver Regn.

Graakage (¹*græ,kaʔ - æn*): dengang man selv „sællede“ (sigtede) sit Hvedemel, anvendtes det grovere og mindre pæne til Hverdagsfranskbrød, den saakaldte Graakage.

Graakølping (¹*græ,kølbæ,j, - i,*): smaa, graa Snegle, der kan anrette stor Skade paa Vintersæden. Man strøede derfor Avner langs Kanten af Markstykket for at hindre Sneglene i at komme frem.

Graaning (*græ,næ,j, - en*): mørk Sky; jfr. Graa.

Grabbe (*grabæ - æn*): ¹⁾ Haand, Næve i Almindelighed, ²⁾ stor, grov, plump Haand. *kəm, la mæ vasgæ denæ smæʔe grabær* (sagt til et Barn). *de nown ærdnleæ grabær dæ,j, må, hæʔ*; det er nogen ordentlige Grabber, den Mand har.

grabbe (*grabæ*): gribe, snappe hurtigt efter noget. *dæ,j, lilæ grab ødr købi, pø bowræ*; den lille grabbede efter Koppen paa Bordet.

Grabhøne (*grabhænæ - æn*): Narrespil. En Hat, et Laag eller lignende lægges over en eller anden Uhumskhed. Til en naiv Fyr, der ikke kender Fiffet, fortælles en lang Krøniker om, at der er fundet en Grabhønerede. Den maa vedkommende faa, hvis han blot kan grabbe hurtigt til, naar Hatten (Laaget) løftes. Resultatet: mindre propre Fingre.

Gradeglas (*græ,glas - æ*): Termometer.

Gradestok (*græ,sdæg - i,*): Termometer = Gradeglas. Begge Ord høres nu sjældnere.

Gran (*græʔ - æn*): lille Korn af et eller andet, Støv, Smuds. *jæ søns, dær æ sa manæ græ,er i smöræ*; jeg synes, der er saa mange Graner i Smørret.

gravelig (*græ,wlæ*): graadig, begærlig, gridsk. *ha, æ nå sō mä græ,wlæ pø arbæʔ*; han er nu saa meget gravelig paa Arbejdet,

Gravstykke (*græwsdøgæ - æ*): Gravsted. *lawe græwsdøgæ*;

lave Gravstykke ∴ vedligeholde og passe et Gravsted, holde det rent for Ukrudt o. s. v. Betalingen erlagdes i gamle Dage in natura, i Reglen i Uld.

Grebe (*gre:və - i*): Hanken paa Kurve, Gryder o. desl.
gridig (*gri:ə*): gridsk, begærlig efter, opsat paa. *va:rə gri:ə odr arbæ'e*; være gridig efter Arbejde.

gridsker (*grigər*): ivrig efter, forhippet paa; bruges ofte om Børn, der braser voldsomt paa enten i Slagsmaal eller for at faa Fingre i noget. *vω æ du dωw grigər*; hvor er du dog gridsker. Ordet bruges ogsaa i svenske Dialekter.

Griffelhus (*greflhøws - ə*): Pennalhus; cylinderformet, udhulet Stykke Træ med aftageligt Laag. Det hele pænt malet.

Grillefænger (*greləfæ:ər - i*): sær, uberegnelig og vanskelig Person med taabelige Ideer.

grillegal (*greləga:l*): hidsig, opfarende, uberegnelig i sin Maade at være paa.

Grimeskaft (*griməsgawd - ə*): det Stykke Reb, der er bundet til Grimen til at holde Hesten med.

grimet (*grimə*): brunskjoldet i Ansigtet, hos frugtsomme-lige Kvinder.

Grin (*grejn - ə*): *de' ränωg grejn ω kωm tə jils*; det er rigtignok Grin (morsomt) at komme til Gildes.

grine (*grejnə*): *grejnə li' i wəjrə*; grine lige i Vejret, le himmelhøjt. *du gωr nōg snar hæn, vω di grejn a fōlg*; du gaar nok snart hen, hvor de griner ad Folk (siges f. Eks. til et søvnt Barn).

Grinetilmiddags (*grejnətə'meds*): Plantenavn af Gagea-Familien.

Grisehus (*grisəhøws - ə*): Hunsvinets Livmoder.

Grisekasse (*griskasə - i*): ¹⁾ Tremmekasse til at transportere en Gris i, ²⁾ Forsikringskasse for Grise inden for Husmænds og Indsidderes Kreds.

Grisle (*greslə - ən*): flad Træbriks med langt Skaft til at sætte Brødene ind i Ovnene med.

gro (*grow*): gro i; vokse godt, særlig i Tykkelse. *ha, growr svæ:rd i, dæ:j, knæjd*; han gror svært i, den Knægt.

grov, groft (*grōw, grōfd*): *de' i, grōw ka:l tə ω style*;

det er en grov Karl til at style (ɔ: puste sig op, prale). *ha, grɔfd do'en*; han er groft (ɔ: meget) doven. *ha, æ ə grɔfd kvæj*; han er et groft Kvæg (ɔ: et stort Fæ).

Grovbrød ('grɔ'brø - ə): Rugbrød.

Grovhed (grɔwhe'ə - ən): Ordet bruges ogsaa som Udtryk for Forundring og Forbavselse. *du kω rānøg trow, dæ,j, gamlæ mølre ku då,sə galøb*. — *næ' de' dɔw æ's grɔw-he'er*; du kan rigtignok tro, den gamle Møller kunde danse Galop. — Nej, det er dog ellers Grovheder.

grovhugge (grɔwhugə): i Tømrersproget den grovere Afhugning ved Slingning af Tømmer.

Grubbegryn (grɔbægrøjn): de groveste Gryn.

Grue (grøwə - ən): Ildsted, Arne, aaben Skorsten.

Gruekedel (grøweke'ələ, grøwəkæjlə - i.): Kedel til at hænge over Gruen.

Grusharpe (grøwsha'rbə - ən): opretstaaende Staaltraads-sold til Rensning af Grus.

grusme (grɔsmə): sætte smaa, grynagtige Klumper. Det var ikke altid let at „faa Smør“; men naar der var kærnet i kortere eller længere Tid, begyndte det i Reglen at grusme.

grusmet (grɔsmə): grynet, smaaornet. *gæ'esəfæd æ grɔsmə*; Gaasefedt er grusmet.

græde (græ'ə): „hvad der begynder grædendes, ender tit glædendes“.

græsse ud (græsə øw): sprede Høskaarne umiddelbart efter Slaaningen, for at Græsset lettere kunde tørre og visne. Til dette Arbejde anvendtes ved Legilderne den lette Arbejdskraft.

grødelig (grø'lə): frugtbar, frugtbringende. *de æ ən grø'lə familjə*; det er en grønlig Familie. *de æ ə grø'lə væjr i dæ, ti*: det er et grønligt Vejr i denne Tid.

Grødhest (grø'hæsd - i.): man skulde have et Stykke Brød efter Grøden, for ellers red Grødhesten en.

Grødunger (grø'ɔ,w,ər): kogt, stiv Sødgrød med hakket Persille; spistes med Sukker eller Honning.

Grøft (grøfd): grovmalet Korn, udblødt i Vand; Grut.

grøn (grön, ældre: græn): „være grøn om Næsen“, Grønskolling.

Grønjord (*grönjowr, grænjowr*): *plö' grænjowr*; pløje Grønjord, Brak hen paa Efteraaret.

Grønvej (*grönvæj, grænvæj i.*): græsbevokset Mark- eller Bivej. Findes ofte som en Slags Egennavn i Landsbyen, f. Eks. Grønvejen i Toreby.

Gudvelsignedig (*guwl'sejndø*): Prosit; sagt til en, der nyser.

Guldbrud (*gulbrøw - øn*): lille Væsel.

Guldranke (*gulranḡø - øn*): Guldregn(træet).

Gulvbal (*gslba'l - ø*): et Selskab, indbudt til Indvielse af et nyt Gulv, i Reglen ved et nyopført Hus. *då'se gøle i la'wø*; danse Gulvet i Lave.

Gulvmøg (*gslmøj*): Fejeskarn. *di misgø a'sdø, sø gsl-møjø röj däm äm ø'ærnä*; de miskede af Sted (ø: dansede saa ivrigt), saa Gulvmøjet røg dem om Ørene.

Gumpekasse (*gømbækasø - i'*): Mergelkasse; tohjulet mindre Køretøj, der kan vippe bagover og bruges til forskellig Slags Kørsel.

gungre (*gø,w,rø*): gyng, om blød Mosebund.

Gungrebund (*gø,w,rebø, - i.*): Jordbund, der ikke er fast, men „fjedrer“ og giver efter.

gylpe (*jølbø*): ¹⁾ gylpe op, kaste op, ²⁾ klage sig (uden Grund) for Udkommet. ¹⁾ *hø,w,i, ha jølbø sø mä' øb; ha, ø vesd enø rasg, de sge,j;* Hunden har gylpet saa meget op; han er vist ikke rask, det Skind. ²⁾ *ha, gø'ør døw øsø alti ø jølbør, ø sø ha'r ha, rimlævis pæ; nå'g*; han gaar dog ogsaa altid og gylper, og saa har han rimeligvis Penge nok.

Gylt (*gylt - i.*): So, der første Gang har faaet Grise.

Gys (*gys*): Kælenavn til en Gris, naar man kalder paa den: gys, gys, gys.

Gysnas (*'gys,nas - i.*): Kælenavn til en Gris.

Gæk (*jæ'g - i.*) Benævnelse paa en Laasedel, Riglen. *dæ'ræn ø enø i jæ'g*; Døren er ikke i Gæk.

Gæk (*jæ'g - i.*): bruges mest i Sammensætningen Sommergæk (*sømærjæ'g*), der siges i Stedet for Vintergæk.

gælde igen (*jælø i'jæn*): bruges langt hyppigere end: gengælde; om laante Ting, Smør, Æg, Mel o. s. v. *ma' sdø'ør sø a' væ ø lå'nø, ma, sga hælsd jælø me'ør ijen*;

man staar sig aldrig ved at laane, man skal helst gælde mer igen (gengælde rigeligt).

Gærde (*jæ'rə - ə*): *læ̃gə jæ'rə*; lukke Gærde, flette Risgærde. Dette Arbejde foretoges almindeligt Langfredag. Det enkelte Lag Ris, saa meget Haanden kunde spænde om, kaldtes *jæjre*, deraf Udtrykket *søj* (ɔ: sy) *jæjrə*. Der skal fire „*jæjrer*“ og saa et „*be:jæjre*“ (Bindejæjre, de bedste og tykkeste Ris) til et Gærde.

Gærdebrænde (*jæ'rbræ:ə*): de tørre, kasserede Risgærder brugtes til at fyre med paa Skorstenen, under Vaskekedlen eller (senere) under Komfuret. *bræ̃gə jæ'rbræ:ə* (*awdænbræ:ə*); brække Gærdebrænde (Aftenbrænde) til Brug for næste Dag.

gære(s) ud (*jærə[s] əw*): Jorden skal gære(s) ud mellem Pløjningerne. Ukrudtet skal have spiret, saa at det gaar ud ved den senere Pløjning.

gæres (*jös*): *ölə jös*; Øllet gæres.

Gæsling jæsle (*j - i*): „de gaar hver paa deres Ord ligesom de store Gæslinger“.

Gæstkammer (*jæs,kamər - ə*): Ordet Gæst brugtes ikke, og Gæstekammeret ledte næppe Tanken hen paa Gæst, selv om en eller anden en sjælden Gang logerede deri.

Gøgsgrød (*jøjs,grø:*): Plantenavn (Orchis); jfr. Kukker.

gøre (*jørə*): Udsagnsordet bruges foruden i Rigsmaalets forskellige Betydninger i mange særlige Forbindelser, f. Eks. forrette sin Nødtøft, „besørge“, om Børn. *jæ sga jørə*; jeg skal gøre („stort“). gøre Æg, gøre Malt, gøre Træsko, gøre Tøj, gøre Tale, gøre Ed, gøre et Barn (*ha, jowrə ə bə'rn pə he:*; han gjorde et Barn paa hende). *jørə væ klõger*; gøre ved Klokker, Ure, være Urmager; gøre ved Hør, være Hørsvinger; gøre det af, nedkomme, barsle (*ha'r hən jowrd ə a'ə?* har hun gjort det af? gøre forbi, hæve Forlovelsen; *jørə əw a hañ, 'en*; gøre ud af hinanden, holde af hinanden.

Smaastykker.

Om Blegning af Linned paa Maribo Kirkegaard.

I Tilslutning til Stykket om *Græsning og Vaabenøvelser* paa Maribo Kirkegaard (Aarbogen 1932) kan her meddeles nedenstaaende Klage fra den deri omtalte Kordegn Ussing. Originalen til Klagen findes mellem Kantor Ross' efterladte Papirer angaaende Kordegneembedet i Maribo og giver et interessant Indblik i Datidens Kulturforhold:

»*Pro Memoria.*

»Da Degnen ifølge Stiftets høie Direktørers Cirkulære Biskoppen er bestemt, at det Græs, som vokser paa Kirkegaarden, ene og alene skal tilhøre Koersdegnen, men ikke desuagtet benytter Stegmans sig dog deraf og ved at blege deres Linned nedtræder Græsset derpaa baade Morgen og Aften, ja endog paastaar, at de have lige saa god Ret til Kirkegaarden som jeg, og at jeg skulde prøve paa at røre det. Min Begæring er derfor til De Høje Kirke Inspektører at forhjælpe mig til mine Rettigheder ved at forbyde (paa-byde?) Stegmans at afholde sig fra samme. I Haab herom er jeg

De Høje Kirke Inspektørers ærbødige Tjener
I. S. Ussing.

Maribo d. 4.de Maj 1804.

Til S. T. De Høje Kirke Inspektører Boech og Byfoged Møller«.

Kirkeinspektørernes Svar:

»Da Degnen ifølge Stiftets høie Direktørers Cirkulære tilkommer Græsningen paa Kirkegaarden, flyder deraf ogsaa, at han har Ret til at forbyde enhver Adgang dertil, som enten forsætlig nedtræder det eller paa anden Maade beskadiger det; da Blegning hindrer Græsset i Fremvækst, kan

Hr. Stekmann ikke tillades denne Brug af Kirkegaarden udi Degnens Tilladelse.

Maribo d. 4.de Maj 1804.

Boech.

Naar Stegmann, ved det paaklagede, fornærmer Degnen udi hans tilkommende Rettigheder til Græsset paa Kirkegaarden, er jeg fuldkommen enig udi S. T. Hr. Boexs Paa-tegning.

Marieboe ut supra,

P. Møller.

Ved *J. H. Rosling.*

Den fredløse Kvinde.

En ældre Mand fra Sognet har fortalt følgende: Jeg kom en Aften ved Halvottetiden gaaende forbi Østofte Kirke. Da jeg var omtrent ud for Kirkelaagen, kom der et Kvindfolk frem imod mig. Jeg standsede lidt og saa paa hende. Hun blev ogsaa staaende og svajede frem og tilbage, som om hun skulde falde. Jeg gik saa frem mod hende, men lige saa snart jeg rørte mig, trak hun sig tilbage hen ad Vejen — og saa var hun væk!

En anden Gang gik det mig noget lignende. Det var den samme Kvinde. Hun havde en storternet Kjole paa; men jeg kunde næsten skimte Kirkegaardsmuren tværs igennem hende, saa let og gennemsigtig var hun. Denne Gang besluttede jeg at løbe hende op; men jo stærkere jeg løb, jo stærkere løb hun ogsaa, og da vi naaede Fjællebroen, forsvandt hun ud over Hovedrenden. Hvem hun er ved jeg ikke, men at det er et overnaturligt Væsen er jeg nu sikker paa. — Ja, de gamle sagde skam, at det er en Kone, der druknede sit Barn i Hovedrenden, og som nu ikke kan faa Fred i sin Grav. Led er hun at møde, og efter den Tid kører jeg altid om ad Møllevejen — om Aftenen, sluttede han!

Jørgen Aug. Larsen.

Sæbyholm.

For ca. 42 Aar siden kom vi (1928 efter Meddelelse fra afd. fhv. Gdr. Fr. Jokumsen og Hustru af Abed) om Som-

meren kørende fra Stokkemarke paa Vej til Vestenskov, forbi Sæbyholm. Det var om Natten imellem Kl. 12 og 1, og det var Maaneskin den Nat. Lige før Sæbyholm saa vi begge samtidigt en hvid Dame med et rødt Skærf ved den højre Side komme svævende langs Jorden hen forbi Hestene, over Vejen og forsvinde i Krattet til højre. Jeg bemærkede: »Mon der har været Bal paa Sæbyholm i Nat, der kommer da en hvid Baldame«. L. blev bange og sagde: »Kør«, da jeg vilde se mig tilbage. Skikkelsens Ansigt var gustent som et Lig. Da vi kom hjem og fik tændt Lys, var vi begge meget mærkeligt til Mode. Og vi har aldrig kunnet lide at tale om denne Oplevelse; men vi har aldrig set noget siden.

Vict. Juul Petersen, Usserød.

Branden paa Pederstrup.

Den 21. Juli 1818 om Morgenen Kl. 5½ udbrød paa Hovedgaarden Pederstrup en Ildebrand, hvorved Korntærskeladen tillige med Korn-, Stald- og Materialhuse blev lagt i Aske. Brandskaden blev anslaaet til 16000 Rbdlr. Sedler. Da Ilden var udbrudt paa et Sted, hvor det ikke kunde formodes, at Uforsigtighed kunde være Aarsagen, blev der samme Dag optaget Politiforhør, der resulterede i, at Husmand Knud Knudsen Ohre blev arresteret. Efter at han, mod hvem der straks blev rettet Mistanke, gennem flere Forhør havde nægtet sig skyldig, aflagde han først 10. Septbr. den Tilstaaelse, at det var ham i Forening med Mads Jensen Hjulmand, der havde paasat Ilden. Men allerede 19. Septbr. forklarede han at have været alene om det, og som Aarsag til sin Tilstaaelse i Forhøret 10. Septbr. angav han den ret usandsynlige Grund, at han var vred paa Mads Jensen Hjulmand, fordi han ikke havde angivet ham for Herskabet, i Anledning af, at han havde undsagt Pederstrup. Han forklarede i øvrigt, at Forbrydelsen gik til paa følgende Maade: Han vaagnede om Natten mellem 20. og 21. Juli omtrent Kl. 2 og fattede da den Beslutning at sætte Ild paa Pederstrup. Han stod da op, uden at hans Kone mærkede det, medtog et Fyrstaal, en Fyrsten og et Stykke svedet Tønder, som han puttede i sin

Vestflomme. Han tog ligeledes et Stykke Reb med sig, hvilket han vilde benytte til, saafremt han skulde møde nogen af Gaardens Folk, at medtage noget Halm, som Gaardens Ejer havde tilladt ham at tage, og vilde derved vise, at dette var hans egentlige Ærinde. Da han kom til Pederstrup uden at træffe nogen, gik han ind i det saakaldte Hoppehus, slog Ild i Tønderet tæt uden for Porten, hvorefter han kastede det hen i noget Halm, og løb straks hjem, gik atter til Sengs og slumrede, indtil han blev vækket ved Ildebranden. Ifølge den optagne Synsforretning var Hoppehuset beliggende yderst i Gaarden ved Vejen, som fører til Knud Ohres Hus, og vendte Gavlene mod Øst—Vest. Tærskeladen, som laa tæt ved Hoppehuset, vendte mod Syd og Nord og løb ud lige mod Linien af fornævnte Hus; dog var der mellem disse Bygninger en Indkørsel af omtrent 6 Alen, og Porten ind til Hoppehuset, hvor Ilden blev lagt, vendte til denne Indkørsel og imod Laden. I en lige Afstand vesten for Laden og dennes tilbyggede Tærskemaskine var det afbrændte Ridehus beliggende, ligeledes i Syd og Nord. Op til Ridehuset med ca. 3 Alens Afstand stod den nedbrændte Staldlænge, hvilken var tilbygget en anden Stald, der løb Syd—Nord i en Afstand af omtrent 20—25 Alen. Denne Stald, hvor der tillige var Beboelser og Sovekamre, skaanedes for Ilden ved Nedrivning af den Ende, der var sammenbygget med den nedbrændte Staldlænge. Skovrider Wegge og Forvalter Coulthard forklarede, at Hoppehuset rummede en Mængde Tækkehalm foruden en stor Del løst Foder, hvoraf der ligeledes laa en Del udenfor. Ligeledes laa en Mængde gammelt Taghalm omkring de nedbrændte Bygninger, hvilket foranledigede, at næsten alle Huse kom i Brand samtidig. Arrestanten bekendte yderligere, at han, før han forlod Hjemmet, allerede havde bestemt at tænde Ild i Hoppehuset, hvor det meste Smaafoder laa, uden dog i øvrigt at gøre sig nogen Tanke om, hvor langt Ilden kunde naa. Dog havde han ikke troet, at Ilden skulde have naaet saa vidt, da det jo var henimod Morgenstunden, og da han forment, at Gaardens Folk da snart vilde møde til deres Arbejde og Flammernes videre Forplantning derved vilde standses. Hvad Bevæggrunden til

Ildpaasættelsen angaar, forklarede Knud Ohre, at han intet havde at klage over sin Husbond, Geheimestatsminister Grev Reventlow, men at han var fortrydelig paa Skovrideren, vel nok fordi han ikke havde faaet nogle Materialer, som han behøvede til sit Hus. Imidlertid gik nogle Vidners Forklaringer ud paa, at Tiltalte et Par Dage før Ildebranden skulde være kommet med Udtalelser, der viste et ondt Sindelag mod Greven, og at der saaledes havde været Hævngerighed med i Spillet, om han end ikke havde villet angive nogen bestemt Grund. Arrestanten var 43 Aar gl. og født i Horslunde. Han opholdt sig hos sin Fader, til han var 28 Aar, boede derefter som gift i Horslunde i 8 Aar, var derefter paa Fejø i 3 Aar. Derefter flyttede han atter til Horslunde, hvor han var Gaardmand i 2 Aar. Siden flyttede han til de saakaldte Lerhuse ved Pederstrup, hvor han ved Sagens Begyndelse havde sit Hjem. Han havde aldrig før været tiltalt for nogen Forbrydelse, selv om Vidnesbyrdene om ham viser, at han var et noget ildesindet Menneske.

Om Mads Jensen Hjulmand, der var 47 Aar, hedder det i Højesteretsberetningen følgende:

Under det den 21. Juli afholdte Forhør fremstod den Tiltalte og forklarede, at han Søndagen d. 19. Juli sidstleden havde hørt Knud Knudsen Ohre bruge Udladelser, der var fornærmelige for Grev Reventlow, uden dog under bemeldte Forhør at give Forklaring om Udladelsen, der kunde hentyde paa, at han var Anstifter af Branden. Denne Forklaring har han ved et under 10. Aug. næst efter optaget Tingsvidne med et uvæsentligt Tillæg beediget; men efter at Knud Knudsen Ohres Hustru 8. Septbr. i Retten havde givet Oplysninger om sin Mands Udtalelser før Branden, og som opvakte Formodning om, at han var Mordbrænder, samt in specie, at Mads Jensen Hjulmand for hende havde ytret, at han om den forøvede Mordbrand kunde sige meget, hvis han skulde dø Dagen efter, vilde Tiltalte ikke i Begyndelsen vedgaa denne Forklaring; men da han under samme Forhør atter afhørtes, erkendte han Rigtigheden af den af Knud Knudsens Hustru omvundne Udladelse, ligesom han ogsaa tilstod at have nævnt Søndag tillige hørt Knud Ohre sige,

at han ønskede, at hele Pederstrup stod i lys Lue, samt at han selv (Ohre) vilde gøre det. Han tilstod endvidere, at Ohres Hustru havde bekendt for ham, at hendes Mand havde været ude d. 21. Juli om Morgen, førend Ilden opkom. Hjulmanden forklarede senere (19. Septbr.), »at Anledningen til, at han under Forhøret af 21. Juli sidstleden ikke, uagtet han tilstod flere Gange da saavel som under Tingsvidnet at være spurgt, om han ikke Søndag Aften, førend Ildebranden passerede den paafølgende Tirsdag, havde hørt Ohre sige, at han ønskede Pederstrup maatte brænde, eller at der stod lys Lue over den, og at det ikke vilde vare længe, førend han (Ohre) vilde gøre det, herom villet udsige noget, var alene denne, at han frygtede for, at Ohre skulde komme paa fri Fod og derved tilføje ham Skade«. Ligeledes føjede han til, at han, uagtet der, under Tingsvidnet d. 10. Aug., uden for Protokollen blev gjort ham samme Spørgsmaal, benægtede han dog, under sin aflagte Ed at have hørt disse Udladelser, hvortil den nævnte Frygt for Knud Ohre's Hævn var Aarsag. Ved Højesteretsdom af 5. Febr. 1819 dømtes Knud Knudsen Ohre »til at have forgjort sin Hals og brændes, samt udrede 40 Lod Sølv til Kongen og 40 Lod Sølv til hans Husbond Grev Reventlow, foruden til denne at have forbrudt sin Boeslod og betale Skaden med 12800 Rbdlr. Sølv«. Mads Jensen Hjulmand dømtes for aflagt falsk Vidnesbyrd til at straffes paa sine to Fingre og ligeledes til at have sin Boeslod forbrudt. Ved kgl. Resolution af 24. Febr. 1819 stadfæstedes Højesteretsdommen for Knud Ohre's Vedkommende, idet han ved sin Ugerning bl. a. havde sat flere Mennesker i Fare, medens Mads Jensen Hjulmand hentesattes i Møns Tugt- og Arresthus paa Kongens Naade, fordi der ingen Sandsynlighed var for, at han var medskyldig i Brandens Opkomst.

(Collegial Tidende 1819, Nr. 12 og 13). *P. Christensen.*

Lægemidler i Fortid.

Folk var i ældre Tider, omkring Midten af forrige Aarhundrede, meget mer selvhjulpne i hvad som helst og kunde

fremstille alt brugeligt ved egne Frembringelser. Saaledes var det ogsaa med Lægemedler; de dyrkedes i Have, Mark og Skov, det var noget selvfølgeligt at anvende disse Ting. Lægen blev ikke brugt, før de troede, at det var Helsotten.

Agern, Frugter af Egen, brændtes paa samme Maade som Kaffebønner og kogtes som Kaffe, de gaves Børn for Kirtelsyge. Anis brugtes for Søvnløshed. Enebær brugtes saavel som Afkog som til at sætte paa Brændevin for Mave- lidelser; Hyldeblomster i tørret Tilstand blev brugt kogt som Middel mod Forkølelse, ofte kogt i Mælk, der afgav en behagelig Drik; de modne Bær anvendtes paa samme Maade. Honning blev ogsaa brugt mod Forkølelse, tillige som Træk paa bulne Fingre. Julerosens traadlignende Rødder blev betragtet som vidundergørende. Krusemynte, Lavendel og Humle blev brugt sammen i Urtepose til at lægge paa Hovedet for Nervesmerter, Øre- og Tandpine. Brændevin var næsten det uundværligste blandt Lægemedlerne og var altid ved Haanden; naar man havde skaaret eller hugget sig, saa bare Brændevin paa. Brændevin blev der ogsaa tilsat Malurt, Perikum eller Hvidløg, som Middel mod svag Mave; i samme Retning brugtes Skræppefrø og Bukkeblade. Eddike blev anvendt til at standse Næseblod, ved Badning af Baghovedet. Sennep malet og udrørt paa et Klæde lagdes i Nakkehulen for Hovedsmerter. Rosenblade blev afplukket og hensat i Krukker med Salt og Vand over og blev brugt lagt paa Kakkellovnen, naar der blev indelukket Luft i Stuen, eller naar der var Gæster; det gav en fin Duft.

Af den Tids almindelige Plager skal nævnes den lollandske Feber, der var Hverdags-, Anden- og Trediedagsfeber. Den indfandt sig paa bestemt Tid af Dagen og voldte den angrebne stor Plage, med vekslende Gysninger af Varme og Kulde. Der brugtes vel Hjemraad, men lige meget hjalp det. Kloge Mænd var der nok af, der paatog sig at skrive for Feber, som oftest fik Patienten en skreven Seddel sammenlagt og i al Stilhed bundet om Halsen eller hængt op paa Randtræet i Skorstenen; alt skulde som sagt foretages i dybeste Stilhed.

Fred. Grejsen.

Fra Bogverdenen.

Af A. Hk.

I Aar staar vor lille Oversigt i Oldtidens Tegn. Der er udkommet ikke saa lidt, der fører os tilbage til vor fjerneste Fortid. Saaledes Prof. *Vahl's* Afhandling »*Landbebyggelsen paa Falster*« (Geogr. Tidsskr. 34. Bd. 2. Hæfte). Den danner en passende Indledning til Hjelholt's »*Falsters Historie*« og udfylder det lange forhistoriske og ikke skriftligt hjemlede Tidsrum, der efter Planen ligger forud for Hjelholt's Bog. Vi følger med Forf. de skiftende Befolkninger under deres Bosættelsesforhold: den ældre Stenalder's Bopladser, nu sænkede i eller bortskyllede af Havet (Vaalse), de store Stengrave, der viser, at det yngre Stenalderfolk tog Strækningen af Kysten i Besiddelse og strøgvis (Højene i Nr. Ørslev og Oustrup) banede sig Vej i Indlandet, og udvidet Kystbebyggelse under seneste Stenalder og Bronzealderen, men nu har man trukket sig tilbage fra Farnæs-Halvøen og Dele af Gedser-Halvøen m. v. Under Jernalderen viser Stednavnene os bedst Bosættelsesvejene: Navne med Endelserne -inge (ud fra Tiden før Kristi Fødsel) -sted, -lev (Egelev, N. Alslev, Særslev, Horbelev osv.) og -løse og (op mod Vikingetiden) -tofte og -by: den tidlige Jernalder's Bebyggelse har trukket sig bort fra Kysterne, rømmet de tre nordlige Halvøer, Vestkysten fra Kippinge til Væggerløse og Østkysten helt ned til Ulslev, ogsaa den sydlige Halvø; Skovene bredte sig overalt, Tingsted laa ensomt indeklemmt. I den store Opgangstid, som fulgte efter Vikingetiden og som havde sit Højdepunkt i 13. Aarh., opstod en Mængde endnu eksisterende Landsbyer, saaledes -torp'erne (Oustrup osv.), Nybygder i Skovene, kun faa Steder ud for Kysten. Valdemars Jordebogs Falsterliste (Hovedlisten 1231, selve Falsterlisten yngre) har de fleste af de nuværende Byer,

nogle forsvundne (Stadager, Bellinge, Nebble, Ourup, Korse-litse), andre uomtalte (Marbæk, Skerne, Virket, Vaalse), en Del senere tilkomne (Bøtø, Gaabense, Guldborg, Bønned, Kraghave, Orehoved m. v.). En Sammenligning mellem denne Jordebog med dens to Vurderinger i Bol og Mark og Hartkornsmatriklen fra 1682 viser, at -torp-Byerne var noget mindre end de gamle Landsbyer.

H. C. Broholm's »Studier over den yngre Bronzealder i Danmark« (Aarb. f. nordisk Oldkyndighed, 1933) er en Doktordisputats, et videnskabeligt Værk for Specialforskere, men med god Almenviden, ogsaa for vore Sydhavsøer. Indsatsen hernede fra er dog beskedent; vor gode Jords intensive Landbrug har jævnet saa mange Gravhøje ud. Forf. behandler især den yngre Bronzealders tre sidste Trin — efter Soph. Müllers Inddeling i Perioder efter stilistiske Kendetegn — og regner med den 9. Periode og dermed Bronzealderens Afslutning omkr. 400 Aar f. Kr. Fra 7. Periode har vi Smaahøjene fra Frejlev og de seks ved Cypressesgaarden, Saksøbing, med beskedent Gravgoods, mest Toiletsager (ligesom i Urnegravene i Toreby, Idestrup, Næsgaard og Kettinge, hvis Ragekniv med det ejendommelige Solbillede i Stiftsmuseet tidligere har været omtalt her i Aarbogen). Ligbrændingen er trængt igennem i denne Periode, men i Cypressesgaardens Høje spores i Stenlægningen m. v., at den gamle Jordfæstelses-Ritus endnu holdes i Hævd. Den 8. Periode viser fremdeles jævn Overgang fra menneskelange Stenkister, efterhaanden kortere indtil den lille Trækiste, som sluttelig erstattes med en Urne af brændt Ler. Fra denne 8. Per. har vi Stangnaalen fra et Urnefund i Bregninge (Horbelev S.) og Miniatursværdet fra en Stenlægning i Bannerup. 9. Periode, Brydningstid mellem gammelt og nyt op mod Jernalderen, har de mange Smaahøje (Naal fra en Høj ved Torkildstrup). Mark- og Mosefundene har været givtigere end Gravfundene. De to Lurfund fra Lommelev og Rabjerg Mader (7. Periode), de prægtige Bronzeskjolde fra Eskildstrup og Skjoldet fra Lommelev vidner om en velhavende falstersk Befolkning, og Votivfund (8. Periode) fremdragne i Nærheden af Guldborgsund viser disse Egenes Be-

tydning for Bebyggelsen; i øvrigt foreligger der ogsaa smukke Fund fra Femø og — ikke anført i Bogen — fra Hyldtofte, begge i Stiftsmuseet i Maribo. Der har paa Lolland-Falster været levende Forbindelse med Udlandet: indførte Sager som de nævnte Skjolde, Smykkepladerne af Bronze fra Lommelev, de tre Vulstringe fra Lolland m. m., og Forf. paapeger, at netop vore Øer, Limfjordsegnen, Syd- og Sydvest-Fyn samt Egnen om Roskilde-Fjord (med Arts Herred) har haft særlig Betydning for Danmarks Handel med Udlandet.

Samme Forfatter gør opmærksom paa — under Omtalen af en med flere koncentriske Ringe forsynet lille Gravhøj, Nostrup-Højen fra Kalundborg-Egnen («Nye Fund fra Bronzealderen» i »Fra Nationalmuseets Arbejdsmark«, 1933) — at den Slags *stenomkredsede Smaahøje* først forekommer i Beg. af Bronzealderen; de kendes hovedsagelig fra Kystegne og optræder ikke sjældent paa Lolland-Falster, saaledes er en større Gruppe blevet fredlyst i *Frejlev Skov* — den stedkendte Iagttagelse vil nikke genkendende til en hel Række lignende lave Høje paa Lollands Sydkyst, fra *Frejlev Vest* paa over *Taaense* videre frem. De ovennævnte *Smaahøje* fra *Cypressegaarden* er Forf. tilbøjelig til at henhøre til samme Artsgruppe, velkendt fra Tyskland, særlig dets balliske Omraade, og Forekomsten i Danmark skyldes sikkert tysk Indflydelse. — De Oplysninger, vi faar om *Handelen i den yngre Bronzealder* i samme Forf., Dr. Broholms Afhandling i »Fra Nationalmuseets Arbejdsmark« (1934) uddyber det ovensaagte om Handelsens Kulturveje og de danske Handelscentre: Egnen om Roskilde-Fjorden, Lolland-Falster m. m. og understreger de danske Øers Betydning i saa Henseende; fra Italien og Donau-Omraadet, videre ad Flodvejene og derfra over Holsten, formodentlig med Als og Syd-Fyn som vigtige Mellemed, har man bragt visse Sager til Huse, saaledes bl. m. a. Sværdene med Hæftets Afslutning i *Spiraloprulninger* (Antennesværd, Eksemplar i Stiftsmuseet i Maribo), der satte Præg paa flere af de hjemmestjorte danske Knive.

Naar man kender Bronzealderen med dens forfinede

Kunst og høje kulturelle Stade i Brugsformer, skulde man forsværge, at dens Mennesker endnu var forfaldne til Menneskeæderi. Og dog synes det at forholde sig saaledes. Dr. *Broholm's* og Læge *Fischer Møller's* Bidrag til »Fra Nationalmuseets Arbejdsmark« (1934): »*Tre Offerfund fra den yngre Bronzealder*« viser, at man paa den Tid maa have nydt Menneskekød, ligesom ogsaa i Stenalderen. Et af de tre Fund, der efter dets Karakter hører til en virkelig Offerplads, er fra *Godsted* Mose. Her fandtes nær Mosens Bund en Del Knogler af et ungt Føl, et velbevaret Kranium af en Kvinde paa 30—40 Aar, en Bronze-Halsring, hvis oksyderede Mærke endnu kunde spores paa Kraniet, samt et Skulderblad og et Overarmsben af et Menneske; visse Træk kunde tyde paa — som ved de andre Offerfund fra Glumsø og det langelandske Magleby Sogn — at den ofrede har hørt til Trællestanden.

Soph. Müller naaede i sit sidste Oldingear at se afsluttet Værket om Nordens Oldkunst med 3. Bind »*Jernalderens Kunst*« (1933). Forf. skildrer udførligt, men i knap Form, de enkelte Genstande. Hans Blik søger, som med Lup'en for Øjet, under vant haarfin Iagttagelse Formens og Mønstrrets første Spor og dermed Udviklingstraaden. Under Gennemgangen af den førromerske Tid kommer ogsaa adskilligt hernede fra med i Forbifarten: Krone-Halsringene, Ringene fra Lungholm og Stokkemark, Plademaalene, hvoraf en blev fundet sammen med ovenn. Stokkemark-Ring, og en anden ejendommeligt med 3-toppede Buler i N. Alslev Mose, Tingsted-Koppen af Bronze m. v. og, bl. de skønneste Sager, Bronzespanden fra Hoby. Under Behandlingen af den romerske Tid kommer Forf. naturligvis stadig ind paa Juellinge- og Hoby-Fundene: Sølv-Skuldermaalene med omviklet Tværtraad fra de tre Kvindegrave i Juellinge, Bøjlemaalene af sildig Form sammesteds fra (Bøjlemaal med Endeknop fra Torkildstrup), de skønne med Guldkorn dækkede Hængesmykker og det lille Guldkædelukke, begge fra Juellinge, Naalen med Dyrehoved fra Hoby o. s. fr., men disse Fund er jo i øvrigt behandlet i særlige Skrifter under »Fortidsminder«.

Vi gav i sidste Aarbog (1934 S. 8) et Billede af det sjældne *Vikingsmykke* af Guld — fundet 1932 i nu udtørret Vig af Gaabense-Bugten (Skovby, Gundslev Sogn) — med ledsagende Forklaring ved Museumsinspektør Dr. *Brøndsted*. Brøndsted har nu i »Acta Archaeologica« (5. Bd. 1934, Hæfte 1—2) givet den videnskabelige Værdsættelse af dette Guldfund. Det ovale kringleformede Smykke, bestaaende af to sammenloddede Plader (den underste flad, glat, den øverste hvælvet og rigt udsmykket i 3 Flader), er formet som et slange- eller baandformet Dyr, hvis Krop danner Kringlen og hvis to Hoveder, med Øjne som runde højthvælvede Bukler, og Halse mødes sidelængs i Kringlens Midte. Den kringlede Krop, som danner Overpladens Midtflade, er rigt smykket med Bukler, foldede Baand og Fili-grantraade i skiftende Mønstre; medens den indre Sideflade er glat, er Yderfladen udstyret som Bort i Filigran med Sir-Mønstre og Tilløb til en fremadløbende Planteranke. Vort Smykke har i Prydkunst og Udførelse Tilknytning til de to i 1892 i Hornelund, Jylland, fundne prægtige runde Guldsmykker, hvis Rande har hjerteformede Palmetter og i hinanden glidende Planteranker; disse to Smykker med deres sikre og overlegne Kunst synes at være franske Originalarbejder fra den karolingiske Renæssance i Midten af 9. Aarh.; vort Gaabense-Smykke — efter sin Form enestaaende, »et Unicum i nordisk Vikingetid« — synes derimod udført af en nordisk Guldsmed i første Halvdel af 10. Aarh., vel med stor Dygtighed, men han har dog ikke magtet Horne-Smykkernes klassiske Linieskønhed.

Den falsterske *Runesten*, *Sdr. Kirkeby-Stenen*, faar en ny Belysning i *Erik Moltke's* Fortolkning i »Aarb. f. nordisk Oldkyndighed m. v.« (1934). Stenen opdagedes 1862 som Kvader i Kirkens nordvestlige Mur og findes nu i Nationalmuseet; den har hidtil været anbragt saaledes, at Skibet, som ses paa Stenen, var paa Toppen af den. Moltke paaviser nu, at den bredeste Ende er Basis (Runeskrift-Retningen bliver derfor paa rette Maade lodret), at Fremstillingen af Skibet saaledes skal være paa Stenens Side, at Stenen som Kvader har været tilhugget paa alle fire Sider, og at Skibet

derfor skal tænkes med to Dragehoveder, som nu er hugget bort. Moltke tyder Stenen saaledes (paa Nydansk): Sasser (?) satte denne Sten efter sin Broder Asgunne (?); han fandt Døden paa Gotland (?). Tor vie (disse) Runer«.

Kilderne for vor Middelalder og følgende Tid flyder sparsommere. Det er Vordingborg-Anlægget, der er Hovedæmnet for Museumsarkitekt C. M. Smidt's store Afhandling i »Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1934: »Forsvaret i danske Borge«; medens Gaasetaarnets »crenelerede« Brystværn, med Tinder og Skydeskaar, foran Vægtergangen jo endnu er bevaret, er Brystværnet forsvundet paa selve Ringmuren; men Forf. paa viser nu Rester af det (bl. a. i Voldgraven), og idet han tænker sig det genopbygget, henviser han bl. a. til Fundresultater fra Gurre og *Ravnsborg*, paa hvis søndre Ringmur er fundet en Række Kampesten, der skønnes at have tjent som Underlag for de Stolper, der sammen med Afsættet paa Ringmuren har baaret Vægtergangens Bjælker; paa Ravnsborgs søndre Mur er desuden fundet tydelige Aftryk af selve Stolperne, der stod i en Afstand af ca. 1 m. fra Murens Inderside.

Med Udgravningen af Klosterruinerne i Maribo har Interessen for den *hellige Birgitta* her paa Egnen naturligt nok været stigende, og der er allerede flere Gange i Foredrag m. v. gjort opmærksom paa den mærkelige Fremstilling, der er Æmnet for Museumsinspektør Dr. Nørlund's »*Den hellige Birgittas Vision*« i »Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1933«. 1918 afdækkedes et Birgitta-Billede i Ondløse Kirke nær Holbæk (i Kvandløse i samme Egn havde der jo været et Birgitta-Gilde), et Kalkmaleri fra o. 1450—75 paa et af Skibets Hvælvinger; det forestiller Julenat, Jesu Fødsel. Birgitta i Pilgrimsdragt ses knælende ved Krybben i Betlehem, Jesus-Barnet i stærk Straaleglans, Maria knæler for det, Skoene har hun taget af (de ses nu kunstnerisk forklunget fremtrædende i Billedets Forgrund sammen med et Tøjstykke, Svøbet?). Maleriet er en Fortolkning af Birgittas Vision 1370 i det hellige Land, dengang hun omsider blev bønært efter længe saa mindelig at have bedt Gudsmoder

om at faa Lov at se, hvorledes Jesus var bleven født. I Aabenbaringen skuede hun da Maria afførende sig Sko, Kappe og Hovedlin og i tynd Kjortel med gyldent Haar over Skulderen i Knælestilling — med Ryg mod Krybben — fødende Barnet; Birgitta saa det bevæge sig i Moderens Underliv, men selve Fødslen i et saa hastigt Øjeblik, at det ikke kunde følges med Øjnene, og Maria saas nu bøje sig tilbedende ned over det nyfødte Barn, fra hvem der udstraalede et uudsigeligt Lys, hvormed Solen ikke var at ligne. Denne baade krasse og ophøjede Birgitta-Aabenbaring, som er gengivet i Ondløse Kirke, fik blivende Betydning for Billedkunstens Fremstilling af Jesu Fødsel; medens Kunsten i ældre Middelalder gerne fremstillede Maria hvilende paa Lejet, blev nu i Slutn. af 14. Aarh. under Indtrykket af Birgittas Aabenbaring Billedformen for Jesu Fødsel: den knælende Maria tilbedende sit nyfødte Barn lyst i Kuld og Køn af Kirken og dermed ogsaa af Kunsten. — I 1930 havde *Carl R. af Ugglas* fremsat den Formodning, at »Englenes Besøg« i Mester Bertram's kendte Buxtehude-Alter (14. Aarh.) i Hamburg's Kunsthalle skulde være en Slags Illustration til den af *Birgitta's Aabenbaringer*, hvor Maria, mens hun syr Tøj til Jesusbarnet, bryder ud i Klage: i Aanden ser hun, mens hun tager Børnetøjet for sig, den Lod, der venter hendes Søn, naar der paa Golgatha skal kastes Lod om Klæderne. I »Fornvännen« (1934) gør Ugglas opmærksom paa endnu et Maleri, et langt senere Renæssanceværk af Martino Piazza »Madonna med Sykurven« (ukendt Ejer, men gengivet 1919 i Kunsthistorisk Selskabs Publikationer), der synes at fastholde samme Syn i Birgitta's Aabenbaringer. Maria slipper Sytøjet og sidder med udbredte Arme og ekstatisk løftede Øjne som betaget af et Syn; i Baggrunden ses en Engel med Korset foran sig. Forf. minder endvidere om Tizian's kendte Maleri fra Escorial (nu i Prado-Museet), der fremstiller Madonna og Barnet med den hellige Birgitta og Ulf Gudmarsson, skønne Skikkelser gengivne uden mindste Særpræg af Overlevering, men vidnende om, at Kunsten dog endnu længe fastholdt selve Overleveringen om Birgitta-Minderne. — Meget tidsbelejligt

udkom 1934 Red. N. P. Nielsen's »*Livet i Birgittinerklostret i Maribo*« (Særtryk: Loll.-F.s Folketidende, efter Foredrag). Forf. skildrer efter de bedste Kilder — for Tiden 1416—1570. — Klosters Oprettelse og den forskriftsmæssige Indretning af Klosterkirken m. m. og giver mange betegnende Træk af Klosterlivet, som det daglig førtes efter den hellige Birgitta's Regler.

I »*Det middelalderlige Købstadvæsen i Danmark*« (i Bindet »Byer og Bebyggelse« af »Nordisk Kultur« 1933 V) gør Museumsinspektør *Hugo Mathiassen* Rede for *Gilderne*, der kom til at udgøre et vigtigt Led i Købstadvæsenets Udvikling (1534 fastsloges det i Stubbekøbing, at 3 Mands Ed skulde til for at opveje en Knudsbroders) og den af Kongerne fremelskede særlige Retsforfatning og Styrelse for Byerne, der blev en Celle i Samfundsorganismen. De førende Stæders Byret overførtes til en Række andre Byer; Roskilde Byret forplantedes saaledes 1337 til *Sakskøbing*, men ogsaa Privilegierne gik igen, Næstveds Privilegier gjordes 1274 gældende for *Nakskov*. — Museumsinspektør Chr. Axel *Jensen* bygger i »*Dansk Bindingsværk*« (1933) selve Købstædernes Huse op. Han minder om, at de ældste i samlet Stand bevarede Tømmerbygninger, *Klokkestablerne*, endnu ses paa *Lolland*. I den lærerige, stærkt sammentrængte Tekst bliver der kun Lejlighed til flygtig Henvisning til Husene i Nykøbing F. fra Beg. af 1600'erne (Hjørnehuset Langgade-Store Kirkestræde), men ikke til de smukke Nakskov-Bygninger med det glatte Bindingsværk.

Vi ved ikke stort om de *Kunstnere*, der har været knyttet til Lolland-Falster og da særlig til Nykøbing Slot. Dr. *Francis Beckett* tilskriver nu (Kunstmuseets Aarskrift 1933) Kgl. Majestæts Kontrafejer, Arkitekt og Maler *Morten Steenvinkel*, der vides at have arbejdet med Bygge-Smaatterier paa Nykøbing Slot (se ogsaa Hjelholt's Falsters Historie), Planetbillederne i Loftet paa »*Dronningens Gemak*« i Kronborg Slot og fremhæver de fortræffelige Hestebilleder dér i »*Morgenrøden*« og »*Natten*«. Steenvinkel nød i øvrigt Ry ud over Landets Grænse som Hestemaler; Beckett giver ham ogsaa Æren for det smukke Maleri med legemsstore Figurer

til Hest paa Valdemars Slot: Kristian d. 4. og den udvalgte Prins, der jo levede paa Nykøbing Slot. Selve Regnskaberne herfra under den prinselige Æra melder dog intet om større kunstnerisk Udfoldelse fra vor Kunstner (Broder til de to kendte Sten- og Billedhuggere Lourens og Hans St. og Søn af Frederik d. 2's og Kristian d. 4's Bygmester, den ældre Hans Steenvinkel); vi hører kun, at Morten St. 1642 gav Tegning til en Slots-Karnap og til en Stald ifølge Hjelholts nysnævnte Bog, som i øvrigt paa enkelte uvæsentlige Punkter giver Smaaberigtigelser til Beckett's Data om Morten St.'s og hans Brodersøn O. Steenvinkel's tilsyneladende saa beskedne Virksomhed ved Slottet. — I denne Forbindelse nogle Linier om en anden Kunstner, tilmed dansk Adelsmand fra 17. Aarh., der maa have haft i alt Fald paa anden Haand en vis Tilknytning til vore Egne. Museumsinspektør V. Thorlacius Ussing (Kunstmuseets Aarskrift 1933) har opdaget denne Kunstner: *Henrik Oldeland* af nordfynsk Adelsslægt (f. 1615 paa Skinnerup, skudt ned 1656 paa sin egen Gaard Rydal i Blekinge), en ustadig og omflakkende Skikkelse, af god Uddannelse, studerende paa Universitetet i Leyden — hvor Rembrandt's Kunst sikkert har draget ham —, en vidt berejst Lykkeridder, der lader sig hverve med sit Regiment paa Landsknægtvis, men Hofjunker hjemme; han faar dog Stunder til at øve Kunst, tilmed anerkendelsesværdig Kunst af hollandsk Støbning i Tegnen og Raderen. 1653 bliver han gift med Næstsøskendebarnet Sophie Frederiksdatter *Markdanner*; hun fødte sit første Barn med ham paa *Sædinge*. — Vi kommer nok ogsaa en Kende uden for Rammen for denne Oversigt, naar vi — fra nysnævnte Aarskrift — berører *E. v. Watzdorf's* Artikel om Anna af Danmark. Anledningen er vore foregaaende Aarbøgers udførlige Beretning om Enkedronning Sofie paa Nykøbing Slot og Beskrivelsen af hendes Udseende gennem en stor Række Portrætter i skiftende Alder og Klædedragt med Smykker. Nu var Anna af Danmark, Kurfyrstinde af Sachsen, jo Svigerinde til vor Dronning Sofie, og *E. v. Watzdorf's* Skildring af Anna er væsentlig en *Dragtstudie*, der giver indgaaende Beskrivelser og kulturhistoriske Forklaringer paa

Kurfyrstindens kostbare Smykker, Kæder, Kors m. m. m. — Beskrivelsen kan derfor ogsaa overføres paa de Preciosa, vor Enkedronning efter Tidsmoden havde paa sine Dragter.

Museumsinspektør *Kai Uldall* giver i »Et Tilløb til *Dansk Fajancefremstilling i Renæssancetiden*« (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1934) den ny Oplysning, at Fremstilling af tinemaillerede Lervarer, som man hidtil mente først fremkom i Danmark med Anlægget af den første danske Fajancefabrik 1722, kan føres tilbage til 1580'erne. Paa en Tid, da den almindelige Pottemagerglasur, Blyglasuren, syntes eneraadende, har en Næstved Pottemager allerede i 1580'erne forsynet Gulv- og Gravfliser med Tin-Emaille med dennes mere farverige og farverene Overtræk og derved saa smaat bragt Fajancen og Majolikaen til Danmark. Næstved's Pottemageri nød tidligere en saa stor Anseelse, at dets Arbejder førtes ud af Landet og havde et bredt hjemligt Opland som Marked; hermed stemmer godt et Par nyere større Fund i denne By af glaserede og uglaserede Lertøjskar, hvis Karakter stemmer overens med Fliser fundne i en Del sydsjællandske Kirker (Liljefliser), fra Køge-Egnen og fra *Falster*; Mesteren synes at have været en Laurits Pottemager.

Vil vi have Føling med *Folkemindeforskningen*, maa vi allerførst ty til det fortræffelige Udgiverforetagende »Danmarks Folkeminder«, men ogsaa til Udvalget for Folkemaal. I vor Aarbog 1930 havde vi en Afhandling af *August F. Schmidt*: Sagn og Overtro knyttet til *Sten* paa Lolland og Falster. Forf. har derefter samlet tilsvarende Stof Landet over, ordnet amtsvis som en Haandbog, »*Danmarks Kæmpesten* i Folkeoverleveringen« (Danm. Folkeminder 39, 1932). Til Lollands-Listen har Forf. forskellige Tilføjelser: den nu skærveslaaede *Mettesten* i Horslunde Sogn ind mod Nybølle (ikke til at gaa forbi ved Nat for en sort Hund: Pigen Mette skal have dræbt sit Barn dér), den mærkelige *Altersten* fra *Østofte* Langet, slæbt med 6 Heste mod Præstegaarden, undervejs gørende sig urokkelig tung, men føjelig, da 2

Stude bringer den hjem igen (bred Sten paa andre Sten, brugt, efter Indberetning 1624 til O. Worm, paa papistisk Vis til Messegudstjeneste og Uddeling af d. hell. Sakrament), og *Hængestenen* i Vignæs Storskov (med Fodspor af Jæger og Hund). Forf. kan om den i Aarbogen nævnte Toreby-Sten (Fuglsang Stendige ved Vaasevej) meddele, at der c. 1700 fremkom mærkelige Figurer i Stenen, bl. a. Fandens Fod (en Tudse havde boet i den flakte Sten). Han giver ogsaa udfyldende Beretninger om Jomfrustenen og især om *Knækerystenen* (forskellige Fortællemaader om den kgl. Fogeds Død). For Resten savnes nok i Schmidts Bog, efter Lærer R. H. Nielsens Omtale i et stedligt Blad, Hindestenen i Oreby og Berridsgaards Skove i Soesmarke, formet som et mægtigt Strygejern med tolv skaalformede Fordybninger og Aftryk af to nøgne Menneskefødder (vil en Tordensky gaa hen over Stenen, skilles Skyen straks, og Tordenen hører op). — »*Idræt og Leg, Dans*« er Titlen paa et Bind i »Nordisk Kultur«: Bl. Sanglege er der jo adskillige om Munke paa Frierfødder (»Munken gaar i Enge«) og giftesyge Nonner — fra en Tid, da Munkeliv og Klostervæsen endnu vel var i Minde som Kendsgerning, men under Klosterlivets Udartning. Bl. disse Sanglege er opdaget paa *Falster*: »Her kommer de kække Nonner, Hr. Domine — Æder, sæder sandelig, Hr. Domine« — en Leg, der stammer fra Tyskland, 1663 omtales her og er velkendt i Sverige. — Vi henleder Opmærksomheden paa *Ellen Raae's »De gamle Kalenderdage*«. Forf. kalder sin Opsats en Spørgeliste. For at faa Læseren til at arbejde med og for at vise, hvad det er hun ønsker at faa frem, giver hun mange Eksempler paa Talemaader, Rim, Ramser og Vejrspaadomme, knyttede til Kalenderens Mærkedage og Maanederne. Fra *Falster* har vi saaledes for Marts (Tormaaned) »et Barn skulde helst have tre Tormaanedspatter« (d. v. s. die til tredie Marts Maaned) for at blive stort og kraftigt. Forf.s udførlige Omtale af *Helligtrekonger-Skikken* i Maribo hviler paa vor Aarbog 1917. Ellen Raae's Spørgeliste findes i »Danske Folkemaal« (Marts—April 1933), udg. af *Udvalget for Folkemaal*. Dette Udvalg synes langt fremme med *Ordbogen om Dialekterne*

paa Øerne, i alt Fald det lolland-falsterske Afsnit. Arbejdet støtter sig jo paa ældre Optegnelser og Seddeludskrifter af dem, men er først og fremmest Studier ude i Marken, dels ny og friske dels til Kontrol med Optegnelserne. I »Dansk Folkemaal« (1933, 5,—6. Hæfte) gør *Ole Widding* Rede for den lolland-falsterske Del og den benyttede Fremgangsmaade. Bl. de her foreliggende Manuskriptsamlinger fremhæver han cand. theol. A. *Tryde's* paa skriftlig Udspørgen byggede Samlinger med Besvarelser fra 1887—89 og 1890—95, med mange stedkendte Hjælpere: Apoteker Grundtvig, Saksøbing, Lærer Rasmus Pedersen, Toreby, Lærer Corfitzen, Bregninge, Lærer Karstensen, Bøtø m. m. fl.; sammen med Tryde's 1926 udkomne Ordbog over Lolland og Falsters Dialekter har dette Stof nu givet 6500 Sedler. I alt Fald i Beg. af Indsamlingsarbejdet var Fætteren Sognepræst Axel Bechmann (Præst i Vindeby 1879—1912) medvirkende; Tryde var ikke selv Lollænder, f. 1839 i Horsens, Lærer i København, men knyttet, ogsaa ved stadige Ferierejser, til Lolland, hvor Faderen virkede 1851—77 som Præst i Saksøbing, og skønt Tryde brugte nu forældede Metoder (ikke umiddelbar Forbindelse med de dialekttalende, ikke Lydskrift og den gængse Forkærlighed for sære Ord og Betydninger) formaaede han at overlevere Eftertiden et Dialektstof til stor Gavn for Ømaalsbogen. Han bidrog til Fastlæggelsen af de enkelte Ords Udbredelsesomraade og dermed til den dialektgeografiske Forskning (f. Eks. Vestlolland har »Trantel«, d. v. s. Trætragt i Spunshullet, øvrige Lolland baade »Trantel« og »Tranter«, Falster og Fejø »Trenter« — en Strimmel Uld: Vest- og Midtlolland »Tøje«, øvrige Lolland og Femø »Loe«, Falster »Rase«). — Efter at *H. Andersen* i »Folkemaal« (1933, 5.—6. Hæfte) har fremhævet, at Ordet »Avred« — i Modsætning til »Ævred« (opgive Ævret) — findes paa Midtlolland og Falster (i Systofte »Avring«) og derefter undersøgt Ordets Afstamning, paa-viser Dr. *Marius Kristensen* i et senere Hæfte, at Ordet Avred — brugt ogsaa efter Nutidsmaal paa Lolland og Falster — har sin sidste Stavelse fra et tysk og nedertysk Ord (raden, raai), »Ukrudt i Sæden«, medens Forleddet kommer af go-

tisk afar, d. e.: bagefter; Ordet tilsammen betyder da afr-red, afreth, afræth, æfræth, d. v. s. Eftergræsning paa Ager-ukrudt; at »opgive Ævred«: at aabne («opgive« i dets Betydning: give Adgang til) Adgangen til løs Græsning paa Stubmarken. — En særlig Interesse for os har *Helene Strange's Stykke* i »Dansk Folkemaal« (1934, Hfte. 1—3) om *falstersk Strømpestrikning (Husselænkning)*, der i gamle Dage var et kært Arbejde for Kvinderne til at hvile ud ved; de tog Strikketøjet med paa Vognen til Bys eller ud i Marken, og naar Pigerne gik til Malkning, saa: Op med de store Kander paa Hovedet og Lænkehosen fat! Strunke gik de af Sted med de rappe Fingre haandterende Lænkestikkerne (Strikkepindene). Forf. skildrer nærmere Fremgangsmaaden ved Strikningen og giver de falsterske Betegnelser.

Helene Strange fortsætter i »*Den ældste Generation i Lolland-Falsters Stift*« (2. Saml. 1934, Artikler, samlede fra »Venstrebladet«) med sine Besøg hos de gamle. I mangfoldige Timer har hun siddet hos disse gamle, under Snakken op og ned ført dem tilbage til deres Arbejds- og Ungdomsliv og derved for Eftertiden reddet mangt et betegnende Folke-mindræk. Der er Minder fra Fællesskab og Bystyre, Oldermandsstokken med dens »Skovren« for Bøder, Mødepladsen med Midsommertræet (f. Eks. ved Toreby gamle By-smedie, hvor Bymandslagets Anliggender drøftedes og Midsommerdansen gik) eller, som i Taars ved Oreby, Byens »Malkebænk«, dannet af Jord og Græstørv med Pileris, den første Station ud paa Vejen til Taars' Fællesgræsning, og om Byhyrden, Vogteren i Nr. Vedbys gamle Vogterhus. Fantasierverdenen aabner sig i Spøgeriet i Grimstrup og paa Fejø med den hvide Hest paa »Snipmarken«, de sortklædte Damer ved Kølnehuset og paa Rajdbjerg det med Guld og Sølv dækkede Bord, som det gælder Livet at faa fat i. For mange af disse gamle udslidte Mennesker lyser Gilderne op i Hverdagens graa: foruden de almindelige Gilder Valke-gilde paa Femø, Brage- og Kartegilder i Tjennemarke, Væ-vergilder eller Snævregilder (Skørringe) og Hulegilderne paa

Hasselø, der sendte sine Havesager, Gulerødder, Løg m. v. til Søs paa udhulede Egestammer («Eger») over Guldborgsund til Lolland og paa en 3 Dages Rejse helt ud til Nakskov. Betegnende for Vestlolland var de overdaadige »Damegilder« (Ullerslev m. fl. St.), der gerne begyndte Fredag Eftermidd. Kl. 2, varede Lørdag ud og, med en Søndagspause, fortsattes næste Dag. — Helene Strange's sidste Roman »*Slægtens Arv*« (1934) falder godt i Traad med Folke minderne. Vi befatter os jo ellers ikke med Romaner og lignende; men denne usminkede Hjemstavns skildring giver os saa god Indlevelse i Tankesæt, Sædvaner og ydre Livsformer blandt vestfalsterske Bønder i Slutningen af 18. Aarh., at den giver Folkeminderne Anskuelighed saa at sige i levende Billeder.

Grev *Johan Ludvig Reventlow*, Brahetrolleborg, den ildfulde Banebryder for Landsbyskolen, er den naturlige Hovedskikkelse i Jubilæumsskriftet »*Den Reventlowske Skole i 150 Aar*« (1933, Svendborg Amts historiske Samf.), men han og Broderen *Christian Ditlev Reventlow* er dog saa naturlig sammenknyttede gennem Ungdomsaarenes Samliv — især fra deres store Udenlandsrejse, der gav dem saa mange frugtbare Tilskyndelser —, at Bogen ogsaa kaster Strejflys over den ældre Broder, Statsministeren fra Christianssæde (især i Afsnittet »*Slægten Reventlow*«). — Et fra Tysk oversat Brev til Grev Chr. D. Reventlow i Anl. af hans 20. Aars Fødselsdag 1768 fra Dr. med. C. Wendt (Brødrenes Opdrager og ogsaa Vejlederen paa deres lange Rejser), viser hvad denne udmærkede, højt begavede og ædelt tænkende Mand maa have betydet for de unge Grevers Karaktererudvikling. Venlig myndigt maner han Grev Christian Ditlev, nu da han har naaet Selvhævdelsens og Selvtugtens Alder, til Selvprøvelse og til Arbejdsomhed med Ting, ikke blot dem, man har Lyst til, men ogsaa dem, man har Pligt til, og til Udnyttelsen af den Tid, man har tilovers, ikke alene til Hvile og Adspredelse, men ogsaa til nyttigt Privatarbejde ved aandsdannende og faglig Læsning (»jeg har lagt Mærke til,

at De ikke let finder Tid til at udføre saadant Arbejde, men helst udskyder Udførelsen til sidste Øjeblik»), og Wendt indprenter ham gode, faste Arbejdsvaner: »Paa Skrivebordet hos den Mand, der har Ordenssans, maa være en bestemt Plads til besvarede og ubesvarede Breve, til betalte og ubetalte Regninger, og er det en omfattende Virksomhed, maa Papirerne fra hver Afdeling have bestemte Pladser«! Vel var Grev Johan Ludvig den førende paa Skolevæsenets Omraade og gav Broderen Lyst til lignende Foranstaltninger, som Statsministeren da med vanlig mægtig Energi og Hjertevarme gennemførte paa Lolland — han skriver 1823: Lovet være Gud, at jeg kun har 1 middelmaadig og 12 gode Skoler! —, men som Medlem af den store Skolekommission blev det vor Greve fra Christianssæde, der gik i Ilden for de Reventlowske Skoletanker; Punkt for Punkt imødegik han — som det kan læses i Bogen og i Joachim Larsens »Skoleloven 1814« — Hertugen af Augustenborgs Kritik. — Vi tage i denne Forbindelse med en rent faglig Bog, Prof. Dr. A. Howard Grøn's Udgivelse af Greve Christian Ditlev Frederik Reventlow's paa Tysk affattede Manuskript til hans grundlæggende Afhandling af *Grundretninger og Regler for det hensigtsmæssige Skovbrug*, baade fordi den belyser vor Hovedskikkelse i nyere lollandsk Historie, dels fordi dens Tanker — som ogsaa fremhævet af afd. Prof. Oppermann i et tidligere i vor Aarbog omtalt Skrift — med voksende Styrke i den nye Tid har øvet deres Indflydelse paa dansk Skovbrug.

Og saa til sidst blot en Henviisning til Redaktør N. P. Nielsen's Artikel »Maribo Bys Historie« i Købstadforeningens Tidsskrift, Hfte 9, 1934, en god lille Oversigt med Kirke, Kloster og alt dets som det naturlige Midtpunkt og med Byens historiske Kronik op til Nutiden.

Efter Oversigtens Afslutning er bl. a. udkommet to Bøger af historisk Interesse: særlig C. C. Haugner's store fortræffelige »Nakskov Købstads Historie« (1. Del), et baade efter ydre Udstyr og Indholdsvægt monumentalt Værk, samt Fr. Graae: »Erindringer fra Sydhavsøerne«.

Aarsberetning.

Paa Lolland-Falsters historiske Samfunds Generalforsamling 1. Decbr., Jernbanehotellet, Nykøbing, aflagde Formanden, Amtsforvalter *A. Holck*, Aarsberetning. Han udtalte bl. a.: Vi havde atter i Aar fulgt Retningslinien fra Programmet ved dets Start: at vække og styrke den historiske Sans ved Udgivelsen af en *Aarbog*, der bringer historisk Belysning over de forskellige Egne af vort Stift ved Bidrag fra Fagmænd og Lokalhistorikere. I Aar havde vi dog gjort mere end det, vi havde jo tillige sendt vore Medlemmer som Gave første Bind af Dr. Hjelholts store Falsters Historie; forhaabentlig kunde vi i Begyndelsen af 1935 udsende andet og sidste Bind og dermed skænke vore 683 Medlemmer, takket være Tilskud fra en Række tidligere nævnte Institutioner (hvortil vi nu kunde føje Sparekassen i Nykøbing), et smukt udstyret og mægtigt Værk, som giver en Fylde af ny Oplysninger hentede frisk op af Arkiverne og derfor vil blive et Kildeskrift, man ikke fremtidig kan komme uden om. Forfatteren havde imidlertid haft saa meget paa Hjerte, at han i andet Bind kraftigt, men uselvsk m. H. t. Forfatterhonorar, havde overskredet det aftalte Arkantal. Dette vil jo sige en yderligere Ekstragevinst for vore Medlemmer, men unægtelig en højst ubelejlige Overskridelse af den Trykningssum, vi som vor Andel havde beregnet for Værket.

I Overensstemmelse med vor Praksis efter økonomisk Lejlighed havde vi ogsaa i det forløbne Aar afholdt *offentligt Møde*; vi havde stævnet Lollændere og Falstringer til Møde i Guldborg ved det fælles Sund for her at sige Farvel til den gamle Guldborg Færge og give et historisk Tilbageblik over dette ældgamle Færgested; Førstelærer Sv. Jørgensen havde talt om Guldborg Kro og Færge, og Plantageejer Nielsen, i hvis store Frugtplantage vi færdedes, fortalte om Frugtavl i gamle Dage paa Lolland-Falster. — Vi havde heller ikke glemt de *Mindesten*, vi gerne vilde sætte for fremtrædende Skikkelser og Tildragelser; Aaret var dog væsentlig gaaet med mange og lange Overvejelser og Forhandlinger med Fagmænd om den bedste Plads for Stenen for vor berømte Niels Hemmingsen; efter Rigsarkivets Erklæring,

der ikke turde udpege det historisk absolut rette Sted, maatte vi finde Pladsen ved Errindlev Kirke mest egnet og monumental, og i Sommer blev saa Stenen rejst ved interesseret Støtte fra Errindlev-Olstrup Sogneraad, der har givet Stenen en værdig Ramme.

Efter Udgivelse af den store Falsterhistorie kunde vi med en vis Ret have Lov til at hvile og begrænse os til vor Aarbog; men der laa Opgaver, vi nødig vilde lade ligge. Saaledes har vi længe arbejdet med Udgivelsen af en historisk Beskrivelse af en lollandsk Bondegaard og dens Liv; gaar det efter Ønske, vil dette Værk under Samarbejde med Foreningen til Udgivelse af danske Folkeminder udkomme, atter som en Ekstragave til vore Medlemmer, engang i 1936. Der er en anden Opgave, vi ikke bør vise fra os, men som har særligt Bud til vore stedlige Forskere, Udgivelsen af de middelalderlige Breve (i dansk Oversættelse), som angaar Lolland-Falster (og Fyn); selvfølgelig vilde et saadant Værk være af største Værd for alle, der sysler med vor Landsdels Historie; vi kunde dog ikke økonomisk overkomme det, hvis Værket ikke blev: blot et lille Led i et større Værk, der stivedes af ved de finansielle Stormagter og kom til at omfatte samtlige middelalderlige ikke udgivne Breve i Danmark. Paa Historisk Fællesforenings Møde i Kolding i Aar kom Sagen frem, efter at der forud var rettet Henvendelse til os; der var trods store finansielle Betæneligheder hos de historiske Samfund almindelig Stemning for at fremme dette Værk.

Naar vi har kunnet klare vor aarlige Drift og ved forsigtig Manøvreren tillige har været i Stand til at arbejde paa længere Sigt ved Udgivelsen af Ekstra-Publikationer, maa vi ikke glemme de Institutioner, der har støttet os. Vi bringer en særlig Tak til Maribo Amtsråd, Lollands Spare- og Laanebank, det Classenske Fideikommis og Landbostandens Sparekasse i Nykøbing.

Kassereren, Førstelærer *Sv. Jørgensen*, fremlagde Regnskabet, der godkendtes (se S. 142).

De efter Tur fratraadte Bestyrelsesmedlemmer, Førstelærer *Sv. Jørgensen*, Taareby, fhv. Bestyrer *V. Kolbye*, Maribo, Baron *Rosenørn-Lehn*, Oreby, Frk. *Helene Strange*, Nr. Alslev, genvalgtes. Ingeniør *Hagemann*, Nakskov, og Skolebestyrer *Jørgensen*, Maribo, genvalgtes som Revisorer.

Uddrag af *Regnskabet 1933—34.*

<i>Indtægt:</i>	Kr. Ø.	<i>Udgift:</i>	Kr. Ø.
Formue d. $\frac{1}{4}$ 1933.....	10165 73	Administration (Porto	
Indvundne Renter.....	374 60	Fragt, Kontormateriel,	
Tilskud.....	3555 00	Medhjælp, Kontingent	
Medlemsbidrag (+ Porto)	2345 30	til hist. Fællesforening	
Salg af Aarbøger.....	115 89	m. v.).....	727 93
Indkommet ved Møder .	33 00	Aarbogen og Falsters Hi-	
Andre Indtægter.....	2 60	storie I.....	5272 50
		Møder.....	131 06
		Mindesmærker.....	500 00
		Formue d. $\frac{31}{3}$ 1934*)...	9960 63
	<hr/> 16592 12		<hr/> 16592 12

*) Væsentlig baandlagt til Udgivelsen af særlige Bøger.

Ny Medlemmer (indtil 1. April 1933).

stud. mag. Lisse, Paarup Bakke-
gaard, Stubbekøbing.
Lærer E. Nymand, Moseby.
Lærer K. Ancher-Jensen, Stavreby.
Lærer L. Madsen, Nr. Ørslev.
Gdr. Marius Jepsen, Nr. Ørslev.
Hegnsmænd H. Fr. Andersen, Trom-
næs.
Gdr. Carl Ørbæk, Nr. Ørslev.
Kbmd. J. P. Johansen, Nr. Ørslev.
Telefonformand Rasmussen, Ø.
Toreby.
cand. jur. Harry Møller, Bjørup.
Husejer Chr. Larsen, Marrebæk.
Stationsforst. G. Christiansen, Ore-
hoved.
stud. med. Prior Larsen, Nyskole.
Gdr. Hans Hansen, Skerne.
Gdr. K. E. Vangkilde, Skerne.
Lærer Jeppesen, Vaalse.
Fru Anna Bendtzen, Langbjerg-
gaard, Nr. Alslev.
Landmand H. P. Løj, Gedesby.
Gdr. Marius Buxbom, Grænge.
Boghandler C. Jørgensen, Holeby.
Uddeler Christensen, Reersnæs.
Parcl. Emil Larsen, Stibanken.
Læge E. Larsen, Søllested.

Gdr. Otto Jørgensen, Gerringe.
Gdr. Alfred Møller, Gerringe.
Repr. Alfred Larsen, Branderslev.
Forfatter P. Freuchen, Enehøje.
Valdemar Sørensen, Majbølle, Til-
litze.
Gdr. Chr. Møller, Munkeby.
Landm. Erhard Pedersen, Tjørne-
bjerg, Rødby.
Direktør Christensen, Kondense-
ringsfabrikken, Nakskov.
Bankfuldmægtig K. Scheeby Ras-
mussen, Nakskov.
Lærerinde Frk. Eiberg, Nakskov.
Fru Nielsen, Vestlollands Avis,
Nakskov.
Automobilh. Axel Olsen, Nakskov.
Blikkenslagermester Fr. Hansen,
Nakskov.
Kbmd. Kaj G. Nielsen, Nakskov.
Maskininspektør V. T. Lange, Ma-
ribo.
Amtsforvalter Sonne, Maribo.
Dommerfuldmægtig Carl Petersen,
Rødby.
Garvermester F. Bischoff, Nysted.
Sagfører Bøgelund Thomsen, Ny-
sted.

Sognepræst Carl Jensen, Nysted,
Bankbestyrer Harald Jensen, Nysted.

Direktør Jørgensen, Nysted, Trælasthandel.

Toldforvalter Bohn, Nysted.

Lærer Erik Pyndt Prier, Nysted.

Grosserer Hauberg, Saksøbing.

Fru A. Dresler, Nykøbing F.

can. jur. E. Møller, Dommerkontoret, Nykøbing F.

Snedker Johs. Larsen, Nykøbing F.

stud. jur. Niels Frydenlund, Nykøbing F.

Direktør Lindholm, Stubbekøbing.

Læge Malling, Stubbekøbing.

Redaktør Frederik Kuhn, Ritzaus Bureau, Ny Østergade 30, København.

Lærer O. C. Olsen, Allerslev.

Godsforv. Joh. Rasmussen, Ravnholt, Ørbæk.

Postmester Adam Jensen, Mariager

Sted- og Personregister

Aarbøger XI—XX

Udarbejdet af Centralbiblioteket for Maribo Amt

Nykøbing F.

- Aabye**, P. Høy (Præst) XVI 107
Aagaard, Forpagter XVIII 8, 9, 10
Aagaard, H. Chr. (Byfoged) XVII 147
Aagaard, J. G. V. (Prokurator) XI 142, XV a 11, 14, XVIII 155
Aageby XII 31, XIV 97, XVII 17, 19
Aageby Aa XI 47—48, 53
Aageby Kirke XI 57—71, XII 37
Aagebyskov XI 49, XII 30
Aagerup XVII 22, 23
Aagøe, Rs. Christensen (Horreby) XVIII 97
Aakjær, Sv. (Arkivar) XVII 161, XIX 160
Aalevad XI 135, XII 113, 121, XVIII 151
Aalholm XIV 39, XV b 71, 136, 176, XVI 38, 88, 131, XVIII 34, 129, XIX 117—28, 164, XX 119
Aalstrup XI 49, 51, 52, 54, 55, 56, 58, 60, 70, 71, XII 31, XIII 33, 103—08, XIV 84—102, 123, XV b 121, 124, 126, 176, XX 12
Aaerstrup, Emil XI 125, XX 186
Aarsmarke (Knuthenborg) XIII 29, 31
Aaserup XVII 20
Aastrup XII 128, XIV 15, XVII 99, 115, XVIII 19, 28, 123, XIX 80, XX 50, 55
Aastrup Kirke XV b 100, 108, 109
Abed XVII 91
Abildgaard, Søren (Aastrup) XII 128
Abraham, Poul (Borgmester) XI 28
Abrahamson, J. (Major) XVI 24—35, XVIII 12, 13
Adrian, Anne (Maribo) XIX 80
Adrian, Frands (Maribo) XIX 80
Ager XVII 21, XVIII 24
Ahlefeldt, Benedicta (Sædinge) XVIII 143
Ahlefeldt, H. Dan, (Baadesgaard) XV b 57, 168
Ahlefeldt, Henrik (Krønge) XVIII 143
Ahlefeldt, Johs. XVIII 143
Ahlefeldt-Laurvig, Chr. J. Fr. (Langeland) XI 22
Ahlefeldt-Laurvig, F.: Generalen, XX 183—84.
Arhning, J. O. R.: Niels Hemmingsens Alderdom i Roskilde, XVII 153—55
Akeleye, Gabriel Knudsen XIV 89
Albregtsdatter, Mette (Højreby) XVI 70
Albuen XIV 103, 105—07, XV b 15, XVI 156, XVII 157, XX 59, 66
Alling, Karen (Skelby) XVI 142
Alminde XI 50, 55, 69, XVII 17, XVIII 138
Alrøe, Peder Simonsen (Godsforvalter) XIII 2
Alslev, Nr. XII 112, 113, 120, XIV 74, 76, 77, XV b 43, XVI 142, 143, XVII 75—77, 113, XIX 13—22, 79, 80, XX 177, 182
Alslev, Nr. Kirke XV b 103, 115—16, 119
Alslev, Sdr. XII 62, XVI 99, XVII 79, XVIII 96, XIX 27, 129, 131
Alslev, Sdr. Kirke XV b 103
Alstrup XVI 64
Ammertorp, A. (Præst) XVI 107
Ancher, P. Kofod (Præst) XI 142
Anchersen, Joh. J. (Assessor) XIII 113, 114
Anders Degn (Gloslunde) XVI 166

- Andersdatter, Kirsten (Vaalse) XIX 51—60
- Andersen, Christian (Femø) XIII 128
- Andersen, Fr. (Stubbekøbing) XIII 89
- Andersen, Fr. (Gartner) XIII 125
- Andersen, Hans (Forstander) XII 5
- Andersen, Hans (Søllested) XVI 126
- Andersen, H. J. (Luenhøj) XVII 102
- Andersen, Hans Jacob (Godsforvalter) XVIII 111
- Andersen, H. N. (Etatsraad) XI 133
- Andersen, Iver (Nakskov) XI 133
- Andersen, Joh. A. Hauptmann (Lærer) XX 132
- Andersen, J. H. (Forstander) XVII 91
- Andersen, Kirsten (Peder) (Nr. Alslev) XIX 18
- Andersen, Mads (Fejøl) XVI 127
- Andersen, Mads (Præst) XI 35
- Andersen, N. (Lærer, Askø) XIV 112
- Andersen, Niels (Lærer) XIV 114
- Andersen, Niels (Præst) XI 34
- Andersen, Ole (Bruntofte) XVII 93
- Andersen, Oskar (Aageby) XI 57
- Andersen, Oscar (Professor) XVII 153
- Andersen, P. (Lektor) XI 143
- Andersen, P.: Sparekassen i Nykøbing paa Falster 1828—1928, XVII 148—50
- Andersen, Poul (Sekretær) XVI 82
- Andersen, Peder (Egebjerg) XVI 130
- Andersen, Poul (Stiftsskriver) XI 62, XVIII 91, XIX 81
- Andersen, Rs. (Lærer) XVI 166
- Andersen, Rs. (Prokurator) XIX 57
- Andersen, Rs. (Soesmarke) XVIII 64
- Andersen, R. C. (Overlærer) XIII 90
- Andersen, R. F. (Gartner, Flintinge) XVI 133, 141
- Anderssen, Trued (Gedser) XVI 37
- Andorp, Hs. v. (Bygmester) XV b 159
- Angelo, J. H. (Redaktør) XV a 16
- Anna, Prinsesse XX 142
- Antvorskov XX 141
- Arcimbald (Afladshandler) XII 58
- Arninge XI 103, XII 32, XIII 3, XVI 166, XVIII 21, XIX 111, XX 117
- Arninge Kirke XV b 111, 113, 118, 119
- Arreboe, Laur. (Vaalse) XIX 55
- Arup, E.: Danmarks Historie, I. XIV 134
- Askø XIV 112—15, 139, XV b 69, XVII 162, 163
- Askø Kirke XV b 103, XX 3, 15
- Askø (Landet) XI 49, 50, 62, 68, 69, XII 32, XVII 15, 17
- Asmussen, Fr. (Lærer) XI 69
- Assendrup XVI 121
- Asserstrup XI 93, 96, XVIII 22
- Atke, M. C. (Præst) XV b 66
- Aunede XII 49, 63, XVI 63, 170, XIX 84
- Aunede Hede XVIII 21
- Aunede Kirke XV b 84, 103, 109, XIX 85
- Aunede Skov XI 89
- Baad, Oluf Folmersen (Egebjerg) XI 35**
- Baadesby XVIII 21
- Baadesgaard XII 19, XV b 168, XVI 120, 128, XVII 57
- Baadsmad, Niels Christensen (Torkildstrup) XIX 18
- Bacchusen, Joh. Chr. (Kirurg) XIII 109
- Baden, Jacob (Prof.) XVII 62
- Bager, Mads Pedersen (Forstander) XI 30
- Bagger, Carl XI 84
- Bagger, Cornelius Michael (Præst) XI 67
- Baggesen, Jens XV b 127
- Balslev, Benj. (Præst) XVII 101
- Balslev, Laura Kristiane (Nyborg) XVIII 111
- Bandholm XI 134, XII 113, 121, 130, XVII 157, XVIII 25, XIX 97.
- Bandholmgaard XVII 24, XVIII 25
- Bandholmporten XIII 54
- Bang, Niels (Nykøbing) XI 35
- Bang, Thomas B. (Historiker) XX 23
- Bangsebro Skov XX 126
- Barfoed, Peder (Præst) XV b 133
- Barfoed, Th. E. T. (Præst) XX 122
- „Barnesten“ XVIII 38
- Barnewitz, Fr. (Lensmand) XII 2, XIII 39
- Barstorff, Philip (Lensmand) XIII 41, 42
- Bartholin, Th. (Historiker) XIX 59
- Bartoftegaard XVII 23
- Basnæs XI 73—75
- Basse, Margrete (Stubbekøbing) XIX 80
- Basse, Maren (Vinderup) XII 37
- Basse, Peder (Sørup) XIV 87
- Baunehøier XII 98

- Bavnehøj XV b 186
 Bech, Carl (Prokurator) XIX 47
 Bech, Chrstf. (Gartner) XVII 56, 57
 Bechtholshheim, Holsten (Gartner)
 XIX 125, 127
 Beck, Agathe (Corselitze) XII 70
 Beck, Jokim XII 1—2, 25—26
 Beck, Lave XIV 99
 Beck, Ole Cosmus (Præst) XI 67
 Behrman, Jacob (Gartner) XVII 57
 Beierholm, Edv. (Præst) XI 93, 96
 Bekker, Adrian (Nysted) XVI 152
 Beldenak, Jens Andersen (Bisp)
 XII 35, XIV 57, XIX 78
 Belling, Lars (Virket) XVII 92, 93
 Bellinge XII 133
 Bellingegaard, XVIII 39
 Bendsen (Benzon, E.) Maler (Maribo)
 XX 6
 Bendsen, A. H. (Lærer) XV b 219
 Bennedsen, Kr. (Nr. Alslev) XIV 74
 Bentzien, J. A. (Redaktør) XIII 51,
 XIV 31
 Bentzon, Jens (Vedby) XX 165
 Benzon, B. (Konsul) XI 79
 Benzon, E. (Maler) XX 6
 Benzon, E. C. (Skibsbygger)
 XVIII 111
 Benzon, Lorenz Jacob (Agent)
 XVI 160
 Berendt, M. J. (Redaktør) XV a 17
 Berg, P. N. (Landinspektør) XIII 89
 Berg, Anna Marie (Nykøbing) XII
 15—16, 27
 Berg, Anna P. Sørensen (København)
 XII 15—17
 Berg, C. (Politiker) XV a 21
 Berg, Claus (Billedskærer) XIII 116,
 XV b 171
 Berg, P. Sørensen (København)
 XII 15—17, 27
 Berger, J. J. v. (Etatsraad) XVI 172
 Berling, Kn. (Nykøbing F.) XIX 82
 Berling, Elisabeth (Nykøbing) XIX 82
 Bernbach, David v. (Oberstløjtnant)
 XVI 67
 Bernstorff, Andr. P. (Statsmand)
 XVII 58--59
 Berridsgaard XI 135, 136, 137, XIII
 29, 30, XV b 138, 176, XVI 120,
 121, 128, 129
 Berrit XIX 166
 Bertelsen, Birkedommer (Knuthen-
 borg) XVI 172
 Bertelsen, Jacob (Forstander) XI 34
 Beske, Mads Andersen (Præst)
 XV b 34
 Beske, Knud (?) Præst XVII 139
 Betz, Chr. (Lærer) XI 77
 Betz, Fr. Carl Alfred (Lærer) XI 72
 —84
 Betz, Johan Mich. Chr. (Præst)
 XI 72
 Beulwitz, Sophie v. (Christianssæde)
 XV b 123
 Biering, Chr. Henrik (Præst) XII 67
 —70, XIII 135, XVI 124, 125, 126,
 158, XVIII 123—36, XIX 153, 168
 Biering, Hans Jørgen (Postmester)
 XVIII 123
 Biering, Ole (Præst) XVIII 93
 Bierremark XVIII 24
 Bilde, Torbern (Vordingborg) XVI 37
 Bilde, Vincens (Landsdommer) XII 3
 Bildsøe, Dorothea (Horslunde) XV a
 48
 Bille, Anders (Marsk) XIII 38
 Bille, Beate (Knudstrup) XX 138
 Bille, R. J. (Sædinge) XVI 144
 Billese (Billitse) XI 13
 Bindsbøll, Sev. Claudius Wilken
 (Biskop) XI 81, 83, 84, XV a 11
 Birkedal, Uffe (Præst) XVII 86, 98,
 99
 Birkedal, Vilh. (Præst) XVIII 70
 Birket XI 105—06, XIV 84, XV b 4,
 6, 8, 9, 58, 178, 184—86, 189, 220,
 XVIII 23, 26, 27, XX 180
 Birket Kirke XV b 103, 111, 114, 181
 Bispensø XI 135
 Bitsch, Viggo (Kantor) XX 134
 Bjelke, Anders (Bellinge) XVIII 39
 Bjelke, Henrik (Admiral) XIV 96
 Bjergmarken XII 92, 97, 98
 Bjerre Mark, se: Bjærgemark
 Bjerrebygaard XII 50
 Bjerreskov XIV 97
 Bjærgemark XV b 59, 60, XVIII 33
 Bjørnsen, Mads (Præst) XIX 80
 Bjørnstrup XIX 14
 Bjørup XV b 29, XVI 137, 141,
 XVIII 35
 Blak, Chr. (Rigsdagsmand) XV a 11,
 14
 Blicher, Diderik Nik. (Præst) XV a 37
 Blicher, Henr. Vilhelmine (Næsgaard)
 XVII 115
 Blicher, Jens (Læge) XVII 115
 Blicher, St. St. XV a 37—38,
 XVIII 17

- Blichfeldt, Niels Thomæsøn (Lærer) XIV 114—15
- Blidstrup, Ferd.: Beretning om, hvorledes Ungdommen red Sommer i By i Kippinge for 200 Aar siden, XII 39—41
- Blidstrup, Ferd.: St. St. Blicher, XV a 37—38
- Blinkenberg, Chr. (Arkæolog) XVI 18, 20
- Bloch, Hans (Aageby Sogn) XI 61
- Bloch, T. (Biskop) XIII 16
- Bluhme, J. B. C. (Præst) XII 39
- Bluhme, R. (?) XVIII 96
- Blücher, G. G. v. (Kammerherre) XX 74
- Blæsbjerg Gaard XVI 160
- Boas, Chr. (Stubbekøbing) XVII 129
- Bobé, L.: Statsminister Grev C. D. F. Reventlow, XV b 120—31
- Boesehaufve XVII 26
- Boesen, Jens (Sdr. Alslev) XIX 27
- Bogense, Niels Rasmussen (Præst) XV b 173
- Bogø XIV 135, XIX 80
- Boisen, Boie Outzen (Præst) XV b 139
- Boisen, Carl Chr. (Præst) XIX 69
- Boisen, Frits (Præst) XV b 216—17
- Boisen, Har. (Præst) XV b 140
- Boiesen, Laura (Lærerinde) XVII 127—32
- Boisen, Lars Nannestad (Præst) XV b 145—46
- Boisen, P. O. (Biskop) XIII 122, XV b 77, 130, 141, 144—46, 150, 209, 214—17, XVI 25—35, 107, XVIII 3, 5, 6, 12, XX 100, 103, 104, 183, 184
- Boje, Andr. (Præst) XIV 124
- Bojsen, Frede(rik E.) XV a 15, XVII 91
- Bokkenheuser, Fr. (Professor) XVI 151
- Bokkenheuser, Knud: Da man var ung —, XVI 151—52
- Bokæslæt XII 32
- Bold, G. (Raadmand) XII 21—25, XIII 2, 3, 6, 7
- Boldich, Christine (Vilstrup) XIX 62
- Bolsendal, Nicholai XVIII 143
- Bolskov XVIII 22
- Bomand, Jørgen Rasmussen (Eged) XVIII 97
- Bonde, Hans (Flintinge) XI 116
- Bonde, Jens (Opager) XII 34
- Bonde, Lars (Flintinge) XI 116
- Bonde, Olaus (Opager) XII 34, XIII 105
- Bonde (Bunde), Rasmus Olsen (Horreby) XVIII 97
- Booth, James (Hamburg) XIX 118
- Borch (Borg), Jakob (Præst) XVIII 89
- Borch, Jørgen (Præst) XVIII 12
- Borch, L. V. E. (Apoteker) XII 114
- Borgø XV b 81
- Bork, H. (Redaktør) XV a 22
- Borman, Thomas (Østofte) XIX 81
- Borrebakken XII 111, 120
- Borrehuset XVI 72, XX 43—55
- Borrehøje XII 94
- Borreknold XIII 86
- Borren XX 45
- Borrerøgterne XII 94, 105
- Bothmar, Johanne S. Fr. (Baronesse) XV b 121
- Boye, Forvalter (Maribo Ladegaard) XVII 145
- Braae, Otto (Engebølle) XX 174
- Braatparken XI 53
- Brahe, Jørgen (Lensmand) XI 26, 38, XX 138
- Brahe, Tyge XX 138
- Brammer, Md. XVII 145
- Brammer, G. P. (Biskop) XVI 29—33, 35
- Bramslykke XI 136, XII 121, XIV 39, XV b 62, 176, XIX 121
- Branderslev XI 34, XV b 78, 80, 81, XVI 67
- Branderslev Kirke XV b 93
- Brandin, Philip (Arkitekt) XI 137
- Brandstolpe XVIII 26
- Brandstrup XVI 144, XVII 20, 22, XVIII 8—15
- Brandt, C. H., (Urtekrammer) XI 75
- Brandt, Henrik (Admiral) XV b 121
- Brandt, Peter (Rentemester) XV a 36, XVI 85
- Brarup XI 60, XII 116, 120, 126, XVI 106, XX 42
- Brarup Kirke XV b 95, 117, 119
- Brasen, Jørgen Chr. (København) XX 178
- „Bred-Sten“ XVIII 37.
- Bredal, Else (Idestrup) XIX 80
- Bredal, Niels (Præst) XII 6, XIX 80
- Bredal, Peder (Idestrup) XII 6
- Bredas XII 91, 94, 104—05

- Bredeclaw, Jochum (sv. Løjtnant) XVI 73
- Bregendahl, Caroline Jacobine (Skive) XVII 116
- Breide, Henneke XVIII 129
- Bregninge, Falster XI 34, XII 113, 120, XVI 130, XVII 11, XIX 113
- Bregninge, Lolland XII 117, 121, XV b 62, XVI 38—50, XVIII 26, XIX 113
- Bregninge Kirke XV b 99
- Bregninge-Stenen XI 10—11, 12
- Brejns XVIII 156
- Bremen, Mads (Borgmester) XV b 196
- Bremersvold XI 127, 135, XII 143, XVII 21, XVIII 24, se ogsaa: Gal-minderup
- Bresemann, S. (Borgmester) XV a 27
- Bringstrup, Jens XIII 109—15
„Brinkes Hule“ XV b 173
- Brix, Md. (Lærer) XVIII 8
- Brix, Claus (Lærer) XI 106, XVIII 6
- Brix, Hans (Professor) XIX 157—58
- Brix, Lotte (Skørringe) XVIII 8
- Brixen, Thomas Ludvig (Nakskov) XIX 49
- Broberg, Chr. A. (Grosserer) XIX 97
- Broch, N. (Borgmester) XIII 16
- Brockdorff, Benedictine M (Harden-berg) XV b 73
- Brockdorff, Eggert XVIII 129
- Brockmann, Jesper (Biskop) XIV 96
- Brocktorff, Schack (Kaptajn) XI 93, 96
- Bruhn, H. Heinrich (Gartner) XVII 53
- Bruhn, J. (Læge) XIII 90
- Brun Kirker XII 65
- Brun, se: Bruun
- Brunstøvl XII 133, XVIII 39
- Bruntofte XVII 93
- Brusen, Peder (Fjelde) XII 128—29
- Bruserup XI 60
- Bruun, Andreas (Lærer) XI 105
- Bruun, Anders Knudsen (Præst) XIX 80
- Bruun, Frands Nielsen (Præst) XIX 80, 81
- Bruun, Henrik Andersen (Præst) XV b 213, XX 164
- Bruun, Inger (Gunslev) XIX 80, 81
- Bruun, Jens Lauritsen (Præst) XIX 80
- Bruun, L. E. (Saxk.) XII 113
- Bruun, Margrethe (Ryde) XIX 80
- Brun, Matz (Halsted) XVI 69, XX 39, 41
- Bruun, Mikkel (Moseby) XIX 26—27
- Brun, Sine (Væggerløse) XVII 125
- Brücker, Chr. D. G. (Borgmester) XV a 49—50
- Brücker, V. (Præst) XV a 49—50, 53
- Brydebølle XVII 19
- Brygger, Niels (Flintinge) XI 117, XIII 112
- Brygger, Rs. (Thoreby) XIII 112
- Bryning, Christen Reinholt (Nkb.) XIX 82
- Brünniche, Andreas (Præst) XV b 141—46
- Brynniche, Peder (Lærer) XVI 166
- Brytisæby XI 5
- Brøndsted, G. J. (Præst) XIV 139—41
- Brøndsted, J. (Musæumsinsp.) XX 176
- Brønsted, J.: Lidt om Falsters Old-tidsminder, XIX 89—95
- Brøndum-Nielsen, Johs.: Dialekter og Dialektforskning, XVI. 160—62
- Buch, Jomfru (Kettinge) XI 109, 110, 111
- Buchhalf, Peder Henningsen XII 20, XIII 61, XVIII 94
- Budderup XVII 22
- Bukdahl, Jørgen XX 187
- Bulbro XVIII 22, 27
- Bulskov XIX 86
- Buntzen, Johan Jacob (Byfoged) XVI 159—60
- Bursø XIV 97, XV a 4, XV b 61, XVI 80
- Bursø Kirke XV b 100
- Busch, Jørgen (Lærer) XII 11—12
- Busch, Laurits Christoffer (Præst) XI 67
- Buus, N. P. J. (Inspektør) XVII 109
- Buxbom, Madam (Vignæs) XV b 137—39
- Bylow, Dorethe (Nr. Ladegaard) XVII 46
- Bülow, Johan (Hofmand) XVII 62, 63, XVIII 75—86
- Büsching, A. F. (t. Professor) XVI 115
- Bækkeskov XVIII 20, 25, 26, XIX 156
- Bødker, Rasmus (Moseby) XIII 130
- Bøgeskov, Johan (Lærer) XVII 86, 91
- Bøgh, Erik (Forfatter) XI 80, XVIII 70

- Bøgholt XVIII 23
 Bølle, Birgitte XI 137
 Bønne Mose XII 94
 Bønned XI 136, XIV 57, XVI 122,
 XVII 18, 43, 47, 48, 49, XVIII 23,
 27, XX 180
 Bønned, Store XII 94
 Bønnedgaard XI 27
 Bønnes Agre XII 94
 Bønnelykke, H. (Købmand) XIII 17
 Børre, Husmand (Branderslev)
 XV b 78, 80
 Børresen, Anders (Flintinge) XIII 112
 Bøsserup XVII 21
 Bötte, Hans Hansen (Femø) XII 129
 Bøttern, Enkefru (f. Winchell) XIX 47
 Bøttern, F. G. (Nakskov) XIX 50
 Bøtø XIV 136, XVI 113, 116, 122,
 123, 148, XVII 126, XX 42
 Bøtøgaard XII 21
 Bøtøland XVIII 37
 Bøtø-Nor XVIII 37
 Bøving, Jacob (Præst) XV b 137
- Calmette, Gerh. P. A. Bech de la**
 (Amtmand) XIII 16
Canariis, Joh. Nicolaj (Byfoged)
 XII 95
Cappel, Cathrine (Femø) XIX 80
Cappel, Laurids (Præst) XIX 80
Carlsen, Olaf: Blade af Carl Frederik
 Molbechs Livshistorie, XX 184
 —85
Carlsen, Olaf: Digteren Jens Han-
 sen Smith i hans Breve til Johan
 Bülow, XVIII 75—86
Carlsen, Olaf: Fra den indbyrdes
 Undervisnings Dage, XVI 24—35
Carlsen, Olaf: Fra Livet i Nysted
 omkring 1880, XVI 151—52
Carlsen, Olaf: Nysted-Heiligenhafen,
 XX 56—82
Carlsen, Olaf: Om N. D. Riegels
 „Femte Christians Historie“, XVII
 58—70
Carlsen, Olaf: Præsterne i Musse
 Herred og Præsterytterne, XIII
 38—47
Carlsen, Olaf: Rentemester Henrik
 Müller og Nysted Kirke, XII 83
 —89
Carlsen, Olaf: Stemninger og Til-
 stande blandt Lolland-Falsters
 Bønder omkring 1840, XIV 37—56
Carlsfeldt VIII 117, XIV 48—49
- Carstens, Jac. Asm. (Billedhugger)**
 XV a 45
Charlotte Amalie, Prinsesse XII 19,
 28, XIII 3
Charlotte Mariane, Prinsesse XI 76
Christensen, Balthazar (Politiker)
 XI 22, 74, XV a 11, XVI 162
Christensen, Balthazar: Rastedmaa-
 let, XX 182
Christensen, C. (Digeinspektør)
 XX 65, 66
Christensen, Charles: De seneste
 Undersøgelser ved Klostret i Ny-
 bing F., XX 83—91
Christensen, C. C. (Redaktør) XV a
 27
Christensen, Fr. (Præst) XI 49, 67, 68
Christensen, Gregers (Præst) XIX
 28—29
Christensen, I. C. (Politiker) XV a 23
Christensen, Jacob (Borgmester)
 XII 2
Christensen, Jørgen (Provst) XV b
 200
Christensen, J. V.: Træk af den
 lolland-falsterske Presses Historie
 til ca. 1900, XV a 1—27
Christensen, Marie: Falsterske Ord
 og Udtryk, XI 132
Christensen, Niels (Sakskøbing)
 XVII 105
Christensen, Oluf (Ravnse) XIX 15
 —22
Christensen, Søren (Muremester)
 XX 25
Christian II XII 58, XX 36
Christian IV XII 58, XVI 84, XVII
 154, XX 37, 145—46
Christian V XII 59, XVII 66—70,
 XIX 7
Christian VI XII 28, 39, XVII 52
Christian VII XIV 131, XVII 116
Christian VIII XII 61, XIV 51,
 XIX 77
Christian IX XVIII 101, XX 119
Christian, Den udvalgte Prins XI 59,
 70, XII 2, 10, XIII 2, XV a 33,
 XVII 43—48
Christiani, C. E. A. (Præst) XVII
 83, 89
Christiansdal XV b 65, XVI 117
Christiansdatter, Karen (Marrebæk)
 XVII 124, 125
Christiansen, Andreas (V. Tirsted)
 XVI 134, 135, 148

- Christiansen, Hans Frederich (Marrebæk) XVII 123
- Christiansen, Karen XVI 167
- Christiansen, Karen: En gammel Sang, som Far har lært af sin Far, XIV 127—28
- Christiansen, Karen: Sagn fra Ryde Mølle, XIV 126
- Christiansen, O. (Gartner) XIX 127
- Christiansminde XIV 138
- Christianssæde XI 54, 85, 96, 137, XIV 39, XV b 121, 126—28, 131, 175—77, 180, 189, 224, XVI 1—23, XVII 145, 152, XVIII 7, 9, 10, 25, XIX 1—8, 84, 164, XX 60
- Christiern, Mester (Kettinge) XVII 152
- Christiernsen, Jørgen (Provst) XI 59, 62, 138, XX 4
- Christoffersen, Anders (Student) XIX 80
- Christoffersen, Clemens (Præst) XV b 173
- Christoffersen, Hans (Degn?) XX 14
- Christoffersen, Jørgen (Orehoved) XIX 12
- Christoffersen, J. P. (Lærer) XVIII 152
- Christoffersen, Lauridtz (Nakskov) XIX 42
- Christoffersen, Melcher (Forstander) XII 5, 26
- Christoffersen, N. (Femø) XIII 128
- Christoffersen, Rs. (Kartofte) XII 128
- Christoffersen, Rs. (Vaalse) XIX 10—11
- Christoffersen, Ulrik (Femø) XIII 128
- Classen, Overførster XVIII 148
- Classen, Joh. Fr. (Generalmajor) XIII 117—18, 125, XIV 48
- Classen, Mich. (Ejagod) XIX 121
- Classen, P. H. (Geheimeraad) XIV 48, 49, XVI 160, XVII 112
- Classenske Fideicommis XX 53—54
- Clausen, Agathe (Kippinge) XII 41
- Clausen, Ane Margrethe (f. Glud) XX 92—93, 98
- Clausen, Ane Margrethe (f. Langballe) XIX 65, 68, 83
- Clausen, Annette Severine (Sæbyholm) XIX 69, 76
- Clausen, Christoffer Michael (Præst) XI 67
- Clausen, Claus Henrik (Præst) XIX 62, 88
- Clausen, Drude Cathrine (Rødby) XIX 65, XX 105
- Clausen, Emil Theodor (Præst) XIX 76
- Clausen, G. E. (Rektor) XIX 61—76
- Clausen, Hans (Horreby) XVIII 90, 95
- Clausen, Hans (Nakskov) XI 133
- Clausen, Henrik (Præst) XIX 62, 88
- Clausen, Henrik Georg (Stiftsprovst) XIX 61—76
- Clausen, Hans Glud (Præst) XIX 65, 83—88, XX 92—116
- Clausen, H. N. (Professor) XVI 34, XIX 63
- Clausen, H. V. (Magister) XI 7—8
- Clausen, Jacob (Præst) XIX 163
- Clausen, Jens (Forvalter) XVI 86
- Clausen, Jens (Rødby) XVI 113
- Clausen, Johs. (Præst) XVIII 86
- Clausen, J. J. (Præst) XI 107, 113—15, XII 131
- Clausen, Karl (Altona) XIX 68
- Clausen, Margrethe (Hillested) XVI 144
- Clausen, Nic. (Præst) XIX 65
- Clausen, Peder (Maribo) XVII 146
- Clausen, Peter (V. Tirsted) XII 118
- Clausen, Poul Chr. (Præst) XIX 64, 83, 88, XX 92, 93, 107
- Clausen, Rasmus (Vignæs) XVIII 64
- Clausen-Bagge, Chr. (Forp.) XIX 73, 76
- Clausen-Bagge, Georgia (Rubbeløkke) XIX 73, 76
- Clausen-Bagge, Henr. Georg (cand. theol.) XX 97, 108
- Clausen-Bagge, N. (Præst) XIX 61—76, XX 93, 100—105, 108—11
- Clausen-Bagge, N.: Breve fra Stiftsprovst H. G. Clausen og hans Broder, Prof., Rektor G. E. Clausen til Sognepræst N. Clausen-Bagge, XIX 61—76
- Clausen-Bagge, N.: Hans Glud Clausen, Sognepræst til Halsted Avnede, død 1844. Nogle Bidrag til hans Historie, XX 92—116
- Claussen, Oluff (Skodsebølle) XI 66
- Claussen, Rs. (Politiker) XV a 20—22, XVIII 150
- Claussen, Sophus (Digter) XV a 22
- Claussen, Taarchell (Skodsebølle) XI 66
- Clement, Anthoni (Maler) XVIII 50

VIII

- Clement, I. P. F. (Langager) XVII 133
 Colbjørnsen, Jacob Edv. XIV 137
 Colding (Kolding), Chr. Holm (Herredsfoged) XIII 112
 Collin, Jonas (Præst) XVI 123
 Coninck, Sophie de XVI 159
 Corselitze, se Korselitze
 Cramer, Joh. Andr. (Professor) XV b 151
 Cramer, Peter Petersen (Gartner) XVII 57
 Cypressegaard XV b 179
- Daa**, Oluf XIV 86
 Dahl, Degn (Birket), XI 106
 Dahlbergh, Erik (sv.) XII 140
 Dahlmann, Vilh. Chr. (Præst) XI 67
 Dalbygaard XIV 40
 Dalhoff, P. (Præst) XVI 123
 Dall, C. F. (Forp.) XI 97, 99
 Dall, Thomas (Birkedommer) XIII 114
 Dalsgaard, Chr. XV b 119
 Dam, Beate (Moseby) XIX 80
 Dam, Peder (Præst) XIX 80
 Damsberg, Madtz (Præst) XVIII 90
 Damsberg, Niels Madzøn (Horreby) XVIII 97
 Damsberg, Peder (Præst) XVIII 90
 Dan, E. (Konsul) XI 83
 Danckel, Karen (Nykøbing F.) XIX 80
 Danckel, Poul (Roholte?) XIX 80
 Danckel, Povl Povlsen (Præst) XX 55
 Danckert, Gartner XIV 29
 Danielsen, P. (Skørringe) XV a 11
 Dannefehr, Erich (Præst) XVIII 90
 Danmark XI 60, 61, XII 32, XVI 113, XVII 16, XIX 82
 Danmark Kirke XV b 111
 Dannevirke XX 149
 Dansted XV b 126
 Danstedgaard XVII 23
 Darre, J., (Løjtnant) XX 147
 Davidsen, Lisbeth (Majbølle) XIX 79
 Davidsen, Mogens (Præst) XIX 79
 Degenkolv, Ove (Provst) XII 81
 Degn, Frederik (Kalø) XVIII 65
 Degn, Jørgen (Maglebrænde) XVI 73
 Degnestien XI 55
 Dein, Jens XI 35, 37
 Dein, J. (Redaktør) XV a 11
 Dein, J. R. (Redaktør) XV a 10
 „Dejstenen“ XVIII 39
- Detlefsen, Klaudine (Haderslev) XIX 73, 76
 Dichman, Højesteretssdommer XIX 59
 Didriksdatter, Sidsel XI 34, 37
 Diderichsen, Diderich (Nakskov) XIX 49
 Didriksen, Klaus (Nykøbing F.) XI 35
 Diecmann, Frederich (Nakskov) XVI 67
 „Disetings Stenen“ XVIII 40, XIX 93
 Ditlevsen, Bogtrykkersvend (Nykøbing F.) XV a 6
 Ditmer, Johan (Nakskov) XII 17
 Dons, Johs. Klingenberg (Birkedommer) XX 113, 116, 171
 Dorph, Købmand (Nakskov) XIX 45, 49, XX 106
 Dorothea, Dronning XI 34, 36, XII 48
 Dorthe Jepes (Nakskov) XVI 67
 Drachmann, Holger XX 53
 Dragehjelm, H.: David Andreas Gustav Florander, XIII 131—34
 Dragsbjerg XIII 127
 Dragsminde XVII 157, XX 57, 65
 Dragø XII 130
 Drakenberg, Chr. J. XIV 132
 Dreier, Carsten (Præst) XIV 114
 Dresler, Anna Kathrine XIV 133
 Dresler, Anne Marie Amalie XVIII 111
 Dresler, Chr. XVIII 98, 111
 Dresler, F. Chr. (Præst), XVIII 111
 Dresler, Sofie Amalie (f. Janssen) XVIII 111
 Dresler, Vilh. (Dejbjerglund), XVIII 111
 Drewsen, J. C. XI 16, 17, 19, 22
 Druchen, Niels (Maribo) XIII 121
 Due, Anna (Skovlænge) XV b 158
 Due, Jørgen (Opager) XI 50
 Due, Morten (Drost) XII 31, 32
 Dukkerup XI 3, 139
 Dunsrose XI 89
 Durup XVII 22
 Dyre, Palle XV b 199, XX 46
 Dyrehaugen XI 89
 Dyrlov, H. H. (Sdr. Alslev) XVII 79
 Dyssel, Johan Arent (Præst) XV a 39, XVII 158
 Dødsrosen XV b 59, 61
 Døllefejle XII 54—55, 63, XV b 2, 34, 67, XVII 151, XVIII 26, XIX 82

- Døllefjelde Kirke XV b 113
 Døllner, C. F. (Gartner) XVII 52—55, 57
 Døllner, Hans Nikolaj (Gartner) XVII 55, 57
 Døllner, Hans Nikolaj (Gartner) 52, 57
 „Dørstenen“ XVIII 33
- E**bbesen, L. N. (Nakskov) XIX 41
 Echorst, Hans Henric (Berider) XI 105, 106
 Eckermann, Minna (Hamburg) XIX 75, 76
 Eckersberg, Christ. Wilh. (Maler) XV b 119
 Edinger, Poul Abraham Lehn (Møller) XVI 160
 Egebjerg XI 35, XVI 130, XIX 27—30
 Egelev XIV 80, XIX 14, 15, 163
 Egelevgaard XVI 113
 Egense XVI 103—08, XVIII 132
 „Egestenene“ XVIII 38
 Eget XVI 63, 127, 168, XVIII 87, 97, XX 180
 Egholm XIV 39, XV a 44, XV b 79, XVIII 23
 Egholm Hede XI 7
 Eigtved, Chr. (Gartner) XVII 55
 Eimnis, Christen (Nakskov) XVI 68
 Ejegod XIX 121
 Elias, Claus Andersen (Knubbeløkke) XI 133
 Elisabeth, Hertuginde XX 38, 126—37
 Elisabeth, Prinsesse XX 142—43
 Ellekilde, H. (Sekretær) XV b 171—74, 202—04, 214—15
 Ellekilde, H.: Hans Daniel Ahlefelds Landeværn, XV b 167—68
 Ellekilde, H.: Lollands mytiske Folkesagn, XV b 56—82
 Ellekilde, H.: Sagn fra Halsted Kloster, XV b 161
 Ellemose, Johan XVIII 129
 Em XVIII 21
 Emune, Erik XV b 202
 Enehøje XI 93
 Enevold, Peder (Horreby) XVIII 97
 Enevolds, Maren XI 28, 38
 Enevoldsen, Poul (Præst) XIX 88
 Engebølle XVII 21, XVIII 19, 24, XX 174
 Engel, Chr. (Nakskov) XIX 45, 49
 Engel, Line (Lærerinde) XX 122
- Engel, Natalie (Lærerinde) XX 122
 Engelborg XI 96, XIII 107, XIV 57 XVI 156
 Engestofte XIV 39, XV b 79, XVII 23, XX 3, 100
 Engestofte Kirke XV b 103, 117
 Erichsen, Lærer (Tirsted) XVIII 8
 Erichsen, Jens (Aageby Sogn) XI 61
 Erichsen, P. L. (Redaktør) XV a 27
 Erik af Pommern XV b 206, XVI 156, XVII 42, XX 36
 Erik, Hertug af Sverige, XVIII 127
 Erik Klipping XVIII 126, 142, XX 34
 Erik, Konge af Norge XVIII 126
 Erik Plovpenning XV b 159
 Erik, udvalgt Konge, XVIII 127
 Eriks Eng XI 56
 Eriksdatter, Karen (Nebbelunde) XIV 109
 Eriksen, Mourits (Forstander) XI 26, 27, 28
 Eriksen, Ole (Vignæs) XII 117
 Erikstrup XII 32, XV b 202—04, XVII 24
 Eriksvolde XII 132, XV b 202—04, 220, XVIII 130
 Erlandsen, Jacob XX 35
 Ernst, N. (Prop.) XVIII 4
 Erreboe, Claus (Aageby Sogn) XI 61
 Errindlev XVI 144, XVII 21, 151, 153, XVIII 24, XIX 163, XX 174, 179
 Errindlev Kirke XV b 105, 108
 Erslev, Kr. (Professor) XVII 156
 Esbernssen, Jens (Dommer) XVI 38, 41
 Esger, Ærkebiskop XVIII 127
 Eskildstrup XIV 15, XVI 130, XVII 92
 Eskildstrup Kirke XV b, 92, 93, 99, 109, 115, 119
 Estrup, J. B. S. (Politiker) XVII 87
 Ettehave XVII 22, XVIII 26
 Eveyby XVII 21
- F**aber, Byskriver (Nysted) XIX 82
 Faber, Carl (Grosserer) XI 83
 Fabricius, Knud (Historiker) XVII 69
 Fache, Sophie Magd. (Gunslev) XI 11—13, 115
 Fache, Steen (Nysted) XI 111, 112
 Falster (Navnets Oprindelse) XI 2, 111, 113, 115, XVI 172, XIX 107
 Falster, Helrad Olufsdatter (Opager) XII 35, 38

- Falster, Inger (Aalstrup) XIII 107
 Falster, Jens (Bellinge) XIV 87
 Falster, Jens Pedersen (Præst)
 XIX 80
 Fangel, N. Chr. (Forstander) XVI 160,
 XVII 112, 117
 Farnæs XI 6, XII 136, XVI 153,
 XX 180
 Farø XI 6, XVI 153
 Fasje, Steen Mikkelsen (Præst)
 XIX 80
 Fasting, Laurids G. (Justitsraad)
 XI 83
 Fauerstedgaard XVII 22
 Faye, Gerh. (Amtmand) XIV 136—39
 Feddersen, P. (Dommer) XIII 113, 114
 Feilberg, H. F. XV b 45
 Fejevejen (Systofte) XIII 130
 Fejø XI 88, 105, XII 117, 121, 126,
 XIII 127, XIV 114, 115, 124—26,
 141, XV a 26, 51, XV b 8, 58, 59,
 69, 179, XVI 127, 141, 142, 143,
 144, 166—67, XVII 162, 163, XIX
 95, XX 182
 Fejø Kirke XV b 100, 119, XVIII 33
 Felthaus, Forpagter (Pederstrup)
 XI 105, 106
 Femø XII 121, 129, XIII 36, 127—
 29, 135, XV a 26, XV b 8, 69, XVII
 162, 163, XVIII 129, XIX 80, XX
 182
 Femø Kirke XV b 103
 Ferdinand, Hertug af Brunsvig
 XVII 145
 Ferdinand, Prins XVI 170
 Ferrall, Forvalter (Ourupgaard) XIV 42
 Fers, Jochum (Præst) XIX 82
 Fibiger, Johs. (Præst) XI 68, XX 40
 Fich, Aug. (Nakskov) XV a 17, 18
 Fiedler, H. V. (Basnæs) XI 74
 Fiedler, Thora (Basnæs) XI 74, 84
 Fiil, L. Hansen (Præst) XI 67, 71
 Fikkesen, Anna Johansdatter (Bøn-
 ned) XIV 60
 Finsen, O. F. (Borgmester) XVII 128
 Fiskebæk XVIII 38
 Fjælde XII 128—29, XV b 33, 34,
 36, 37, 44, XVII 139, XVIII 26
 Fjælde Kirke XV b 100, 109, 113
 Flaarup (Florathorp) Matheus de
 XVII 23
 „Flad Sten“ XVIII 39
 Flåtø XX 32
 Flint, Claus (Raadmand) XII 16, 28,
 XIII 25
 Flindt, Fr. (Provst) XVIII 88, 93
 Flint, Hans Bergeshagen (Nykøbing
 F.) XII 13
 Flindt, Henrich (Landsdommer) XI
 107, XIV 132
 Flindt, Henry Aug. (agl. Havein-
 spektør) XIX 124
 Flintinge XI 116—17, XIII 112, XV b
 76, 178, XVI 133, 141, 142, 153,
 XVIII 26, 34, XIX 105, 111, 139
 Florander, Aage (Kommunelærer)
 XIII 132
 Florander, David Andr. Gust. (Ny-
 købing F.) XIII 131—34, XIV
 128—129
 Florander, Johs. (Nykøbing F.)
 XIII 132
 Florander, Johs. (Skibskaptajn) XIII
 132
 Florathorp (Flaarup), Matheus de
 XVII 23
 Florender, se: Florander
 Fog, Lemvig (Præst) XVI 159
 Fogat, Johs. (Opager) XII 31, 32
 Fogat, Otto Væbner (Opager) XII 31
 Fogat, Valborg (Opager) XII 31—33
 Foged, J. (Sørup) XII 120
 Foged, Lars (Ore) XX 47, 48
 Foged, Rs. Hansen (Horreby)
 XVIII 95
 Folkersen, Hans (Vesterborg)
 XX 165
 Forbus, Johs. (Borgmester) XIX 47
 Formann, Joh. H. (Præst) XVI 107
 Foss, Holger (Holgershaab) XI 73,
 XVII 75—77
 Foss, Iven (Aalstrup) XIII 104, 105
 Foss, Karen (Aalstrup) XIII 105, 106
 Foss, Mette Marie (Nebøllegaard)
 XI 72
 Foss, N. (Højesteretsdommer)
 XIX 59
 Foss, Otto (Ryde) XIII 105
 Foss, Tydikinus (Ryde) XIII 105
 Frahe, Joh. Jac. Godtfried de (Gart-
 ner) XVII 51, 55
 Franchenberg (sv. Kornet) XVI 73
 Fransen, Frans (Forstander) XII 2
 Frantsen, Frants (Præst) XV b 137
 Frederik II XI 26, 27, 28, XIII 24,
 XX 36, 137—40
 Frederik III XIII 39, 41, 43—44,
 XIV 98, XVII 50
 Frederik IV XI 91
 Frederik V XII 39

- Frederik VI XI 77, XIV 37, XV b 125, 128, XVI 24, 164, 167, XVII 65, 123
 Frederik VII XVIII 100, XIX 91
 Frederik VIII XVII 115, XX 147
 Frederiksdal XI 96, XIV 132
 Frederiksdatter, Maren (Radbjerg) XI 129, XVI 97–100, XVII 119–26
 Frederiksen, Erhard (Nøbøllegaard) XV b 211
 Frederiksen, Hans (Radbjerg) XVII 119
 Frederiksen, Johan Ditlev (Højbygaard Sukkerfabrik) XV b 211
 Frederiksen, Johan Ditlev (Nøbøllegaard) XV b 211
 Fredriksen, Niels (Radbjerg) XVII 120
 Frederiksen, N. C. (Professor) XV a 25
 Frederiksen, Peter (Redaktør) XV a 26
 Frederiksen, V. C. (Præst) XVII 141
 Frederiksen, V. C.: Nogle nye Grund-sætninger til Stednavneforskning, XIX 105–16
 Frederiksstad XVIII 102–110
 Fredsholm XI 137
 Frejlev XI 140, XII 109, 121, XIV 141, XV b 5, 38, 42, 57, 59, 61, 67, 149, 178, XVI 79, 172, XVIII 25, 26, 34, 35, 37, 152, XIX 156, XX 175
 Frendesen, Matthis (Ryde) XI 65
 Friderichsen, Joh. D. (Justitsraad) XVIII 111
 Friderichsen, P. (Kærstrup) XVIII 111
 Fridericia, I. A. (Historiker) XVII 69
 Fridsch, Georgine Jette (Gunslev) XIV 139–41
 Frihedsminde XVIII 7
 Frille, Johan (Lensmand) XV b 71
 Friis, Achton: De Danskes Øer, XVII 162–63
 Frijs, C. Juel Vind (Juellinge) XIX 84, 88, XX 101, 104
 Friis, Chr. (Felttøjmester) XII 2
 Fris, Chr. (Kansler) XI 70
 Friis, Chr. Fr. (Justitsraad) XIV 39
 Friis, Elisabeth (Berridsgaard) XI 137, XV b 176
 Frijs, Fr. Krag-Juel-Vind (Greve) XV b 159, 181–82, XVI 4
 Frijs, Fr. C. Krag-Juel-Vind (Greve) XI 106, XIV 133, XIX 62, XX 70, 71, 171
 Friis, Fr. Chr. Andr. (Lærer) XX 117
 Friis, Gregers (Aalstrup) XIV 96
 Friis, Hans (Ravnby) XVI 5
 Friis, J. J. F. (Forfatter) XI 82, XVI 62
 Friis, Kristian (Aalstrup) XIV 96
 Friis, Lars Nielsen (Nagelsti) XVI 81
 Friis, Margrethe (Kjærstrup) XV b 74
 Friis, Mich. Chrstf. Offesen (Præst) XIX 82
 Friis, Niels (Nyk.) XI 28, XIV 87, XVII 43
 Friis, N. F. (Ll. Købelevgaard) XII 147
 Friis, Niels Hansen (Nagelsti) XVI 80
 Fris, Peder (Aageby Sogn) XI 61
 From, Abr. Abrahamsen (Nysted) XI 105
 From, Christen Bremer (Lærer) XI 105, 106
 From, Sv. (Lærer) XIV 115
 Fugl, C. P. (Nordlunde) XV b 57
 „Fugletunge“ XVIII 38
 Fuglsang XI 10, 116–117, XIII 114, XIV 86, XV a 31, 35, XV b 64, XVI 82, 128, 141, XVIII 34, 111
 Fuglsang, Anth.: Gamle Landsbylove, XX 16–22
 Fuglsang, Sv. Niels (Lærer) XII 41
 Fuglse XI 97, XV b 34, 58, 70, 73, XVI 79, XVII 21, XVIII 151
 Fuglse Kirke XV b 83
 Fæbæk XII 14
 Føns, Kr. (Redaktør) XV a 17
Gaabense XI 134, XII 129, XIV 132, 136, XV a 5, 43, XVI 72, XVII 146, 147, XX 39, 42, 53
 Gaard, Hanne (Luenhøj) XVII 81–89, 103
 Gaard, Hans (Solgaard, Nr. Ørslev) XVII 81
 Gaard, Niels (Luenhøj) XVII 81–89, 103
 Gaard, Peter (Nr. Ørslev) XVII 81, XVIII 89, 95
 Gaasevandingen XV b 70
 Gad, Peter Chr. Stenersen (Præst) XIX 73, 76
 Gadegast, Johan XIX 81
 Gadegast, Jesper Johansen (Odense) XIX 81
 Gallelose XIII 74, XV b 12

- Galminderup (Bremersvold) XVIII 151
Galster, G.: Møntfund fra Maribo Amt, XII 106—27
Galt, Ebbe Mogensen (Tyrrestrup) XVI 38
Galt, Sofie Pedersdatter Høegh (Banner) (Søholt) XVI 38, 40, 41, 42
Gammel, Niels (Horreby) XVIII 97
Gammel, Rs. Nielsen (Horreby) XVIII 97
Gammelby XIII 105, XVIII 19
Gammelgaard XI 49, 63, 64, 67, 70, 71, XII 37, XIV 84, 85, 92, 123, XV b 62, 199, XVII 24, 139, XVIII 130, XIX 165
Gandeskov XIV 97
Gandil, V. (Borgmester) XVII 105
Garde, H. F. (Provst) XX 116
Garnevråa Gaarde XI 6
Gavnø XIX 109
Gedesby XI 4, XII 114, 115, 120, 126, XIV 18, 19, XVI 100, 140, 141, XVII 125, XVIII 38
Gedesby Kirke XV b 103
Gedser XI 4, 28, XVI 37, 123, 155, XVII 150, XVIII 35, XX 36, 37, 38, 39, 42, 67
Gedsergaard XIV 39, XVI 113, XVII 109, XVIII 36, XIX 150—51, XX 39, 137
Geltofte XVI 172, XIX 108
Gentofte XIX 109
Gentz, Chr. (Gartner) XIX 118, 119, 127
Gerringe XVII 20
Gerringen XVIII 24
Gersdorff, Chr. (Greve) XIV 30
Gersdorff, F. (Etatsraad) XIV 96
Gersdorff, Henrik (Major) XIV 96
Gersdorff, Joachim (Rigshovmester) XIV 96, 97
Gert, Grev XVIII 128—30
„Gertrud med sine Unger“ XVIII 38
Gesner, Joh. L. (Pastor) XVI 28
Getreuer, Chr. P. (Præst) XIX 82
Giegengack, V., Boghandler (Maribo) XV a 7
Gillehøj XV b 63
Gjellerup XIX 108
Gjellerup, Karl XI 68
Gjellerup, Carl Ad. (Præst) XI 68
Gjerløv, J. Chr. (Byfoged) XIII 112, 114, XX 70, 74, 75, 77, 82
Gjødstrup, Jens Nielsen (Nykøbing) XIII 3, 25
Gjøe, Helvig (Bremersvold) XVII 154
Gjøe, Henning (Lensmand) XI 27, XIV 86
Gjøe, Henrik (Skørringe) XIV 87
Gjøe, Markus (Amtmand) XII 9, XV a 35
Gjøe, Mogens (Hardenberg) XI 136
Gjøe, Mogens (Bremersvold) XVII 154
Glahn, Adam Wilhart (Præst) XVI 96—102
Glahn, Andrea (f. Bredenberg. Væggerløse) XVI 99
Glahn, D. N. B. (Præst) XVI 141
Glahn, H. C. (Arkitekt) XVII 56
Glahn, P. (Præst) XVI 102
Glentehøj XV a 44, XV b 184, XVI 3—13
Gloslunde XII 31, 116, 121, XIII 37, XVI 164—66, XVII 19, 24, XVIII 12, 21
Gloslunde Kirke XV b 99, 111, 118, 168—69
Glostrup XVII 19, 23
Glostrupskoven XV b 76
Godsted XI 135, XIII 73, XV a 43, XVI 73, 74, 153
Godsted Kirke XV b 93
Godsted Mose XV b 178
Gotfredsen, Poul (Skrædder) XVII 133
Gosman, Knud, Madam XVII 144
Gottesgabe XII 18, XVI 117
Gottlieb, V. (Stubbekøbing) XIII 90
Gowertz-Jensen, C. (Redaktør) XV a 27
Goye, Eskel (Marsk) XVI 41
Graae, Fr.: Falsters Minder I. Idestrup. XVII 150.
Graae, Fr.: Historien om Jes Jensen, XVIII 144—45
Graae, Frits (Præst) XVIII 144
Gram, C. C. v. (Overjærgemester) XIII 11—14
Gram, Chr. Fr. v. (Hofjærgemester) XV b 121
Gram, Fr. v. (Overjærgemester) XIII 11
Gram, Fr. C. (Marskal) XVII 53
Grandjean, C. V. (Kammerraad) XIV 39
Graver, Phillip (Nakskov) XVI 67
Gravlund, Th.: Dansk Bygd II, XI 12, 140—41
Gravlund, Th.: Skelstene, XII 145

- Gravlund, Th.: Sysselbogen, XX 179—80
 Green, Anders (Gunderup) XIV 87
 Green, Fr. (Forstander) XII 28, XIII 8—14, 26—27
 Gregersen, Kr. (Højskoleforstander) XVII 100, 150, XVIII 156
 Grejsen, Fr.: Pastor Schade, XIX 96—99
 Grejsen, Fr.: Tykatbanken, XVII 134
 Grejsen, Rs. (Sædinge) XIX 98—99
 Grevinge Mark XVII 13
 Griffenfeld, P. XVII 69
 Grimmelstrup, Nr. XII 117, 120
 Grimsted (Frederiksdal) XI 93, 96, XII 140
 Grimstrup XV b 206, XVI 172
 Grubbe, Anna (Aalstrup) XIV 90, 92, 93
 Grubbe, Cap di Bonne XIV 92
 Grubbe, Elsebe Sigvardsdatter (Aalstrup) XII 35
 Grubbe, Emmicke (Aalstrup) XII 35—37
 Grubbe, Erik (Aalstrup. † 1585) XIII 33, 107, XIV 84—95
 Grubbe, Erik (Aalstrup. † 1631) XIV 90, 91—92
 Grubbe, Erik († 1692) XI 50
 Grubbe, Henning (Torkildstrup) XII 35
 Grubbe, Ingb. Hansdatter (København) XIV 91—92
 Grubbe, Jesper (Landsdommer) XI 70, XIV 90, 92—93, 94, 95
 Grubbe, Jørgen (Aalstrup) XIV 90, 91, 93, XIX 2
 Grubbe, Kr. Michel (Præst) XVIII 151
 Grubbe, Karen (Aalstrup) XIV 90
 Grubbe, Laur. (Gammelgaard) XII 37, XIV 84, 89, 92
 Grubbe, Marie XV b 199, XIX 81, XX 46—51
 Grubbe, Peder (Aalstrup) XI 54, 58, 60, 63, 71, XIII 104, XIV 85—90, 94, 95, XX 12
 Grundtvig, Fr. Lange (Præst) XV b 29, XVI 135
 Grundtvig, N. F. S. XVIII 14
 Grundtvig, Otto (Præst) XII 61
 Grüner, Eva Margr. (g. Rosenørn. Nykøbing) XIII 26
 Grænge XIII 68, 69, 110, XV b 10, 13, 40—41, 67, XVI 142, XVII 22, 25, 26, 91, 93, XVIII 25, XIX 130
 Grængegaard XV b 11
 Grænge Skov XVIII 34
 Græshave XI 10, XIII 37, XV b 166, XVI 164—66
 Græshave Kirke XV b 111, 118, 163—64, 168
 Grønæk, Anders Hansen (Præst) XVI 84
 Grønnegade XV b 63
 „(Den) grønne Vold“ (Opager) XI 55
 Grønnæs XV b 59
 Grønsund XIII 79, XX 43—55
 Gudmundsson, Thorgeir (Præst) XVI 151
 Guldborg, Christine Charlotte (g. la Cour) (Odder) XVII 115—16
 Guldborg, Ove Høeg, se: Høegh-Guldborg, Ove
 Guldborg XV a 43, XVI 72, 141, 148, XVII 145, 146, 147, XX 42, 109
 Guldborghave XVI 143
 Guldborgland XV b 29, 49, XVI 128
 Guldstubbehøj XV b 64
 Gunders Sten XVIII 32, 36 - 37
 Gunsemagle XI 60, XX 180
 Gunslev XI 107—15, XII 96, 97, 116, 120, 131, XIV 79, 141, XV a 37—38, XVI 130, XIX 80, 81, 82
 Gunslev Kirke XV b 103, 119
 Gurreby XI 70, XIV 123, XV b 80, XVI 141, XVII 18, XVIII 21, 96, XIX 79, 80
 Gurreby Kirke XV b 94
 Gustavus (Gjødstrup), Jens (Nykøbing F.) XIII 3, 25
 Gyldenbjærg XI 7
 Guldencrone, C. F. (Amtmand) XII 143
 Gyldenecrone, Vilh. (Aalstrup) XIV 99
 Gyldenløve, Ulrik Frederik XIII 42, XX 46
 Gyllembourg, C. F. (Baron) XVIII 80
 Gøe, se Gjõe
- Haar**, A. (Houghbølle) XV a 39
 Haar, H. J. T. (Præst) XX 128
 Haared XVII 18, 25, XVIII 24
 Haase, Bernh. Ludv. Chr. (Præst) XI 67
 Hage, Alf. (Nakskov) XVI 142
 Hage, Joh. Phil. (Forfatter) XVI 127
 Hahn, Anna Henrikke (Vesterborg) XIV 133
 Hahn, Georg (Præst) XIV 132, 133
 Hahn, Ingeborre Mantinette (Sæbyholm) XIV 118

XIV

- Hahn, Joachim Henrik (Byfoged) XIV 132, 133
- Hahn, Lovise Henriette (Stokke-marke) XVI 171
- Hahn, Regine XVII 145
- Hahn, W. (Provinsialmedikus) XI 133—34, XII 129—30, XIII 129—30, XIV 130, XV a 42, XVI 171, XVII 144—47, XIX 154
- Hak, Temme Rasmussen (Horreby) XVIII 97
- Hald, Niels Madsen (Degn) XI 70
- Hallager, Laur. Nic. (cand. teol.) XI 81, 82, 83
- Hallerup Skov XIX 28
- Halling, Jochum (Lærer) XI 102
- Halmstad, Gudmand Torbernsen (Lærer) XVI 63—65
- Halse J. C. (Præst) XVIII 9
- Halskov XVI 122, 126, XVII 18, XX 48
- Halskov Vænge XIX 89, 90, 92, 94
- Halsted XI 90, 94, XII 65, XIII 119, XV b 57, XVI 63, 69, 115, XVII 19, XVIII 21, XIX 62, 65, 72, 73, 79, 83—88, XX 3, 38, 39, 41, 92—116, 180
- Halsted Kirke XV b 83, 85, 86, 90, 117, 119, 160—62
- Halsted Kloster (Juellinge) XI 7, 70, 96, XII 51—53, 63, 143, XV b 159—63, 189, 190, XVI 4, XVII 24, XVIII 129
- Halsted Tvede XVII 20
- Hammer, Gert (Tolder) XII 18
- Hammer, Niels (Forstander) XII 17—18, 25, XIII 2, 25
- Handermelle XVII 10, XVIII 25
- Hanemose XV b 11
- Hanenov XIII 130
- Hans Badskær (Stubbek.) XIX 11
- Hans Degen XI 60
- Hans Knivsmed XVI 73
- Hans, Kong XIII 24—25, XVI 156, XVIII 27
- Hansdatter, Anniche (Nakskov) XIX 81
- Hansdatter, Birgitte (Nakskov) XVI 69
- Hansdatter, Elisabeth (Nakskov) XI 133
- Hansdatter, Karen (Marrebæk) XI 129, XVII 121, 125
- Hansdatter, Maren (Halsted) XVI 69
- Hansen, Albreth (Fejø) XIV 125
- Hansen, Andreas (Lærer) XIII 122, XV b 150, 152—53, 214, XVIII 5, 7
- Hansen, Bent (Præst) XI 28
- Hansen, Boy (Højer) XV b 150—51
- Hansen, Carl (Malermester) XVII 131
- Hansen, C. A. (Stiftsfysikus) XV b 17
- Hansen, Frands (Lærer) XVIII 126
- Hansen, H. (Købelev) XI 83
- Hansen, Hans (Egense) XVI 108
- Hansen, Hans (Præst) XI 59
- Hansen, Hans (Præst, Birket) XX 164
- Hansen, Hans (Ulslev) XVII 92, 93
- Hansen, Heinr. (Godsejer) XVI 105
- Hansen, Holger: Lolland-Falsters Stiftsarkiv XVII 163—64
- Hansen, H. C. (Kartofte) XVI 108
- Hansen, H. Chr. (Landstingsmand) XIX 170
- Hansen, Hans Gerløv (Grønsund) XX 54
- Hansen, H. L. (Frejlev) XII 109
- Hansen, Ib (Maglemer) XII 117
- Hansen, Ide (Bogø) XIX 80
- Hansen, Jens (Postbud) XVII 105
- Hanssen, Jep (Bregninge) XVI 38—50
- Hansen, Jerrik XI 61
- Hansen, Jesper (Lærer) XVII 102
- Hansen, Jørgen (Ravnse) XII 102
- Hansen, J. A. (Politiker) XVIII 16
- Hansen, Karen (Sakskjøbing) XI 125, 126
- Hansen, Karine (Bregninge) XVI 38—50
- Hansen, Knud (Bibliotekar) XX 187
- Hansen, L. (Lærer) XVIII 1
- Hansen, Lauritz (Præst) XIII 135
- Hansen, Laurs (Vedby) XX 165
- Hansen, Mads (Præst) XIX 79
- Hansen, Mouritz (Præst) XIX 80
- Hansen, Niels XIX 58
- Hansen, Niels Peter (Grønsund) XX 55
- Hansen, Olaf (Lektor) XV b 156
- Hansen, Ole (Lærer) XX 42
- Hansen, Olle XIX 58
- Hansen, Otte (Nr. Alslev) XIV 77
- Hansen, P. (Herredsfoged) XII 7
- Hansen, Pantmann H. (Tømrermester) XVII 131
- Hansen, Peder (Borrehuset) XX 51
- Hansen, Peder (Lundby) XVIII 16
- Hansen, Peder (Sandby) XIV 53

- Hansen, Povl (Stadagergaard)
XIX 22
- Hansen, P. V. (Opager) XII 29
- Hansen, Rs. (Gloslunde) XII 116
- Hansen, Rs. (jun.) (Grønsund)
XX 54
- Hansen, Rs. (Horreby) XVIII 90
- Hansen, Rs. (Præst) XI 67
- Hansen, Rs. (Præst, Landet) XX 14
- Hansen, Rs. (Tingsted) XIX 19
- Hansen, Rs. (Vignæs) XV b 137,
139—40
- Hansen, Rs. (V. Kippinge) XVIII 41
- Hansen, R. C. (Direktør) XVIII 152
- Hansen, Sophie XX 186
- Hansen, Th. (Tjennemarke) XX 173
- Hansen, Th. J. (Overlærer) XIII 131
- Hansen, Vilh. (Vaalse) XVI 108
- Hansøn, Jørgen (Tirsted) XVI 73
- Hardenberg XI 136, XV b 4, 30, 176,
180, XVI 149, XIX 64, 165
- Hardenberg Park XIV 27—36
- Hardenberg, se ogsaa: Krenkerup
- Hardenberg, Anna XX 137
- Hardenberg, Chr. H. A. (Greve)
XIV 29—30, 44—46, XX 102—03
- Hardenberg-Reventlow, Ane Louise
(Grevinde) XV b 74
- Hardenberg-Reventlow, Ida Augusta
XIV 30
- Harder, Johan (Provst) XVI 27
- Harries, H. (Gartner) XIV 31—33
- Harsløv, Karen (Præst) XIX 80
- Harsløv, Søren Jensen (Præst)
XIX 80
- Hartman, Jørgen (Gartner) XVII 57
- Harton, Frederich Anton XVII 53
- Haslev XX 132
- Hasselø XIII 121, XIV 19, 119—21,
136, XV b 3, XVI 113, 116, 118,
122, 123, 129, 148, XVII 136,
XVIII 34, 38, XX 24—33, 42
- Haugner, C. C. XIX 150
- Haugner, C. C.: Rødby Købstad og
Fuglse Herreds søndre Del, XVII
148
- Haugner, C. C.: Stormfloden 1872,
XV b 164—67
- Haugner, C. C.: Søndre Herred,
XIII 126
- Haugwitz-Hardenberg-Reventlow,
Heinrich (Lensgreve) XIV 35
- Haugwitz-Hardenberg-Reventlow,
Lucie (Lensgrevinde) XIV 35
- Havbølle XI 50, XVII 18, 26
- Havgaard XI 91, XV a 48, XVIII 20, 23
- Havløkkegaard, (Havreløkkegaard)
XIII 120, XIV 99, XV a 39
- Hedensted, Peder (Degn) XIV 116,
117, 118
- Heegaard, Stephen Chr. XI 103
- Heiberg, Johan Ludv. (Digter)
XIII 131
- Heiberg, P. A. XIX 62
- Heiberg, Johanne Louise (Skue-
spillerinde) XIII 131
- Heiche, Birgitte (Gurreby) XIX 79
- Heiche, Clavs (Præst) XVIII 54
- Heiche, Lorentz Ditlevsen (Præst)
XIX 79, 80
- Heineth, Anth. (Præst) XIII 130
- Heineth, Magd. M. H. (Moseby)
XVI 141
- Hejnesen, Mogens XX 144
- Hejrede XVII 22, XVIII 143
- Heldt, Peder (Skriver) XVII 48
- Helene Kilde XII 53
- Helgenæs XII 118, 122, XVI 10
- Hellebankegaarden XVI 13
- Hellesen, C. D. (Urtekræmmer)
XI 78
- Hellesen, Hans Oluf (Præst) XI
92, 96
- Hellig Trefoldighedskilde XII 48
- Hellinge XIX 84
- Hellinge Hede XVIII 21
- Hellingelunde XI 89
- Helms, O. XII 147
- Helt, I. F. (Gartner) XIX 127
- Helveg, Frederik (Præst) XV a 51
- Hemming Degn XVI 165
- Hemming Færgemand (Grønsund)
XX 49
- Hemming Skovfoged XI 127—29
- Hemmingsen, Mads (Vaalse) XIX 52
- Hemmingsen, Niels XII 56, XV a
46, XV b 134, XVII 153—55
- Henning, Biskop XVI 111
- Hennings, Elisabeth XVI 159
- Henningsen, H. M. J. K.: Minder
fra Langø og Albuen, XIV 103—07
- Henningsen, Jacob (Forfatter)
XV a 50
- Henrik af Mecklenburg XVIII 128
- Hendrik Bilthugger (Ørby) XV b 194
- Henrik, Hr. (Præst) XI 24
- Henrik Smed (Nykøbing F.) XX
25, 33
- Henrik Julius, Hertug af Brunsvig
XX 142—43

- Henriksdatter, Karen (Egebjerg)
XIX 29—30
- Henriksen, Hans (Præst) XI 66
- Henriksen, Rs. (Nagelsti) XIII 112
- Hendriksen, Søren (Jelling) XVIII 3
- Henriques, Samuel Friederich (Kirurg), XIX 49
- Herlufsen, Ifver (Aalstrup) XIII 106
- Herredskirke XI 93, XII 50, XV b 76, XVIII 22
- Herredskirke Kirke XV b 93, 95, 96, 108
- Herrensholm XI 135
- Herridslev XV b 67, 68, XVIII 25, 35
- Herritz, Jarl XII 50
- Hersleblund XVI 142
- Heslegaard XX 55
- Hesnæs XVI 122
- Heyn, F. A. (Distriktslæge) XI 126
- Heyne, Hilarius (Gartner) XVII 43—48
- Hildebrandt, Johan (Gartner) XVII 51
- Hille, Jacob von (Løjtnant) XV b 137, 138
- Hillebrandt, Martin (Organist)
XIX 82
- Hillested XII 111, 121, XIII 119, XV a 25, XVI 144, 169, XVII 17, 25, 151, XVIII 24, XIX 151, XX 4, 17
- Hillested Kirke XV b 102
- Hilliche, Lauridtz Madtzøn (Horreby) XVIII 97
- Hilt, Peder (Flintinge) XI 116, XIII 112
- Himmelhøj XVII 81
- Hincheley, Chr. XIV 136
- Hincheley, Laurentia (f. Hoffgaard) (Justitsraadinde) XIV 41
- Hintz, Sig. (Overretssagf.) XV b 220
- Hjelholt, H. XVII 156
- Hjelholt, H.: Hvad Folkene fra Kraghave, Haslinger og „Embedsfolk“ bestilte paa Nykøbing Slot i Aaret 1. Maj 1582—1. Maj 1583, XX 23—33
- Hjelholt, H.: Menneskeskæbner i de falsterske Tingbøger, XIX 9—30
- Hjelm XVII 10, XVIII 26
- Hjelmholt XVIII 23
- Hjort, Carl (Skolebestyrer) XI 81, 82
- Hjort, F. (Proprietær) XVI 160 XVIII 156
- Hjort, F.: Lidt om Forstander A. la Cour og hans Slægt, XVII 109—18
- Hjort, Peter (Provst) XVIII 93—96
- Hjuler, Hans (Nakskov) XVI 67
- Hobe, Frederik (Nielstrup) XIV 86
- Hoby XII 135, XV a 44—45, XV b 179, XVII 19, XVIII 138, 151, XIX 95, XX 176
- Hoëthus, Daniel Andersen (Præst) XIX 80
- Hoëthus, Mette (Stubbekøbing) XIX 80
- Hoff-Petersen, Gaardejer (Hyldtofte) XX 174
- Hofmejer (Vaalse) XIX 82
- Hohnfeld, Jacob (Kirurg) XIX 48
- Holberg, Ludv. XVI 115, XX 50
- Holck, A. (Amtsforvalter) XV b 39, 155—56, 202, 219
- Holck, A.: Fra Provinsialmedicus Hahns „Udtog af mine Kalendre“, XII 129, XIII 129, XIV 130, XV a 42, XVI 171, XVII 144—47
- Holck, A.: Hædersmykket for Kvinder af Landbostanden, XVI 167—68
- Holck, A.: Lolland-Falster under Erik Klipping og hans Sønner, XVIII 126—30
- Holck, A.: Nykøbing Slots Møbel-Inventarium 1755, XX 166—70
- Holck, Chr. Chrstf. (Greve) XIV 132
- Holck, J. (Præst) XV b 193
- Holck, Jørgen (Halsted) XX 107
- Holck, R. C. L. A. (Greve) XIV 33—35
- Holeby XI 97—101, XII 108, 118, 121, XVII 20, 24, XVIII 131, XIX 80, XX 179, 182
- Holeby Kirke XIX 152—53
- Holgensen, Jens (Glimmingehus, Skaane) XIV 60
- Holgensen, Oluf (Lensmand) XI 35, XVI 37
- Holgershaab XI 73, XVII 75—77
- Hollgren, Georg N. (Arkitekt) XIII 22
- Hollænder, Klaus XI 29
- Hollændergraven XI 53
- Holm, Andr. (Lærer) XX 117
- Holm, Anders Krag (Provst) XIV 112
- Holm, Hans Jensen (Forstander) XII 15—17
- Holm, Margrethe Larsdatter (Systofte) XIX 81

- Holm, Viggo (Kantor) XVIII 144
 Holm, Viggo: En kuriøs Ansøgning fra Nykøbing Skole til Rentekammeret 1687, XV a 28—36
 Holm, Viggo: Nykøbing Hospital, XI 23—39, XII 1—28, XIII 1—28
 Holm, Zindel (f. Hansen) (Vanthore) XX 117
 Holme, Godsforvalter (Basnæs) XI 74
 Holmegaard XIII 105, XIV 84, 85
 Holmer, D. A. K. (Præst) XX 179
 Holst, Chr. B. P. (Præst) XX 102
 Holst, Jesper (Nakskov) XV a 2
 Holstein, F. A. (Greve) XVIII 14
 Holstejn, I. L. v. (Gehejmekonferensraad) XVIII 96
 Horbelev XI 60, XVI 124, 131, 133, 160, XVII 11, 13—15, 18, XVIII 19, XIX 100—04
 Horbelev Kirke XIV 60—62, XV b 83, 88, 89, 90, 114, 117
 Horeby (i Holeby) XVII 20, 24
 Horn, H. Chr. (Fuldmægtig) XVII 65
 Horreby XI 4, XII 63, 133, XV a 55, XVI 63—65, 168, XVII 85, XVIII 87—97, XIX 81, XX 180
 Horreby Kirke XV b 103
 Horreby Lyng XIII 68, 69, 77, XV b 10
 Horslunde XI 106, XV a 47, XV b 65, 70, 74, 77, 120, XVI 2, 54, 164, XVII 10, XVIII 22, 23, XIX 86
 Horslunde Kirke XV b 94
 Hose, Niels (Præst?) XI 34
 Hostrup, Hans (Lærer) XI 69
 Hosum, Mogens (Præst) XII 144
 Hougboille XV a 39
 Hoverne XII 95
 Hovgaard XIV 95
 Hovmann, Niels Jensen (Ravnse) XII 96, 98, 99, 100, 101, 102, 103
 Hullebæk XVII 129
 Hummingen, XV b 166, 220, XVII 19
 Hunseby XIX 82
 Hunseby Kirke XV b 83, 85—86
 Hunæus, Herman Adolph (Gartner) XVII 57
 Husum XVIII 101—02
 Husby, Mathias Nicolaj (Maribo) XIII 130
 Huustoften XI 69
 Hvalsøe, Anna (g. Hammer) (Nykøbing F.) XII 18—27
 Hvalsøe, Jacob Jørgensen (Regimentssskriver) XII 27
 Hvededal XIV 138, XVI 122
 „Hvide Mær“ XVIII 34
 Hviid, C. C. (Prokurator) XIII 23
 Hviid, Hans (Opager) XI 60
 Hviid, Jens (Aageby Sogn) XI 61
 Hviid, M. Jensen (Præst) XVIII 96
 Hviid, Oluf (Eged) XVIII 97
 Hviid, Peder (Korterup) XI 61
 Hvilested XX 40
 Hydesby XI 10, XVIII 23
 Hydesgaard XV b 192
 Hydeskov XVIII 152
 Hyed XVII 23
 Hyldtofte XVII 21, XVIII 19
 Hyldtofte Fællid XVIII 24
 Hylleholm XVIII 24
 Hyllehus XV b 2
 Hyllekrog XV b 15, XVIII 24
 Hysel, Jørgen Jacobsen XVI 90
 Hærsøparterne XI 56
 Hættegraven XI 53
 Hætteshus XI 55
 Høeg (Banner), Sophie Pedersdatter (Søholt) XVI 38, 40, 41, 42
 Høegh-Guldberg, Ove XVII 60
 Høg, Stygge (Landsdommer) XX 46
 Høj, Rs. Jensen (Nagelsti) XIII 109—10
 Høj, Lars Frederiksen (Egelev) XIV 80
 Højager XII 105
 Højas XII 91, 94, 104—05
 Højby XII 143, XVII 21
 Højbygaard XII 143, XIV 51, 52, 108, 109, XVII 21
 Højemarken XI 56
 Højet XVII 60, 125, 136, XVIII 36, 37, XIX 155
 Højfjælde XVIII 21, XIX 84
 Højgård, Mathilde (f. Storm) (Nr. Ørslev) XVII 87
 Højgård, Niels (Forstander) XVII 84—90, 92, XVIII 156
 Højmølle XX 38, 40
 Højreby XI 66, XVI 70, XVII 26
 Højreby, Nr. XIV 97
 Højsmarke XV a 22
 Høppner, Nicolaj (Borgmester) XIX 82
 Hørup, Christ. (Forvalter) XI 85—92, 96
 Høserich, Joh. Baltazar (Landsdommer) XI 107, XV a 48

XVIII

- Høst, C. J. (Justitsraad) XVI 29
 Høvinghoff, Henrich (Degn) XIV 116—17, 118
 Høyelse, P. (Rektor) XII 11—12, 27, XV a 28—36
- Ibgaarden**, (Sillestrup) XV a 20
 Ibsen, Jens (Borgmester) XI 39
 Idstrup XI 24, 25, 26, 27, 28, 34, 36, 37, 73, 84, XII 4, 6, XIII 7, XV a 21, XVI 99, 132, XVII 150, XVIII 32, 36, XIX 80
 Idstrup Kirke XV b 94
 Ildkær XII 94, 105
 Ildh, Jens (Thorup Gaarde) XVI 38, 41, 42
 Ingemann, Skomagermester (Nykøbing F.) XX 128
 Ingemann, B. S. XIX 153, 170
 Ingemann, F. V. (Lærer) XVII 85, 88
 Ingemann, F. V.: Dorthe Nielsdatter (Dorthe Hviids) XVI 168—69
 Ingemann, F. V.: Uddrag af Horreby Sogns Kirkebog, XVIII 90—97
 Ingerslev, F.: Et Blad af Saksjøbing Sygehus' Historie, XI 124—26
 Ingerslev, F.: Saksjøbing vestre Accisebod, XVII 104—08
 Ipsdatter, Johanne (Provsteenke) XIX 81
 Isted Skov XX 148
 Iversen, Anne, f. Pedersdatter (Herredskirke) XIX 80
 Iversen, Claus (Raadmand) XIX 88
 Iversen, Hans (Præst) XIX 80
 Iversen, Hans (Præst, Landet) XI 67
 Iversen, Hans (Præst, Søllestedgd., Vignæs) XV b 135—36
 Iversen, V. (Redaktør) XV a 16
- Jacob I, Konge af Skotland** XVII 154, XX 142—43
 Jacob, Broder (Præst) XVI 165
 Jacob Flæp af Lolland XVIII 126
 Jakobsdatter, Gunild (Saksjøbing) XV b 137
 Jakobsdatter, Karen (Egense) XVI 104
 Jacobsen, Claus (Gammelby) XIV 86
 Jacobsen, H. J. (Redaktør) XV a 16, 24, XIX 98
 Jacobsen, Jacob (Præst) XV a 40, XV b 60
- Jacobsen, Johan Henrik: Lidt om Nebbelunde i ældre Tid, XIV 108—11
 Jacobsen, Jørgen (Præst) XI 35
 Jacobsen, Lis: Svenskevældets Fald, XVIII 135—38
 Jacobsen, Niels (Lærer) XVI 130
 Janssen, Sofie Amalie XVIII 98, 111
 Jantzen, Else Margrethe (Halsted) XX 115
 Jens Billedsnider (Stubbekøbing) XVI 73
 Jensdatter, Karen (Egebjerg) XIX 28
 Jensdatter, Karen (Jelling) XVIII 3
 Jensdatter, Kirsten (Nagelsti) XIII 109, 110
 Jensdatter, Maren (Gunslev) XV a 38
 Jensdatter, Vibeke (Errindlev) XIX 163
 Jensen, Gartner (Hardenberg) XIV 31
 Jensen, Anna Elisabeth (Nakskov) XIX 48
 Jensen, Ane Marie (Nøbølle) XIV 124
 Jensen, C. (Lærer) XX 131
 Jensen, Christian (Gartner) XVII 57
 Jensen, Claus XI 109
 Jensen, Chr. Axel: Altertavlen i Landet Kirke. Altertavlens Type, XX 1—6
 Jensen, Chr. Axel: Lolland-Falsters kirkelige Mindesmærker, XVII 155—56
 Jensen, Chr. Axel: Lolland-falstersk Ungrenæssance. Et Bidrag til Snedkerhaandværkets Historie, XIII 29—37
 Jensen, Daniel (Femø) XIII 135
 Jensen, Emil (Redaktør) XV a 17
 Jensen, Frede Bojsen (Præst) XV b 140, 215—17
 Jensen, Hans (Saksjøbing) XVII 105
 Jensen, Henrik (Nakskov) XIX 44, 45
 Jensen, H. P. (Borgmester) XVII 128, 132
 Jensen, Inger Marie (Nakskov) XIX 45
 Jensen, Jul. (Redaktør) XV a 16
 Jensen, Jørgen (Nr. Ørslev) XVII 81
 Jensen, J. A. (Redaktør) XV a 27
 Jensen, Jens Chr. (Grønsund) XX 53
 Jensen, Lars (Lærer) XI 127

- Jensen, Laurids (Forstander) XII 3
 Jensen, Laurids (Lommelev) XIX 24
 Jensen, Laus (Wolshauge) XI 60, 61
 Jensen, Michael (Raadmand) XVII 144, XIX 48
 Jensen, Niels (Præst) XVII 152
 Jensen, P. (Sakskøbing) XVI 144
 Jensen, Peder (Forstander) XI 25
 Jensen, Peder (Grønsund) XX 53
 Jensen, Peder (Maribo) XIII 130, XVII 145
 Jensen, R. P. (Redaktør) XVa 17, 26
 Jensen, Sophie (Kippinge) XVIII 61
 Jensen, Søren (Bremerholm) XVb 194
 Jensen, Th. (Lærer) XVIII 13
 Jensen, Theodor (Højskoleforstander) XVII 90—95
 Jensen, Thyra: Fra gamle Præstegaarde XX 188
 Jensen, Thyra: Lollandsk Præstegaardsliv, XV b 132—46
 Jensen, Tyge (Forstander) XI 32, 35
 Jeppesen, Chr. (Nr. Ørslev) XVII 93
 Jeppesen, J. P. (Nykøbing F.) XVII 131—32
 Jeppesen, Mogens („Bringstrup“) XIII 111
 Jeppesen, Niels („Bringstrup“) XIII 111
 Jeppesen, P.: Husmandsbevægelsen Historie gennem 25 Aar, XVI 162
 Jespersen, Niels (Biskop) XI 138
 Jespersen, Svend XX 182
 Jessen, Christoph (Nakskov) XI 83
 Jessøn, Friederich (Præst) XVIII 90
 Jessen, Jes (Præst) XII 3, XVIII 144—45
 Jessen, Knud (Dr.) XV b 10, 11, 12
 Jessen, Knud: Lolland-Falster siden Istiden, XIII 67—85
 Jessen, Madam (Apoteker, Nakskov) XVII 144
 Jessen, Mathias Reinh. von (Stiftamtmand) XI 142, XIV 39, 43, 46, XV a 5, XVI 160
 Jessen, N. (Sejerlund) XI 83
 Johan, Grev XIV 65, XV b 182, XVIII 128—30, 140, 143
 Johannes den 22., Pave XII 33
 Johannes Degn XVI 165
 Johansenn, F. F. J. (Lærer) XV a 25
 Johansen, K. Friis (Professor) XX 176
 Johannes, K. Friis: Hoby-Fundet, XII 135
 Johansen, L. (Nakskov) XIX 44
 Johansen, P. (Nakskov) XVI 31
 Johansen, Peter (Gartner) XVII 57
 Johnsen, J. A. (Gartner) XIX 127
 Johnsen, Peder (Femø) XIII 129
 Johnsen, Rs. (Femø) XIII 129
 „Jomfrustenen“ XVIII 33
 Jonas, Trine XVIII 68
 Jonsen, Laurids (Drost) XV b 189—90
 Jonsen, Rs. (Nykøbing F.) XX 25
 Jonson, Caroline Christine (Christianssæde) XVIII 10
 Jonsson, Finnur (Prof.) XIX 157
 Jonstrup XI 79
 Jonsøn, Rs. (Degn) XI 69, 71
 Jordan, Aage (Redaktør) XV a 22
 Jordan, Henrik (Journalist) XX a 21
 Jordbjærg XIV 103, XVIII 20
 Juel, Jens (Juellinge, Sj.) XIV 99, XIX 2—4
 Juel, Jens (Juellinge, L.) XIV 132
 Juel, Jens (Kunstmaler) XV b 123
 Juel, Knud (Rudbjerggaard) XV b 176
 Juellinge XI 85—92, 106, XIV 39, 132, XV a 44, XV b 179, XVI 115, XVIII 21, XIX 62, 84, 88
 Juliane Marie, Enkedronning XVII 58
 Jungersen, Chr. Mørk (Lærer) XVIII 99, 111
 Just, Marie (Vindeby) XII 132—33
 Jutta (Erik Plovpennings Datter) XV b 159
 Jyde, Anders (Nakskov) XVI 66
 Jyde, Jes (Landsdommer) XVI 42
 Jyde, P. Nielsen (Ravnse) XII 111
 Jæger, Hans (Maribo) XII 130
 Jørgen Lakaj (Nykøbing F.) XX 27, 29
 Jørgensen, Lærer, (Sdr. Kirkeby) XVIII 156
 Jørgensen, Skoleholder (Landet) XI 69
 Jørgensen, A. D. (Prof.) XVII 69
 Jørgensen, C. (Gartner) XIII 124
 Jørgensen, Chr. (Redaktør) XV a 8, 10
 Jørgensen, Chr.: Fra Krenkerup Birketingsprotokol, XVII 138—39
 Jørgensen, Chr.: Hardenberg Slots-have, XIV 27—36
 Jørgensen, Chr.: Oldermannsgang i Fjælde, XII 128—29
 Jørgensen, Ellen (Historiker) XVII 159
 Jørgensen, Ellen: Et Brudstykke af et Calendarium fra Nysted Franciskanerkloster, XVIII 142—43

- Jørgensen, Ellen: Erik Klipping og hans Sønner, XVIII 142
- Jørgensen, Fr. (Vindeby) XI 15—22
- Jørgensen, Frederikke Juliane (Halsted) XX 101—112
- Jørgensen, Gotfred (Vesterborg) XX 165
- Jørgensen, Hans (Godsted) XVI 73
- Jørgensen, Hans (Skriver) XI 39
- Jørgensen, J.: Fra Sprogets Verden. Østlollandske Ord, XVIII 113—19, XIX 135—44, XX 153—161
- Jørgensen, J.: Nogle Oplysninger om Ulykken ved Fuglsang i Aaret 1777, XI 116—23
- Jørgensen, Jens (Nr. Ørslev) XVII 93
- Jørgensen, Jørgen (Søllestedgaard) XX 97
- Jørgensen, Jørgen (Vaalse) XII 109
- Jørgensen, Jens K. (Gartner) XIII 56, XVI 141, 145
- Jørgensen, Jørgen Chr. (Redaktør) XV a 12—16
- Jørgensen, Kristf. (Forstander) XI 28—29, 39
- Jørgensen, Karl A.: Arbejdets Evangelium, XVI 158—59
- Jørgensen, Karen Marie, g. Clausen-Bagge (Utterslev) XIX 65, 76
- Jørgensen, L. (Etatsraad) XIX 65, XX 94, 101, 111, 113
- Jørgensen, Lorentz (Billedskærer) XV b 161, 194
- Jørgensen, Mads (Kalø) XVIII 64—66
- Jørgensen, Madtz (Nykøbing F.) XI 33
- Jørgensen, Marie (Søllestedgaard) XX 105—07
- Jørgensen Lerklikker, Niels (Sundby) XX 25
- Jørgensen, Peder (Kalø) XVIII 64
- Jørgensen, Poulina Margrethe, f. Clausen (Søllestedgaard) XX 108, 113
- Jørgensen, Rs. XIX 58
- Jørgensen, Svend (Lærer) XV a 55
- Jørgensen, Svend: Af det nedlagte Aageby Sogns Historie, XI 47—71
- Jørgensen, Svend: Af Aageby Sogns Historie. Sparresholm, XII 29—38
- Jørgensen, Svend: Af Aageby Sogns Historie. Aalstrup, XIII 103—08
- Jørgensen, Svend: Af Aageby Sogns Historie. Aalstrup II, XIV 84—102
- Jørgensen, Svend: Eriksvolde XII 32
- Jørgensen, Svend: Færgegaarde og Landevejskroer paa Lolland-Falster, XX 34—55
- Jørgensen, Svend: Hvad de lolland-falsterske Kirkebøger fortæller om Svenskernes Indfald 1658—60, XVI 62—75
- Jørgensen, Svend: Loke i den lollandske Folketro, XVIII 130
- Jørgensen, Svend: Den lollandske Feber, XVII 133 34
- Jørgensen, Svend: Løjet Mose, XII 132
- Jørgensen, Svend: Løngangen fra Gammelgaard til Ryde Kirke, XVIII 130
- Jørgensen, Svend: Rasmus Sørensen. En af de reventlowske Lærere, XVIII 1—18
- Jørgensen, Svend: Sagn fra Østofte Sogn, XV a 38—40
- Jørgensen, Svend: Skovlænge og Gurreby Kirker, XIV 123
- Jørgensen, Svend: Spøgeriet paa Aalstrup, XIV 123
- Jørgensen, Svend: Stiftamtmanden og hans Kusk, XVII 139
- Jørgensen, Svend: Svenskergraven, XIV 123—24
- Jørgensen, Svend: Den tykke Provst i Landet, XIV 124
- Jørgensen, Svend: Østofte Præstegaardskov, XII 131—32
- Jørgensen, Th. (Søllested) XIII 74
- Jørgensen, Vald. (Østofte) XV a 39
- K**aae, Hans Jensen (Præst) XI 67
- Kaalund, H. Vilh. (Konferensraad) XII 19, XIII 3
- Kaalund, Jens (Provst) XV b 172
- Kaalund, Vilh. (Sundby L.) XIII 2
- Kaare, Anna (Halsted) XVI 69
- Kaare, Rs. (Hasselø) XIV 119—20
- Kaare, Stoffer (Hasselø) XIV 119—21
- Kaas, Niels (Kansler) XX 141, 142
- Kabel, Henning (Tostrup) XV b 175
- Kall, Abraham (Historiker) XVII 61
- Kallund (Callund) XI 95
- Kallundborg, Jørgen Olufsen (Præst) XIX 82
- Kallundborg, Mette (Gunslev) XIX 82
- Kalvefryd XI 56
- Kalvehave XVIII 20
- Kalø XI 140, XVII 23, XVIII 63—66

- Kalø Næb XVIII 38
 Kamla, Erasmus Carl (Huslærer)
 XV b 184, XVI 3—12
 Kamp, Dorte Katrine XIX 82
 Kappel XII 48—49, 65, XIV 106—
 07, XVIII 20
 Kappel Kirke XV b 84, 103, 119
 Kappel Stubmølle XV b 55
 Kappelgaarden XII 131
 Kappel, Karen (Gunslev) XII 131
 Karenslyst (Helgenæs) XII 109
 Karl, Hertug af Sverige XX 26, 32
 Karl Gustav X XVIII 144—145
 Karleby (Falster) XII 63, XV b 45,
 103, XVI 63, 131, 173, XVII 141,
 XVIII 87—97, XIX 80
 Karleby (Lolland) XVIII 27, XIX 84
 Karleby, Vester XI 93, 95, XV a
 20, XV b 73, 189, XVII 20, 24,
 XVIII 21, 22
 Karleby, Øster XI 94, XII 65
 Karleby Hede XVIII 22, 27
 Karstensen, Niels: Nørre Ørslev
 Folkehøjskole 1878—1928, XVII
 78—103
 Karstensen, Ole (Nr. Ørslev) XVII 92
 Kartoffel XII 128, XV b 30, 31,
 XVIII 26
 Kartoffevej XIV 30
 Kastager XVII 18, 19, XVIII 22, 23
 Kastagergaard XVIII 22
 Kastils Agre XII 105
 Kastrup, Assessor (Vejrø) XVII 162
 Kastrup, Christiane (Kippinge)
 XIX 82
 Kastrup, Johan (Præst) XIX 82
 Kejlsø XI 116, 117
 Kelstrup XI 135, XVIII 151
 Kelstrup, Margareta Pætærd de
 XVIII 143
 Kemp, Axel (Præst) XVII 160
 Kettinge XI 35, 108, XV a 44, XV b
 57, 65, XVII 19, 22, 152, XVIII
 25, 26, XIX 113, XX 176
 Kettinge Kirke XV b 105, 108, 113, 116
 Kettinge (Gloslunde) XVII 24
 Kiende, Rs. Hansen (Grønsund)
 XX 52
 Kier, Henric (Forp.) XV a 48
 Kierte, Jens (Nagelsti) XIII 112
 Kierte, Rs. (Sundby) XIII 110
 Killerup XVI 142, XVII 23
 Kinappel, Hans (Degn) XIX 81
 Kingo, Thomas XI 62, XII 8, XV a
 35, XVIII 54, 90, 96, XIX 78
 Kippinge XI 109, XII 39—41, 110,
 115, 120, 124, 144, XIII 4, XIV
 75, XVI 106, XVIII 9, XIX 77—
 82, 113, 168, XX 51, 178
 Kippinge Kirke XV b 103, 108, 111,
 113, 115, 119, XVIII 41—62
 Kippinge, Vester XII 117, 120, XVI
 106
 Kirkeby, Nørre XIV 17, 18, XX 180,
 XV b 84, 88, 119
 Kirkeby, Søndre XII 24, 109, 121,
 133, XV a 42, XVI 126, 173, XVII
 79, 80, 88, 141, XVIII 156, XIX
 28, XX 180
 Kirkeby, Søndre, Kirke XV b 83, 88,
 119
 Kirkeby, Søndre, -Stenen XI 13,
 XIX 157
 Kirkelungen XV b 186
 Kirkemarken XI 92
 Kirketoften XI 69
 Kiøll, Hendrich (Horreby) XVIII 97
 Kjeldskov, R. (Redaktør) XV a 16
 Kjelstrup, se: Kelstrup
 Kjems, Olav (Lærer) XVII 101,
 XVIII 156
 Kjep, Hans (Nr. Alslev) XIV 74
 Kjep, Rs. (Student) XIX 81
 Kjergaard, Forvalter (Christianssæde)
 XVIII 7
 Kjersgaard, J. (Redaktør) XV a 27
 Kjær, H. (Museumsinspektør) XV b
 190, 193, XVI 153
 Kjær, H.: Glentehøj XV b 184
 Kjær, H.: Lollands Oldtidsminde-
 mærker, XV b 177—79
 Kjær, H.: Oldtidsminderne og Re-
 ventlowerne paa Christianssæde
 (Pederstrup), XVI 1—23
 Kjær, H.: Vor Oldtids Mindesmær-
 ker, XV a 43
 Kjærsgaard, P. (Redaktør) XV a 16
 Kjørstrup XII 143, XV b 74, 82, 215
 Kjø, Per (Corselitze) XIII 118
 Kjørup, Hans Hansen (Ravnse)
 XII 98, 99, 100, 101, 102
 Klapperishuset XI 55
 Klapperis Mølle XIV 97
 Klausen, Mads (Horreby) XVIII 97
 Klavsen, Rs. (Egense) XVI 104
 Klein, Peter Helvig (Læge) XVI 160
 Klingenberg, Poul (Postdirektør)
 XIV 96, 97, 98—99, XX 38
 Klodskov XI 60, XVI 122

- Klokkegaarden (Systofte) XVI 135
 —40
 Knubbeby XII 18
 Knubbeløkke XI 133, XII 48, XVII
 19, XVIII 20
 Knude, Lars (Nagelsti) XIII 109, 110
 Knudsbjerg XI 65
 Knudsatter, Marie (Nykøbing)
 XIX 80
 Knudsen, Gæstgiver (Maribo) XV a 10
 Knudsen, Chr. (Kancelliraad) XVII 65
 Knudsen, Gabriel (Krenkerup)
 XII 36
 Knudsen, Gunnar (Stednavnefor-
 sker) XIII 119—21
 Knudsen, Gunnar: Lokalhistorie og
 Stednavnestudium, XIX 172—73
 Knudsen, Gunnar: Et lollandsk In-
 ventar. Den gaadefulde Sætning,
 XVII 134—36
 Knudsen, Gunnar: Et Par Sted-
 navnespørgsmaal, XVII 140—44
 Knudsen, Gunnar: Stednavnene i
 Ravnse, XII 104—06
 Knudsen, Hans Nielsen (Ravnse)
 XII 96, 98, 100, 101, 102, 103
 Knudsen, J., Skipper (København)
 XVI 152
 Knudsen, Lyder (Kringelborg)
 XIII 26
 Knudsen, Niels (Ravnse) XIV 76
 Knudsen, Ole (Portner) XIX 20
 Knudsen, Regnar (Lektor) XV b 221
 Knudsen, Simon (Flintinge) XI 116
 Knudsen, Oluf (Hørreby) XVIII 97
 Knuppelykke se: Knubbeløkke
 Knuth, Adam Christoffer (Greve)
 XV a 46—47
 Knuth, Adam Wilh. (Greve) XIII 55
 Knuth, Chr. (Baron) XIV 132
 Knuth, Conrad (Baron) XIV 132
 Knuth, Eggert Chr. (Geheimeraad)
 XV b 219, XVI 85, 87
 Knuth, Eggert Christoffer († 1776)
 XIII 49, XIV 132, XV a 47
 Knuth, Eggert Christoffer (Greve,
 † 1874) XIII 53—55
 Knuth, Frederik Marcus (Greve)
 XIII 52—53, XIV 39, XV b 217
 —18, XVIII 155
 Knuth, Ida Margrethe (f. Reventlow)
 XV a 47
 Knuth, J. H. (Greve) XVI 172
 Knuth, Sylvia (Knuthenborg)
 XVI 145
 Knuthenborg XI 85, 96, 99, XIV
 39, XV b 2, 217—18, 224, XVI
 142, 145, XX 17
 Knuthenborg Park XIII 48—61
 Knuthenlund XIV 40
 Knækkeryggestenen XVIII 32, 34
 Koch, Elers (Digter) XVII 150
 Koch, H. C. Ehl. (Præst) XII 77,
 XVI 160
 Koch, Hans Peter (Præst) XVI 125
 Koch, Jens (Præst) XIX 82
 Koch, Ole (Nr. Grimmelstrup)
 XII 117
 Kock, Giertrud (Nakskov) XVI 69
 Kock, Niels Nielsen (Nagelsti?)
 XIII 110
 Kock, Peder (Grænge) XIII 110
 Kofoed, O. H. (Læge) XX 150
 Kogekilden XII 50
 Koholt XV a 39
 Kok, Peder Madsen (Flintinge)
 XI 117
 Kolling XIX 105, 113
 Kolling, Arendt (Gartner) XVII 48
 Kongsnæs XIII 86
 Konnerup, Chr. (Degn) XI 69
 Konradsen, O. G.: De lollandske
 Skove, XV b 179—81
 Kornerup, J. (Arkæolog) XVIII 136
 Korselitze XI 14, XII 7, 62, 70,
 XIII 116—19, XIV 48—49, XVI
 122, 129, 130, 132, 133, 160, XVII
 48, XVIII 79
 Korsemarke XVII 22
 Korshøje XII 94
 Korsnakke XI 92, XIX 115
 Kort, Jens (Flintinge) XI 116
 Kort, Peder (Flintinge) XI 116
 Korterup XI 49, 51, 52, 61, 65, 68,
 XV 97, XVII 17, 19
 Krag, Anders XI 62
 Kragehøje XII 94
 Kragenæs XV II 23
 Kragerøtterne XII 94, 105
 Kraghave XVI 122, XX 24—33
 Kragvig XII 130
 Kramnitze XI 13, XVII 157, XX 57,
 58, 59, 60, 61, 63, 69
 Krase, Povl Michelsen (Sakskøbing)
 XIX 52—60
 Krause, Christopher (Egholm)
 XIV 87
 Krause, Eske (Assendrup)
 XIV 87
 Kreis, Hans (Nakskov) XVI 67

- Krenkerup, XII 36, 128, XIII 120, XV b 73—74, XVII 10, 23, 138—39, XVIII 33
- Krenkerup, se ogsaa: Hardenberg
- Krieger, J. C. (Overlandbygmester) XVII 50
- Kring, L. (Lærer) XV b 219—20
- Kringelborg XI 28, 33, 36, XII 6, 7, 15, 20, 21, 22, 28, XIII 1, 5—11, 26
- Kristensdatter, Kirsten (Nagelsti) XIII 110
- Kristensen, Jacob (Borgmester) XVIII 144
- Kristensen, Marius (Dialektforsker) XI 139
- Krisfensen, Marius: Lålands og Falsters stednavne (Fortsættelse) XI 1—14
- Kristensen, Marius: Sydøernes folke-mål XV b 147—49
- Kristensen, Marius: Vesterborg se-minarium, XV b 150—54
- Kristiansdal XII 17
- Kristiansdatter, Karen (Marrebæk) XVII 122
- Kristoffer II XII 32, XVIII 127, 128—29
- Kristoffer af Bayern XX 36
- Krog, Hans (Særslev) XX 47
- Krog, Henrik (Student) XIX 82
- Krogh, Godske H. v. (Stiftamtmand) XIII 129, XX 170
- Krognos, Oluf Mouritsen, (Bregentved) XX 137
- Krogsbølle XVIII 21
- Kroman, E.: Marstal Søfart indtil 1825, XVII 156—58
- Kruchov, Thomis (Raadmand) XVI 67
- Krungerup XVII 22, XVIII 26
- Kruse, Agnete (Nykøbing F.) XIX 81
- Kruse, Chr. (Gartner) XVII 50
- Kruse, Vilh. (Raadmand) XII 25
- Krüger, Charlotte (Charlottenlund) XX 114
- Krykke Kilde XII 43, 53—54
- Krøll, Hans (Eged) XVIII 97
- Krøll, Niels Nielsen (Ravnse) XII 98, 100, 101, 102, 103
- Krønge XII 53, 63, XVI 79, 81, XVIII 143, 151
- Krønge Kirke XV b 113, 119
- Krøyer, C. Fr. (Løjtnant) XX 147
- Kudese XI 14, XVIII 21
- Kudsk, Niels Jensen (Ravnse) XII 100, 101, 102
- Kuld, Christen (Maribo) XVII 145, 147
- Kuntze, Guldsmed XII 58
- Kurekrogen XI 56
- Kurvebjerget XII 97
- Kusk, Jørgen (V. Karleby) XV b 73
- Kylling, Hans Rasmussen (Himmel-høj) XVII 81
- Kældernæs XII 50, XV b 4, 6
- Kæmpe, Niels Arildsen (Kalø) XVIII 64—66
- Kærstrup XVIII 98, 111, 151, XX 151
- Købelev XI 83, XIV 116, XV a 51, XV b 76, XVI 117, 121, XVII 19, 20, 138, XVIII 1, 22, XX 179, 184
- Købelev Kirke XV b 99, 119
- Købeløse XVII 10
- Købing, Hans Jacobsen (Præst) XI 95, 96
- Køge XIX 106
- Køll, Anders (Bjørup) XVIII 35
- Kørber, Joachim (Oberst) XVI 71, 72
- Køring, Rs. Rasmussen (Præst) XIX 163
- Laaland, Anna (Slemminge) XIX 81
- Laaland, Jacob Christensen (Præst) XIX 81
- Lacoppidan, H. J. G. A. (Landøko-nom) XVI 160
- la Cour, Albert Philip (Næsgaard) XVI 160, XVII 109—18
- la Cour, Peter (Pierre Lacour) (For-pagter) XVII 115
- la Cour, Peter Chr. (Præst) XVII 116
- la Cour, Vilh.: Sjællands ældste Bygder, XVI 152—53
- Ladefoged, Jens (Thoreby) XI 117
- Laffrens, Michael (Nakskov) XVI 69
- Laffwrens, Mats (Torpe) XIII 107
- Landet XI 49, 50, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 70, XIII 37, XIV 85, 90, 93, 94, 95, 124, XV b 67, 75, XVII 17
- Landet Kirke XIII 32, XV b 83, 93, 118, 169, XX 1—15
- Landkilde, O. (Gartner) XIX 127
- Landorph, Hans (Amtmand) XII 19—24, 28, XIII 3, 4, 25
- Landorph, Hans: Orden, Skik og Vedtægt for Falkerslev Sogn, XVII 27—41

- Lang XVII 21
 Lang, Carsten (Vejleby) XVIII 10
 Lang, Søren (Flintinge) XI 117
 Langager XVII 133
 Langbeen (Nykøbing F.) XIX 82
 Langbjerg XII 94
 Lange, Jes (Engsgaard) XVII 128
 Lange, Julius (Kunsthistoriker)
 XVIII 146
 Lange, Madam (Bissekræmmer)
 XVIII 69
 Lange, Søren Læssøe (Maler)
 XVIII 82, 86
 Langeland, Mads Gregersen (Præst)
 XVIII 50
 Langerne XII 94
 Langesø XVII 20, XVIII 22, XIX 86
 Langet XV b 60, 61, XVIII 26
 Langø XIV 103—05
 Larsdatter, Anne (Radbjerg) XVII
 125
 Larsdatter, Inger (Grønsund) XX 48
 Larsdatter, Johanne (Nr. Ørslev)
 XVII 81
 Larsen Lærer (Lidstrup) XVII 85, 88
 Larsen, Arnold (Læge) XVII 88
 Larsen, Cecilie (Maribo) XV a 9
 Larsen, C. C.: Fra Stavnsbaandets
 sidste Dage, XVI 51—55
 Larsen, Erik (Tjørneby) XV a 20
 Larsen, Fr. V. (Væver) XV a 8
 Larsen, Henrik (Historiker) XVII
 156, XIX 32
 Larsen, Henrik: Fællesskabet paa
 Lolland-Falster, XVII 8—26, XVIII
 19—28
 Larsen, H. P. (Lærer) XV a 16
 Larsen, I. C. (Procurator) XV a
 6—9, 10
 Larsen, Jens (Borrehuset) XX 52
 Larsen, Jens (Bregninge) XVI 130
 Larsen, Jørgen Aug.: Kæmpehøjen
 ved Svanevig, XX 173
 Larsen, Jørgen Aug.: Maglemose-
 vejen, XV a 42
 Larsen, Jørgen Aug.: „Mariehøj“,
 lollandsk Folkesagn, XVIII 131
 —32
 Larsen, Jørgen Aug.: Den sløjfede
 Gravhøj, XVI 169—70
 Larsen, Jørgen Aug.: „Sokkedorthe“,
 XIX 151—52
 Larsen, Jens Henrik (Capellan)
 XIV 118
 Larsen, J. P. (Stensgaard) XVII 129
 Larsen, Lars (Vejby) XV a 25
 Larsen, Mads (Femø) XIII 128
 Larsen, Niels: Et Læs Katte, XV a
 41—42
 Larsen, Niels: Nogle Skole-Data
 fra Fejø, XVI 166—67
 Larsen, Niels: Overtro paa Fejø,
 XIII 127
 Larsen, Niels: En Skolemultkssag
 (en „Værgeraadssag“) paa Fejø
 for 100 Aar siden, XIV 124—26
 Larsen, N. A. (Professor) XVII 93,
 101, XVIII 156
 Larsen, Ole (Nr. Vedby) XII 116
 Larsen, P. (Gartner) XIX 122, 127
 Larsen, Rs. (Ravnse) XII 98, 100,
 101, XIV 76
 Larsen, Søren (Gunslev) XV a 38
 Lassen, Oluf (Hørreby) XVIII 97
 Lassen, Otto (Overlæge) XVII 130
 Laub, Wilh. (Bogtrykker) XV a 7, 8, 24
 Laurids Møller XIX 15—22
 Lauridsdatter, Anna (Nakskov) XVI
 69, 73
 Lauridsdatter, Else (Ønslev) XIX 24
 —25
 Lauridsdatter, Kirsten (Sundby)
 XIX 22—24
 Lauridsen, Hans (Kalø) XVIII 65
 Lauridsen, Hans (Nr. Vedby)
 XIX 12—13
 Lauridsen, Jens (Ærkedegn) XI 37
 Lauridsen, K. P. (Landbrugslærer)
 XIII 125
 Lauridsen, Mads (Stensætter) XX 25
 Lauridsen, Ole (Lommelev) XIX 22
 Lauridsen, Oluf (Vaalse) XIX 11
 Lauridsen, Peder (Vignæs) XVIII 64
 Lauritsen, Ped. (Præst) XX 164
 Laursen, Hans XIX 58
 Laursen, Jørgen XIX 58
 Laursen, Rs. (Lærer) XVII 95—98,
 XVIII 156
 Laurwigen, Chr. Conrad Danne-
 schiold XIV 133
 Lavridsen, Henning (Aageby Sogn)
 XI 61
 Lavridtzsen, Hans (Maler) XVIII 54
 Leegaard, Højesteretsdommer
 XIX 59
 Lehmann, Orla XIV 53, 54
 Lehmeier, Peder Andr. (Præst)
 XI 108
 Lehn, Otto Detlev Rosenørn (Oreby-
 gaard) XIX 96

- Lejrugaard XVII 23
 Leo X (Pave) XIV 58
 Lerbæk XIV 75
 Lerche, Cornelius (Amtmand) XVI 86, XVIII 54, 63
 Lerche, Knud (Præst) XII 89, XIII 39, 41, 42, 45—46, XV b 135, 136
 Lerche, Mathias (Provst) XI 50, 67 XIV 124
 Lerche, Søster (Knuthenborg) XVI 85
 Leth, Birthe Elisabeth (Stokkemærke) XIV 133
 Leth, Karen (Nykøbing F.) XII 5
 Levetzau, F. Raben (Greve) XIX 124
 Levring, Murermester (Korselitze) XVI 130
 Lidén, E. (sv.) XI 139
 Lidstrup, se: Listrup
 Lidsø XX 58
 Liem, Mads (Krenkerup) XII 128—29
 Lieme, Byskriver (Nakskov) XIX 82
 Liisberg, Bering (Forfatter) XVI 62
 Lillebrænde XV b 101
 Lillemer XII 32
 Lindberg, J. C. (Præst) XV a 19
 Lindeskoven XVIII 35
 Lindholm Dyb XIII 79
 Lindquist, Ivar: Två låländska run-inskrifter, XVIII 138—40
 Lindqvist, Sune (Filolog) XIX 157
 Lindø XI 135
 Linstow, E. C. (Hofmester) XIII 3
 Lipke, Gartner (Hardenberg) XIV 29
 Listrup XII 63, XVII 85
 Liusender, Hans Ernst (sv. Kvartermester) XVI 73
 Lodske XIV 103, 105
 Lolfuss XX 147
 Lolland (Navnets Oprindelse) XI 1—2, XIX 105
 Lolle, Claus (Grænge) XV b 40
 Lollike, J. L. (Sparekassedirektør) XI 3, XVII 129
 Lollænder, Hans (Nr. Alslev) XIV 74
 Lollænder, Peder Rasmussen (Valdnæs) XVI 106
 Lommelev XVI 130, XIX 22
 Lommelev Mose XIX 94
 Lorentz, C. H. (Agent) XV a 53, XVIII 155
 Lorensen, Modeste (Tingsted) XX 178
 Lorenzen, Vilh. (Arkitekturhistoriker) XV b 208
 Lorenzen, Vilh.: Christianssæde. Bygninger og Bygherrer, XIX 1—8
 Lorenzen, Vilh.: Dansk Herregaards-Arkitektur fra Baroktiden. I, XVII 152, XIX 164—65
 Lorenzen, Vilh.: De danske Birgittinerklostres Bygningshistorie, XII 138—40
 Lorenzen, Vilh.: Fra Oluf Holgersen Ulfstands ældre Dage, XIV 57—62
 Lorenzen, Vilh.: Studier i dansk Herregaards Arkitektur i 16. og 17. Aarhundrede, XI 135—38
 Luchor, Cühne Hartvig (Gartner) XVII 57
 Ludvig, P. Petersen (Taars) XV a 19, 23
 Ludvigshave XV b 192—93, XVI 16, 18—22, XVIII 147
 Luenhøj XVII 81, 83, 102
 Lund, Henriette Mikaeline (Kærstrup) XVIII 110
 Lund, Julius (Møller) XVIII 110
 Lundager, Møller (Nysted) XVI 172
 Lundby XIX 79
 Lundegaard (Kristiansdal) XII 17, 143, XVII 21, XVIII 24
 Lundemærk (Errindlev) XII 53
 Lunge, Lisbet XII 1, XVIII 47
 Lungholm XI 54, 56, 135, 137, XII 53, XIV 51, 52, 100, XV b 121, 126, XVII 23, 145, XVIII 24, XX 174
 Lungholmsparten XI 56
 Luthermann, Birkedommer (Fejø) XIX 82
 Lutherman, Feltskærer XIX 82
 Lybæk XX 29
 Lühe, Margr. v. d. (Overhofmesterinde) XVII 146
 Lykke, Andreas (Prokurator) XIX 58
 Lykke, Lave XIV 87
 Lysemose XII 94, XIII 130
 Lysemos-Stenen XVIII 35
 Lysthøjsmarken XVI 16
 Lützwow, C. F. (Generalmajor) XI 133
 Lützwow, Frideric (Oberst) XI 59, 62, 70, XIX 165
 Lützwow, Henning Ulldrich von (Amtmand) XVIII 90, XX 49
 Lützwow, Magdalene Christine v. (g. Landorh) XII 19
 Læssøe, G. (Redaktør) XV a 16
 Læssøe, J. (Redaktør) XV a 16
 Læsø (Vestenskov) XII 117, 122, 126, XVII 19

- Løg, Henrik (Nykøbing F.) XIX 14
 Løje, Hans (Kalø) XVIII 64
 Løjet XVIII 33
 Løjet Mark XII 145
 Løjetmose XI 89, XII 132
 Løjtofte XI 93, 95, XIII 37, XVIII 20, 22, XIX 86
 Løjtofte Kirke XV b 106, 111, 114, 115, 118
 .Lønborg, C. R. (Nakskov) XIX 48
 Løwe, E. (Gartner) XIV 33
 Løvenørn, Poul (Generaladjutant) XX 58—82
- M**
 Maccabæi, Cathrine XIX 80
 Mackeprang, Købmand (Nysted) XX 70—71
 Mackeprang, Hans Jørgen (Rødby) XIX 169
 Mackeprang, M. (Museumsdirektør) XIX 163
 Madsen, Claudius (Kaptajn) XV a 9, 10, 11
 Madsen, Dorthea (Hillested) XIX 151—52
 Madsen, Emma (Ø. Ulslev) XV b 61
 Madsen, Hans (Præst) XV b 136
 Madsen, Jens (Alminde) XI 50
 Madsen, Jens (Dommer) XIV 114
 Madsen, Jens (V. Kippinge) XVI 106
 Madsen, Jørgen (Skovby) XVIII 3
 Madsen, Jørgen (Vaalse) XIX 54, 55
 Madsen, Jørgen (Vesterborg) XVIII 6
 Madsen, Lars (Flintinge) XIII 112
 Madsen, Lars (Nagelsti) XIII 109, 110
 Madsen, Rs. (Gaardmand) XIII 110
 Madsen, Rs. (Vaalse) XIX 52, 55
 Madsen, Sv. (Præst) XVI 113
 Madsen, Troels XIX 58
 Magdalena Sibilla, Prinsesse XI 59, XII 88, XV a 33, XVII 43, 46
 Magdalene, Hans Lauritzes (Nakskov) XVI 66
 Magius, J. E. A. (Kaptajn) XX 152
 Maglebrænde XII 109, 120, XVI 63, 73, 115, XIX 113
 Maglebrænde Kirke XV b 88, 102
 Magleby (Møen) XIX 80
 Magleholm XVII 19
 Maglemer XII 117, 121, 126
 Maglemerporten XIII 54
 Maglemose XVIII 36
 Maglemosevejen XV a 42
 Magleskov XII 37, XIV 87, 89
 Magletving XI 106, XVIII 23, 27
- Magshøj (Mahøj) XII 51, 65, XIII 126
 Magshøj Kilde XI 89, XII 51—53
 Majbølle XI 140, XII 54, XV b 17, 178, XVI 102, 121, XVIII 26, XIX 79, 81
 Majbølle Kirke XV b 103, 113, 119
 Majbølle (ved Nakskov) XV b 2, 4, XVII 19, 24
 Maller XII 94, 105
 Malling, Holger: Begravelser i Provinsen i Aarene 1717—1721, XVI 157
 Mand, Anne (Vindeby) XIX 80
 Mand, Hans (Præst) XIX 80
 Mandel, Nicolai (Herredsfoged) XIX 58
 Mangor, Anna Marie XVI 159
 „Maren Joppes Sten“ XVIII 36
 Magrethe, Dronning XII 54, XV b 206, XX 36
 Maribo XII 115, 116, 121, 122, 129—30, 137, XIII 129, 130, XIV 67, 90, 130, XV a 3, 4, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 14, 25, 26, 41, 42—43, 53, 54, XV b 78, 138, 178, 203, XVI 4, 15, 121, 156, 171, XVII 144—47, 157, 158, XVIII 91, 152—155, XIX 63, 80, 81, 82, XX 6, 138, 170—71, 181, 186
 Maribo Kilde XII 47—48
 Maribo Kirke XIII 107, XIV 99, XV b 105, 118, 204—08
 Maribo Kloster XI 138, XII 138—40, XIII 119—21, XVI 83—95, 111, XVIII 143, XIX 148—50, 158—60, 168
 Maribo Museum XI 12, XII 147, XIII 29, XIV 17, 18, 19, 25, XV b 39, 114, 171, 184, 202, XVI 1, 56, 57, 154, XVII 7, XVIII 136, XIX 72, XX 176, 178
 Maribo Sukkerfabrik XV b 204
 Maribo Sø XIII 73, XV b 61, 70, 74, 81, XVI 153, XVIII 34
 Mariehøj XVIII 131
 Markussen, Peder (Soesmarke) XVIII 64
 Marquorsen, Niels (Toreby) XII 118
 Marrebæk XI 6, 139, XVI 101, XVII 79, 119, XVIII 37
 Marskov XVIII 21
 Marskovssjøvlen XI 53
 Marstal XVII 156
 Maschwedel, Anne (Karleby) XIX 80

- Maschwedel, Balthasar Christoffer (Præst) XIX 80
 Maschwedel, Gregers (Præst) XX 179
 Matson, Mikkel (Raadmand) XIII 98, XV b 198
 Matthiessen, Hugo (Museumsinspektør) XIX 42
 Matthiessen, Hugo: Byvandring (Nakskov), XV b 195—98
 Matthiessen, Hugo: Lollands Købstæder. Studier over deres Grundplaner, XIII 92—102, XIV 62—70
 Matthiessen, Hugo: Middelalderlige Byer, XVI 155—56
 Matthiessen, Hugo: Nysted Graabrødreklosters Tomt, XVII 1—7
 Matthiessen, Hugo: Torv og Hærstræde, XII 137—38
 Meelse XI 6, 139, XVII 18, XVIII 39, XIX 93, 131, 133
 Meern, Anders (Opager) XI 61
 Meire, Hans (Eskildstrup) XVI 130
 Mejborg, R. (Professor) XV b 38
 Mejer, Chort (Guidborg) XX 42
 Mejer, Chr. Carl (Præst) XIX 65, XX 105
 Mellen, Hans von (Lundsgaard) XIV 86
 Meltofte XVIII 21, XIX 84
 Michælsdatter, Maren (g. Drakenberg) XIV 133
 Michaelsen, Gartner (Aalholm) XIX 127
 Michels, Anna (Skottemarke) XVI 73
 Michelsen, Gartner (Aalholm) XIX 118, 127
 Michelsen, Hans (Biskop) XI 30
 Michelsen, Lars (Gedesby) XVII 125
 Michelsen, Rs. (Vaalse) XIX 51, 52
 Mienert, se: Minerth
 Mikkell, Kedelbøder (Nysted) XX 32
 Miklsdatter, Anne (Holeby) XI 97
 Mikkelsen, Hans (Hovmester) XX 146
 Mikkelsen, Hans (Prokurator) XII 22
 Mikkelsen, Hendrik (Ravnse) XII 100, 101, 102
 Mikkelsen, Knud (Landet) XI 65, 66
 Mikkelsen, Laur. (Præst) XX 164
 Mikkelsen, Rs. (Bregninge) XVI 42
 Milner, Gartner (Knuthenborg) XIII 54, 55
 Milner, H. E. (eng. Gartner) XIX 124, 125
 Minerth, Mogens Madsen (Præst) XI 102, XVI 166
 Mogenssøn (Galt), Ebbe (Tyrrestrup) XVI 38
 Mogensen, Jeppe („Jens Bringstrup“) XIII 109—15
 Mogensen, Niels (Nysted) XX 118
 Mogenssøn, Sophie (f. Persdatter), se: Høeg, Sophie
 Molbech, Chr. XVII 62, 68
 Molbech, Carl Frederik (Nakskov) XX 184—85
 Moltke, A. G. v. (Gammelgaard) XI 63, 71
 Moltke, A. H. v. (Hovmester) XVII 146
 Moltke, J. G. (Gammelgaard) XI 71
 Monk, Regine (Krønge) XI 127
 Monrad, Ditlev Gothard XI 73, 83, XV a 8, 14, 15, XVII 150, XX 131
 Monrad, Hans (Præst) XX 179
 Montrose, Hans Andersen (Stubbekøbing) XVI 72
 Morgenstierne, C. W. Munthe v. (Amtmand) XII 95, XVII 139, XX 75, 76, 77
 „Morten“ (Sten) XVIII 38
 Morten Byskriver (Stubbekøbing) XIX 81
 Morten Feldbereder XVI 73
 Mortens, Gunder (Skelby) XI 28, 39
 Mortensdatter, Birgitte (Vesterborg) XX 164—66
 Mortensdatter, Karen (Fejø) XIV 114
 Mortensdatter, Kirsten (Vaalse) XVI 108
 Mortensen, Gartner (Christianssæde) XVIII 10
 Mortensen, Anders (Billedskærer) XV b 194
 Mortensen, C. C. (Læsø) XII 117
 Mortensen, Hans (Lærer) XI 80
 Mortensen, Hans (Præst) XIX 81
 Mortensen, Lars (Gunslev) XIV 79
 Mortensen, Mads (Præst) XI 66
 Mortensen, Marie (Nysted) XIX 81
 Mortensen, Morten (Toreby) XVII 26
 Mortensen, Peder (Borgmester) XV a 49
 Moseby XII 66—82, 112, 115, 120, 133, XIII 28, 130, 131, 134—35, XVI 121, 124, 125, 131, 141, 144, 158, XVIII 79, XIX 26—27, 80, 153
 Mosegaard XI 50

- Mosemarken XI 56
 Mossin, H. (Præst) XI 107—15,
 XII 131
 Mossin, Karen Birgitte (Gunslev)
 XI 107—15, XII 130—31, XIV 141
 Mossin, Sophie Christine (Gunslev)
 XI 107—15
 Mule, Birte (Askø) XIX 81
 Mule, Ellen Hansdatter (Dannemarre)
 XIX 82
 Mule, Gertrud Hansdatter (Østofte)
 XIX 82
 Mule, Hans Hansen (Præst) XI 67
 Mule, Jens Pedersen (Præst) XIX 81
 Mundt, Chr. (Degn) XVI 166
 Munk, Else Pedersdatter (Nakskov)
 XIX 43
 Munk, Jørgen (Askø) XI 50
 Munk, Kirstine XII 58, XVIII 146,
 XIX 77
 Munk, Peder (Skelby) XI 24
 Munkeby XVII 19, 24
 Musse XII 112, 121, XVIII 26
 Musse Kirke XIII 39, XV b 96
 Muurmester, Christen (Nakskov)
 XVI 69
 Mygdal, Elna: Lidt mere om den
 falsterske Dragt. Linned Udstyr,
 XIV 14—26
 Mygget XI 7
 Müller, Astrid Paludan: „Gen. Clas-
 sen“, XIII 117—19
 Müller, Chr. Rud. (Biskop) XX 179
 Müller, Henrik (Rentemester) XII
 83—89, XIII 47
 Müller, Heinrich Jacobsen (Lærer)
 XVI 63—64
 Münter, Balthasar (Præst) XIX 68,
 XX 103
 Münter, Fr. C. C. H. (Biskop) XVI
 168, XX 101
 Myssøn, Hans Nielsen (Horreby)
 XVIII 97
 Møen XVI 64, 65, 70—73, 122
 Møllelungen XV b 186
 Møller, Løjtnant XIX 82
 Møller Bodil (Ravnse) XIX 17
 Møller, Chr. Andr. (Politimester)
 XV a 9
 Møller, H. F. (Lærer) XV b 219—20
 Møller, H. Ulrik (Præst) XII 91,
 XVIII 2
 Møller, J.: Fester og Højtider i gamle
 Dage, XVII 161—62
 Møller, Kirsten (Marrebæk) XVII 119
 Møller, Kristian (Marrebæk) XVII 119
 Møller, Otto (Grænge) XVII 93
 Møller, Peder (Maribo) XIII 120
 Møller, Peder Hansen XIX 19—21
 Møller, Poul Martin XVII 138,
 XVIII 4
 Møller, Rs. (Biskop) XI 83, XVIII
 1, 3, 4, 5, 6, 155, XX 184
 Møller, Rs. (Flintinge) XI 116
 Møller, Stoltze (Landinspektør)
 XIX 50
 Møller, Søren (Ladefoged) XX 46—50
 Møller, Wilhelmine Eleonora (Hal-
 sted) XX 107
 Møller, V. P. (Hattemager) XIX 34
 Mønge XIX 106
 Møss, Rs. (Skørringe) XVIII 9
 Møsting, Kammerfrøken XVII 146
 Nagelsti XI 140, XIII 77, 109—15,
 XV b 2, 39, 43, 44, 57, XVI 77—
 82, XVII 22, 25, XVIII 25, XIX
 115
 Nakskov XI 73, 81—83, 95, 105,
 133, 140, 143, XII 116, 117, 118,
 122, 126, 130, 137, 138, 143, 147,
 XIII 24, 26, 92—102, 128, 135,
 XIV 66, 91, 92, 125, XV a 2, 11,
 16, 17—20, 22—27, 49, 50, 53,
 54, XV b 2, 58, 66, 77, 162, 195
 —98, 212, 214, 222, XVI 15, 29
 —32, 65—70, 74, 155, 156, XVII
 92, 144, 145, 157, 158, XVIII 21,
 44, 47, 155, XIX 31—50, 79, 80,
 81, 82, XX 59, 102—04, 106, 138,
 179, 184—85
 Nakskov Fjord XV b 9, 14, 15
 Nakskov Helligaandshus XI 23—24,
 34, 37
 Nakskov Kirke XV b 103, 108, 193
 —94
 Nakskov Ladegaard XIII 107
 Nannestad, Anna (Vesterborg) XV b
 152
 Nannestad, Conrad (Præst) XI 67
 Natmand, Kresten (Tingsted) XII 134
 Neander, G. (Forvalter) XI 96
 Nebbehve XVII 20
 Nebbelunde XII 118, XIV 108—11,
 XVI 169, XVIII 136
 Nebbelunde Kirke XV b 93
 Neble, Sophus (Redaktør) XV a 17, 21
 Nebøllegaard XI 72
 Neergaard, Bodil (Fuglsang) XVI 141
 Neergaard, J. F. (Amtmand) XIX 74

- Nelling, Leverandeur (Nykøbing F.) XVII 51
- Nestius, Michael (Præst) XI 67
- Neve, Peter (Stiftamtmand) XII 20, 21
- Nielsdatter, Dorthé (Eged) XVI 168—69
- Nielsdatter, Karen (Nakskov) XIX 163
- Nielsdatter, Mette (Kalø) XVIII 65
- Nielsen, Anders XIX 80
- Nielsen, A. (Holgershaab) XVII 75—77
- Nielsen, Anton (Forfatter) XI 80
- Nielsen, Carl (Sdr. Alslev) XIX 129—34
- Nielsen, Carl og Schmidt, A. F.: Landsbysmedenes Kaar paa Falster i tidligere Tid, XIX 129—34
- Nielsen, Claus (Aageby Sogn) XI 61
- Nielsen, Frederik (Radbjerg) XVII 119
- Nielsen, Fr. Th. (Overlærer) XX 122
- Nielsen, Gavert (Præst) XI 67, XVIII 7, 9, 12
- Nielsen, Hans („Bøsemageren“) XIV 124
- Nielsen, Hans (Opager) XI 60
- Nielsen, Hans (Præst) XI 67
- Nielsen, Hans (Vedby) XVI 130
- Nielsen, Hemming (Engebølle) XX 174
- Nielsen, Henriette (Grønsund) XX 53
- Nielsen, Iver (Raadmand) XII 86—89
- Nielsen, Jens (Nakskov) XII 143
- Nielsen, Jens (Vignæs) XVIII 64
- Nielsen, Jørgen (Aageby Sogn) XI 61
- Nielsen, Johan Georg Rs. (Præst) XI 67, XIII 127—29
- Nielsen, L. O.: Lidt fra Femø, XIII 127—29
- Nielsen, Mette (Vestenskov) XIX 81
- Nielsen, Morten (Herredsfoged) XI 50
- Nielsen, M. C. B. (Nysted) XVII 92
- Nielsen, Niels (Borgmester) XV b 194
- Nielsen, Niels (Præst) XI 66
- Nielsen, Otto (Guldborghave) XVI 143
- Nielsen, Peder XIX 58
- Nielsen, Poul (Lommlev) XVI 130
- Nielsen, Rs. (Nykøbing F.) XI 34, 35
- Nielsen, Rs. (Præst) XIX 81
- Nielsen, Rs. (Ønslev) XIX 24
- Nielsen, R. K. (Soesmarke) XX 188
- Nielsen, Trine (Nakskov) XI 133
- Nielsen-Klodskov, N. J. (Forstander) XIII 123—24
- Nielsson, Jens (Aageby Sogn) XI 62
- Nielstrup XIV 44—46, 86, XVI 115, XIX 164
- Niemann, Skoleholder (Købelev) XVI 121
- Nimb, Hans (Præst) XIX 81
- Nordlunde XV b 57, 189, XVII 19, XVIII 21, 22, 27, XIX 84, 86, XX 165
- Nordlunde Kirke XV b 97, 100, 107, 111
- Nordmann, V. J. H. (Geolog) XV b 181
- Nordmand, V. J. H.: Birket Grusgrav, XV b 184—86
- Nordmann, V. J. H.: Træk af Lollands Geologi, XV b 1—15
- Norgren, N. (Gartner) XIX 127
- Normand, Chr. Jacobsen (Præst) XIX 80
- Normand, Lisbeth (Magleby) XIX 80
- „Normanden“ XVIII 38
- Norre XIV 97, XVII 20, 23
- Norregaard (Nebbelunde) XII 118, 121
- Nyboe XI 66
- Nyby XI 3
- Nybølle XIV 97, 124, XVII 17, 26, 134, XVIII 8, 22, 27, 111
- Nybøllegaard XVI 132
- Nybøllelunde XI 88
- Nybølle Skov XI 88
- Nygaard XIX 84
- Nyholm, Carl (Prokurator) XVI 106
- Ny Kirstinebjerg XII 113, 120
- Nykøbing F. XI 72, 73, 143, XII 114, 115, 116, 120, 126, 133, 143, 144, XIII 124, 125, 131—34, XIV 41, 53, 54, XV a 5, 7, 8, 23, 24, 26, 49, XV b 59, XVI 37, 64, 102, 116, 122, 155, 156, 160, XVII 63, 92, 113, 114, 127—33, 148—49, 158, 159, XVIII 35, 110, 111, 126, 128, 129, 144—45, XIX 14, 80, 81, 82, 139, 167, XX 116, 118, 121—32
- Nykøbing F. „Falsters Minder“ XVII 127—33
- Nykøbing Hospital XI 23—39, XII 1—28, XIII 1—28
- Nykøbing Kirke XV b 84, 118, 119, XVIII 50, XX 83—91
- Nykøbing, Latinskolen XV a 28—36
- Nykøbing Slot XI 138, XVI 113, 157, XVII 42—57, XIX 19, XX 24—33, 49, 137, 142, 146, 166—70
- Nymand, Rs. (Horreby) XVIII 97

- Nyrop, Christoffer (Præst) XII 96, XIV 121—23
- Nysted XI 10, 107, 111, XII 53, 63, 113, 115, 116, 118, 121, 122, 144, XIII 110, 111, 112, 117, XIV 67—68, XV a 7, 54, XV b 3, 17, 59, 63, 135, XVI 74, 121, 151—52, 156, 172, XVII 83, 92, 152, XVIII 20, 25, 34, 35, XIX 81, 82, XX 32, 56—82, 117, 118, 125, 131, 132, 133, 138, 179
- Nysted Fjord XI 10, XIII 73
- Nysted Kirke XII 83—89, XV b 84, 111
- Nysted Kloster XVI 113, XVII 1—7, XVIII 142—43
- Nysted Nor XIII 83, XV a 44, XV b 14, 178
- Næs XVI 122, XX 49
- Næsby XVII 19, XVIII 20
- Næsgaard XI 6, XIII 125, XVI 160, XVII 110—18, XVIII 79, XX 54
- Nøbbet XV b 65, XVI 3
- Nøbbet Gade XVIII 23
- Nøde Mose XII 94
- Nørbech, Lærer (Halsted) XX 115—16
- Nørlund, Poul: Gyldne Altre, XVI 154—55
- Nørreballe XII 109, 121, XV b 179, XVIII 25
- Nørreballe Hospital XV a 39
- Nørreby XIII 128, XV b 32, 46
- Nørregaard XVII 21, XV b 178, XVI 142
- Nørremark (Errindlev) XII 53
- O**bel, Jens Brask (Præst) XIX 48
- Oertz, Ludvig Chr. (Amtmand) XIII 10, 13—14
- Offersen, N. (Landinspektør) XII 96, 97, 102
- Ohrhøj XVII 12
- Okse, Inger XX 138
- Olesen, Hans (Sædinger) XI 142, XIV 46—47, 52—53
- Olrik, Axel (Historiker) XVIII 36
- Olrik, Jørgen (Museumsinspektør) XV b 29, XX 177
- Olstdatter, Ane (Eged) XVI 168
- Olsen, Kantor (Nykøbing F.) XX 122
- Olsen, Christen (Aageby Sogn) XI 61
- Olsen, Christoffer (Sdr. Vedby) XVII 79, 80, 150
- Olsen, H. P. (Sakskøbing) XVII 105
- Olsen, J.: Marie Just i Vindeby, XII 132—33
- Olsen, J.: Svendborg Feldberedere, XVII 158
- Olsen, Jørgen (Præst) XIX 81
- Olsen, Mette (Gunslev) XIX 81
- Olsson, Myrs (Horreby) XVIII 97
- Olsen, P. (Nr. Ørslev Højskole) XVIII 156
- Olsen, Peder (Sakskøbing) XVII 106
- Olstorp XIV 102
- Olstrup XI 62, XII 53, 63, XVII 151, XVIII 24
- Olstrupgaard (Lungholm) XI 65
- Olufsen, Niels (Lommelev) XIX 22—24
- Olufsen, Oluf (Landmaaler) XIII 125
- Olufsen, Simon (Eged) XVIII 97
- Omø XI 88
- Opager XI 49, 50, 51, 53, 60, 61, 69, XIII 105, XIV 97, XVII 17, 19
- Opagergaard (Sparresholm) XI 49, 54, 59, XII 29—38, XIII 104, 105, 106, XIV 89
- Opager Mark XI 65
- Opagerskov XI 49, 53, 70, XII 30
- Oppermann, A.: Greve C. D. F. Reventlow, XVIII 146—48
- Ore (Arninge) XII 32, XVIII 21
- Ore (Oure, Aastrup) XII 32, XX 47
- Oreby XIII 26, XVI 148, 149, XVII 15
- Orebygaard XI 136, 137, XV b 138, XVI 118, 141, XVII 23, XVIII 33
- Orehoved XIX 12, XX 53
- Orehøj XII 94, 97, 98, 104
- Orenæs XI 6
- Orne XVIII 22
- Orup, se: Ourupgaard
- Osten, Hans Hansen (Aalholm) XVIII 63
- Otto, Prins XVIII 129
- Oure, se: Ore
- Ourupgaard XI 84, 139, XIV 41—44, XVII 110
- Oustrup Enge XI 3
- Oustrup Mose XIII 72, 76, XV b 12
- Outzen, Geske Marie Pedersdatter (Højer) XV b 150
- Ovesen, H. (Redaktør) XV a 27
- P**aarup XI 4, XII 32, XVIII 25
- Paaske, Hans XI 62
- Paaske (Paache) Smed XI 108

- Padicke, Laurids Nielsen (Sundby) XIX 22
- Palladius, Peder (Biskop) XII 59, 60
- Palle, Jens Nielsen (Horreby) XVIII 97
- Palle, Niels (Horreby) XVIII 97
- Pallerup XVII 18
- Palmsten, Pejter (Skipper) XX 48, 49
- Palsgaard XX 99
- Paludan, E. J. (Præst) XVI 126
- Paludan-Müller, A.: Generalmajor Classen, XII 148
- Paludan-Müller, Caspar (Rektor) XVII 149—60
- Paludan-Müller, Jens XVII 160
- Pappenheim, Borkard von (Sæbyholm) XIV 87, XV b 161
- Pappenheim, Jost Fried von (Søholt) XII 1, 2, XV b 164
- Parelius, H. L. S. (Amtsforvalter) XVII 148—49
- Passow, Hartvig (Fredsholm) XI 136
- Paulli, V. (Læge) XVIII 155
- Paulli, V.: Fra Theisens Gaard i Nakskov, XIX 31—50
- Paulsen, Hans (Sundby) XIII 111
- Pedersdatter, Ellen (Guldborg) XX 42
- Pedersdatter, Elisabeth (Kippinge) XII 41
- Persdotter, Soffia, se: Høeg, Sophie
- Pedersen, Anders (Knubbeløkke) XI 133
- Pedersen, Anders (Nakskov) XI 133
- Pedersen, Anders (Vejringe) XVII 92
- Pedersen, C. (Redaktør) XIX 112
- Pedersen, C. Fr. Friis (Apoteker) XI 83
- Pedersen, Chr. (Holeby) XVIII 131
- Pedersen, Christoffer (Kalø) XVIII 64
- Pedersen, Hans (Nagelsti) XIII 109
- Pedersen, Hans (Soesmarke) XVIII 64
- Pedersen, Hans (Ønslev) XIX 25
- Pedersen, Henrik XVII 156
- Pedersen, Henrik: Degneforhold og Degne i Birket, XI 102—06
- Pedersen, Henrik: Degneforhold i Gloslunde og Græshave, XVI 164—66
- Pedersen, Henrik: Degnellyrik XIV 112—18
- Pedersen, Jens (Albue) XIV 106
- Pedersen, Jens (Gedesby) XX 42
- Pedersen, Jens (Nysted) XV b 135
- Pedersen, Karen (Østofte) XIX 80
- Pedersen, Margrethe (Nr. Ørslev) XVII 91
- Pedersen, Marqvor (Thoreby) XIII 110
- Pedersen, Niels (Forstander) XII 7—14, 18, 20, 26
- Pedersen, Niels (Præst) XI 64, 67, XV b 75
- Pedersen, Otto (Præst) XIX 80
- Pedersen, Peder (Femø) XIII 128
- Pedersen, Peder (Nr. Vedby) XVI 130
- Pedersen, P. (Redaktør) XV a 18
- Pedersen, P. A.: Stænderdeputeret Frederik Jørgensen, Vindeby, XI 15—22
- Pedersen, Rs. (Aageby) XI 48
- Pedersen, Rs. (Ønslev) XIX 24—25
- Pedersen, Valdemar (Redaktør) XV a 17, 18—20
- Pedersen-Sejerbo: Tyvebrændt, XI 127—29
- Pederstrup XI 86, 88, 105, XIV 86, 91, 100, XV b 4, 6, 120, 126, 129, 130, 180, 184, 189, 224, XVI 1—23, 52, 53, 54, 117, 132, XVII 20, 137, 138, XVIII 7, 9, 23, 147
- Pehrson, Anders (Nøbølle) XIV 124
- Pejtersen, Ties (Grønsund) XX 48
- Pepers, Edle (Nykøbing F.) XIX 81
- Perlestikker, Anne (Døllefjelde) XIX 82
- Perlestikker, Anders Pedersen (Præst) XV a 2
- Perlestikker, Magdalene (Døllefjelde) XIX 82
- Perlestikker, Søren Christensen (Præst) XIX 82
- Peter, Biskop af Odense XII 33
- Petersen, Inspektør (Maribo Ladegaard) XVII 145
- Petersen, Tolder (Bandholm) XI 134
- Petersen, Albert (Arkitekt) XX 87
- Petersen, Arthur (Højskoleforstander) XV b 156
- Petersen, Arthur: Greve Chr. D. F. Reventlow, XVIII 156
- Petersen, Arthur: Jorddrot og Bonde XIX 165
- Petersen, Arthur: Greve Chr. D. F. Reventlow til Christianssæde, XIX 166—67
- Petersen, Emil (Præst) XVII 101, 102
- Petersen, Hans (Højsmarke) XV a 22
- Petersen, J. Magnus (Arkæolog) XVIII 136

- Pettersen, Jørgen (Lærer) XVII 125
 Petersen, Lavrids (Præst) XI 66
 Petersen, Margrethe: Kongedatteren
 Leonora Christina, XVII 152
 Petersen, Niels (Holeby) XII 118
 Petersen, Niels (Soesmarke) XII 117
 Petersen, N. M. (Professor) XVII 60
 Petersen, N. Th. (Nakskov) XVII 92
 Petersen, O. (Professor) XIV 33
 Petersen, P. (Viceinspektør) XIV 72,
 XVII 128, 130, XIX 129
 Petersen, R. (Vindeby) XI 83
 Petersen, Sofie (Grønsund) XX 53
 Petersen, Th. (Redaktør) XV a 22
 Petersen, Ulrik Anton (Præst) XV b
 151
 Petri, Lasse (Ryde) XIII 105
 Pil, Oluf (Moseby) XIX 27
 Pilegaard, Else XIX 81
 Pilegaard, J. (Præst) XIX 81
 Pilegaard, Peder XIX 81
 Pilehave XVI 144
 Pilehaven. Nykøbing F. XI 35
 Pilet XVIII 24
 Pilt, Hans (Nr. Alslev) XIV 74
 Piper, Cathrine XIX 81
 Plessen, S. Christf. von (General-
 løjtnant) XX 46
 Plewe, Johan Friderich (Nakskov)
 XIX 41
 Plum, Bolle Fr. (Regimentsskriver)
 XII 129
 Plum, Claus XII 129
 Pommerstofte XVIII 26
 Pontoppidan, Chr. (Bogholder)
 XVII 128
 Pontoppidan, Dines (Præst) XI 114,
 115
 Pontoppidan, Dorthe (Vesterborg)
 XIX 80
 Pontoppidan, Erich Peter (Nakskov)
 XIX 49
 Pontoppidan, Oluf Lauritsen (Præst)
 XIX 80
 Pors, Hans (Olstrupgaard) XIII 106
 Pors, Rudbeck (Øllingsø) XIV 86,
 XV b 164
 Pors, Stig (Øllingsø) XIII 106
 Pors, Styge (Præst) XI 66
 Poss, Maren (Døllefjelde) XIX 82
 Post, Rs. Jørgensen (Ravnse) XII 98,
 99, 100, 101, 102
 „Pouls Hul“ (Moseby) XII 133
 Povlsdatter, Johanne (Nr. Alslev)
 XIX 13—22
 Poulsen, Gartner (Aalholm) XIX 119,
 124, 127
 Poulsen, Tømrer (Nøbølle) XVII 134
 Poulsen, Iver (Forpagter) XIX 88
 Povlsen, Jens (Nr. Alslev) XIV 74
 Poulsen, Poul (Skelby) XVII 129
 Poulsen, Rs. (Kalø) XVIII 64—66
 Poulsen, Rs. (Skelby) XV a 21,
 XVII 79, 80
 Povlstrup XVII 22
 Pramstenene XVIII 38
 Priergaard, Christiane Elisabeth
 (Halsted) XX 108
 Priergaard, Gustav XX 106
 Prindsholm XVI 131
 Printz, Johs. Carstensen (Lærer)
 XVIII 89
 Priorskov XV b 59, XVIII 25, 34
 Prip, Kirsten (Nykøbing F.) XIX 82
 Præstepanden XII 133
 Pæregaard (Carlsfeldt) XIII 86
 Pæregaard (Væggerløse) XVI 143
 Pærregaard, Hans Rasmussen (Eged)
 XVIII 97
Quistgaard, Erh.: Fra Svenskekri-
 gens Dage, XX 164—66
Quistgaard, Erh.: Den hellige Kilde
 ved Kippinge Kirke, XIX 77—82
Qvitzow, Eiler (Qvitzowholm)
 XIV 86
Qvitzow, Nanne Jensen (Aalstrup)
 XII 34, 36
Raa XV a 42, XVII 25, XVIII 24
 Raabjærg XI 7
 Raagehave XVII 20
 Raagelunde XVII 22, 24, XVIII 25,
 26, XIX 156
 Raageskov XVII 19
 Raahavegaard XIII 114
 Raarup XVII 19
 Raben, Amalia Munch (Aalholm)
 XIX 120
 Raben, Chr. (Greve) XIV 39
 Raben, Frederik v. (Stiftamtmand)
 XII 22, 28, XIII 2, 5, 26, XVII 52
 Raben, Fr. Chr. v. (Greve) XIX 118
 —21
 Raben, G. Chr. (Greve) XVI 131
 Raben Lewetzau, Johs. (Greve)
 XV a 24
 Raben, O. L. (Greve) XVI 172
 Rachenkamp, Gartner (Rosenborg)
 XVII 57

- Radbjerg XI 35, XII 7, XVI 123, 143,
 XVII 119, 124, 125, 126, XVIII 38,
 XIX 94
 Radbjerg Skov XIV 16
 Radsted XII 112, XIII 119, XV a 44,
 XV b 17, 73, XVI 27, XVII 22,
 XVIII 26, 28, XIX 168, XX 17
 Radsted Kirke XV b 108, 111
 Rahbek, K. L. (Forfatter) XVIII 82,
 XIX 62
 Rahr, Mogens (Præst) XV b 158
 Ramel, Anna (g. Reedtz) XII 4
 Rammel, Henrik (Hofmester) XX 145
 Ramus, Chr. (Biskop) XIII 4,
 XVIII 88
 Ramus, Chr. Christiansen (Provst)
 XI 134
 Ramus, Frantz (Amtsforvalter) XII 95,
 XIV 136
 Ramus, Jak. (Biskop) XIII 27, XIV
 132, XX 170
 Rantzau, Chr. (Overstatholder) XII 83
 Rantzau, Hans (Segalendorff) XIV 99
 Rantzau, Henrik (Statholder) XX 144
 Rasch, Isach (Prokurator) XVIII 95
 Rasch, Johannes (Præst) XII 49, 52
 Rasmus Degn (Birket) XI 105
 Rasmus, Pastor (Kippinge) XII 57—
 58, XIX 78
 Rasmusdatter, Anne Cathrine (Vaalse)
 XIX 51—60
 Rasmusdatter, Karen (Radbjerg)
 XVII 124, 126
 Rasmusdatter, Maren (Nr. Alslev)
 XIX 14, 15, 16, 18
 Rasmusdatter, Maren Sophie (Rad-
 bjerg) XI 129
 Rasmusdatter, Marine (Vaalse) XIX 11
 Rasmussen, Frøken (Radbjerg Skov)
 XIV 16
 Rasmussen, Lærer (Nybølle) XVIII 8
 Rasmussen, Anders (Præst) XIX 79
 Rasmussen, Anders (Ravnse) XIV 76
 Rasmussen, Anne (Stubbekøbing)
 XIX 79
 Rasmussen, August (Vejringe) XX 55
 Rasmussen, A. Kall (Præst) XVI 84,
 92, 93, 94
 Rasmussen, Clemens (Bregninge)
 XII 117
 Rasmussen, Christoffer (Kartofte)
 XII 128
 Rasmussen, Fr. (Lærer) XVIII 9
 Rasmussen, Hans (Borrehuset)
 XX 52
 Rasmussen, Hans (Egense) XVI 103
 —08, XVIII 132—33
 Rasmussen, Hans (Bregninge) XII
 113
 Rasmussen, Hans (Gurreby) XVI 141
 Rasmussen, Hans (Meelse) XIX 131
 Rasmussen, Hans: Et Livseventyrs
 Begyndelse, XI 133
 Rasmussen, Hans: Fra Alfred Betz'
 Ungdom, XI 72—84
 Rasmussen, H. J.: Nye Træk
 af lolland-falstersk Landbrugsliv,
 XV b 209—12
 Rasmussen, Jan (Nr. Alslev) XIX 16
 Rasmussen, Jens (Forstander) XII 5
 Rasmussen, Jens (Nakskov) XIX 43,
 44
 Rasmussen, Jens (Provst) XI 66
 Rasmussen, John (Systofte) XII 113
 Rasmussen, Jørgen (Ravnse) XII 102
 Rasmussen, Lars (Klokkergaarden)
 XV b 29
 Rasmussen, Niels (Ravnse) XII 102
 Rasmussen, Niels (Stubberup) XV b
 41
 Rasmussen, Ole (Nr. Ørslev) XVII
 93, 102
 Rasmussen, Ole: Kirkestriden i
 Karleby, Horreby, Nr. Ørslev
 Sogne, XVIII 87—97
 Rasmussen, P.: Logulve, XIX 154
 —55
 Rasmussen, R. (Killerup) XVI 142
 Rasmussen, Rs. (Gedesby) XII 114
 Rasmussen, Rs. (Nykøbing F.)
 XVII 92
 Rasmussen, Rs. (Nr. Alslev) XIX 14
 —18
 Rasmussen, Rud. (Købmand, Stubbe-
 købing) XIII 89
 Raune Ager XI 69
 Ravn (V. C.?) cand. jur. (Maribo)
 XV a 53
 Ravnborg XI 89, 96, XV b 181, XVII
 145, 163, XVIII 140—42
 Ravnborg Banke XII 105
 Ravnsholt XII 117, 122, XV b 6, 59,
 183, 220, XVI 122
 Ravnsholt Bakke XIII 127, XVIII 33
 Ravnsholt Møllelunge XIII 76, XV b 12
 Ravnse XII 90—106, 111, 120, 124,
 XIV 73, 76, XVII 12, XIX 15, 16
 Ravnsholt XVIII 22, 23, 27
 Rebslager, Hans (Bøtø) XVI 113
 Reck, Chr. F. D. (Læge) XI 125

- Reck, Løjtnant von XVI 68
 Reedtz, H. (Kammerherre) XX 99
 Reedtz, P. (Kansler) XII 4
 Reichow, Georg Ernst v. (Amtmand)
 XII 18, 20, XIII 25, XVI 88, 90
 Reimer, Købmand (Nakskov) XIX 49
 Reimer, Prokurator XII 22
 Reimer, Dorthe (Nakskov) XVI 68
 Reitzer, J. (Højesteretsdommer)
 XIX 59
 Renberg, Morten (Præst) XX 47
 Rerav, Rs. (Præst) XV b 133—35
 Rersnæs XIII 120, XVII 10, XVIII
 134, XX 17
 „Rettersteder“ XVIII 33
 Reventlow, Benedicte Marg. (Tølløse)
 XV a 48
 Reventlow, Chr. (Redaktør) XVII
 128, XV a 24
 Reventlow, Conrad (Frihedsminde)
 XVIII 7, 8
 Reventlow, Charlotte Amalie (f. Hol-
 stein) XV b 123
 Reventlow, Christian Ditlev (Greve,
 † 1738) XIV 99, 100, 133, XV b
 121, XIX 6
 Reventlow, Christian Ditlev (Greve,
 † 1775) XI 86, 89, 96, XV b 121
 Reventlow, C. D. (Greve, † 1851)
 XIV 39, XV b 130, XVI 13
 Reventlow, Chr. D. Fr. (Statsmini-
 ster) XIII 11, 122, XIV 137, XV b
 120—31, 150, 151, 188—89, 214,
 XVI 52—55, 124, 132, 163—64,
 XVII 137, 150, XVIII 6—7, 11—
 13, 14, 146—49, 156, XIX 63,
 166—67, XX 60
 Reventlow, Chr. E. F. L. E. (Greve)
 XV b 188, XVI 1, 19, 20
 Reventlow, Ernst (Greve) XVI 6
 Reventlow, Ludvig (Brahetrolleborg)
 XV b 122—23, 126, 152
 Riber, Jens Jacobsen (Præst) XV b
 158
 Ridtz, Thomas (Præst) XIX 79
 Riegels(en), H. (Søllestedgaard)
 XVII 58
 Riegelsen, Katrine (Nakskov)
 XIII 26
 Riegels, Niels Ditlev (Forfatter)
 XVII 58—70
 Riis, Peder (Byfoged) XIX 82
 Rimmer, Mads (Vesterborg) XX 165
 Ringholm, Peder Andersen (Byfoged)
 XIX 82
 Ringnis, Jørgen (Billedskærer) XIII
 37, XV b 113, 118—19, 160, 194,
 XVIII 44—52
 Ringseby XVII 20, 24, XVIII 21,
 22, 27
 Ringsebølle XI 62, XV b 58, XVII
 21, XVIII 24
 Ringsebølle Kirke XV b 83, 84—85
 Ringsing, Kirkevæрге (Fjelde)
 XVII 139
 Ringsing, Chr. (Nagelsti) XI 116,
 XV b 57, 59, 76
 Ringsing, Chr.: Gadekov og Gade-
 stævne, XVI 76—82
 Ringsing, Chr.: Pa Smes dei gamle
 Haikat, XV b 191—92
 Ringsing, Chr.: Smedemordet i Na-
 gelsti, XIII 109—15
 Ringsing, Kirsten (Ø. Ulslev?)
 XVI 73
 Ringsing, Rs. Madtzen (Ø. Ulslev?)
 XVI 73
 Riserup XIV 122, XVI 119, 120, 124,
 132
 Rist, J. G. (Diplomat) XV b 130
 Rist, P. Fr. (Forfatter) XVI 62
 Rochstroh, K. C.: Fred. d. 6jertes
 Godspolitik, XII 141—43
 Roden Skov XV b 5
 Rodsnæs XVI 133, XIX 115
 Roed, Jørgen (Maler) XV b 119
 Rogert, Ide (Nakskov) XIX 81
 Rogert, Poul (Præst) XIX 81
 Rohde, J. Fr. v. (Greve) XVII 59
 Rolykke XVIII 4, 23
 Rommersholm XI 93
 Rose, P. (Gartner) XIX 127
 Rosen, Fr. C. (Præst) XVI 107
 Rosenberg, G. (Konservator) XVI 5
 Rosenberg, G.: Kulturstrømninger i
 Europa under Stenalderen, XX 175
 Rosenberg, G.: Langdyssen i Hor-
 belev paa Falster, XIX 100—104
 Rosenberg, G.: Ny Jættestuefund,
 XIX 156
 Rosendal, Dines Jacobsen (Præst)
 XIX 80, 81
 Rosendahl, Ernestine (Altona) XIX 74
 Rosendal, Maren (Torkildstrup)
 XIX 80
 Rosendal, Sofie Amalie (Torkildstrup)
 XIX 81
 Rosenfeld, Hans (Skriver) XII 7
 Rosenkrantz, Anna XI 34
 Rosenkrantz, Erik XI 54, 70

- Rosenkrantz, Palle (Lensmand) XI 30, 137, XII 1, XIII 120, XVIII 47, XX 174
- Rosenqvist, Else Birgitte (Vestersborg) XIX 80
- Rosenqvist, Eskild Rasmussen (Præst) XIX 80
- Rosenørn, P. O. (Amtmand) XII 18, XIII 3, 4, 5, 8, 25,—26, XVIII 94
- Rosenørn-Lehn, H. Chr. (Lensbaron) XI 142, XVI 128
- Rosenørn-Lehn, O. D. (Udenrigsminister) XIII 26, XV a 24
- Roskilde XVI 174, XVII 142, 153—55
- Rosling, Jørgen H.: Hvor boede Eleonora Christina paa Maribo Kloster? XVI 83—95
- Rosling, Jørgen H.: Leonora Christinas Bolig i Maribo Kloster, XIX 148—50
- Rosling, Jørgen H.: Landfysikus Peder Hahn, XIX 154
- Rosling, Jørgen H.: Græsning og Vaabenøvelse, paa Maribo Kirkegaard, XX 170—71
- Rosning XI 7, XV b 220
- Rosnæs, se: Rodsnæs
- Ross, C. W. (Kantor) XVI 91, 94, XIX 149, 154
- Rostgaard, Frederik (Højesteretsdommer) XII 17, XIX 59
- Rostorph, Anne (Nakskov) XIX 80
- Rostorph, Hans (Præst) XIX 80
- Rostrup, Anna (Nykøbing F.) XVIII 144—45
- Rotgietter, Daniel (Stubbekøbing) XVI 73
- Roth, Henrik (Præst) XVI 85
- Rothe, Carl Adolf (Kancelliraad) XII 28
- Rothe, Eigil (Konservator) XV b 201, XX 177
- Rottenborgvejen XI 55, XII 29
- Rubbeløkke XV b 173, XVII 20, XVIII 9, 12, XIX 65, 72, 73, 75, 76, 80
- Ruchrad, Jens (Præst) XV b 213
- Rud, Borchard (Vintersborg) XV b 57, 160, 161—63
- Ruud, (Christen, Præst) XI 109, 110, 111
- Rud, Eiler (Vintersborg) XIV 86, XV b 161
- Rud, Erik (Fuglsang) XI 35
- Rudt, Johan (Møgelkær) XIV 86
- Rud, Jørgen (Vintersborg) XIV 85
- Rud, Karen (Aalstrup) XI 58, 63, XIV 85—86, 88, 94, 95, XVIII 143
- Rudt, Knud (Sandholt) XIV 86, 87
- Rudt, Per (Fuglsang) XIV 86
- Rud, Sibylle XII 131, XV a 40
- Rudbjærg XVII 19, 24, XVIII 21, XIX 166
- Rudbjerggaard XII 113, 122, XIII 33, XV b 176
- Rudde, Anders (Dannemarre) XI 60, 61
- Rugaard, D. E. (Politiker) XVI 104
- Runestensvadet XI 12
- Runge, Konrad XII 24, 25
- Ry, Henrik Sørensen (Amtsskriver) XVI 85
- Ryde XI 50, 64, 70, XII 37, XIII 105, XIV 84, 96, XV b 74—75, XVII 18, 24, 26, XVIII 24, 28, 96, XIX 80
- Ryde Kirke XV b 93, 119, 199, XVIII 130
- Ryde Mølle XIV 126
- Ryde Skov XI 65
- „Rygge Sten“ XVIII 38
- Rykkerup XVIII 26
- Ryslunge XVII 85
- Ryter, Jens Jensen (Eged) XVIII 97
- Ryter, Jens Jensen (Horreby) XVIII 91
- Rytter, Jørgen (Flintinge) XI 117
- Ræv, Peder Jørgensen (Nr. Alslev) XIX 13—22
- Rævestenen XVIII 35
- Rævshalegaard XV b 81
- Rød, Jens (Rødby) XV b 134
- Rødby XI 83, 127, XII 122, 130, XIII 83, XIV 68—70, 133, XV a 11, 18, 43, XV b 2, 58, 134, 136, 168, 222, XVI 113, 143, 144, 153, XVII 21, 148, XVIII 24, 135, XIX 114, 169, XX 37, 56—59, 105
- Rødby Fjord XI 10, 12, 48—49, XV b 14, 15, 58, XVIII 137
- Rødby Havn XV b 222
- Rødby Kirke XV b 103, 108
- Røde Led XIV 122, XVIII 36
- Røde Leds Bro (Rølsebroen) XI 53
- Rødkilde XVII 90, 101
- Rødsand XV b 15, XX 67
- Røed, Ib Pedersen XIX 47
- Rølsebroen XI 53
- Rølsemarken XI 55
- Rørbæk XI 124, XII 63, XV b 67, XVI 157

- Rørdam, Hans (Præst) XVII 89
 Rørdam, Holger: En lang Omvej, XIX 170
 Røy, Anne (Majbølle) XIX 81
 Røy, Adam Hansen (Præst) XIX 81
- S**
 Sadolin, Hans (Prokurator) XX 49, 55
 Sadolin, Jacob Hansen (Præst) XVIII 90
 Sadolin, Jørgen Theofilus (Præst) XIX 79
 Sadolin, Margrethe (Stokkemærke) XIX 79
 (Sadolin ?), Theofilus Jørgensen XIX 79
 Saksfjed XVIII 24, XIX 112
 Saksjøbing XI 3, 112, 124—26, XII 112, 113, 114, 121, 124, 137, 138, 144, XIII 112, XIV 63—66, 70, XV a 5, XV b 2, 4, 64, 137, 139, XVI 119, 144, 155, 156, 157, XVII 104—08, 138, 157, 158, XVIII 13, 66, 129, XIX 52, 82, 106, 112, 170, XX 3, 138, 179
 Saksjøbing Fjord XIII 79, XV b 8
 Saksjøbing. Helligaandshus XI 24
 Saksjøbing Kirke XV b 95, 103
 Sakstorp XIV 64
 Saltbæk XIV 122
 Saltov XI 7
 Saltvig XII 50, 116, 121, 126
 Samsøe, Ulrich Adolph Danne-schild (Greve) XIV 133
 Sandager XVIII 25
 Sandbjerg, Peder (Vestergaard) XVIII 39
 Sandbjærg XV b 63, XVIII 20
 Sandbjærg Hede XI 95
 Sandby XI 92—93, 96, XII 117, 122, XIV 51, 52, 53, XV b 64, 71, 80—81
 Sandby Kirke XV b 94
 Sander, Kristian (Nr. Alslev) XIV 74
 Sander, Lisbeth (Nykjøbing F.) XIX 81
 Sandvig, Ole Olsen (Grønsund) XX 52
 Sandvøe, Jens (Provst) XI 117, 118, XV b 76
 St. Børges Kilde XII 55
 St. Hans Kilde XII 54
 St. Kjelds Kilde XII 54—55
 St. Laurits Kilde XII 49—50
 St. Olafs Kilde XII 53
 St. Olufs-Kilden XIII 126
 Sass, Niels (Præst) XX 179
- Sass-Nielsen, C. (Frejlev) XVI 144
 Satterup, L. P. (Præst) XVII 144
 Savnsø XVII 19, XX 180
 Saxtrup, Niels Pedersen (Præst) XI 95, 96, XII 59—60, XVI 66
 Scavenius, Chr. (Højesteretsdommer) XIX 59
 Schade, Rs. C. Julius (Præst) XIV 110, XVII 136, XIX 96—99
 Schack, Joachim (Bramsløkke) XV b 176
 Schaldemose, H. B. (Købmand) XI 78
 Schanderborg, Else XIX 81
 Schiern, G. (Præst) XX 115—16
 Schiern, Niels (Præst) XVII 144, XIX 83, 88, XX 100, 104, 115
 Schiern, Sophie Magdalene (Halsted) XIX 62
 Schilder, A. (Typograf) XV a 18
 Schiøler, C. (Højesteretsdommer) XIX 59
 Schiønning, Cathrine (g. Døllner) XVII 56
 Schiøtt, Chr. (Redaktør) XV a 18
 Schiøtt, Folmer: Vægter og Bysvend, XVI 156
 Schiøtt, P. U. F. (Præst) XV a 11
 Schjerning, Lærer (Kippinge) XVIII 9
 Schlegel, Chr. Gottlieb (Præst) XV b 76
 Schlegel, Charlotte Caroline, f. Clausen (Søllestedgaard) XX 108
 Schlegel, F. L. A. (Læge) XX 108
 Schmidt, Aug. Fr.: Danmarks Helligkilder, XVI 153—54
 Schmidt, Aug. Fr.: Helligkilder paa Lolland og Falster, XII 42—65
 Schmidt, Aug. Fr.: Ingemann og Majfesten, XIX 153—54
 Schmidt, Aug. Fr.: Landsbysmedenes Kaar paa Falster i tidligere Tid, XIX 129—34
 Schmidt, Aug. Fr.: Sagn og Tro knyttet til Sten paa Lolland og Falster, XVIII 29—40
 Schmidt, Hans (Arkitekt) XVII 101
 Schmidt, M. P. (Højskoleforstander) XVII 87, 98—100, 150, XVIII 156
 Schou, Jens Henriksen (Provst) XII 40
 Schou, Kirstine Henriksdatter (Kippinge) XII 41
 Schouboe, O. B. (Justitsraad) XIII 3
 Schritzmeyer, K. L. (Præst) XX 179

- Schriver, Knud (Præst) XV b 138
 Schrizmeier, Henrik (Nykøbing F.) XII 144
 Schrøder, Hans (von Løvenhjelm) (Ritmester) XVI 65, 71, 72
 Schrøder, Jens Pedersen (Skovrider) XVIII 8
 Schrøder, Johannes (Højskoleforstander) XX 97
 Schrøder, Ludvig (Højskoleforstander) XVII 98
 Schultz, C. E. (Præst) XV a 3—5
 Schultz, Charlotte Lucilie (Maribo) XV a 6
 Schultz, Johan Reimer (Nykøbing F.) XIII 17, 27
 Schwanenflügel, Hermann (Historiker) XVII 61
 Schwensen, F. (Herredsfoged) XIII 23
 Schwensen, J. P. (Nakskov) XIX 49
 Schytte, Niels (Præst) XIX 82
 Schæffer, Emilie (Skuespillerinde) XX 127
 Schönfeldt, J. (Ryde) XVIII 130
 Schönheider, Joh. Martin (Advokat) XIII 113
 Seierlund XI 83
 Selby, Ch. B. de (Ourupgaard) XIV 41—44
 Sembach, L. H. J. (Hullebæk) XVII 129
 Semmerling, Johan Anton (Gartner) XVII 53
 Severin, Andreas Tideman (Lærer) XII 40
 Severin, J. F. (Lærer) XII 59
 Severinsen, P. (Præst) XVII 152
 Sjunkeby XI 4, XII 48, XIV 103, XVIII 20
 Sjelstofte XVII 21, XVIII 24
 Sibberud XV a 39
 Sibrandtsen, Adrian (Skipper) XX 48
 Sidenius, Chr. (Præst) XX 128
 Sidenius, Chr. (Vinhandler) XVII 128
 Sidenius, F. Chr. (Nykøbing F.) XVIII 98, 111, XX 149
 Sidenius, Fritz Vilh.: Dagbog XVIII 98—111, XX 147—52
 Sidenius, I. (Prindsholm, Nykøbing F.) XI 17, XIII 27, XV a 15, XVI 131, XX 124
 Sidenius, Jacob Benjamin (Nykøbing F.) XVIII 99, 111, XX 149, 186
 Sidenius, Knud Bredenberg (Maribo) XVI 15, XVIII 154—155
 Sidenius, Noline (Nykøbing F.) XVIII 111
 Sidenius, Rs. (Nykøbing F.) XVIII 110
 Sidenius, Th. (Nysted) XVI 151
 Sidenius, V., (Nykøbing F.) XVI 23
 Siemensen, Hans (Kirkevæрге) XIII 135
 Siersted, Niels (Byfoged) XI 96
 Sigbrit, Mor XX 36
 Sigvastsson, Niels (Uppsala) XII 33
 Sillebjergsmose XI 89
 Sillestrup XV a 20, XVIII 70
 Simmon, Seign. (Askø, Landet) XI 69
 Simonsen, Jacob (Nr. Vedby) XIX 11—13
 Skaaningshave XI 6
 Skade, Ove (Lensmand) XII 2
 Skaft, Michel Rasmussen (Skræder) XVIII 97
 Skaft, Rs. (Horreby) XVIII 97
 Skafte, R. H. (Amtsradsmedlem) XX 188
 Skalø XVII 162
 Skel, Christian (Rigsraad) XIV 97
 Skelby XI 28, 35, 39, 145, XIV 2, XV a 21, XVI 129, 130, 142, XVII 79, 80, 137, XVIII 31, 32, 38, 39, XIX 80
 Skelby Kirke XV b 114
 Skelskør, Hans Hansen (Præst) XIX 80
 Skelskør, Inger (Holeby) XIX 80
 Skelstrup XV b 47
 Skeltofte XIV 100, XV b 126, XVI 16
 Skemminge XII 33, XIV 67, XV b 206
 Skerne XI 6, XIX 113
 Skibelunde XVII 19, 24, XVIII 138
 Skibsted, H. V. (Departementschef) XI 83
 Skidenvig XVIII 35
 Skimminge, se: Skemminge
 Skinkel, Hans Pedersen (Foged) XIX 28, 29
 Skippergaarden (Sortsø) XII 115
 Skjoltrup XI 4, XVI 122
 Skodsebølle XI 55, 65, 66, XIV 97, XVII 17
 Skoflicher, Peder (Nakskov) XVI 67
 Skolemærken XI 56
 Skomager, Jens (Horreby) XVIII 95
 Skomager, Jeppe (Ravnse) XII 102
 Skomager, Rs. (Thoreby) XIII 110

- Skotte, Henrik (Lærer) XV a 23
 Skottemark XII 70, XV a 43, XV b
 15, 177, XVI 73
 Skou, Hans Lauridsen (Eged)
 XVIII 97
 Skou, Peder Lauridsen (Eged)
 XVIII 97
 Skou, Rs. Hansen (Eged) XVIII 97
 Skov, Dorthé (Aalstrup) XIV 99,
 XV a 39
 „Skov, Madam“ (Bissekræmmer)
 XVIII 69
 Skov, Niels (Eged) XVI 168
 Skovbo, Jomfru (Væggerløse) XVI
 99, 100
 Skovby XVII 19, 20, 21, 24 XVIII
 3, 21, 22, XIX 84, 86
 Skovgaard, Joachim (Maler) XVII 100
 Skovgaard, Johanne (Historiker)
 XVI 84
 Skovlænge XI 70, XIV 123, XV b
 141—46, 157—58, 189, XVIII 21,
 96, XIX 82
 Skovlænge Kirke XV b 95, 96, 99,
 100, 101, 168
 Skovlænge-Stenen XI 10, 11
 Skovmarken XII 92, 98
 Skredtorpe XVIII 23
 Skriver Jens (Nykøbing F.) XI 28,
 31, 33, 39
 Skriver, Jørgen (Sørup) XX 31
 Skriver, Rs. (Nykøbing F.) XI 25,
 26, 35
 Skrivers, Margrethe (Nykøbing F.)
 XI 28—29, 38—39
 Skrivergaarden XI 54
 Skrædder, Peder (Nykøbing F.) XI 33
 Skrædder, Peder Mikkelsen (Ravnse)
 XII 97, 98, 100, 101
 Skrædere, Rs. (Hørreby) XVIII 97
 Skræppenborg, Peter Larsen (Gaard-
 missionær) XVIII 16
 Skytte, Bodil (Aastrup) XVII 99
 Skytte, Borcher (Systofte) XI 142
 Skytte, Cornelius (Grønsund) XX 54
 Skytte, Hanne (Aastrup) XVII 99
 Skytte, Hans (Moseby) XIX 26—27
 Skytte, Hans Peder (Aastrup) XVII 99
 Skytte, Hans (Hørreby) XVIII 97
 Skytte, Peter (Nr. Ørslev) XVIII
 89, 95
 Skæppestenen XII 145, XVIII 36
 Skæve Bro XI 53
 Skørringe XVI 162, XVII 10, 25,
 XVIII 6—9
 Skørringe Kirke XV b 113
 Skørringe (Falster) XIV 40, 87, XVI
 160, XVII 48, XX 131
 Slemminge XII 63, XV b 76, XVII
 21, 22, 109, XVIII 26, XIX 81
 Slengerik, Carl (Redaktør) XV a 17
 Slengerik, H. V. (Redaktør) XV a 17,
 21
 Slotø XI 92, 93, 96, XVI 143,
 XVII 162
 Slummerskov XII 37, XIV 87
 Sløsse, XV b 34, XIX 116
 Sløsserup XVIII 26
 Smed, Christen Olsen (Ravnse) XII
 98, 100, 102
 Smed, Ellen Rs. (Nr. Vedby) XIX 12
 Smed, Jens (Vaalse) XIX 54
 Smed, Jens (Vejleby) XI 60
 Smed, Ole (Dragø) XII 130
 Smed, Ole Christensen (Ravnse)
 XII 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103
 Smed, Peter (Nysted) XI 110
 Smed, Rs. (Halskov) XX 48
 Smed, Rs. (Nr. Vedby) XIX 12
 Smid, Rs. Jensen (Borgmester) XI 28
 Smith, Lærer, (Brandstrup) XVIII
 8, 9
 Smidt, C. M. (Arkitekt) XV b 157—61,
 163—64, 181, 187, 199, 202, XIX
 158
 Smidt, C. M.: Christianssæde og
 lolland-falsterske Herregaarde,
 XV b 175—77
 Smidt, C. M.: Glosunde Kirke,
 XV b 168—69
 Smidt, C. M.: Lolland-Falsters Kir-
 ker, XV b 83—119
 Smidt, C. M.: Maribo Domkirke,
 XV b 204—08
 Smidt, C. M.: Mødet i Vesterborg
 Kirke, XV b 213—14
 Smidt, C. M.: Nakskov Kirke, XV b
 193—94
 Smidt, C. M.: Ravnborg XV b 182
 —84, XVIII 140—42
 Smidt, C. M.: Tirsted Kirke XV b
 169—73
 Smith, D. M., (Provst) XVI 102
 Smidth, Hans Jensen, (Inspektør)
 XIII 134
 Smith, Henrik (Nakskov) XIX 48
 Smidt, J. K. (Præst) XIII 129
 Smidth, Jens Hansen, (Præst) XII
 70—80, XIII 28, 131, 134—35,
 XVI 131, 144, 158. XVIII 75—86

- Smidt, L. G. (Præst) XI 72
 Smith, Lars Ottesen (Lærer) XI 106
 Smith, Otto: Kongelige og fyrstelige Rustkamre i Danmark, XIX 163—64
 Smith, S. Birket (Bibliotekar) XVI 83, 84, 87, 91, 94, XVIII 146, XIX 148
 Smidth, Th. (Inspektør) XIII 24, 28
 Smørbjærg XI 7
 Snapindporten XIII 54
 Snistorph, Sigvard (Præst) XIX 81
 Soelgaard, Chr. (Nr. Alslev?) XIX 79
 Soesmarke XII 54, 117, 121, 126, XV a 52, XV b 178, XVI 143, XVIII 26, 64, XIX 163
 Sofie Byskriver (Stubbekøbing) XIX 81
 Sofie, Enkedronning XI 29, 30, 38, XV b 159, XVII 42—43, XIX 166, XX 38, 133—46
 Sofie Amalie, Dronning XII 14, XV a 29, 32, 33, XVI 123, XVII 55, XVIII 145
 Sofiebjerggaard XV b 192
 Sophieholm (Stadager) XX 27
 Sokkedorthe XIX 151—52
 Solgård XVII 81
 Sommer, Rs. (Vaalse) XIX 54
 Sommer, Søren (Vaalse) XVI 104
 Sommerfeldt, Else Dorthe, g. Nimb (Thoreby) XIX 82
 Sontum, Ulrik Arntsens (Præst) XI 60
 Sortens Have XI 6
 Sortsø XII 115, 120, 126, XIII 79, XVI 144
 Sorø Kloster XII 33
 Sove, L. P. (Dampmøller) XI 83
 Spang XVIII 36
 Sparre, Anne (Gammelgaard) XII 37
 Sparre, Anne (Næstved) XII 36
 Sparre, Emmeke (Opagergaard) XI 59, 63
 Sparre, Helrad (Nordskov) XIV 89
 Sparre, Henning (Torkildstrup) XIV 87
 Sparre, Jep Torbernsen (Torkildstrup) XII 35, 36, 38
 Sparre, Karen (Opagergaard) XII 36, XIV 89
 Sparre, Torbern Jepsen (Opagergaard) XII 34, 36
 Sparre, Villum (Vinderup) XII 37
 Sparres Grave XI 53, XII 29, 30
 Sparresholm, se: Opagergaard
 Spend, Lisbeth (Alslev) XIX 80
 Spend, Simon (Præst) XIX 80.
 Spies, Caroline (Maribo) XV a 53
 Spinge, Peder (Torpe?) XIII 107
 Spurre, Hans (Thoreby) XIII 112
 Spurre, Karen (Kalø) XVIII 64
 Staa-hart XVIII 39
 Staal, Snedkermester (Nykøbing F.) XII 114
 Staal, Niels (Maribo) XII 130
 Staal dyb XIII 79
 Stadager XIII 29, 30, 31, XVI 106, XVII 48
 Stadager Kirke XV b 100, 109, 110, 119
 Stadagergaard XIX 22
 Stampe, Henrik (Skørtinge) XVI 160
 Stampe, Ole (Skørtinge) XIV 132
 Stangerup XI 3, XIX 95
 Stavreby XI 4, XV b 42—43
 Steenbuch, Ejnar (Marchal) XVI 68
 Steenholt, Jens Lauritzen (Dragsminde) XX 65
 Steensen, Hans (Steensgaard) XIV 86
 Steensgaard Skov XI 89
 Steenstrup, H. R. (Præst) XVI 169
 Stenstrup, Johan Pedersen (Præst) XV b 137
 Steenstrup, Johs.: Teksten i Adam af Bremens Værk, XIX 157
 Steenstrup, Johs.: Nogle Strejflys over Christian IVs Tidsalder, XIX 162
 Steenstrup, Mathias G. G. (Historiker) XVII 88
 Steenstrup-Hansen, Palle (Præst) XI 67
 Steenwinkel, Hans (Kgl. Bygmester) XI 137
 Steffens, Hans (Gartner) XVII 57
 Steffensen, Elisabeth: Svundne Dage. Erindringer fra min Barndom og Ungdom, XX 117—34
 Stephensen, Hans (Præst) XIX 79
 Steffensen, J. S. (V. Karleby) XV a 20
 Steffensen, Theodor (Malermester) XX 132—33
 Stege XVIII 126
 Stennis XVIII 24
 Stensgaard (Gallelose) XIII 74
 Stensø XVI 67
 Stibanken XVII 133
 Stig, Marsk XVIII 126
 Stigel, Hendrik (Ravnse) XII 98, 101, 103
 Stikhoben XVIII 152

- Stjøvel Sø XII 62
 Stoffer, Jens (Thoreby) XIII 110
 Stokkemarke XII 63, 111, 121, XIII 74, XIV 132, XV b 12, 66, 177, XVI 119, 171, XVIII 25, 28, XIX 79, 82, XX 38
 Stokkemarke Kirke XV b 95, 101, 110, 187, XVIII 33
 Stolberg, Louise XV b 120, 121, 128, 130, 131
 „Store Bondekirke“ XIX 94
 Storeholm (Vaalse) XIII 82, XV a 44
 Store Sakshøj XIII 114
 Stormarken XI 56
 Stovby XI 4, 35, 139
 Strandgaard, C.: Et Bidrag til Besvarelse af Spørgsmaalet: Har Stubbekøbing været befæstet i Midaldren? XIII 86—91
 Strange, Helene XI 129, XIV 141
 Strange, Helene: Falsters Minder, XVII 127—33
 Strange, Helene: Fra Sprogets Verden. Nordfalster - Dialekt, XVIII 120—22
 Strange, Helene: Frøvntemmerarbæe i gamle Dave, XIX 171—72
 Strange, Helene: Den gamle nordfalsterske Kvinde-Nationaldragt, XIV 6—14
 Strange, Helene: Gamle Sagn om Provst Nyrop, XIV 121—23
 Strange, Helene: Gammel Remse fra Sdr. Kirkebyegnen, XV a 42
 Strange, Helene: Hans Rasmussen, Egense, XVI 103—08
 Strange, Helene: I Fædrenes Spor, XX 188
 Strange, Helene: Karen Birgitte Mossins Historie i Folkemunde, XII 130—31
 Strange, Helene: Maren Frederiksdatter og hendes Slægt. En poetisk sydfalstersk Familie, XVII 119—26
 Strange, Helene: Mossinske Familiebreve, XI 107—15
 Strange, Helene: Nordfalster - Dialekt (fortsat) XIX 144—47, XX 161—63
 Strange, Helene: Sagn og Fortælling fra Falster, XIII 130
 Strange, Helene: Smaating fra Falster, XII 133—34
 Strange, Helene: Sofie af Mecklenburg, XX 133—46
 Strange, Helene: Staasin (Stadsen) XVIII 70—74
 Strange, Helene: Søren Sværke XVIII 156
 Strange, Helene: Vaalse-Mordet XIX 51—60
 Strogeby XI 55, XVII 17
 Struck, Jokum (Nakskov) XII 17
 Struckmann, Erik: Naturfredning med særligt Henblik paa Lolland-Falster, XV b 222—25
 Strudsvig XVIII 25
 Stryhn, H. (Snedkermester) XX 15
 Strøby XII 32
 Stub, Bertel (Forstander) XIII 27
 Stub, Hans (Nr. Alslev) XIV 74
 Stub, Jens C. J. (Nr. Alslev) XI 3, 4, XIV 74
 Stub, Jens: Falsters Navneskik, XIV 71—83
 Stub, Jens: Fortidens Arbejdsmaader og Arbejdsredskaber paa Nordfalster. IV. Hør, XI 40—46
 Stub, Jens C. J.: Fortidens Arbejdsmaader og Arbejdsredskaber paa Nordfalster. V. Forskellige Steder, XIII 62—66
 Stub, Jens C. J.: Fra Nørre Alslev Sogn, XII 90—106, XVII 75—77
 Stub, Jens C. J.: Hjemmebrygning i ældre Tid, XVI 56—61
 Stub, Simon (Nr. Alslev) XIV 77
 Stubbekøbing XI 3, 103, 108, 109, 114, XII 122, 137, XIII 86—91, XIV 40, 121, 135, XV a 16—17, 19, 55, XVI 62, 64, 70—73, 74, 130, 155, 159, XVIII 80, 126, XIX 11, 15, 79, 80, 81, 114, XX 46, 54, 138
 Stubbekøbing Kirke XIV 58, XV b 84, 87, 100, 101, 103 119
 Stubberup (Herritslev) XI 3, XII 113, 121, XV b 41—42
 Stubberup (Tingsted) XI 3
 Støby XII 31
 Støcken, Christen v. (Gammelgaard) XI 68, 71, XVIII 96
 Størup Mark XVII 21
 Suder, Peter (Marrebæk) XVII 79
 Suderballe XII 34
 Sudere, Mogens XI 35
 Suhr, Bernt (Præst) XX 179

- Suhr, Frederik (Amtsforvalter) XV a 35, XVI 88, 89, 90
 Suhr, Knud (Flintinge) XI 116
 Suhr, Laurina (Roskilde) XX 107, 114
 Suhr, Laurits: Af Landsbyen Kaløshistorie, XVIII 63—66
 Suhr, L. J.: Halsted Præstekald. Topografisk-økonomisk Beskrivelse af Hans Glud Clausen, XIX 83—88
 Suhr, N. R. (Præst) XVII 158
 Suhr, Petter (Præst) XX 179
 Sullerup XIII 124
 Sundby (Falster) XI 108—15, XIX 22—24, XX 187
 Sundby (Lolland) XIII 2, 110, 111, XVII 22, XVIII 98, XIX 139, XX 25, 186
 Svanevig XX 173
 Svart, Ole (Stubbekøbing) XVI 65
 Svej, Jørgen (Korseltze) XIII 118
 Sven, Kong XX 177
 Svendzøn, Hans (Horreby) XVIII 97
 Svendsen, Ole (Nysted) XV b 58
 Svendsen, Ole: Mindesmærket over Teologen Niels Hemmingsen, XX 173—74
 Svendzøn, Svend (Horreby) XVIII 97
 Svendzøn, Torben (Horreby) XVIII 97
 Svens Høj XV b 190—91, XVI 3
 Svenskergraven XIV 123
 Svinsbjerg XV a 41—42, XVIII 23
 Svold XVI 174
 Sværke, Ole (Stubbekøbing) XV a 55, XVI 64, 71, 75
 Sværke, Ole Jensen (Ravnse) XII 98, 99, 100, 101, 102
 Sværke, Peder (Stubbekøbing) XVI 65
 Syderø XVI 117
 Systofte XI 35, XII 41, 120, XIII 130, XVI 63, 74, 142, XVIII 35, XIX 81
 Sæby XVIII 21, XIX 84
 Sæbydam XI 5
 Sæbyholm XIV 49, 118, XV b 160, 162, 163, XVIII 21, XIX 84, 87, 88, XX 97, 184
 Sædinge XI 139, 142, XIV 46—47, XV a 52, XV b 80, XVI 143, XVII 21, XVIII 143, XIX 96—99
 Sædingegaard XI 99, XIV 131, XVI 143, XVII 24, 110, 112, XIX 164
 Sædinge-Stenen XI 12, XVI 22, 161, XVII 134, XVIII 135—39, XIX 157
 Særslev XX 47
 Søfrenssøn, Niels (Opager) XI 61
 Søholt XI 97, 133, XII 130, XIII 129, XVII 57, XIX 164—65
 Søllested XI 5, XIII 74, 119, XV b 82, 83, 155—56, XVI 126, XVII 10, 92, 145, XVIII 21, 96, XX 188
 Søllested Kirke XV b 86—87, 111, 113
 Søllestedgaard XII 143, XIV 132, XV b 12, 135, 211, XVI 117, XVII 58, XIX 65, 73, XX 94, 97, 101, 111, 113
 Sølling, Knud Petersen, (Maribo) XI 96
 Sømarken XII 92
 Sønderby XII 109
 Sønderkarle XIV 46, 108
 Sønderkov XVIII 22, 152
 Sønderup, J. (Lyngfoged) XVI 127
 Sørensdatter, Margrethe (Gunslev) XV a 38
 Sørensen, Agnus (Lærer) XVII 102
 Sørensen, Gregers (Sæbyholm) XIV 118
 Sørensen, H. M. (Maribo) XI 143
 Sørensen, Jens (Jelling) XVIII 3
 Sørensen, Jens (Søkortdirektør) XX 43, 55
 Sørensen, J. Angel (Præst) XII 91
 Sørensen, Laurids (Degn) XVI 166
 Sørensen, Laurids (Kalø) XVIII 64
 Sørensen, N. P. (Ll. Musse) XII 112
 Sørensen, Peder (Kalø) XVIII 65
 Sørensen, Peder (Præst) XI 35
 Sørensen, Rs. (Lærer) XVIII 1—18
 Sørensen, Rs. (Lærer) XIX 28
 Sørensen, Th. (Redaktør) XV a 16
 Sørensen, Tyge (Raadmand) XV b 194
 Sørup (Falster) XII 35, 120, XX 31
 Sørup (Sj.) XIV 87
 Sørup (Østofte) XVIII 24
 Sørup Mose XIII 68, 75, XV b 10, XIX 94
 Taaderup XII 133, XIII 69—70, XV b 13, XIX 90
 Taagense XV b 51—55, XVIII 25
 Taagerup XI 62, XV b 59, XVI 74, XVII 21, XVIII 24, XX 174
 Taagerup Kirke XI 138, XV b 116, XVIII 33
 Taagerup-Stenen XI 12
 Taars XI 92, XV a 19, XV b 47—48, 121, 137, XVI 102, 121, XVII 10,

- 23, XIX 73, 74, 79, 81, XX 59, 183
 Taars Kirke XV b 101
 Tage, H. (Provst) XVII 145
 Tagessen, Nis (Højreby) XI 66
 Tassing, Poul (Gartner) XIX 127
 Tausen, Hans XII 59
 Teisen, Knud L. S. (Læge) XIX 31
 Temmesen, Hans (Horreby) XVIII 91, 97
 Temmesen, Jens (Horreby) XVIII 97
 Terkelsen, Rektor XIX 82
 Termansen, Niels Jokum: Altermansens (Landet) Istandsættelse 1930, XX 6—15
 Termansen, Niels Jokum: Inventaret i Kippinge Kirke, XVIII 41—62
 Tersling, Kirstine (f. Hofgaard) XIV 137
 Tesdorpf, Edv. (Ourupgaard) XI 84, XIV 43—44, XV a 24, XV b 210, XVII 109, 112, 150, XVIII 156
 Thams, Søren (Kringelborg) XII 25, 28, XIII 1
 Theisen, Claudia Marie, f. Bagge (Nakskov) XIX 46
 Theisen, Johan Christian (Nakskov) XIX 41
 Theisen, Lauritz Smith (Nakskov) XIX 41, 45
 Theisen, Lauritz Smith, jun. (Nakskov) XIX 46
 Theisen, Maren, f. Smith (Nakskov) XIX 41
 Theisen, Marie Elisabeth, f. Nummels (Nakskov) XIX 45, 46
 Theisen, Marie Vilhelmine, f. Hertel (Nakskov) XIX 47
 Theisen, Nikolaj Ludvig (Nakskov) XIX 46, 49
 Theisen, Vilh. (Nakskov) XIX 31, 38, 47.
 Thestrup, Poul Moth (Provst) XI 134
 Thiele, J. M. (Forfatter) XIII 24, 27
 Thiemann, C. F. (Nykøbing F.) XX 132
 Thierry, J. P. E. (Nakskov) XII 117, XV a 16, XVI 30
 These, Grethe (Væggerløse) XX 171
 Tholle, Johs.: Aalholm Slotshave, XIX 117—28
 Tholle, Johs.: Danske Gartnere, XVI 157—58
 Tholle, Johs.: Humledyrkningens Historie i Danmark, XIX 167—68
 Tholle, Johs.: Knuthenborg Park og Haver, XIII 48—61
 Tholle, Johs.: Lollands og Falsters Bonde- og Landsbyhaver gennem vekslende Tider, XVI 109—150
 Tholle, Johs.: Mindesmærkerne over Magister C. H. Biering, Præst i Moseby (Aastrup) 1760—1803, XVIII 123—26
 Tholle, Johs.: Moseby Præster og deres Have gennem mere end halvandet Hundrede Aar, XII 66—82
 Tholle, Johs.: Moseby Præster og deres Have, XIII 134—35
 Tholle, Johs.: Træk af Nykøbing Slotshaves Historie, XVII 42—57
 Thomassen, Søfren, (Præst) XX 179
 Thomisdatter, Gunder (Nakskov) XV b 198
 Thomsen, Lærer (Vesterbo) XVIII 1, 3
 Thomsen, Chr. (Arkæolog) XV b 184, XVI 3, 15
 Thomsen, Johan (Lærer) XI 82, 83
 Thomsen, Ove (Redaktør) XV a 8, 13
 Thomsen, Rosalinde (Skuespillerinde) XX 127
 Thomsen, Søren (Kalø) XVIII 63
 Thonboe, Peder (Præst) XIV 117
 Thorbjørn, Pastor (Øvedskirke) XII 33
 Thorbrygger, Degn (Jelling) XVIII 3
 Thorkildshøj XVI 16—18
 Thorlacius-Ussing, V.: Billedskæren Claus Berg, XIII 116
 Thornam, Frederik (Præst) XI 69
 Thorsen, Hans (Nr. Ørslev) XVIII 89
 Thorsen, Mine (V. Karleby) XV b 57
 Thorsen, Mine: Lidt Folkeminder om Statsminister, Grev C. D. Reventlow. Da Kartoflen blev indført, XVI 163—64
 Thorsen, Mine: Lollands Pløjning og Himlens Velsignelse, XVII 137—38
 Thorsen, Peder (Færgemand) XX 69—81
 Thorslunde XVI 74, XV b 78
 Thorsø XIII 73, XV a 44, XIX 106
 Thorsø Strand XV b 178
 Thorup, Lærer (Nykøbing F.) XX 122
 Thorup Gaarde XVI 41
 Thorvaldsen, Bertel (Billedhugger) XV a 44—45

- Tura, Apelone (Lauridsdatter, Nykøbing F.) XIX 80
 Tura, Hans (Lundby) XIX 79
 Thura, Hans Lauridsen (Degn) XIX 82
 Tura L. J. (Oberstløjtnant) XVII 54
 Thura, Laurits Pedersen (Provst) XV a 49
 Tura, Marie (Lauridsen, Nykøbing F.) XIX 80
 Thura, Margrethe Marie (Hans Lauridsen, Vaalse) XIX 82
 Thyregod, S. Tvermose: Danmarks Sanglege, XX 180—81
 Thøme, Smed (Nykøbing F.) XX 25, 31
 Tidemand, Anders Tegmat (Lensmand) XVI 38—46
 Tidemand, Chr. F. (Prokurator) XIV 41, XV a 7
 Tideman Severin, Andreas, se: Severin
 Tillitze XII 31
 Tillitze Kirke XV b 99
 Tillitze-Stenen XI 10, XX 179
 Tingmarken XI 56
 Tingsted XI 127, XII 134, XVI 143, XVIII 28, XIX 19
 Tingsted Kirke XV b 83, 88, 116, 119, XX 178
 Tinstrup XI 51, 53
 Tirsted XII 32, 54, 63, XIII 116, XIV 97, XV b 57, 173—74, XVI 73, 74, XVII 20, XVIII 8, 9, XIX 70, 76
 Tirsted, Vester XII 118, 121, XVI 134, 135, 148, XVIII 24, 150
 Tirsted, Øster XII 118, 121, XVII 23
 Tirsted Kirke XV b 93, 98, 114, 116, 124, 169—73
 Tirsted-Stenen XI 10—11, XVIII 139, 151, XIX 157—58
 Tisted, Birgitte (Rubbeløkke) XIX 80
 Tisted, Poul Jensen (Præst) XIX 80
 Tjennemarke XX 173
 Tjæreby XII 24, XVIII 36
 Tjørnebjerg XVII 19
 Tjørneby XV a 20, XVII 16, XVIII 23
 Tjørneby Hede XVIII 22
 Tjørneby Marneskov XVIII 23
 Tjørneholm XVIII 24
 Toderne XII 94
 Toft, Hans (Nysted) XIII 112, 117, 118
 Tofte XI 112, XVII 20
 Tofte Agre XII 94
 Tofte, Købmand (Haslev) XX 132
 Tokkerup XVII 22
 Toldebøssen (Lungholm) XII 53
 Tomas, Erik (Byskriver) XIX 82
 Tomas, Hildeborg (Maribo) XIX 82
 Tomasen, Gunild (Sakskøbing) XIX 82
 Tomasen, Jørgen (Præst) XIX 82
 Top, J. A. (København) XI 78, 79
 Top, Peder (Nakskov) XII 17
 Top, Thycho Friderich (Nakskov) XIX 41
 Torbenfeld (Frydendal) XI 7
 Thoreby XI 10, 117, 118, XII 63, 118, 121, XIII 110, 111, 112, XV a 44, XV b 33, 34, 46, 47, 50, 51, 57, 59, 72, 76, XVI 76, 79, 172, 173, XVII 22, 25, 141, 151, 161, XVIII 25, 28, 34, 35, XIX 81, 168, XX 17, 179, 182
 Thoreby Kirke XV b 93, 100, 108, 117, 119
 Toreby (Ryde) XI 54, XIV 96, 97, XV a 75, XVII 18, 26
 Torkildstrup XIII 124, XIV 87, XVI 115, XVII 130, 151, XIX 18, 80, 81, 170, XX 131
 Torkildstrup Kirke XV b 83, 119
 Torkildstrupgaard XII 34, 35, XVII 23
 Torpe XIII 107, XVII 21, XIX 84
 Torreby (Ravnse) XII 94, 104, 105
 Torrig XI 88, XVI 51, XVIII 23, 27
 Torslunde XIII 37, XVIII 24, 27
 Torson, Hans (Ørslev) XVIII 95
 Tostrup (Christianssæde) XI 54, XIV 96, 99, 100, XVII 25, XIX 2
 Toxværd, Karen XV b 59, XVII 121, 122, 128, XVIII 37, 39
 Toxværd, Karen: Aale Stoffer, XIV 119—21
 Toxværd, Karen: Fra Glahns Præstetid i Væggerløse, XVI 96—102
 Toxværd, Karen: Den gamle Degn, XX 171—73
 Toxværd, Karen: Herremændens Dyr, XIX 150—51
 Toxværd, Karen: Kroen i Væggerløse, XVII 72—74
 Toxværd, Karen: Landevejsfolkene, XVIII 67—70
 Toxværd, Karen: Landsbyhaver XVII 136—37
 Toxværd, Karen: Logulve, XIX 155

- Toxværd, Karen: Lollandsk Gaardinventar, XVII 139—40
 Toxværd, Karen: Sydfalsterske Dragter, XIV 1—6
 Toxværd, Karen: Ud paa Landet, XIV 128—30
 Tranemose XIV 97
 Tranneberg, Degn (Gloslunde) XVI 166
 „Tro“ XVIII 39
 Troelsby XII 31, XVIII 21
 Troelsdatter, Gertrud (Vaalse) XIX 11
 Troelsen, Hans (Nr. Alslev) XIV 74
 Troidstenen XVIII 33
 Trustrupgaard XVII 23
 Tryggelev XI 5
 Tryne, Hans Rasmussen XIX 58
 Trætteskoven XI 53, XIII 121, XIV 89
 Trætteskovsmarken XI 55
 Tulshøj XII 94, 96, 102, 103
 Tiulshøjmarken XI 54
 Tunnerup XX 180
 Tuxen, S. C. A. (Forstander) XIII 126
 Tvede XVII 10, 19, XVIII 21, 22, 27, XIX 27, 84, 86
 Tvede Hede XI 94
 Tving XVIII 22
 Tyche, Jacob Jacobsen (Præst) XV b 134
 Tygesen, Jens (Nykøbing F.) XI 32
 Tygestrup XIV 97, 102
 Tykatbanken XVII 134
 Tyrehaven XV a 38
 Tystrupgaard XVII 19
 Tøffel, Bodil (Errindlev) XVI 144
 Tømvolden XI 55
 Tønnesen, Hans (Halskov) XVI 126
- U**gestrup XVII 21
 Uldall, Kai C. (Museumsinspektør) XIX 170
 Uldall, Kai C.: Dansehøj, Pinsebod og Gildesvold, XX 181—82
 Uldall, Kai C.: Gravtræ og Gravkamre, XX 178
 Uldall, Kai C.: Levende Billeder i Dansk Folkemuseums Tjeneste, XVII 161
 Uldall, Kai C.: Et mærkeligt Epitafium i Aastrup Kirke, XII 128
 Uldall, Kai C.: Topografiske Indberetninger fra Lolland 1743—44, XI 85—96
 Uldall, Kai C.: En Tingsted-Skolelærer, XI 127
- Uldall, Peter (Justitsraad) XIII 63—68, 112
 Uldum XVIII 15
 Ulfeldt, Corfitz XII 83, XVI 66
 Ulfeldt, Leonora Christina XV b 206, 208, 219, XVI 83—95, XVII 152, XVIII 145—46, XIX 148—50, 161—62
 Ulfstand, Hack Holgersen (Lensmand) XI 28, XII 25, XX 145
 Ulfstand, Oluf Holgersen (Lensmand) XI 34, XIV 57—62, XVI 41
 Ulfstand, Sidsel (Bønnet) XIV 61, 62
 Ullerslev XVI 143, XVII 19, 25, XVIII 21, XIX 84, 86
 Ulrik, Hertug XX 38
 Ulrik, Prins XX 144
 Ulriksdal XI 135, XIX 164
 Ulslev XII 10 XIII 7, XVII 92, 93
 Ulslev, Vester XIII 73, XV a 43, XV b 39, XVI 153, XVII 152, XVIII 25
 Ulslev, Vester, Mose XV b 178
 Ulslev, Øster XV b 79, XVI 41, XVIII 25, XX 186—87
 Underup XV b 71—72
 Urne, Alhed (Stadager) XIII 30
 Urne Christen (Aalstrup) XIV 84
 Urne, Knud († 1543, Aarsmarke) XIII 29, 30, XV b 219
 Urne, Knud († 1622, Aarsmarke) XIV 87
 Urne, Laurits (Aalstrup) XIV 84
 Urne, Margrethe (Abbedisse) XVIII 143
 Urne, Regitze (Søholt) XV b 164
 Ussing, Klokke (Maribo) XX 170
 Ussing, Rs. (Præst) XIV 139—41
 Utterslev XV b 65, 162, XVII 18, 19, XVIII 22, 23, XIX 65, 179
 Utterslevgaard XVII 18
- V**aabensted XIII 119, XV b 2, XVI 86, 121, XVII 22, 23, XIX 80
 Vaabensted Kirke XV b 95, 99
 Vaalse XI 101, XII 63, 109, 110, 111, 115, 116, 120, XIII 121, XIV 14, 122, 138, XV a 43, XV b 179, XVI 104, 106, XVII 13, 22, 79, XVIII 35, 47, XIX 10—11, 51—60, 82, 94, 95
 Vaalse Kirke XV b 117, 119
 Vaalse Vig XIII 73, 82, XV a 44, XV b 14 178, XVI 105, XIX 90
 Vaarskovgaard XVIII 25

- Waarsøe, J. J. L. (Sagfører) XII 115, 116
 Vaasevej XVIII 34, 152, XIX 114
 Wagrien, Charlotte Frederikke (Kvistlemark) XI 72
 Wahl, A.: Slægten Kemp, XVII 160
 Valdemar Sejr XVI 155
 Valkendorf, Christian (Rigshofmester) XX 144
 Valkendorf, Inger (Stadager) XIII 31
 Vallentin, Skifertækker XII 87
 Wallmoden, Chr. G. v. (Amtmand) XIII 27
 Wallmoden, Kathrine Margr., f. Lehn (Fuglsang) XV b 119
 Valnæs XVI 105
 Walther (Slotsfoged, Nykøbing F.?) XIX 54
 Walther (Nr. Alslev) XVI 142, 143
 Wandal, Peder XVII 146
 Wandal, S. F. XVII 146
 Vandman, R. Jensen (Rørbæk) XVI 162
 Vanthore XV b 49—50, XVIII 25, XX 117
 Warburg, Jacob Peter Vilhelm Marius (Præst) XI 67
 Vasspyd, Anne Lauridsdatter (Aalstrup) XIII 33, 107, XIV 84—85
 Vasspyd, Laurits (Aalstrup) XIII 33
 Vasspyd, Lavrids Jensen (Aalstrup) XIII 105
 Vasspyd, Lavrids Madsen (Engelsborg) XIII 107
 Vasspyd, Maria (Aalholm) XIV 84
 Vasspyd, Mads Lavridsøn (Aalstrup) XIII 106
 Weber, Strandrider XIX 82
 Vedby XVI 130, XX 165
 Vedby, Nørre XII 116, 120, XIII 121, XV a 43, XVI 130, XVII 130, XVIII 19, XIX 11—13, 82, XX 39, 42
 Vedby, Nørre Kirke XV b 103, 104, 108, 109, 119
 Vedby, Sdr. XI 35, XVII 79, 80
 Wedel, L. M. (Præst) XII 68—70, XVI 121
 Wederkinch, J. (Præst) XIII 16
 Wederkinch-Madsen, J. (Translatør) XV a 25
 Wegener, Dorthe (Nykøbing F.) XIX 81
 Wegener, J. E. (Præst) XVI 25
 Wegener, Joh. Jørgen Stiller (Præst) XV a 11, 19
 Weigere, Herm. (Forfatter) XII 59
 Weilbach, Aug. (Gartner) XIX 122
 Vejby XV a 25
 Vejle, Abraham Hansen (Ridefoged) XI 29, 38
 Vejle, Jacob Madsen (Biskop) XI 29
 Vejle, Jens Mikkelsen (Præst) XI 28—29, 38—39, XII 5
 Vejleby XI 49, 50, 60 XIV 97, XV b 179, 221, XVII 18, XVIII 10
 Vejleby Kirke XIII 33—35, XV b 118, 172
 Vejleby Skov XVIII 23, 25
 Vejlebølle XI 62
 Vejlø XI 93, XIV 103, XVII 19
 Vejringe XVI 144, XVII 92, XX 55
 Wejrø XI 88, XVII 162
 Wendel, Peter (Degn) XI 71
 Vendelbo, Peder (Marsk) XII 32
 Wendt, Carl (Læge) XV b 123
 Vennerslund XIV 39, 137
 Vensholm XI 93
 Venslev XVIII 15
 Venstermand, Anne (Opagergaard) XII 35, 36
 Venstermand, Erik (Lundegaard) XIV 86
 Venstermand, Henning (Opagergaard) XII 34, 36
 Venstermand, Hylle (Aalstrup) XIII 107
 Venstermand, Jørgen (Stadager) XIII 30, 31
 Venstermand, Kirsten (Pederstrup) XIV 91
 Venstermand, Knud (Finstrup) XIV 86
 Venstermand, Lage (Pederstrup) XIII 31, 32, XIV 86
 Venstermand, Morten (Stadager) XIII 30
 Venstermand, Morten (Søholt) XI 28, XIV 86
 Wenti, Chr. (Borrehuset) XX 51
 Wenti, Jens (Borrehuset) XX 51
 Werløs, Cort Jørgen (Præst) XII 27
 Werner, (Læge? Christianssæde) XVII 145
 Werner, Hans (Billedskærer) XIII 37, XV b 113, 118—19, 160, 161, 200
 Wesenberg-Lund, C. (Professor) XV b 220
 Wesenberg-Lund, C.: Den lollandske Feber før og nu, XV b 16—28
 Wesling, Morten (Prokurator) XIX 58
 Vest, Chr. (København) XI 79
 West, Fr. Jürgensen: Ourupgaard, XI 139

- Vestensborg XIV 137, 138
 Vestenskov XII 48, XV b 74, 215,
 XVI 166, XVII 19, 151, XIX 81
 Vestenskov Kirke XV b 99, 106, 111
 Vester Agre XII 94
 Vesterbo XVII 19, XVIII 1
 Vesterborg XIV 130, 132, XV b 77,
 80, 189, 209, XVI 69, 122, 171,
 172, XVII 144, 145, XVIII 1, 9,
 21, XIX 80, XX 164—66
 Vesterborg Kirke XV b 84, 91, 103,
 117, 213—14
 Vesterborg Seminarium XIII 122,
 XV b 150—54, XVIII 3, XX 183
 Vesterborg Sø XV b 214—15
 Vesterby (Fejø) XII 121, XVI 166
 Vesterby, C. (Gartner) XIX 127
 Vestergaard XVIII 39
 Westerhagen, Thilo (sv. Ritmester)
 XVI 73
 Vesternæs XIV 103, XVIII 20
 Vesterodde XIV 105
 Westmann, R. (Nykøbing F.) XII 115
 Wibe, Chr. (Præst) XIX 80
 Wibe, Margrethe (Aastrup) XIX 80
 Wichfeld, H. (Engestofte) XIV 39,
 XX 187
 Wichfeld, J. W. (Engestofte) XV b
 178
 Wickmand, L. (Præst) XII 50
 Widding, Ole XX 182
 Widding, Ole: Fra Sprogets Verden.
 Prøver paa midtloflandsk Dialekt,
 XVIII 42
 Widsted, Laurits Mortensen (Præst)
 XV a 49, XVI 66, XIX 79, 163
 Widsted, Margrethe (Nakskov) XIX 79
 Wiebolt, Hans (Horslunde) XVI 2
 Wied, Cathrine Karoline (Nykøbing
 F.) XIII 133
 Wiedewelt, Johs. (Billedhugger) XV b
 119
 Wienberg, C. W. (Nakskov) XIX 40
 Viet XV b 45, XVII 20, XVIII 24, 150
 Vignsnes XII 117, 121, XV b 64, 70,
 132—40, XVIII, 63, 64, XX 188
 Wiinholt, Claus Christiansen (Præst)
 XV a 47—48
 Vilhelmshøj XIII 68, 69, XV b 10
 Wilhjelm, M. H. (Øllingsøgaard) XIV
 39, XVI 128
 Wille, H. J. (Lærer) XVI 25
 Willemoes, Peder XX 183
 Wimmer, Ludv. (Professor) XVIII 136
 Winchell, P. S. (Nakskov) XIX 49
 Vind, Jens Juel (Juellinge) XI 96
 Vind, J. Krag-Juelli (Juellinge) XI
 106 (?), XVI 115
 Vind, Regitze Sophie XIV 99, XV b
 175
 Vindeby XI 14—22, 83, XII 132,
 XVII 12, 15, 16, XVIII 23, XIX 80
 Vindeby Kirke XV b 97, 107
 Vindebygaard XVI 115, XVII 12, 23,
 24
 Vindeby Hede XVIII 22
 Winding, Anne (Aastrup) XIX 80
 Winding, Hans Kruse (Præst)
 XIX 141
 Winding, Mikkel Hansen (Præst)
 XIX 80
 Winkel, Søren (Degn) XVI 166
 Winterfeldt, H. O. v. (Sæbyholm)
 XVIII 27
 Wintersborg XI 88, 122, XIV 85,
 XVII 18, XVIII 23, XX 101
 Winther, Mr. XVII 144
 Winther, Chr. (Digter) XVIII 4, XX
 185—87
 Winther Hanne (Købelev) XVIII 1
 Winther, Henrik (Præst) XIX 82
 Winther, J.: Langeland, XVIII 134
 Winther, Jens Daniel (Præst) XI
 105
 Winther, Steen D. (Præst) XI 107
 —08, 109, 110, 115
 Violon, Lorentz Hartman (Køben-
 havn) XVII 57
 Virket XI 5,60, XVII 27—41, 92, 93
 Vismer Agre XII 94
 Wittenberg, Hans (Gunderup)
 XIV 87
 Wittrup, Anna (Aalstrup) XI 70, XIV
 92, 94, 95
 Wittrup, Barbara (Aalstrup) XI 54,
 70, XIV 96
 Wleugel, C. F. (Landinspektør)
 XX 60—65
 Voigt, M. F. (Slotsforvalter) XVII 55
 Voigt, Ulrich Adolph (Gartner)
 XVII 57
 Wolde, Hans (Flintinge) XI 117
 Wolde, Peder (Flintinge) XI 117
 Wolsen, Hans (Stubbekøbing) XVI
 70, 75
 Wolshave, XI 60, 61, XVII 18
 XVIII 21
 Wolsing, Jens (Holeby) XI 97
 Wolsing, Jens: Et Fund fra Over-
 troens Dage, XVIII 131—32

XXXXVII

- Wolsing, Jens: Kransen over Kirkestolen, XIX 152—53
 Wolsing, Jørgen Rasmussen XI 97—101
 Wolsing, Rs. Jørgensen (Holeby) XI 97
 Wolsing, Rs. Lauritzen (Præst) XI 101
 Vordingborg XIX 153
 Worm, Cathrine (Nykøbing F.) XIX 81
 Worm, Lambert (Præst) XIX 81
 Worm, Ole (Oldforsker) XV b 173
 Worsaae, J. J. A. (Arkæolog) XVIII 136
 Worsaaes Ø XV b 178
 Wulff, Frands Georg (Præst) XIV 130, 132, 133, XVI 171
 Wulf, Inger Ibsdatter (Askø) XIX 81
 Wulf, Johanne Ipsdatter (Nr. Vedby) XIX 82
 Wulf, Peder (Præst) XIX 81, 82
 Wulfssen, Hans (Birkefoged) XVI 90
 Würtzburg, J. G. (Tømrermester) XIII 20
 Væggerløse XI 5, 35, 140, XII 4, XIV 2, 18, 19, XV b 59, XVI 96—102, 123, 129, 143, XVII 72—74, 119, 125, 128, XVIII 28, 32, 34, 35, 37, XX 38, 42, 172
 Væggerløse Kirke XV b 106
 Væver, Hans Olsen (Ravnse) XII 97, 98, 100, 101
 Væver, Lars (Ravnse) XII 102
 Væver, Morten (Ravnse) XII 102
 Væver, Morten Jenssøn (Horreby) XVIII 97
 Væver, N. Jensen (Ravnse) XII 98, 102
 Væversdatter, Kirsten Peder (Egebjerg) XIX 27—30
 Wøldike, J. (Præst) XVI 140, 141, 142, XVII 137
Ydø XIV 103, 105, XVIII 20
Zangenberg, H. (Musæumsinspektør) XVII 134
 Zangenberg, H.: Danske Bøndergaarde XIV 141
 Zangenberg, H.: Lolland-falsterske Bøndergaarde, XV b 29—55
 Zangenberg, H.: En lollandsk Gaards Inventar i 1505, XVI 36—50
 Zeuthen, Fuldmægtig (Knuthenborg) XX 17
 Zimmermann, Poul XX 79
 Zimmermann, S. F. (Præst) XII 96, XV a 37
Æreboe, Agent XI 134
 Ærtebjerg XII 94
Ødemarken XI 56
 Øllebølle XVIII 25
 Øllingsøgaard XI 66, 71, XII 84, XIII 106, XIV 39, 40, 86
 Ølmand, Laurids Esbensen (Forstander) XI 24, 25, 34, 37
 Ønslev XI 68, 115, XII 133, XVIII 28, XIX 24—25, XX 40
 Ønslev Kirke XV b 100, 102, 104, 109
 Ørby XV b 194
 Ørby Aa XVIII 141
 Ørn, Anna (Nykøbing F.) XIX 81
 Ørnehøj XIX 91, 92
 Ørnekulen XI 55
 Ørslev, Nr. XII 63, XVII 150, XVIII 39, 67, 87—97, 156, XX 187
 Ørslev, Nr. Højskole XVII 78—103
 Ørslev, Sdr. XII 24, XIII 8—11
 Østerballe XVII 19
 Østerby XV b 68, XVI 167
 Østergaard, R. (Nysted) XVII 2
 Østergaard, Rs. (Nakskov) XVI 67
 Østerhus XVII 19
 Østerris, Bogbinder (Nakskov) XI 81
 Østofte XI 134, XII 32, 131, 132, XV a 38—40, XV b 60, 199—202, XVI 119, 128, XVIII 13, 24, 32, XIX 80, 81, 82, XX 177
 Østofte Kirke XV b 99, 109, 110, 116, 119

FABRICIUS:
„*DANMARKS KIRKEHISTORIE*“

kan bestilles gennem enhver Boghandel til den tilbudte
Favørpris ved personlig Forevisning af Medlemkort.

Fru Dr. *Lis Jacobsen's* Foredrag „*Danmarks Riges Breve*“,
holdt paa Koldinghus 1934, kan ved Fremsendelse af 25 Øre
til Kassereren, Førstelærer Jørgensen, Taareby pr. Søllested,
faas portofrit tilsendt.